

Ortadoğu

Etütleri

JOURNAL OF MIDDLE EASTERN STUDIES

ISSN: 1309-1557

E-ISSN: 2687-430X

CİLT/VOL: 13

SAYI/NUMBER: 2

NİSAN/APRİL: 2021

Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi / Journal of Politics and International Relations

Uluslararası Hakemli Dergi / International Peer-Reviewed Journal

Yılda iki kez yayımlanır / Published biannually

Yayın dili / Publishing Languages Türkçe, İngilizce, Arapça / Turkish, English, Arabic

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD / هيئة التحرير

Sahibi / Owner: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi adına Prof.Dr. Ahmet Uysal

Editörler/Editors: Haydar Oruç & Doç.Dr. İsmail Numan Telci

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor: Doç.Dr. İsmail Numan Telci

Alan Editörleri/Section Editors:

Güvenlik/Security: Dr. Göktuğ Sönmez, Necmettin Erbakan Üniversitesi, TR

Uluslararası İlişkiler ve Körfez/International Relations and Gulf Studies: Dr. Mustafa Yetim,

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, TR

Ekonomi/Economy: Dr. Recep Yorulmaz, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, TR

Enerji/Energy: Prof. Dr. M. Hakan Berument, Bilkent Üniversitesi, TR

Siyaset Bilimi/Political Science: Dr. Furkan Kaya, Yeditepe Üniversitesi, TR

Irak Çalışmaları/Iraq studies: Dr. Watheq Al-Sadoon, ORSAM, TR

Suriye Çalışmaları/Syria studies: Dr. Samir Alabdullah, ORSAM, TR

Kuzey Afrika Çalışmaları/North Africa Studies: Abdenmour Toumi, ORSAM, TR

Kitap Değerlendirme Editörü/Book Review Editor: Gökhan Erel

Tercüme ve Redaksiyon İşlemleri/Translation&Editing:

Koordinatör/Coordinator: Begüm Akcaoğlu

İngilizce/Arapça Tercüme/English/Arabic Translation: Nasır Hacıoğlu / Translate Central

İngilizce Redaksiyon/English Proofreading: Dr. Kemal Argon

Arapça Redaksiyon/ Arabic Proofreading: Dr. Watheq Al-Sadoon, ORSAM, TR

Türkçe Redaksiyon/Turkish Proofreading: Begüm Akcaoğlu, ORSAM, TR

İndeksler / indexed by / مصنفة من

Applied Social Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, Index Copernicus, International Bibliography of the Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA), Google Scholar, Asos İndeks, J-Gate, WorldCat, CEEOL, MIAR, JournalTOCs, İlahiyat Atıf Dizini,

Makale Yükleme İçin / Submitting Your Articles: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ortetut>

İletişim veya İrtibat İçin / For Communication or Contact: ortadoguutleri@orsam.org.tr

Yayın İdare Merkezi Head Office

ORSAM Ortadoğu Araştırmaları Merkezi – Center for Middle Eastern Studies

Mustafa Kemal Mahallesi 2128. Sok. No: 3 Çankaya / Ankara Türkiye / Turkey

info@orsam.org.tr | T: +90 850 888 15 20 F: +90 312 430 39 48

Ulusal Süreli Yayın | Ortadoğu Etütleri'ndeki makalelerde yer alan fikirler yalnızca yazarlarını bağlamaktadır.

The views expressed in Ortadoğu Etütleri (Middle Eastern Studies) bind exclusively their authors.

Tasarım-Baskı Hazırlık Karınca Creative

Dr. Mediha Eldem Sokak No: 56/1 Kızılay / Ankara

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD / الهيئة الإستشارية

Prof. Aristotle Kallis, Lancaster University, UK
Prof. Stephane A. Dudoignon, PSL Université/EHESS/CETOBAC, FR
Prof. Emma Murphy, Durham University, UK
Prof. F.George Gauser, Vermont University, ABD
Prof. Burhanettin Duran, İbn Haldun Üniversitesi, TR
Prof. Zeynep Özden Oktan, Medeniyet Üniversitesi, TR
Prof. Berdal Aral, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, TR
Prof. Mahir Nakip, Çankaya Üniversitesi, TR
Prof. Mahmoud Hamad, Drake University/ Cairo University, UK/EG
Prof. Mehmet Şahin, Polis Akademisi, TR
Prof. Özlem Tür, Ortaoğlu Teknik Üniversitesi, TR
Prof. Peter Mandaville, George Mason University, ABD
Prof. Dr. Birol Akgün, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, TR
Prof. Dr. Mehmet Akif Kireççi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, TR
Prof. Dr. Kemal İnat, Sakarya Üniversitesi, TR
Prof. Dr. Cengiz Tomar, Ahmet Yesevi Üniversitesi, KZ

Prof. Dr. Bahdat Korany, American University of Cairo, EG
Prof. Dr. Fawaz Gerges, London School of Economics, UK
Prof. Dr. Tayyar Arı, Uludağ Üniversitesi, TR
Prof. Dr. Raymond Hinnebusch, St. Andrews University, UK
Prof. Tim Jacoby, Manchester University, UK
Prof. Dr. Muhittin Ataman, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, TR
Prof. Dr. Mesut Özcan, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, TR
Prof. Tuncay Kardaş, Sakarya Üniversitesi, TR
Prof. Dr. Alev Erkilet, İbn Haldun Üniversitesi, TR
Assoc. Prof. Katerina Dalacura, London School of Economics, UK
Prof. Dr. Erdem Özlük, Selçuk Üniversitesi, TR
Doç. Dr. Eldar Hasanoğlu, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, TR
Doç. Dr. İbrahim Efe, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, TR
Doç. Dr. Hani Albasoos, Sultan Kabus Üniversitesi, Umman
Doç. Dr. Gökhan Boşbaş, Necmettin Erbakan Üniversitesi, TR
Dr. Muhammed Hüseyin Mercan, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, TR

SAYI HAKEMLERİ / REFEREE BOARD / لجنة الخبراء المحكمين

Prof. Dr. Enver Arpa Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi TR
Prof. Dr. Ramazan Yıldırım İstanbul Üniversitesi TR
Doç. Dr. Ramazan Erdağ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi TR
Doç. Dr. Hilmi Özev İstanbul Üniversitesi TR
Doç. Dr. Arif Korkmaz Necmettin Erbakan Üniversitesi TR
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Hüseyin Mercan Marmara Üniversitesi TR
Dr. Öğr. Üyesi Can Deveci Erciyes Üniversitesi TR
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Güngör Kırıkkale Üniversitesi TR
Dr. Öğr. Üyesi Murat Aslan Yeditepe Üniversitesi TR

Prof. Dr. Behçet Kemal Yeşilbursa Uludağ Üniversitesi TR
Prof. Dr. Mustafa Kibaroglu MEF Üniversitesi TR
Doç. Dr. Eldar Hasanoğlu İzmir Katip Çelebi Üniversitesi TR
Doç. Dr. M.Caner Ilgaroglu Adıyaman Üniversitesi TR
Dr. Abdulhamid Alawak, Mardin Artuklu Üniversitesi, TR
Dr. Öğr. Üyesi Ammar ALSAMAR, Pamukkale Üniversitesi, TR
Dr. Bashar Nrash, Mari Araştırma Merkezi, Suriye
Dr. Öğr. Üyesi Suat Eren Özyiğit İstinye Üniversitesi TR
Dr. Öğr. Üyesi. Wissam Aldien ALOKLAH, Mardin Artuklu Üniversitesi, TR

İÇİNDEKİLER / CONTENTS / المحتويات

MAKALELER / ARTICLES / المقالات

İbrahim KARATAŞ

155

Analyzing Article 5 of the North Atlantic Treaty as an Assurance of Turkey's Security

Türkiye'nin Güvenliğinde Bir Teminat Unsuru: NATO Antlaşması'nın

5. Maddesi Üzerine Bir Değerlendirme

تحليل: هل المادة الخامسة لمعاهدة الناتو ضمانة لأمن تركيا أم لا؟

Semiha KARAHAN

177

Siyonist Öğretide Vaat Edilmiş Topraklar

The Promised Land in Zionist Doctrine

أرض الميعاد في العقيدة الصهيونية

Yakup CAYMAZOĞLU

215

الفكر السلفي وانعكاساته في تركيا

Türkiye'de Selefi Düşünce ve Yansımaları

Salafi Thought and Its Reflections in Turkey

Yenal ÜNAL

233

A Contribution of Democracy Research to Turkish History: Evaluation of The National Turkish Party and Its Program

Türk Demokrasi Tarihi Araştırmalarına Bir Katkı: Milli Türk Fırkası ve

Parti Programının Değerlendirilmesi

تقييم الحزب القومي التركي وبرنامجه: مساهمة في أبحاث تاريخ الديمقراطية التركية

Osman ÜLKER - İbrahim EFE

255

Göç Teolojisi: Kilis Örneğinde Dinin Toplumsal Kabule Etkisinin İncelenmesi

Theology of Migration: An Investigation of the Effect of Religion on Social

Acceptance in the Case of Kilis

لاهوت الهجرة: تقييم تأثير الدين على القبول الاجتماعي في نموذج مدينة "كليس"

Emerging Human Rights Discourses in Post-Uprising Egypt*Ayaklanma Sonrası Mısır'da Ortaya Çıkan İnsan Hakları Söylemleri*

خطابات حقوق الإنسان التي ظهرت في مصر بعد الثورة

KİTAP İNCELEMELERİ / BOOK REVIEWS / عرض كتاب

Gökhan ÇİNKARA - Selim TEZCAN

315

The Assassination of Ephraim Elrom, the Consul General of Israel*İsrail Başkonsolosu Ephraim Elrom'un İnfazı*

اغتيال القنصل العام الإسرائيلي إفرام إلروم

Ahmet Safa HÜDAVERDİ

321

Anglo-Arabia: Why Gulf Wealth Matters to Britain?*İngiliz-Arap: İngiltere için Körfez Zenginliği Neden Önemlidir?*

الأنجلو عربية: لماذا تعتبر ثروة الخليج مهمة لبريطانيا؟

Uğur MATİÇ

325

Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*Eastern Mediterranean in International Politics*

شرق المتوسط في السياسة الدولية

Kıymetli okuyucularımız,

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM) tarafından 2009 yılından beri yayımlanmakta olan Ortadoğu Etütleri'nin toplamda yirmi altıncı sayısı olan, Cilt 13 Sayı 2'yi sunmaktan kıvanç duyuyoruz.

Bilindiği üzere dergimiz, daha geniş kitlelere ulaşabilmek için 2020 yılı başından itibaren açık erişim modeline geçmiştir. Gelineen noktada dergimize gönderilen çalışmalar, internet sayfamızın ve makalelerin görüntülenmesine dair veriler ile Google Scholar tabanlı atıf istatistiklerinin sayısı bu konudaki kararımızın ne kadar isabetli olduğunu göstermiştir. Artarak devam eden ilgiyi karşılamak için yıllık yayın sayımızı ikiden dörde çıkarmamız da karşılık bulmuş ve her sayımıza yoğun talep gelmiştir. Dergimizin önümüzdeki dönemde taranmaya başlayacağını umduğumuz ulusal ve uluslararası indekslerle birlikle bu teveccühün daha da artacağını öngörmekteyiz. Dolayısıyla artan talebi karşılamak üzere sayılarımızda daha fazla çalışmaya yer verebileceğimizi belirtmek isteriz.

Elinizdeki sayıda (Cilt 13 Sayı 2); üçü İngilizce, ikisi Türkçe ve biri de Arapça olmak üzere toplam 6 makale ve 3 kitap değerlendirmesi bulunmaktadır.

Sayının ilk makalesi Dr. İbrahim Karataş tarafından İngilizce olarak kaleme alınan, “Türkiye’nin Güvenliğinde Bir Teminat Unsuru: NATO Antlaşması’nın 5. Maddesi Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmadır. Makalede, Türkiye’nin Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidinden korunmak için katıldığı NATO’nun, güncel tehditler karşısındaki koruma sorumluluğu 5. madde üzerinden ele alınarak bir değerlendirmede bulunmaktadır.

İkinci sırada Semiha Karahan tarafından kaleme alınan, “Siyonist Öğretide Vaat Edilmiş Topraklar” başlıklı makale bulunmaktadır. Çalışmada, sosyalist ideolojinin tesiriyle ortaya çıkan ve seküler bir karakter gösteren siyonizmin, kurumsallaşmak için Yahudiliğin “vaat edilmiş topraklar” gibi bir dini argümanı kullanarak tekâmül etmesi konu edilmektedir.

Üçüncü makale ise Yakup Caymazoğlu tarafından kaleme alınan ve Türkiye’de selefiliğin ortaya çıkışını, selefiliğin toplumdaki karşılığını ve devletin selefiliğe karşı pozisyonu ele alan “Türkiye’de Selefi Düşünce ve Yansımaları” başlıklı Arapça çalışmadır.

Doç. Dr. Yenal Ünal tarafından İngilizce olarak kaleme alınan, “Türk Demokrasi Tarihi Araştırmalarına Bir Katkı: Milli Türk Fırkası ve Parti Programının Değerlendirilmesi” başlıklı makale dördüncü sırada yer almaktadır. Makalede, İstanbul’un işgal altında olduğu bir dönemde (1919), mütarekenin işgalci ve kozmopolit iklimi içinde Türkçülük akımını sürdürmek amacıyla kurulan ama dönemin şartları nedeniyle fazla ömürlü olmayan Milli Türk Fırkası konu edilmektedir.

Beşinci sırada Osman Ülker ve Doç. Dr. İbrahim Efe tarafından kaleme alınan “Göç Teolojisi: Kilis Örneğinde Dinin Toplumsal Kabule Etkisinin İncelenmesi” başlıklı makale bulunmaktadır. Çalışmada “ensar”, “muhacir” ve “din kardeşliği” gibi kavramlar üzerinden göç teolojisi irdelenmiş ve Kilis özelinde yapılan değerlendirme ile göçmenlerin kabul edilmesinde dinin rolü ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Sayının son makalesi ise Dr. Melek Saral tarafından İngilizce olarak kaleme alınan “Ayaklanma Sonrası Mısır’da Ortaya Çıkan İnsan Hakları Söylemleri” başlıklı çalışmadır. Makalede, 2011’de başlayan Arap Ayaklanmaları sonrası Mısır’daki geçiş sürecinde ortaya çıkan insan hakları söylemleri ve bunların yasal ve siyasi eylemlerde kullanımları analiz edilmiştir.

Bu sayıda üç kitap değerlendirmesi bulunmaktadır. İlki, Dr. Gökhan Çinkara ve Doç. Dr. Selim Kurt’un İngilizce olarak kaleme aldıkları “İsrail Başkonsolosu Ephraim Elrom’un İnfazı” isimli kitaptır. İkinci olarak Ahmet Safa Hüdaverdi’nin değerlendirmesini yaptığı “İngiliz-Arap: İngiltere için Körfez Zenginliği Neden Önemlidir?” başlıklı kitap bulunmaktadır. Son olarak ise Dr. Uğur Matıç’ın değerlendirmesini yaptığı “Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz” isimli kitap yer almaktadır.

Bir sonraki sayımızda buluşmak dileğiyle, iyi okumalar dileriz.

Editör

FOREWORD

Dear Readers,

We are proud to present Volume 13, Issue 2 of the Journal of Middle East Studies. This is the twenty-sixth issue published by the Center for Middle Eastern Studies (ORSAM) since 2009.

As you know, our journal has switched to an open access model since the beginning of 2020 to reach a wider audience. The studies submitted to our journal and the number of views of our website and articles as well as the citation statistics based on Google Scholar are all indicators that show how right this decision was. Increasing the annual number of publications from two to four in order to meet the growing interest has been reciprocated and each of our issues has enjoyed high demand. Once the scanning of our journal in national and international indices is initiated in the upcoming period, we expect this interest to increase even further. We would like to note that we will include more papers in our issues to meet the growing demand.

This issue (Volume 13, Issue 2) contains 6 articles, three in English, two in Turkish and one in Arabic, and 3 book reviews.

The first article in this issue, penned in English by Dr. İbrahim Karataş, is “Analyzing Article 5 of the North Atlantic Treaty as an Assurance of Turkey’s Security”. Based on Article 5, the article discusses and reviews, the protection responsibility of NATO against current threats, which Turkey joined to protect itself from the Soviet threat during the Cold War era.

The second article is “The Promised Land in Zionist Doctrine”, written by Semiha Karahan. This article discusses the evolution of Zionism, which has emerged under the influence of socialist ideology and exhibited a secular character, using a religious argument, namely “the promised land” of Judaism, to institutionalise itself.

The third article is a study in Arabic entitled “Salafi Thought and Its Reflections in Turkey”, written by Yakup Caymazoğlu. It deals with the emergence of Salafism in Turkey, the response to Salafism in the society and the attitude of the State towards Salafism.

The fourth article, entitled “A Contribution of Democracy Research to Turkish History: Evaluation of The National Turkish Party and Its Program”, written in English by Associate Professor Yenal Ünal, examines the National

Turkish Party, which was founded to uphold Turkism in an occupied and cosmopolitan climate of the Armistice at a time when Istanbul was under occupation (1919), but did not last long due to the then existing conditions.

The fifth article, entitled “Theology of Migration: An Investigation of the Effect of Religion on Social Acceptance in the Case of Kilis”, was penned by Osman Ülker and Associate Professor İbrahim Efe. It examines the theology of migration based on concepts such as “Ansar”, “Muhajir” and “religious brotherhood” and aims to uncover the role of religion in the acceptance of immigrants, based on a survey conducted in Kilis.

And the last article in this issue is a study on “Emerging Human Rights Discourses in Post-Uprising Egypt”, authored in English by Dr. Melek Saral. The article analyses the human rights discourses that emerged during the transition process in Egypt after the Arab uprisings that began in 2011 and their use in legal and political actions.

In this issue, you will find three book reviews. The first review, written in English by Dr. Gökhan Çinkara and Associate Professor Selim Kurt, deals with the book “The Assassination of Ephraim Elrom, the Consul General of Israel”. The second is Ahmet Safa Hüdaverdi’s review of the book “AngloArabia: Why Gulf Wealth Matters to Britain?”. And finally, you will find Dr. Uğur Matıç’s review of the book entitled “Eastern Mediterranean in International Politics”.

Hoping to see you again in the next issue, we wish you a good read.

Editor

من المحرر

قراءنا الأعزاء

يسرنا تقديم العدد السادس والعشرون من مجلة دراسات الشرق الأوسط (المجلد 13 العدد 2)، هذه المجلة التي يتم نشرها من مركز دراسات الشرق الأوسط في أنقرة (ORSAM أورسام) منذ عام 2009.

كما هو معروف، ان مجلتنا تحولت إلى نموذج الوصول المفتوح منذ بداية عام 2020 من أجل الوصول إلى جمهور أوسع. في هذه المرحلة، أظهرت الدراسات المرسلة إلى مجلتنا، والبيانات المتعلقة بمشاهدة موقعنا على الويب والمقالات، وإحصاءات الاقتباس المستندة إلى الباحث العلمي من Google مدى صحة قرارنا بشأن هذا الموضوع. كما جنيينا ثمرة زيادة عدد إصداراتنا السنوية من إثنين إلى أربعة من أجل تلبية الاهتمام المتزايد، حيث ازداد الطلب على كل عدد أصدرناه. نتوقع أن يزداد هذا الطلب أكثر وأكثر مع الفهارس الوطنية والدولية التي نأمل أن تبدأ بمسح مجلتنا ضوئياً في الفترة المقبلة. فذلك، نود أن نذكر أنه يمكننا تضمين المزيد من الدراسات في أعدادنا المقبلة من أجل تلبية الطلب المتزايد.

في هذا العدد (المجلد 13، العدد 2)، هناك ما مجموعه 3 مراجعات للكتب و6 مقالات، ثلاثة منها باللغة الإنجليزية واثنان باللغة التركية وواحدة باللغة العربية.

المقالة الأولى في العدد هي دراسة للدكتور إبراهيم كاراتاش التي كتبها باللغة الإنجليزية بعنوان "تحليل المادة الخامسة لمعاهدة الناتو، هل هي ضمان لأمن تركيا أم لا؟". يتم في المقالة تقييم تطبيق المادة الخامسة من معاهدة الناتو، ومسؤولية حماية الناتو لتركيا تجاه التهديدات الحالية، حيث أن تركيا قد انضمت لحلف الناتو للوقاية من التهديد السوفيتي خلال الحرب الباردة.

ويأتي بعدها مقال بعنوان "الأراضي الموعودة في العقيدة الصهيونية" لسميحة كاراهان. يتم في المقال دراسة تطور الصهيونية باستخدامها حجة دينية مثل "الأرض الموعودة" لليهودية لإضفاء الطابع المؤسسي، بينما كانت الصهيونية قد ظهرت بتأثير الأيديولوجية الاشتراكية وأظهرت طابعاً علمانياً.

أما المقال الثالث فقد كتبه يعقوب جايماز أوغلو باللغة العربية بعنوان "الفكر السلفي وانعكاساته في تركيا" وتناول فيه ظهور السلفية في تركيا، ومدى تقبل المجتمع التركي للسلفية وموقف الدولة تجاه السلفية.

ويأتي المقال الذي كتبه الأستاذ المشارك ينال أونال باللغة الإنجليزية بعنوان "تقييم الحزب الوطني التركي وبرنامجه السياسي: مساهمة في دراسات تاريخ الديمقراطية التركية" في الترتيب الرابع. يركز المقال على الحزب الوطني التركي، الذي تأسس لمواصلة الحركة التركية في المناخ الكوزموبوليتاني والاحتلالي للهندنة خلال الفترة التي كانت فيها اسطنبول تحت الاحتلال (1919)، ولكنه لم يدم طويلاً بسبب ظروف تلك الفترة.

ويأتي في الترتيب الخامس مقال بعنوان "لاهوت الهجرة: دراسة تأثير الدين على القبول الاجتماعي في إنموذج مدينة كيليس" لعثمان أولكر والأستاذ المشارك إبراهيم إيفي. في هذه الدراسة، تمت

دراسة لاهوت الهجرة من خلال مفاهيم مثل "الأنصار" و "المهاجر" و "الأخوة الدينية" ومحاولة الكشف عن دور الدين في قبول المهاجرين من خلال التقييم الذي أجري خصيصًا لمثال كيليس.

المقال الأخير من هذا العدد بعنوان "خطابات حقوق الإنسان التي ظهرت في مصر بعد الثورة" وهو باللغة الإنجليزية للدكتورة ملك سارال. في المقال، تم تحليل خطابات حقوق الإنسان التي ظهرت خلال عملية الانتقال في مصر بعد الثورات العربية التي بدأت سنة 2011 واستخدام هذه الخطابات في الإجراءات القانونية والسياسية.

ستجدون في هذا العدد مراجعات لثلاث كتب. الأول هو كتاب بعنوان "إعدام القنصل العام الإسرائيلي إفرام إروم" كتبه بالإنجليزية الدكتور غوكهان تشينكارا والأستاذ المشارك سليم كورت. الكتاب الثاني بعنوان "بريطانيا والعرب: لماذا ثروة الخليج مهمة لبريطانيا؟" الذي قيمه أحمد صفا هودايردي. والكتاب الأخير هو بعنوان "شرق البحر الأبيض المتوسط في السياسة الدولية" والذي قام بتقييمه الدكتور أوغور ماتينش.

أتمنى لكم قراءة ممتعة حتى نلتقي بكم في العدد القادم.

المحرر

Ortadoğu

E t ü t l e r i

MAKALELER

ARTICLES / مقالات

Analyzing Article 5 of the North Atlantic Treaty as an Assurance of Turkey's Security

İbrahim KARATAŞ*

Received: 10/20/2020

Accepted: 01/25/2021

Citation: KARATAS, İ., "Analyzing the Article 5 of the North Atlantic Treaty as an Assurance of Turkey's Security", Middle Eastern Studies, 13-2 (2021):155-176

DOI: 10.47932/ortetut.813769

Abstract: How useful Article 5 is in providing collective defense has become a matter of discussion in Turkey, particularly in recent years. This study has analyzed Turkey's formal critical narrative about the article's benefits. Article 5 is also known as the "One for all and all for one" principle and concluded that facts and beliefs are different from each other. The study argues that NATO membership secured the Turkish state, and Turkey's position is no different from other members in terms of collective defense. It also found out that the reliance on Article 5 has diminished among member states due to waning loyalty to the organization. Furthermore, some NATO members' passive postures estranged Turkey from the alliance.

Keywords: Turkey, NATO, International Organizations, Security, Alliances.

* Ph.D., Istinye University, TR, ibratas@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2125-1840..

Türkiye'nin Güvenliğinde Bir Teminat unsuru: NATO Antlaşması'nın 5. Maddesi Üzerine Bir Değerlendirme

İbrahim KARATAŞ*

Geliş tarihi: 20/10/2020

Kabul tarihi: 25/01/2021

Atf: KARATAŞ, İ., “NATO Antlaşması’nın 5. Maddesinin Türkiye’nin Güvenliği İçin Bir Teminat Olup Olmadığının Analizi”, *Ortadoğu Etütleri*, 13-2 (2021):155-176

DOI: 10.47932/ortetut.813769

Öz: Türkiye, Sovyet tehdidine karşı NATO Antlaşması’nın 5. Maddesi gereğince güvenliğini temin etmek amacıyla 1952’de NATO üyesi oldu. Ancak son yıllarda Türkiye’de 5. maddenin kolektif güvenlik bağlamında ne kadar etkili olduğu tartışma konusu olmuştur. Bu çalışma, Türk tarafının “Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için” mottosuyla da meşhur ilgili maddenin faydalarıyla ilgili görüşlerini incelemiş ve gerçeklerle iddiaların birbirinden farklı ve birbirleriyle çatışma içinde olduğu sonucuna varmıştır. Çalışma, NATO üyeliğinin Türkiye’yi koruduğunu ve Türkiye’nin durumunun kolektif savunma bağlamında diğer üyelerden farklı olmadığını iddia etmektedir. Ayrıca üyelerin 5. maddeye olan güveninin eridiği ve ittifaka olan sadakatinin azaldığı öne sürülmektedir. Bunun yanında, bazı NATO üyelerinin pasif duruşlarının Türkiye’nin NATO’dan uzaklaşmasına neden olduğu savunulmaktadır. Yöntem olarak, literatür taramasının yanı sıra, uluslararası araştırmalar ve NATO’nun sorumlulukları incelenmiştir. Çalışma, Türkiye’nin NATO’daki durumunu inceleyerek literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, NATO, Uluslararası Organizasyonlar, Güvenlik, İttifaklar.

* Dr., İstinye Üniversitesi, TR, ibratas@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2125-1840.

تحليل: هل المادة الخامسة لمعاهدة الناتو ضامنة لأمن تركيا أم لا؟

إبراهيم كاراطاش*

تاريخ القبول: 2021/01/25

تاريخ الاستلام: 2020/10/20

اقتباس: كاراطاش، إ.، "تحليل: هل المادة الخامسة لمعاهدة الناتو ضامنة لأمن تركيا أم لا؟"، دراسات الشرق الأوسط، 176-155 (2021): 2-13

معرف الغرض الرقمي: 10.47932/ortetut.813769

الملخص

اعتمدت تركيا على المادة الخامسة لاتفاقية حلف شمال الأطلسي (الناتو) من أجل توفير أمنها ضد التهديد السوفييتي، وبذلك أصبحت عضوا في الناتو في العام 1952. لكن تركيا شهدت في السنوات الأخيرة نقاشات حول مدى فعالية هذه المادة الخامسة في نطاق الأمن الجماعي. الدراسة تناولت آراء الجانب التركي حول فوائد هذه المادة التي اشتهرت بالمقولة «الفرد من أجل الجميع والجميع من أجل الفرد»، وتوصلت الدراسة إلى أن الحقائق مختلفة عن المزاعم وتعارض مع بعضها البعض. الدراسة تشير إلى أن عضوية تركيا في الناتو توفر لها الحماية، وأن الوضع التركي لا يختلف عن وضع الدول الأخرى الأعضاء في سياق الدفاع الجماعي. وإضافة لذلك، يذكر أن ثقة الأعضاء في المادة 5 قد تقلصت، وتضاءل الولاء للتحالف. وإلى جانب ذلك، يشار إلى أن الموقف السلبي لبعض أعضاء الناتو ساهم في ابتعاد تركيا عن حلف الناتو. واعتمدت هذه المقالة على تحليل الدراسات الدولية ومسؤوليات الناتو، إضافة إلى المراجعات الأدبية. المقالة تهدف إلى تقديم المساهمة في الأدبيات السياسية من خلال دراسة الوضع التركي في الناتو..

الكلمات المفتاحية: تركيا، الناتو، المنظمات الدولية، الأمن، التحالفات.

* د.، جامعة استنتية، تركيا، ibratas@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2125-1840

Introduction

NATO (The North Atlantic Treaty Organization) has been alive, useful, operational, and beneficial for more than seventy years. While its main rival, the Warsaw Pact, was dissolved in 1991, it continued to defend its members even after the Cold War. When the Cold War was over in 1990, it was expected that the organization would no longer survive as its *raison d'être* disappeared. However, this did not happen, and conversely, NATO was enlarged and became a 29-member military alliance as of 2020. However, although its former enemy no longer exists, there are new and diversified enemies, including Russia, China, 'thug' countries, terrorist groups, civil wars, migration, environmental disasters, and so on. As a NATO member, Turkey has been an active member of the organization since it joined the alliance in 1952. Although (1) it was not a neighbor of the Atlantic countries, (2) had an oriental socio-political culture, and (3) had a weak economy, its desire for positing itself in the West through westernization (and secularization) and the Soviet threat led it to knock on the door of NATO several times. While NATO allies refused the first three applications, they welcomed Turkey in 1952 due to various reasons that will be mentioned below. Turkey's NATO membership was both deterring and luring the Soviet threat. It was deterring because powerful Western countries led by the United States were behind it. It was also luring the threat due to it being a neighbor of the Soviet Union. This meant that Turkey was to be the first target of the Soviets in a likely war. When the Cold War ended in favor of the Western bloc, Turkey feared it would lose its significance for NATO. Nevertheless, conflicts, and wars taking place in the aftermath of the Cold War removed mutual suspicions regarding both sides' interdependence against each other. However, regardless of pre- and post-Cold War, there have always been rifts between the two sides since Turkey became a member of the organization.

This study focuses on NATO's principle of 'One for all and all for one' emanating from Article 5 (and following complementary articles such as Article 6) of the organization's charter. Turkish governments and people have always hinted at their suspicions about whether NATO can protect the country in case of a war or not. Yet, when investigated, it can be seen that there were/are overreactions and emotional approaches from the Turkish side. On the other hand, other NATO members seem to hardly empathize with Turks during grave moments. Furthermore, concerning subjective views about each other, what the 'One for all and all for one' principle achieved during peacetime was mostly ignored. Article 5 was invoked only once in the organization's history and the enemy was not a superpower like the Soviet Union but a

terrorist group. Therefore, making judgments about the article without war will be unfair. However, on the other hand, if public opinion is considered, then not only Turkey but also many other members should worry about the effectiveness of the article/principle.

Methodologically, a literature review, concerning books, reports, articles, reports and the North Atlantic Treaty was examined. Also, a businessman having closes ties with the Turkish government and a retired Turkish army general that did not want to disclose their names were interviewed. Surveys conducted to figure out the favorability of NATO in member states were analyzed. Structurally, section 2 discusses Article 5 from a theoretical perspective. Section 3 is descriptive and analyzes Turkey's NATO membership, essential incidents, reciprocal accusations and Turkey's general discourse against NATO. Note that this section reflects Turkey's official views. Section 4 is the core part of this article since it discusses whether Article 5 indeed defended Turkey or it was short of expectations. That section can also be regarded as a fact-checking episode as it compares arguments of both sides. Finally, this article is expected to contribute to the literature of international alliances by analyzing the case study of Turkey.

I. Article 5 of the North Atlantic Treaty

Article 5 of the treaty reads:

“The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defence recognised by Article 51 of the Charter of the United Nations, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area.

Any such armed attack and all measures taken as a result thereof shall immediately be reported to the Security Council. Such measures shall be terminated when the Security Council has taken the measures necessary to restore and maintain international peace and security”.¹

Also known as “One for all and all for one” clause, the article states that if a member is attacked, the others will defend the victim member individually

1 “The North Atlantic Treaty”, NATO, August 22, 2012, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/stock_publications/20120822_nato_treaty_en_light_2009.pdf. (accessed January 3, 2020).

or collectively. It does not include all defensible territories, but following articles cover non-mentioned territories. In addition, to legitimize its collective defense, NATO refers to Article 51 of the UN Charter and hires wordings from it. Yet not all parts of Article 5 are so clear. According to Sari, the article allows some members to remain idle.² In this sense, unless a consensus exists, the collective defense is not possible.

On the other hand, the term ‘armed attack’ was not precise until the September 11 attacks. Before that incident, whether terrorist attacks should be included with the armed attacks or not was a matter of discussion. Yet, when the US called for assistance as per Article 5 after the September 11 attacks, terrorist attacks were included in armed attacks. In addition, as Perot states, the armed attack must originate from abroad.³ This means that domestic terrorism perpetrated by groups such as the PKK, the IRA, the ETA cannot be assumed to be an armed attack.

Theoretically, “Alliances, are formal associations of states for the use (or non-use) of military force, intended for either the security or the aggrandizement of their members, against specific other states”.⁴ Alliances are mainly formed to secure participants against a hostile country or countries by balancing or exceeding their powers. While it is the weaker state that forges an alliance, great powers also ally with other states to increase their power.⁵ According to realists, they are an integral part of international relations, without which it is impossible to survive in anarchical and uncertain circumstances. In line with Waltz’s views, in the context of NATO, it was the uncertainty and the danger of the Soviet Union that forced member states to ally with each other.⁶

On the other hand, under an external threat, they ally with the more substantial power(s) that they assume to be more likely to win the War.⁷ Regarding Turkey, as realist theory presumes, it wanted to become a NATO member to shore up its resistance capability against external threats.⁸ Since Turkey felt the Soviet threat to be massive, it was impossible to ensure state security without band-wagoning to a stronger state or joining an alliance.

2 Aurel Sari, “The Mutual Assistance Clauses of the North Atlantic and EU Treaties: The Challenge of Hybrid Threats”, *Harvard National Security Journal*, Vol.10, 2019, pp. 405-460.

3 Elie Perot, “The Art of Commitments: NATO, the EU, And The Interplay Between Law And Politics Within Europe’s Collective Defence Architecture”, *European Security*, Vol. 28, No. 1, 2019, pp. 40-65. doi: 10.1080/09662839.2019.1587746.

4 Glenn H. Snyder, “Alliance Theory: A Neorealist First Cut”, *Journal of International Affairs*, Vol. 44, No. 1, 1990, pp. 103-123.

5 John Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York, WW Norton & Company, 2001.

6 Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, Long Grove: Waveland Press, 2010.

7 Stephen M. Walt, *The Origin of Alliances*, Ithaca and London, Cornell University Press, 1987.

8 Tank Oğuzlu, “Turkey and NATO”, *Adam Akademi* Vol. 3, No. 1, 2013, pp. 1-10.

In addition to the common threat, as per the constructivist theory, Turkey's membership was also a matter of identity.⁹ The membership was a confirmation for Turkey's being in the Western camp, a goal pursued since the proclamation of the republic in 1923. On the other hand, the US and other NATO members needed Turkey due to its large army and military bases that could be used for attacking or resisting the Soviet Union.

2. Turkey's Almost 70 Years Old NATO Membership; A Turkish Perspective

Turkey was founded after the independence war won against Western powers in 1923. That time's great powers (Britain, France, the US, Italy) were also the ones that established NATO in 1949. After the Turkish Republic's proclamation on the legacy of the Ottoman Empire, a westernization process in politics, economics, social life, and foreign policy was launched. Western laws were introduced after the abandonment of Islamic laws. Moreover, in line with westernization, a secularization process was commenced by the founders of the republic. When the Second World War began, Turkey had already finished its re-branding as per Western values.

Regarding the war, it remained neutral but posited itself on the side of allied powers. Despite Britain's efforts to pull Turkey into the war, the Turkish government did not declare war on Germany, causing fury among allied powers. But when the Turkish regime saw that Germany's defeat and the Soviet threat were inevitable, it panicked and declared war on Germany in order to be a member of the United Nations. This was because it did not want to break off from the West, which it embraced and turned its face to since its foundation.

As Turkish elites expected, as soon as the war ended, the Soviet Union began to voice demands for territories in Eastern Turkey and for co-control of the Bosphorus and Dardanelles straits. According to Bilge-Criss, the Soviets' hostile behaviors were to force Turkey to negotiate over control of the straits.¹⁰ In other words, the Soviet Union was not able to attack Turkey. Yet, Turkish policymakers were sure that their northern neighbor was a threat in the long-term. Therefore, they welcomed the Truman Doctrine and accepted American aid. Erdem says that the Soviet threat decreased after Turkey received military aid from the US.¹¹ A second reason for Turkey's desire to join NATO was

9 Mark Webber et al, *Thinking NATO Through Theoretically*, London, Palgrave Macmillan, 2012.

10 Nur Bilge-Criss, "Türkiye-NATO İttifakının Tarihsel Boyutu", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Vol.9, No. 34, 2012, pp. 1-28.

11 Can Erdem, "Turkey's Nato Entry And Echoes In The Press" (paper presented at the 1st International Turkish Culture and History Symposium, Yeditepe University, Istanbul, 2019, p. 308.

to complete its westernization process. Besides the compelling bipolar world system, Turkey could not have remained neutral due to ideological reasons. One of the main goals of secular Turkey was to be in the democratic Western front, and NATO membership would confirm that it was a member of the Western world.¹² In other words, it was a necessity for ‘Modern Turkey’¹³, which was dreaming of being ‘the little America’.¹⁴ Third, Turkey’s economy was dependent on foreign aid, and NATO membership was thought to be a guarantee for the continuation of the aid. As per the Truman doctrine, Turkey was receiving \$100 million from the US every year. American aid between 1950 and 1964 was equal to 17% of Turkey’s GDP (2.1% in 1970).¹⁵ A final reason among many other reasons was the Turkish army’s need for modernization. The army was big in terms of number of soldiers, but it did not have advanced weapons. By joining the elite club (NATO), Turkey expected a fast progression for renewing its arsenal with better arms. Nevertheless, Turkey’s dreams turned into a nightmare for three years as its first three applications were refused. There were various reasons for refusal such as Turkey’s not being in the trans-Atlantic region, cultural differences, being a neighbor to a problematic region, and Great Britain’s plan of including Turkey within a Middle Eastern military structure.¹⁶

However, NATO allies eventually accepted Turkey’s membership. Thus, Turkey was under the protection of NATO as per Article 5 of the treaty. Regarding reasons for the welcome, the first and most salient reason was the Turkish army’s heroic fight in the Korean War. The victorious army changed anti-Turkey sentiments in America and got the US support for membership. In addition and secondly, the monthly cost of a Turkish soldier was only \$500, which was equal to one-tenth of an American soldier’s annual cost.¹⁷ Third, the US was trying to contain the Soviet Union but its only advantage against the Soviets was atomic bombs in its arsenals. However, when the Soviets also possessed atomic bombs, it understood that it cannot oppose the

12 Bulent Akkaya, “Türkiye’nin NATO Üyeliği ve Kore Savaşı”, *Akademik Bakis Dergisi*, Vol. 28, 2012, pp. 1-20.

13 Naci Dogan, “Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Uluslararası Sistem, NATO’nun Rolu ve Türkiye’nin Stratejik Konumu”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 5, No. 1, 2004, pp. 21-45.

14 Sinan Toprak, “The Evolution of Turkey’s Foreign Policy: The Truman Doctrine and Turkey’s Entry into NATO”, Master Dissertation, Kalamazoo, Western Michigan University, 1987.

15 Gokhan Esel, “Nato Relations Between Turkey In The Period Of Military Coups (1960-1980)”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Vol. 56, 2017, pp. 409-416.

16 Abdulkadir Baharcicek, “From Neutrality To Alignment: The Formation Of Nato And Turkish Bids For Membership”, *Journal Of Academic Approaches* Vol.1, No. 1, 2010, pp. 57-68.

17 Serhat Guvenc, “NATO’nun Evrimi ve Türkiye’nin Transatlantik Güvenlige Katkilari, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Vol. 12, No. 45, 2005, pp. 101-119.

Soviet bloc with exhausted European armies.¹⁸ Therefore, the US and NATO needed numerous land forces against the Red Army. Their urgent need was forty divisions of troops, but Europe could supply only twenty of them. On the other hand, Turkey had eighteen divisions ready for combat.¹⁹ Besides land forces, NATO needed airbases close to the Soviet Union where it could deploy fighters and missiles. It was again Turkish territories that were the most convenient for deployments. Moreover, Turkey was controlling straits, and its ports could be used by NATO's marine forces. Consequently, the US could convince opposing and reluctant members to accept Turkey's NATO membership. Turkey (and Greece) finally became members of the organization on February 18, 1952. The membership was a win-win situation for both sides. While Turkey got itself accepted into the Western camp and secured its sovereignty through the membership, NATO deployed weapons, including nuclear ones, and armies on the Soviet border.

Despite a good start for Turkey-NATO relations, the key principle "One for all and one all for one" was a bit shady when it came to Turkey. The first disappointment happened after the Cuba crisis when Americans removed Jupiter nuclear missiles from Turkey in return for the withdrawal of Soviet nuclear missiles from Cuba. Turkey was not informed about the US decision. Yet, Turkey continued to stick with the organization. Right after this case, the Cyprus crisis erupted. When Turkey hinted that it may intervene in the island due to mass murder of Turkish Cypriots in 1964, US President Johnson sent a threatening letter to the Turkish administration, stating that they will not defend Turkey in case the Soviets got involved in the crisis. The letter was shocking as the Turkish government understood how weak NATO's security guarantee was for itself.²⁰ With this case, Turkey understood how excessively it relied on NATO and questioned the organization's fidelity to itself. As a result, Turkey began to diversify its friends and improved relations with the Soviet Union without moving away from the Western axis. Another crisis broke out when Turkey intervened in Cyprus and controlled one-third of the island in 1974. Despite US President Ford's opposition, US congress passed a decree banning sales of weapons and economic aid to Turkey. The interesting aspect is that it was Arab countries like Libya that supplied fuel to the Turkish army during the intervention in Cyprus. Turkey's trust in NATO decreased dramatically but continued to be a member as the enemy was strong and at the door. With the military coup taking place in 1980, the military-controlled state declared its firm allegiance to NATO.

18 Haluk Ulman, "Nato ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Vol. 22, No. 4, 1967, pp. 143-167.

19 Bilge-Criss, "Türkiye-NATO İttifakinin Tarihsel Boyutu", p. 15.

20 Guvenc, "NATO'nun Evrimi", p. 107.

On the other hand, with the end of the Cold War, Turkey fell into a limbo. It was happy with the wane of the Soviet threat, but NATO's existence was necessary as it was a guarantee and a sign for Turkey's Western identity and security. The organization did not dissolve itself but Turkish policymakers feared that NATO would ignore Turkey's contribution to the alliance. As soon as the Cold War ended, the US and other coalition forces fought in the first Gulf War and then the Bosnian War. Regarding Turkey's position, it responded positively to all NATO calls. Yet, when Turkey was in trouble, other members angered Turks due to their reluctance to support Turkey and the embargoes that they put on Turkey. When the Turkish army was fighting Kurdish separatists in the 1990s, Germany did not sell weapons to Turkey on the excuse that its weapons were used to kill civilians. Other members also criticized Turkey for cross-border operations, which Turkey saw as necessary to fight terrorism. Thus, Turkey felt it was left alone in its struggle with terrorism in the 1990s. Moreover, France and Germany tried to form a European military structure that would replace NATO, but Turkey was not allowed to be a member as only EU members were entitled to participate.²¹ The EU formed several security institutions like the EDA (European Defence Agency) but always excluded Turkey.²² Furthermore, another crisis erupted between Turkey and NATO allies in 2007. When Turkey requested NATO's support for its fight against the PKK (Kurdistan Workers' Party), the request was deferred by the US.²³ Turkey again felt disappointed by NATO and questioned the organization's necessity for its security.

One year after the Syrian civil war started, the Syrian army downed a Turkish F-4 jet over the Mediterranean Sea on June 22, 2012, killing two pilots. Since threats continued, Turkey called for help from NATO, which was welcomed by other members. The US, Spain, Germany and the Netherlands deployed Patriot missiles on the Turkish-Syrian border while Italy deployed SAMP-T missiles in Kahramanmaraş city. However, right after Turkish fighters downed a Russian jet in November 2015 and the Turkish army began to target the YPG, the PKK branch in Syria, the US, the Netherlands, and Germany withdrew their missiles from Turkey. What is more, the US and other allies blamed Turkey for overreacting for a minor violation of its air

21 Omer Akgul, Soguk Savas Sonrasi Donemde NATO-AB Iliskilerinde Rekabet-Işbirliği Analizi ve Turkiye Faktoru, *Guvenlik Stratejileri Dergisi*, Vol. 4, No. 7, 2008, pp. 91-124.

22 The House of Commons, "The Future of NATO and European Defence", March 20, 2008, <https://publications.parliament.uk/pa/cm200708/cmselect/cmdfence/111/111.pdf>. (accessed November 20, 2019).

23 Gulnur Aybet, *Turkey's Security Challenges and NATO*, Washington: Carnegie Endowment, 2012, p. 3.

space.²⁴ Some European allies even declared that they will not defend Turkey against Russia. Turkish policymakers thought that they would not see their NATO allies in a likely war against Russia.

In addition, when an unsuccessful military coup was attempted on July 15, 2016, NATO members did not condemn the coup until days after the government repelled the plot. In addition to the silence of NATO members about the coup, some NATO soldiers being in Turkey's bases during the coup were blamed for supporting the coup.²⁵ Interestingly, it was Putin that declared its support to the Erdogan government during and after the coup. Therefore, not friends but allegedly a foe was with Turkey's legitimate government. What is more, Turkey blamed Western media and politicians for supporting the coup and for trying to whitewash coup plotters, who were members of the FETO (Fetullahist Terrorist Organization), which Turkey recognizes as a terrorist group. The Turkish government and people assumed that America's inaction against the FETO leader and his followers were proof of the West's support for the coup. What is more, while the US does not extradite Fetullah Gulen, who is on Turkey's wanted list as being the head of coup plotters, many soldiers and civilians getting involved in the coup and fleeing to America and Europe were not repatriated. Therefore, Turkey felt betrayed by its allies.

Another recent development that worsened relations was America's undeclared sanctions on Turkey, particularly its ban on the sale of weapons. Turkey requested UAVs from the US going back to the Bush administration, but its request was denied. The Turkish government then bought them from Israel and started to produce its indigenous armed and non-armed UAVs. But the most controversial non-sale was that of Patriots. Turkey's first request to buy Patriots was in 2008, but the Obama administration refused it, claiming that the congress will not allow the sale. Turkey's response was to buy air-defense missiles from China, first. When the Chinese did not accept to share missile technology, Turkish authorities turned to Russia and eventually bought more advanced S-400 missiles. As a retaliation, Americans did not to sell F-35 jets, of which Turkey is a partner in its production program, and imposed CAATSA sanctions. Meanwhile, America's behaviors were not tit-for-tat. When Turkey bought Russian missiles as it could not buy Patriots, it was punished with banning sales of jets, rifles, engines, spare parts, etc. Thus, America's response always looked like holistic punishment.

24 Holly Willams and David Martin, "NATO Urges Calm After Turkey Shoots Down Russian Plane", November 24, 2015, <https://www.cbsnews.com/news/nato-urges-calm-after-turkey-shoots-down-russian-plane/>. (accessed February 23, 2020).

25 Mustafa Kibaroglu, *Türkiye NATO İlişkileri*, Istanbul: SETA, 2017, p. 8.

Moreover, the US preferred to ally with the SDF (Syrian Democratic Forces) in order to combat ISIS in Syria. Turkey was furious as most of the SDF militants were from the YPG, which was established and commanded by the PKK, a designated terrorist group fighting Turkey since 1984. Turkey offered to the US to finish ISIS together, but the US administration opted for the YPG as a proxy on the land and gave them air support. In addition, many other NATO members in the US-led coalition joined the US in supporting the SDF. Turkish officials stated that they felt disappointed by their allies. As a result, Turkey launched Operation Euphrates Shield to remove ISIS from its borders, Operation Olive Branch to remove the YPG from Afrin, and Operation Peace Spring to create a 32 km deep safe zone for refugees on the Syrian side, which was under YPG control. While Turkey was fighting the YPG, the US and other NATO members condemned it and implemented sanctions. The Erdogan government did not step back and blamed NATO members for destroying a terrorist organization (ISIS) with another (the YPG). While Turkey blamed the US for supporting its archenemy, the US criticized Turkey for destroying its ally. Notably, the US media's support of the YPG was conspicuous. In return, Turkish media asked the US why it was keeping forces on the other side of the border to protect a terrorist organization but not on the Turkish side to protect Turkey from the terrorist organization. Besides the US, other allies also sided with the YPG and implemented sanctions such as not selling weapons. Turkey again reacted with fury and described the attitudes of allies as a stab in the back.

Finally, apart from Turkey-centric problems, public opinion surveys reveal that there is a problem of loyalty among NATO members. This is a problem affecting not only Turkey's reliance on NATO but also others. For example, a survey conducted by the Pew Research Center in 2015 indicates that 'One for all and all for one' principle of NATO is no longer supported by allies.²⁶ According to the survey, only Americans (56%) and Canadians (53%) favor supporting other allies in a war against an enemy Russia.²⁷ The rest are against fighting for their allies. When the same survey was carried out in sixteen countries in 2017 and 2019, Lithuania, the Netherlands, and the United Kingdom joined the club ready to fight for other allies. In fact, more than half of member states favor NATO, the US being at the top with 77% as per another survey.²⁸

26 Pew Research Center, "NATO Publics Blame Russia for Ukrainian Crisis, But Reluctant to Provide Military Aid", June 10, 2015, <https://www.pewresearch.org/global/2015/06/10/nato-publics-blame-russia-for-ukrainian-crisis-but-reluctant-to-provide-military-aid/> (accessed October 7, 2019).

27 Those countries becoming a member after the end of the Cold War are excluded.

28 Gallup, "Majorities of Americans See the Need for NATO and the UN", March 4, 2019, <https://news.gallup.com/poll/247190/majorities-americans-need-nato.aspx>. (accessed January 7, 2020)

Nevertheless, when there is the possibility of fighting, few countries are ready to sacrifice themselves for their allies (Table 2). This means that eleven countries out of sixteen countries will not defend others in case of a likely war with the enemy (Russia was named as an enemy for the survey).²⁹ Regarding Turkish people's views, while only 21% of them favor NATO, the lowest percentage among all members, 46% believe that the US will use military force if Russia attacks Turkey. However, the median percentage for 2019 was only 38%.³⁰ Yet, the percentage for Turkey is even lower; 32%. Table 1 and Table 2 might give more information about public views of member states regarding NATO's favorability and Article 5 obligations.

Table 1: Favorability for NATO by the Public of Member States³¹

Country	1967	1977	1987	2017	2019
Canada				66	66
France	34	44	48	60	49
Germany	67	79	70	67	57
Greece				33	37
Italy				57	60
Netherlands	85	75		79	72
Spain				45	49
Turkey				23	21
United Kingdom	59	73	70	62	65
United States				62	52

29 David Galbreath, "All For One And One For All, Except When It Comes To NATO", June 12, 2015, <https://theconversation.com/all-for-one-and-one-for-all-except-when-it-comes-to-nato-43139> (accessed October 23, 2019).

30 Pew Research Center, "NATO Seen Favorably Across Member States", February 9, 2020, <https://www.pewresearch.org/global/2020/02/09/nato-seen-favorably-across-member-states/> (accessed February 11, 2020).

31 Compiled from PEW Research Center's various surveys. Visit <https://www.pewresearch.org/>

Table 2: Public Opinion about Article 5 Obligations³²

Country	2015	2017	2019
Germany	38	40	34
Greece		25	25
Italy	40	36	25
Spain	48	46	41
Canada	53	58	56
France	47	53	41
United Kingdom	49	45	55
Netherlands		69	64
United States	56		60
Turkey			32
Median	47	47	38

3. Article 5 as an Assurance for Turkey's Security; An Objective Assessment

The previous section explained Turkey's NATO membership venture, event-based rifts between both sides, Turkey's accusations, and the changing behaviors of NATO members, literally their populations. This section, however, explains how credible accusations against each other are. Beginning with the membership process in early 1950s, it can be argued that it was Turkey that wanted to be a member rather than other members, which were reluctant to accept the new republic to their club. Hence, Turkey obtained the first benefit by becoming a member. As the second benefit, membership deterred the Soviet Union from invading Turkey partly or as a whole. Therefore, all (members) protected Turkey against a likely invasion without fighting. It may not be wrong if NATO argues that all (members) already protected one (Turkey) by the collective defense. The third benefit gained without fighting is fiscal and military aid to Turkey as per NATO membership. Without military assistance, it would be difficult to modernize the Turkish army. However, military assistance also led to the destruction of the indigenous defense industry, one of the primary losses the NATO membership caused.³³ A final benefit is a confirmation of Turkey's being a part of the West, which was an eternal goal of the young republic. Overall, beginning to be protected by Article 5 of the NATO agreement at the first phase culminated in three crucial

32 Compiled from PEW Research Center's various surveys. Visit <https://www.pewresearch.org/>

33 Arda Mevlutoğlu, "Commentary On Assessing The Turkish Defense Industry: Structural Issues And Major Challenges", *Defence Studies*, Vol.17, No. 3, 2017, pp. 282-294.

benefits, including repelling the Soviet threat and one loss. It may be nonsense to comment about events that never happened, but Turkey itself admits that NATO deterred a likely Soviet invasion. Therefore, membership was already a win for Turkey thanks to Article 5's assurances.

When the period between 1960 and 2010 is examined, it can be seen that Turkey and NATO (members) made common mistakes against each other. This period's distinctiveness was that the country was directly or indirectly ruled by the Turkish army, which always had good ties with NATO members. For instance, the army declared its allegiance to NATO and international organizations in the 1961 and 1980 coups. However, while civilian policymakers were also happy with NATO membership, more deviations could be witnessed in a political environment where the army is pacified. On the other hand, removing nuclear missiles without informing Turkey was a great and grave mistake of the US. Americans could have informed Turkish authorities and given some other security assurances, but they did not, or they were not disclosed. Theoretically, band-wagoning might protect a weak state from threats, but it brings more troubles as well.³⁴ Being an ally of a superpower is not always smooth and safe. Also, regarding the Cyprus case, Uslu says that when then Prime Minister Ismet Inonu understood that Turkey could not afford an intervention to the island economically, he informed Americans about the plan in order to show people that the US is not allowing the government to rescue Turkish Cypriots.³⁵ Moreover, from an American perspective, since a Turco-Greek war would have led to disunity in NATO, the US administration did not allow Turkey's incursion.³⁶ Americans could be correct since Greece quit NATO after the Turkish army's intervention in 1974 despite that it did not approve the operation. In other words, Turkey's intervention culminated in losing a member of the alliance. Yet, this loss does not delegitimize Turkey's intervention as Turkish Cypriots were being oppressed by Greek Cypriots. From NATO's perspective, it has the "One for all and all for one" principle, but there is no (and cannot be) any such principle stating which side to support if both sides are NATO members. Perhaps, what should have been done was that an active role be played by US-led NATO in Cyprus. For example, NATO could mediate or exert its plans for a peaceful solution, but this did not happen. On the other hand, the post-intervention arms embargo exerted by the US on Turkey forced Turkey to initiate its indigenous

34 Nasuh Uslu, "1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi, *Avrasya Dosyası*, Vol. 6, No. 2, 2000, pp. 203-233.

35 Ibid, 208.

36 Ayşe Omur Atmaca, "The Geopolitical Origins of Turkish-American Relations: Revisiting the Cold War Years", *All Azimuth*, Vol. 3, No. 1, 2014, pp. 19-34.

defense industry, which it sacrificed in the early years of NATO membership. Thus, military companies such as Aselsan and Aspilsan were beginning to be established during the embargo period in the late 1970s. Overall, as the most significant consequence of NATO membership, Turkey was safe from the Soviet threat during the Cold War.

Regarding the first two decades of the post-cold war period, it was again Turkey desiring to remain a NATO power though there was no longer the Soviet Union, and none would question its leaving if it had happened. Nevertheless, it maintained its membership either to stay in the Western camp or due to the belief that the country is more secure behind NATO's shield. However, Turkey's expectations turned into disappointment several times. For example, during the first Gulf War, NATO members sent their Patriot missiles to Turkey reluctantly while countries like Germany and the US placed undeclared arms embargoes on Turkey due to accusations regarding human rights abuses.³⁷ Meanwhile, Turkey had the chance to buy Patriot missiles in the 1990s, but it opted for F-16s instead. Patriot missiles' procurement is one of the significant reasons for the rift even today, but it seems that this problem could have been solved back in the 1990s. Yet, the US Congress' impediment for the sale of Patriot missiles being based on excuses such as banning technology transfer or Israel's security from Obama's presidency onwards is not understandable by Turks. Not sharing the technology of advanced missiles could be seen as being plausible to some extent but preferring a non-NATO member's (Israel) security did not sound reasonable. Finally, Turkey's call for NATO assistance against the PKK was dismissed since NATO does not deem domestic terrorism as an armed attack originating from abroad.

When the Syrian civil war began, NATO allies wanted Bashar Assad to step down, and sent their missile systems to protect Turkey. However, when a military superpower, namely Russia, started to fight alongside the Syrian army, NATO allies felt threatened even in their homes. Thus, they did not back Turkey after a Turkish F-16 downed a Russian jet. Turkey might have been overreacting but there are no terms of conditionality in NATO's agreement. While NATO Secretary-General Anders Fogh Rasmussen said NATO will stand together with Turkey, some members blamed Turkey and implied 'They are not all for Turkey'.³⁸ As a war between Turkey and Russia was less likely, the best policy for allies seemed to remain silent or show strong solidarity.

37 Sitki Egeli, "Making Sense of Turkey's Air and Missile Defense Merry-go-Round", *All Azimuth*, Vol. 8, No. 1, 2019, pp. 69-92.

38 Robert Coalson, "What Are NATO's Articles 4 And 5?", June 26, 2012, <https://www.rferl.org/a/explainer-nato-articles-4-and-5/24626653.html> (accessed December 27, 2019).

In fact, downing a Russian jet that violated Turkish airspace for 17 seconds might be an overreaction, but it cannot be an excuse to leave Turkey alone. Regarding NATO's attitude during the failed coup of July 15, 2016, while the Turkish people was struggling to repel the coup conducted by a controversial group with less than 1% representation among the Turkish population, NATO members waited until the government neutralized the coupsters. Hence, Turks interpreted it as an endorsement of the coup by NATO. Finally, the US army's attempt to rename the YPG as the SDF was never born by the Turkish side. On the other hand, Turkish defense officials acknowledged that they neglected the political ramifications of buying missiles from a non-NATO country and their lack of interoperability with NATO's defense system.³⁹ It seems that the Turkish government did not consider the technical consequences.

There are also political reasons that caused Turkey-NATO relations to deteriorate in recent years. First, it should be noted that Turkey's foreign policy became more assertive during the Justice and Development Party governments. In fact, Turkey's relations with the West were quite good in the first years of the Justice and Development Party's rule. The Justice and Development Party government could even achieve the opening of EU accession negotiations by utilizing its conservative-democratic identity.⁴⁰ Yet, playing a more active role in the region, which was/is unfairly called "the neo-Ottomanist approach," led to a clash of interests with other NATO allies, particularly America. It is correct that Turkey did not support US sanctions against Iran, did not approve America's pro-Israel policy in the Middle East, supported the Muslim Brotherhood, worked with Sunni groups in Syria, and so on but it is not an obligation of a member state to act in line with the US. While previous cadres were generally striving to protect the status quo, the Justice and Development Party governments got involved in regional conflicts either due to its interests or conditions that forced them to do so.⁴¹ Hence, it encountered NATO's superpower and great powers, which had different agendas in the same region. As can be seen, the contention is continuing over certain events mentioned above. While the profound reason is deemed as being Turkey's insistence on being a regional power, this study argues that Turkey is still in a defensive position since Turkey's involvement in conflicts brought no gains, and rather aimed to eliminate threats or preserve its current interests. As an example, Turkey is in Syria to prevent terrorist threats and

39 Mevlutoglu, "The Turkish Defense Industry", 287.

40 Erhan İçener and Zeynep Çağlıyan-İçener, "The Justice And Development Party's Identity And Its Role İn The EU's Decision To Open Accession Negotiations With Turkey", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol.11, No. 1, 2011, pp. 19-34.

41 Toni Alaranta, *The 'New Turkey' As A Nato Member*, Working Paper 103, Helsinki: FIIA, 2018.

new waves of migrants. Turkish troops are in Qatar but do not pose a threat to neighboring countries. On the other hand, while Turkey's base in Somalia was established for training purposes, Turkish troops are in Libya to preserve a maritime deal signed with the legitimate government.

On the other hand, since the end of the Cold War, NATO members have been relieved about their security and do not give so much importance to collective defense.⁴² Therefore, many of them reduced their defense budgets. Such policy changes can also be interpreted as erosion in loyalty due to the absence of imminent threats. Like other countries, Turkey also feels safe as there is no longer a superpower threatening it. It believes that NATO membership is a necessity and is aware that it does not have to be on alert for external threats. As surveys indicate, Turkey and other members have less loyalty to the alliance due to the more peaceful environment of the world.

Finally, assuming that governments act according to public opinion, surveys show that while some allies are committed to supporting the rest, others consider circumstances necessitating the help. In other words, if they believe that the ally is guilty, they will not support it. It can be argued that NATO members will collaborate only if all are under threat or the US wants them to do so. When a single country or a few of them are attacked, most of the rest will not join a hot war but try to combat the enemy via sanctions. Regarding Turkey, while it has the lowest favor among all, its percentage about supporting other allies is not the lowest but still low. Turkish people and the government believe that NATO will not support them in case of a war. However, if it ever would act as per statistics, it is clear that Turkey would not support its NATO allies in a likely war either.

Nonetheless, it should be noted that Turkey suffered terrorist attacks and internal conflicts more than any other member in recent decades. If Turkey did not go through so many conflicts in a short period, it would probably favor NATO more than current percentages. Overall, NATO should be presumed as obsolete since most allies do not want to fight for other member states. However, this study neither argues that alliance commitments can be based on public opinion nor admits that people's views have zero effect on foreign policy. Governments, militaries, and international organizations might have different interests and priorities than do their publics and ignore the public to fulfill international obligations. According to Foyle, the decision-makers' reaction to public opinion may vary even when circumstances of different

42 Philippe Manigart, "Public Opinion and European Defense", Paper presented at the International Symposium on Public opinion and European Defense, Brussels, April 3-4, 2001.

cases are similar.⁴³ On the other hand, since sovereignty is given to people in democratic countries, ruling parties and elites generally do not ignore people's will, particularly when making such decisions as declaring war on another country, fighting alongside the other members of an alliance, and having nuclear weapons.⁴⁴ However, as Holsti argues, it is elusive to fully understand conditions affecting the public's influence on foreign policy.⁴⁵ Therefore, governments might either neglect public opinion or not. Turkish President Recep Tayyip Erdogan's refugee policy was criticized by Turkish people, including his electorate but he did not change his policy until his party lost local elections. Moreover, since migrant policy risks a likely victory in the next presidential elections his government is looking for ways to find a permanent solution to the refugee problem. Consequently, while the above surveys may not be decisive, it may be too simplistic to say that policymakers will go on their way in case of an attack on a NATO member.

Finally, despite all rifts, the Turkish state remains in NATO. Perhaps, their decisions would be different had they believed that NATO membership was harmful rather than beneficial. An anonymous retired army General's view was also asked for this study. While he complained about NATO's low performance, he wants Turkey to maintain its NATO membership.

Conclusion

Article 5 of the NATO agreement that orders collective defense for a member that has incurred an armed attack has always been a matter of debate in Turkey. Turks are suspicious of it if it involves Turkey in a likely war or conflict. This study analyzed whether Turkey and other members can rely on NATO's assurance of security stemming from Article 5. After examining certain events and surveys measuring public opinion of member states about NATO, it has been concluded that it is not clear that other members will defend Turkey or any other member since the article was invoked only once in the history of NATO to protect the US against relatively small states and a terrorist group. However, regarding Turkey's position, the claim that NATO will not protect Turkey cannot be proven since Turkey did not face an existential threat after becoming a NATO member. In addition, deterring the Soviet Union from

43 Douglas C. Foyle, "Public Opinion and Foreign Policy: Elite Beliefs as a Mediating Variable", *International Studies Quarterly*, Vol. 41, No. 1, 1997, pp. 141-169.

44 Jerome Laulicht, "Public Opinion and Foreign Policy Decisions", *Journal of Peace Research*, Vol. 2, No. 2, 1965, pp. 147-160.

45 Ole R., Holsti, "Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus", *International Studies Quarterly*, Vol. 36, No. 4, 1992, pp. 439-466.

attacking Turkey by making it a NATO member can be regarded as a benefit of Article 5 without invoking it. On the other hand, Turkey's own preferences and compelling reasons in foreign policy made it to be in contention with its NATO allies. However, when NATO members' attitudes are examined, it can be concluded that they could still have proposed better solutions for Turkey.

In addition to the above, as per public opinion surveys, NATO members hint that they may not sacrifice themselves for others unless (1) they are at War, (2) the enemy attacks all, (3) all attack the enemy, and (4) the US leads. According to surveys, this thesis is valid for Turkey since it favors NATO least and does not seem to join a collective defense of its allies. Yet, NATO's and some members' failure or reluctance to address Turkey's security problems has a significant impact on Turkish people's views. Surveys also show that NATO members are not as much in allegiance to the organization as they were in the past, probably due to the non-existence of an imminent threat.

References

Akgul, Omer. Soguk Savas Sonrasi Donemde NATO-AB Iliskilerinde Rekabet-Işbirliği Analizi ve Turkiye Faktoru. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 4(2008): 91-124.

Akkaya Bulent. "Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Kore Savaşı". *Akademik Bakis Dergisi* 28(2012): 1-20.

Alaranta, Toni. *The 'New Turkey' As A Nato Member*. Working Paper 103. Helsinki: FIIA, 2018.

Aybet, Gulnur. *Turkey's Security Challenges and NATO*. Washington: Carnegie Endowment, 2012.

Baharcicek, Abdulkadir. "From Neutrality To Alignment: The Formation Of Nato And Turkish Bids For Membership". *Journal Of Academic Approaches* 1(2010): 57-68.

Bilge-Criss, Nur. "Turkiye-NATO Ittifakinin Tarihsel Boyutu". *Uluslararası Iliskiler Dergisi* 9(2012): 1-28.

Coalson, Robert. "What Are NATO's Articles 4 And 5?", Radio Free Europe. Accessed December 27, 2019. <https://www.rferl.org/a/explainer-nato-articles-4-and-5/24626653.html>.

Dogan, Naci. "Yeni Dünya Duzeni Baglaminda Uluslararası Sistem, NATO'nun Rolu ve Turkiye'nin Stratejik Konumu". *Sosyal Bilimler Dergisi* 5(2004): 25-41.

Erdem Can. "Turkey's Nato Entry And Echoes In The Press". Paper presented at the 1st International Turkish Culture and History Symposium, Yeditepe University, Istanbul, 2019.

Egeli, Sitki. "Making Sense of Turkey's Air and Missile Defense Merry-go-Round". *All Azimuth* 8(2019): 69-92.

Esel, Gokhan. "Nato Relations Between Turkey In The Period Of Military Coups (1960-1980)". *The Journal of Academic Social Science Studies* 56(2017): 409-16.

Foyle, Douglas C. "Public Opinion and Foreign Policy: Elite Beliefs as a Mediating Variable". *International Studies Quarterly* 41(1997): 141-169.

Galbreath, David. "All For One And One For All, Except When It Comes To NATO". *The Conversation*. Accessed October 23, 2019. <https://theconversation.com/all-for-one-and-one-for-all-except-when-it-comes-to-nato-43139>.

Guvenc, Serhat. "NATO'nun Evrimi ve Türkiye'nin Transatlantik Güvenliğe Katkileri". *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 12 (2015): 101-19.

Holsti, Ole R. "Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus". *International Studies Quarterly* 36 (1992):439-466.

İçener, Erhan and Zeynep Çağlıyan-İçener. "The Justice And Development Party's Identity And Its Role In The EU's Decision To Open Accession Negotiations With Turkey". *Southeast European and Black Sea Studies* 11(2011): 19-34.

Kibaroglu, Mustafa. *Türkiye NATO İlişkileri*. Istanbul: SETA, 2017.

Laulicht, Jerome. "Public Opinion and Foreign Policy Decisions". *Journal of Peace Research* 2(1965): 147-159.

"Majorities of Americans See the Need for NATO and the UN". Gallup. Accessed January 7, 2020. <https://news.gallup.com/poll/247190/majorities-americans-need-nato.aspx>.

Manigart, Philippe. "Public Opinion and European Defense". Paper presented at the International Symposium on Public opinion and European Defense, Brussels, April 3-4, 2001.

Mearsheimer, John. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: WW Norton & Company, 2001.

Mevlutoğlu, Arda. "Commentary On Assessing The Turkish Defense Industry: Structural Issues And Major Challenges". *Defence Studies* 17(2017): 282-94.

"NATO Publics Blame Russia for Ukrainian Crisis, But Reluctant to Provide Military Aid". Pew Research Center. Accessed October 7, 2019. <https://www.pewresearch.org/global/2015/06/10/nato-publics-blame-russia-for-ukrainian-crisis-but-reluctant-to-provide-military-aid/>.

“NATO Seen Favorably Across Member States”. Pew Research Center. Accessed February 11, 2020. <https://www.pewresearch.org/global/2020/02/09/nato-seen-favorably-across-member-states/>.

Oğuzlu, Tarık. “Turkey and NATO”. *Adam Akademi* 3(2013): 1-10.

Omur Atmaca, Ayse. “The Geopolitical Origins of Turkish-American Relations: Revisiting the Cold War Years”. *All Azimuth* 3 (2014): 19-34.

Perot, Elie. “The art of commitments: NATO, the EU, And The Interplay Between Law And Politics Within Europe’s Collective Defence Architecture”. *European Security* (2019): 1-25. Accessed December 22, 2019. doi: 10.1080/09662839.2019.1587746.

Sari,Aurel. “The Mutual Assistance Clauses of the North Atlantic and EU Treaties: The Challenge of Hybrid Threats”. *Harvard National Security Journal* 10 (2019): 405-60.

Snyder, Glenn H. “Alliance Theory: A Neorealist First Cut”. *Journal of International Affairs* 44 (1990): 103-123.

“The Future of NATO and European Defence”. The House of Commons. Accessed November 20, 2019, <https://publications.parliament.uk/pa/cm200708/cmselect/cmdfence/111/111.pdf>.

“The North Atlantic Treaty”. NATO. Accessed January 3, 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/stock_publications/20120822_nato_treaty_en_light_2009.pdf.

Toprak, Sinan. The Evolution of Turkey ‘s Foreign Policy: The Truman Doctrine and Turkey ‘s Entry into NATO. Master Dissertation, Kalamazoo, Western Michigan University, 1987).

Ulman, Haluk. “Nato ve Türkiye”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 22(1967): 143-67.

Uslu, Nasuh. “1947’den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi, Avrasya Dosyası 6(2000): 203-32.

Williams, Holly and David Martin. “NATO Urges Calm After Turkey Shoots Down Russian Plane”. CBS News. Accessed November 24, 2015. <https://www.cbsnews.com/news/nato-urges-calm-after-turkey-shoots-down-russian-plane/>.

Walt Stephen M. *The Origin of Alliances*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1987.

Waltz, Kenneth. *Theory of International Politics*. Long Grove: Waveland Press, 2010.

Webber, Mark et al. *Thinking NATO Through Theoretically*. Palgrave Macmillan: London, 2012.

Siyonist Öğretide Vaat Edilmiş Topraklar

Semiha KARAHAN*

Geliş tarihi: 22/10/2020

Kabul tarihi: 30/01/2021

Atf: KARAHAN, S., “Siyonist Öğretide Vaat Edilmiş Topraklar”, Ortadoğu Etütleri, 13-2 (2021):177-213

DOI: 10.47932/ortetut.814970

Öz: Siyonizm, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde “Siyonizmin Öncüleri” olarak adlandırılan şahsiyetlerle hikâyesi başlayan ve 1890’da Kudüs’e atıfta bulunarak ismi konulmuş bir ideolojidir. İdeolojinin felsefesi, Doğu Avrupa’da antisemitizme maruz kalan ve Avrupa’nın batısında bulunan özgürleşmiş ve aydınlanma etkisindeki Yahudiler tarafından senkretik bir yapıda kurgulanmıştır. Bu kurgunun senkretik olmasının nedeni, Siyonistlerin siyasi ve seküler argümanlarla bunlarla tam bir zıtlık hâlinde olan “vaat edilmiş topraklar, seçilmişlik ve Mesih inancı” gibi Yahudiliğin pür dini doktrinlerinin harmanlanmasıdır. Buna koşut olarak Siyonizmi teopolitik bir ideoloji olarak tanımlamak mümkündür. Bu teopolitik ideoloji XIX. yüzyılda Yahudilerin kurtuluşu, yeni bir Yahudi kimliği oluşturma ve bağımsız bir Yahudi devleti kurma amacıyla yola çıkmıştır. Devlet kurmak için toprak arayışındaki Siyonistler, birçok alternatif arasında Filistin üzerinde hemfikir olmuşlardır. Onlar, Yahudi dininin temel doktrinlerinden biri olan Eretz İsrail, bir başka ifadeyle vaat edilmiş topraklar doktrinine sınıksız tutunmuş ve Filistin’in Yahudi ırkına Tanrı tarafından sonsuza kadar verilmiş olduğunu iddia etmiştir. Bu kararın alınmasında dönemin siyasi koşulları önemli bir etkidir ancak Filistin’de karar kılınmasında vaat edilmiş topraklar inancı da itici bir güçtür. Siyonistler, Tanah’taki Filistin merkezli İbrani tarihini, Yahudi teolojisinde vaat edilmiş topraklara dair tüm dini hususları ve Yahudi halkının bu bağlamdaki dini duygularını ön plana çıkararak eylem ve söylemlerini bu minval üzerine şekillendirmişlerdir. Filistin’in boş ve halksız bir toprak olduğu propagandasını yapan toprak eksanlı bir ideoloji olan Siyonizm, vaat edilmiş topraklarda kendisine hareket sahası açabilmiş, mevcut siyasi konjonktürü kendi lehine çevirebilmiş ve 1948’de Filistin’de İsrail Devleti’ni kurmayı başarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyonizm, Yahudilik, Tevrat, Vaat Edilmiş Topraklar, İsrail.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, TR, semkarahan@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5105-5736

The Promised Land in Zionist Doctrine

Semiha KARAHAN*

Received: 10/22/2020

Accepted: 01/30/2021

Citation: KARAHAN, S., “Siyonist Öğretide Vaat Edilmiş Topraklar”, Ortadoğu Etütleri, 13-2 (2021):177-213

DOI: 10.47932/ortetut.814970

Abstract: Zionism is an ideology that was initiated in the first quarter of the 19th century by a group known as the leaders of Zionism, and was named in the 1890s with reference to Jerusalem. The philosophy of this ideology was built on a syncretic structure by the liberated Jews in Eastern Europe who were under the influence of the Enlightenment. The reason behind the syncretic nature of the ideology created by the Zionists can be explained by the blending of pure religious doctrines, including the “Promised Land,” “chosenness” and “messianism,” with certain political and secular arguments that were in contrast to them. In this sense, it is possible to define Zionism as a theo-political ideology. This ideology set off in the 19th century with the purposes of Jewish salvation, forming a new Jewish identity and establishing a new Jewish state in Palestine. Zionists who were in search of a land for founding their state held firmly on Eretz Israel (also known as the Promised Land), which has been a principal doctrine of Judaism, and claimed that the Jerusalem-centered Palestine was promised by God to the Jewish race forever. Although the political conditions of the time had an effect on this decision, the principal pushing factor can be claimed to be the belief of the Promised Land. Zionists shaped their movement and rhetoric by featuring the religious matters in the Jewish theology regarding the Promised Land and the relevant spiritual feelings of the Jews. Based on an axis of land, Zionism propagated the fiction that Palestine was a vacant territory with no people, and managed to create a room for maneuver for itself in the Promised Land. The ideology also achieved to manipulate the political conjuncture to its advantage and eventually founded the State of Israel in Palestine in 1948.

Keywords: Zionism, Judaism, Torah, The Promised Land, Israel.

* Ph.D. Student, İstanbul University Faculty of Theology, TR, semkarahan@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5105-5736.

أرض الميعاد في العقيدة الصهيونية

سميحة كاراهان*

تاريخ القبول: 2021/01/30

تاريخ الاستلام: 2020/10/22

اقتباس: كاراهان، س.، «أرض الميعاد في العقيدة الصهيونية»، دراسات الشرق الأوسط، 13-2 (2021): 177-213

معرف الغرض الرقمي: 10.47932/ortetut.814970

الملخص

الصهيونية، هي عبارة عن أيديولوجية بدأت قصتها في الربع الأول من القرن التاسع عشر مع شخصيات أطلق عليهم «رؤاد الصهيونية» وسميت باسم القدس في العام 1890. تم بناء فلسفة هذه الأيديولوجية في خيال توافقي بين المعتقدات الدينية من قبل اليهود الذين تعرضوا لمعاداة السامية في أوروبا الشرقية، واليهود الذين كانوا تحت تأثير التحرر والتنوير في غرب أوروبا. جدير بالذكر أن السبب في كون هذا الخيال توافقياً، هو أن الصهاينة يمزجون العقائد الدينية البحتة لليهودية مثل «أرض الميعاد، والشعب المختار، ومعتقد المسيح»، التي تتناقض بشكل صارخ مع الجدليات السياسية والعلمانية. بالتوازي مع ذلك، من الممكن تعريف الصهيونية بأنها أيديولوجية سياسية متأثرة بالمعتقدات (ثيوبوليتيك). هذه الأيديولوجية الثيوبوليتيكية ظهرت في القرن التاسع عشر بهدف خلاص اليهود وتشكيل هوية يهودية جديدة لهم وإنشاء دولة يهودية مستقلة. الصهاينة الذين كانوا يبحثون عن أرض لإقامة دولة لهم، اتفقوا على فلسطين من بين العديد من البدائل. لقد تمسكوا بعقيدة إيريتس يسرائيل إحدى العقائد الأساسية للديانة اليهودية، وبعبارة أخرى، عقيدة أرض الميعاد وادّعوا أن الله قد وهب فلسطين للعرق اليهودي إلى الأبد. الظروف السياسية كانت في تلك الفترة عاملاً مهماً في اتخاذ هذا القرار، لكن إيمانهم بأرض الميعاد كان أيضاً قوة دافعة لأخذ قرارهم بشأن فلسطين. أبرز الصهاينة التاريخ العبري المتمركز حول فلسطين في «تناخ»، وجميع الجوانب الدينية لأرض الميعاد في اللاهوت اليهودي، والمشارع الدينية للشعب اليهودي في هذا السياق، وشكلوا أفعالهم وخطاباتهم بناءً على هذا النحو. الصهيونية التي تعتبر أيديولوجية قائمة على الأرض، وتنتشر الدعاية القائلة بأن فلسطين أرض فارغة وخالية من الشعب، استطاعت أن تفتح لنفسها مجالاً للعمل في أرض الميعاد، وحوّلت الظرف السياسي الحالي لصالحها، ونجحت في إقامة دولة إسرائيل في فلسطين عام 1948.

الكلمات المفتاحية: الصهيونية، اليهودية، التوراة، أرض الميعاد، إسرائيل.

* طالبة دكتوراة، كلية الإلهيات بجامعة إسطنبول، تركيا، semkarahan@hotmail.com، ORCID: 0000-0002-5105-5736

Giriş

Ortadoğu coğrafyasını ve halklarını yüzyılı aşkın süredir etkileyen ve şekillendiren Siyonizm, Siyonist öncüler olarak adlandırılan şahsiyetlerle yolculuğuna XIX. yüzyılda Avrupa’da başlamıştır. Modern Yahudi Ulusal Hareketi olarak tanımlanan Siyonizm, Yahudi toplumunun önde gelen isimleri tarafından siyasi, seküler, milli ve dini motiflerin harmanlanmasıyla kurgulanmıştır. İdeoloji ortaya çıktığı dönemde Avrupa’da revaçta olan sekülerizm ve milliyetçilik gibi teorik olgulardan beslendiği gibi, antisemitizm gibi bir sorundan da fayda sağlamıştır. Bunun yanı sıra “vaat edilmiş topraklar, seçilmişlik ve Mesih inancı” gibi Yahudi teolojisinin pür dini doktrinlerini de felsefesinin zemin taşları haline getirmiştir. Aslında Siyonizmin hem sekülerizm ve din gibi iki zıt olguyu bir araya getirmesi hem de kendisini kutsal metinlere ve dini doktrinlere dayandırması, onu diğer milliyetçi hareketlerden farklı kılan en önemli özelliğidir. Nitekim dini doktrinlerin ideolojinin içine yerleştirilmesi, Siyonizmi destekleyen Yahudiler nezdinde onu kutsal bir ideoloji haline getirmiştir. Siyonistlerin başlıca hedefleri, İbraniceyi ulusal dil haline getirmek, milliyetçi karakterde yeni bir İbrani kimliği yaratmak, Yahudileri kurtarmak ve Yahudileri belirlenmiş bir toprak üzerinde bir araya getirerek ulusal ve bağımsız bir Yahudi devleti kurmak olmuştur.

Yahudi tarihinde bir dönüm noktası olan Siyonizm, Yahudilerin milli bilinç kazanmaları amacıyla İbraniceyi canlandırmış ve tarihselciliği ön plana çıkarmıştır. Öncüler de dâhil olmak üzere tüm Siyonistler, Yahudi toplumunda ulusal bir diriliş gerçekleştirmek için dil devriminin gerekliliğine inanmıştır. Nitekim Siyonist çabalar neticesinde XX. yüzyılın hemen başında İbranice, yeni Yişuvlar (Filistin’deki Yahudiler) tarafından günlük kullanım dili haline gelmiş ve Yahudi milliyetçiliğinde besleyici bir rol oynamıştır. Ayrıca Siyonizm, Yahudi kutsal kitabı Tanah’ı bir tarih kitabı olarak da değerlendirmiştir. Öyle ki Tanah, kutsal bir kitap olmasının yanı sıra Yahudilerin antik dönemdeki tarihlerini de anlatan bir özelliğe sahiptir. Siyonizm, Tanah’ın bu özelliğini Siyonist tarih yazıcılığında ve Yahudi halkına tarihi bir bilinç kazandırmak için kullanmıştır. Ayrıca bazı Siyonistlerin düşüncesinde Tanah’ın kutsal olması Yahudi tarihinin de kutsiyetini ve şanını göstermektedir. Onlar, şanlı ulusal Yahudi tarihini ve bunun kutsal karakterini sürekli vurgulamış ve Yahudilerin başlı başına ayrı bir halk olduğunu iddia etmişlerdir. Bu iddialarını seçilmişlik doktrini ile besleyerek milliyetçiliklerini kutsal bir zemine oturtmuşlardır.

Siyonizm Tanah’taki antik tarihi ele alırken en fazla toprakla, yani Filistin’le ilişkin kısımlara odaklanmıştır. Bunun nedeni, onların Yahudilerin de bir ana vatana sahip olduklarına, Filistin ile Yahudiler arasındaki tarihsel ve

kutsal bağa ve toprağın önemine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Siyonistler, Yahudi tarihindeki İbrahim'in Kenan ülkesine göçünü, Mısır'dan çıkış hadisesini, Yuşa'nın savaş yoluyla Filistin'i ele geçirmesini ve Davut'un İsrail Krallığını merkezlerine koymuşlardır. Buna ek olarak Siyonizm, Filistin'in Tanrı tarafından İbrahim itibariyle Yahudilere sonsuza dek verildiğinin dolayısıyla bu toprakların Yahudilerin mülkiyetinde olduğunun altını çizerek Yahudilerin dirilişinin sadece ata topraklarında mümkün olabileceğini iddia etmiştir. Nihayetinde Siyonizmin hedefleri doğrultusunda Tanah'ı, seçilmişlik ve vaat edilmiş topraklar inancını kullandığı açıktır. Keza ulusal bir devlet kurmak için toprak arayışındaki Siyonizm, vaat edilmiş topraklar inancına ve milliyetçi bir Yahudi toplumu oluşturmak için seçilmişlik ilkesine güçlütutunmuş, böylece kendisine dini dayanaklar temin etmeyi başarmıştır. Bir başka ifadeyle, Siyonistler ideolojilerini doğrulamak için adeta Yahudilerin kutsal kitabı Tanah'a demir atmış ve devlet kurmak için aradığı zemini Tanah'a onaylatmıştır. Bu Siyonist tutum, devletin kurulacağı yerin Filistin olması kesinleştirildiğinde güçlenmiştir.

Aslında Siyonistler kurmak istedikleri devletin yeri hakkında Filistin, Uganda ve Arjantin gibi birçok seçenek ortaya koymuş ve bunlar üzerinde projelendirmeler yapmışlardır. Bununla beraber, Filistin seçeneği Siyonizmin ilk ortaya çıktığı dönem itibariyle siyasi veya dini saiklerle hep gündemde olmuş ve birçok Siyonist kuramcı tarafından ön plana çıkarılmıştır. Mevcut siyasi şartların yanı sıra vaat edilmiş topraklar inancının Yahudi toplumu üzerindeki milli ve dini bağlamdaki etkisi de Filistin'in hep gündemde kalmasını sağlamıştır. Siyonistler vaat edilmiş topraklar inancının birleştirici gücünden yararlanmak istemiş ve bu olgunun Yahudi dirilişini sağlayacağına inanmışlardır. Diğer taraftan Siyonistlerin gündeminde özellikle Uganda projesi bir hayli kalmıştır. Ancak bu proje Yahudi halkı tarafından benimsenmemiş ve bazı Siyonist grupların büyük tepkisi ile karşılaşmıştır. Nihayetinde 1903 yılında Yahudi devletinin kurulacağı yer konusu Filistin şeklinde kesinleştirilmiştir. Bu nihai kararın alınmasında vaat edilmiş topraklar inancının önemli bir itici güç olduğu ve ideolojiye dinamizm kazandırdığı yadsınamaz bir gerçektir.

Bu karar doğrultusunda Siyonistler, Yahudilerin güçlü bir şekilde inandıkları vaat edilmiş topraklar doktrinini daha önce hiç yapılmadığı şekilde varoluşsal bir perspektifle ele almış, kutsal toprakları dinsel olarak ön plana çıkardığı gibi millileştirmiş ve siyasileştirmiştir. Pratik ve pragmatik bir yöntemle halihazırdaki bu dinsel değeri kullanan Siyonizm, Filistin'in Tanrı tarafından sonsuza kadar İsrailoğullarına verildiğinin altını çizmiş ve buna da kimsenin itiraz edemeyeceğini belirtmiştir. Keza Siyonizm dinsel motifli söylem ve

siyasi tüm hamleleriyle Avrupa Yahudilerinin bir kısmının Filistin'e göç etmesini sağlamış, ulusal bir İbrani kimliği yaratmış, toprağı aşamalı olarak ele geçirmiş ve nihayetinde de hedeflediğı devleti 1948 yılında kurmuştur. Bu başarıda, Siyonistlerin siyasi, ekonomik ve bürokratik hamlelerinin yapıcılığı ve önemi muhakkaktır. Ancak Siyonistlerin vaat edilmiş topraklar inancıyla hem Yahudiler hem de Avrupa'daki diğer halklar üzerinde yarattığı dinsel algı da bu başarıda önemli rol oynayan bir faktördür.

Bu makalenin odak noktası, Siyonist öğretilerde vaat edilmiş topraklar inancının ne şekilde ele alındığına ve bu inancın ideolojiye sağladığı dinamizme dikkat çekmektir. Bunun yanı sıra farkındalık oluşturulmaya çalışılan ana hususlardan biri de vaat edilmiş topraklar bağlamında Siyonizm ile Yahudilik arasındaki ilişkinin dinsel boyutu ve Siyonizm tarafından kurulan bu ilişkinin organik olup olmadığıdır. Makalenin savunduğı hipotez, vaat edilmiş topraklar inancının Siyonizmin kuruluşunda ve devamında ana doktrinlerden biri olarak kullanılmış olduğudur. Bu amaçlar doğrultusunda makalede, öncelikle teolojik açıdan Yahudilikteki vaat edilmiş topraklar inancı ele alınacaktır. Birinci bölümde, teolojik anlatımın yanı sıra vaat edilmiş toprakların Yahudi dindarlar ve Yahudi toplumu için neyi ifade ettiği irdelenecektir. Böylece bahsedilen dini doktrinin hem teolojik hem de sosyolojik yankılarına ışık tutulacaktır. Makalenin ikinci bölümünde ise Siyonizmin oluşumu ve kurgusu hakkında bilgi verildikten sonra ideolojinin vaat edilmiş topraklara dair söylem ve eylemlerine değinilecektir.

I. Yahudi Teolojisinde Vaat Edilmiş Topraklar İnancı

Merkezi kutsal metin koleksiyonunun ilk kısmı olan Musa'ya verilen Tora/Tevrat'ı yerleştiren Yahudiliğin; tevhit, peygamberlik, Mesih ve ahiret inancı gibi iman esasları vardır ve bunlar da Yahudi dininin sabiteleridir. Bunun yanı sıra Yahudilikte ön plana çıkan ve onu diğer dinlerden farklı kılan iç dinamikler olarak da adlandırılabilen iki doktrin söz konusudur. Bu iki iç dinamik "vaat edilmiş topraklar ve seçilmişlik" inancıdır. Yahudi teolojisinde Tevrat, seçilmişlik ve vaat edilmiş topraklar birbirine içkin olgulardır ve her biri birbirinin tamamlayıcı cüzüdüdür.

Yahudiliğı İslamiyet, Hristiyanlık ve diğer dinlerden ayıran en temel özelliklerinden biri, vaat edilmiş topraklar inancı olup bu inanç Filistin merkezli bir coğrafyanın Tanrı tarafından İsrailoğullarının ilk atası İbrahim'e ve onun soyundan gelenlere sonsuza kadar verilmesidir.¹ Tanrı'nın İsrailoğullarına

1 Baki Adam, "Yahudilik", Şinasi Gündüz (ed.), *Yaşayan Dünya Dinleri* içinde (206-250), 3.basım, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010, s.227

vermeyi vaat ettiği toprak Tanah'ta sırasıyla” Kenan Diyarı Ülkesi”, “Ha-Eretz”, “Eretz İsrail” ve “Arz-ı Mevud” olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla bu kavramların hepsi aynı yeri, bir başka ifadeyle vaat edilmiş toprakları ifade etmektedir. Yahudi teolojisi ve literatüründe daha çok “Eretz İsrail” yani “İsrail Toprağı” olarak tanımlanan bu inanç, Yahudi din adamları tarafından Tevrat başta olmak üzere diğer kutsal metin anlatılarıyla şekillendirilmiş ve neredeyse bir iman akaidine dönüştürülmüştür.²

Yahudi geleneği açısından Tevrat'ın henüz başlangıcındaki evrenin yaratılışına dair anlatıları Eretz İsrail'in Tanrı tarafından İsrailoğullarına verilme nedenini açıklar niteliktedir. Tanrı'nın evreni ex-nihilo (hiçlikten) yaratmış olması, Yahudi din adamlarına göre evrenin ve mahlukun tek sahibinin Tanrı olduğunu ve O'nun istediğini istediğine verebileceğini ispatlamaktadır. Bu argüman aslında, diğer halkların Filistin'in Yahudilere verilmiş olmasına itiraz edemeyecekleri anlamına da gelmektedir. Nitekim Yahudi din adamları Tanrı'nın takdirine kimsenin karşı çıkamayacağını belirtmiştir: “*Dünyanın ulusları için eğer İsrail'e 'Yedi ülkeyi istila eden hırsızlarsınız (Kenan ulusları)' derse, İsrail de şöyle diyecek: Tüm dünya Tanrı'nındır – onu Tanrı yarattı ve her kimi uygun gördüyse ona verdi.*”³ Bu argüman, Tevrat'ın bahsedilen ayetlerinin batını değil de zahiri anlamda içerdiği mesajdır. Üstelik bu zahiri yorumlamalar sadece yaratılış bahsiyle değil, birçok kıssayla devam etmektedir.

Diğer yandan Tevrat'ta Tanrı tarafından belirli bir toprağın İsrailoğullarına verilmiş olduğunu anlatan gayet açık ve güçlü ifadeler yer almaktadır ki bu netlik İbrahim'in seçilerek vahiy aldığını aktaran pasuklarla (ayet) kendini göstermeye başlamaktadır. Yahudi teolojisinde ilk İbrani atası olarak adlandırılan İbrahim, Tevrat anlatılarından anlaşılacağı üzere Tanrı'nın emriyle Harran'ı terk ederek Kenan Ülkesine gitmiş ve Tanrı'dan “...*Bu ülkeyi senin soyuna vereceğim*”⁴ şeklinde bir vahiy almıştır. İfadeden de anlaşılacağı üzere bu vahiy bir vaat niteliğindedir. Nitekim bu vaat etme durumu bir başka pasukta daha güçlü bir şekilde kendini göstermektedir. “...*Tanrı Avram'a 'Gözlerini kaldır ve bulunduğun yerden kuzeye, güneye, doğuya ve batıya bak. Çünkü gördüğün tüm bu ülkeyi sonsuza kadar sana ve soyuna vereceğim.' dedi.*”⁵ Bu

2 Yahudi kutsal metinleri, yazılı ve sözlü vahiy olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yazılı vahiy, içinde 5 kitaptan oluşan Tora/Tevrat'ın da yer aldığı toplam 24 kitaptan oluşmaktadır. Tora, Neviim ve Ketuvim bölümlerinden oluşan bu kutsal kitabın adı Tanah'tır. Sözlü vahiy ise Talmud olarak adlandırılmıştır ve diğeri gibi bu kitap da kutsaldır.

3 Shalom Carmy ve David Shatz, “Felsefi Düşünme İçin Bir Kaynak Olarak Kitab-ı Mukaddes”, Daniel Frank ve Oliver Leaman (ed.), *Yahudi Felsefesi Tarihi* içinde (27-52), Ankara: Hece Yayınları, 2018, s.43

4 Yaratılış 12:7

5 Yaratılış 13:14-15

iki vaadin ardından Tanrı, İbrahim ile ahitleşerek ona sınırlarını da belirttiği toprakları net bir şekilde vermiştir:⁶ “*O gün, Tanrı Avram’la bir antlaşma yaptı ve ‘Mısır’daki Nehir’den, büyük nehre –Fırat Nehri’ne- kadar olan bu ülkeyi senin soyuna verdim’ dedi.*”⁷ Bu toprakların İbrahim’e sonsuza kadar verildiğini aktaran bir diğer pasuk da şu şekildedir: “*Şu anda yabancı olarak yaşadığın toprakları –Kenan Ülkesi’ni- sana ve ardından gelecek çocuklarına ebedi bir mülk olarak vereceğim ve onlara (soyuna) Tanrı olacağım.*” Tanrı daha sonra Avram’a “*Sana gelince-antlaşmamı korumalısın*” dedi. “*Hem sen, hem de nesilleri boyunca ardından gelen çocukların...*”⁸

Yukarıdaki dört pasuk Yahudi teolojisindeki vaat edilmiş topraklar inancının çekirdeğini oluşturmaktadır. Ancak Tevrat’ta bu konuya temel teşkil edecek pasuklar sadece İbrahim’le sınırlı olmayıp bu ahit sonrasında da sürdürülmektedir.⁹ Nitekim Kenan Ülkesi’nin İsrailoğullarına verililişi birçok anlatıyla vurgulanmaktadır. Söz konusu vurgular ikinci İbrani atası İshak, üçüncü İbrani atası Yakub ve peygamber Musa’yla ilgili hadiselerin anlatıldığı pasuklarda yer almaktadır. İşte bu pasuklar da Yahudi teolojisi için bu toprakların İsrailoğullarına verilmiş olduğu gerçeğini güçlendirmekte ve sabitlemektedir. İşaret edilmelidir ki bu vurguların birçoğunda İbrahim’in ismi anılmakta ve Tanrı’nın ona vermiş olduğu söz ve değer ön plana çıkarılmaktadır: “*...Seninle olacak ve seni mübarek kılacağım, çünkü bu toprakların hepsini sana ve soyuna vereceğim. Baban Avram’a etmiş olduğum yeminimi böylece yerine getireceğim... Sırf baban Avram, sesime itaat ederek emanetimi, emirlerimi, hükümlerimi ve kanunlarımı koruduğu için!*”¹⁰

Yahudilikte, Arz-ı Mevud’un İbrahim ile “erdemli ve adaletli” olmaları şartıyla onun soyuna sonsuza kadar verilmiş olduğu tartışmaya açık bir konu değildir.¹¹ Bu noktada İbrahim’in soyundan kimin kast edilmiş olduğu önemli bir mevzudur. Nitekim İbrahim’in soyu sadece Sare’nin doğurduğu İshak’tan ibaret değildir. Tevrat’a göre İbrahim’in Hacer’den İsmail ve Ketura adındaki kadından çocukları olmuştur. Burada da önemli husus Yahudi teolojisinde İbrahim’in varislerinin kim olduğudur. Yahudi teolojisi açısından İsmail’in İbrahim’in oğlu olduğu tartışılmaz bir gerçektir ancak onun miras hakkı oldukça tartışmalıdır. Nitekim Tevrat’ta “Çünkü senin soyun *Yitzhak ile sürecektir*” ibaresi yer almakta ve bu da Yahudi din otoriteleri tarafından

6 Alexander Keith, *The Land of Israel, According to the Covenant with Abraham and Isaac and Jacob*, Edinburgh: Balfour and Jack Printers, 1843, s. 58

7 Yaratılış 15: 18

8 Yaratılış 17: 8-9

9 Eldar Hasanov, *Nuh Kanunları ve Nuhilik*, İstanbul: İsam Yayınları, 2015, s.67-70

10 Yaratılış 26: 3-5

11 Jacob Neusner, *Judaism When Christianity Began: A Survey of Belief and Practice*, London: Westminster John Knox Press, 2002, s. 136

İbrahim'in tüm haklarını sadece İshak'a devrettiğini göstermektedir. Bir diğer ifadeyle, İbrahim'e bahsedilen seçilmiş olma ve Arz-ı Mevud'a sahip olma ayrıcalığı sadece İshak'a miras kalmıştır. Bu miras İshak'ın iki çocuğundan biri olan Yakub'a (diğeri Esav'dır), ve ondan da tüm çocuklarına, yani 12 İsrail kabilesine devretmiştir. O halde Yahudi teolojisinde, seçilmiş halk olma fenomeninin yanı sıra Arz-ı Mevud'a sahip olmak için de seçilmiş olma mevhumu ön plana çıkmaktadır. Nitekim ortada bir seçilmeme durumu vardır ki bu seçilmeyenler ve dışlananlar İsmail, Ketura'nın çocukları ve Esav'dır. Onların bu topraklar için uygun görülmediği anlaşılmaktadır.¹²

Diğer taraftan, Tevrat'ta İbrahim'in soyunun İshak'la devam edeceğine dair verilen bilgi toprak vaadinden sonra verilmiş olduğu için, bu mirastan İsmail'in mahrum bırakılamayacağını da düşündürmektedir. Hem söz konusu sıralama hem de İsmail'in de İbrahim'in soyu olduğu gerçeği, Arz-ı Mevud'un İsmail'e de verilmiş olduğunu ortaya koyar niteliktedir. Buna rağmen Yahudi teolojisi, İsmail'in bu topraklarda kullanım hakkı olmadığı ve onun payına çöl düştüğü görüşünde ısrarcıdır.¹³

1.1 Vaat Edilmiş Topraklara Sahip Olma Şartı

Arz-ı Mevud'un İsrailoğullarına hangi şartlarla verildiği de birçok açıdan önemli bir konudur. Zira Tanah'tan anlaşılacağı üzere, bu topraklar İsrailoğullarına kayıtsız şartsız verilmiş değildir. İsrailoğulları, İbrahim'e de bildirilmiş olduğu gibi Tanrı'nın yolundan ayrılmayarak adaletli ve erdemli olmaları şartıyla orada yaşamaya hak kazanabilirler. Nitekim Sina Ahdiyle¹⁴, Yahudilerin Kenan Ülkesi'ne sahip olmaları ve orada yaşamaya hak kazanmaları için yapmaları gereken şer'i hükümler bildirilmiş ve bu şartlar Musa jenerasyonu tarafından kabul edilmiştir: *"Halk bir ağızdan cevap verdi ve 'Tanrı'nın söylediği her şeyi yapacağız!' dediler..."*¹⁵

Yahudilikte kolektif birliğin şartı ve önemi göz önünde tutulduğunda, antik dönemde atalarının vermiş olduğu yeminden, bugün de dâhil olmak üzere tüm Yahudiler sorumludur. Bu şartname 613 hükümden oluşan bir halakha/şeriattır. Yahudilerin seçilmiş halk olarak kutsiyetlerini devam ettirmelerinin ve Arz-ı Mevud'a sahip olmalarının tek şartı, bu ilahi hükümleri kusursuz bir şekilde yerine getirmektir. Öyleyse İsrailoğullarının vaat edilmiş toprakları hak etmeleri gerekmektedir. Bunu yaptıkları takdirde hem toprağın tek sahibi hem

12 Louis Ginzberg, *The Legends of The Jews vol: I*, Henrietta Szold (çev.), Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1913, s. 318

13 Yaratılış 21:12,14 ve 25:5-18

14 Sina Ahdi için bkz.: Hasanov, *Nuh Kanunları ve Nuhilik*, s.71-77

15 Çıkış 19: 8

de Tanrı'nın daimî gözetimi altında olabileceklerdir.¹⁶ Üstelik bu şart sadece o toprakların sahibi olmak için değil, aynı zamanda orada yaşamaya devam etmeleri için de geçerlidir. Keza Yahudilerin şeriatı terk ettiklerinde Eretz İsrail'den kovuldukları ve sürgün hayatı ve birçok belayla cezalandırıldıkları kutsal metinlerdeki anlatılardan anlaşılmaktadır.¹⁷ Yahudi geleneğine göre bu terk ediş Tanrı'ya ihanettir: “*Uluslar İsrail halkının işlediği suç yüzünden, bana ihanet ettiği için sürgüne gittiğini anlayacaklar. Yüzümü onlardan gizledim, onları düşmanlarının eline teslim ettim, hepsi kılıçtan geçirildi. Onları kirliliklerine, isyanlarına göre cezalandırdım, yüzümü onlardan gizledim.*”¹⁸ Dolayısıyla, toprağın İsrailoğullarına verilmiş olması kayıtsız şartsız bir durum değildir. Yahudilerin toprak için uygulaması gereken en önemli kural, Tanrı'nın yeryüzündeki evinde her şeyden önce adalet ve hakkı yerine getirmektir. Buna koşut olarak yabancıya, dul ve yetime baskı yapmaktan kaçınılmalı ve masum kanı dökmekten sakınılmalıdır.¹⁹

Yahudi din otoritelerinin bir kısmına göre, Eretz İsrail Yahudilere bir mülk olarak sonsuza kadar devretmiştir. Tanrı'nın Kenan Ülkesi'ni “sonsuza kadar ve miraslık” kelimelerini kullanarak İsrailoğullarına vermiş olması, Tevrat müfessirleri için bu toprakların mülk hakkının Yahudilere geçmiş olduğuna işaret etmektedir. Üstelik bu kesim müfessirlerin düşüncesine göre, İsrailoğulları bu topraklarda yaşamadıkları dönemlerde bile Arz-ı Mevud'un tapusu onlarındır. Ayrıca bu topraklar başka milletlerin eline geçmiş dahi olsa bu durum sonsuza kadar sürmeyecek ve Yahudilerin ebedi mülkiyet hakkını asla iptal etmeyecektir.²⁰ Buna karşın bazı din otoriteleri ise Eretz İsrail'in sadece kullanım hakkının Yahudilere verildiğine inanmaktadır. Nitekim bu görüş her şeyin tek sahibinin Tanrı olduğu inancı doğrultusunda ve birçok pasuk ve şer'i hükümle desteklenen bir yorumlamadır: “Ülkedeki hiçbir arazi size temelli olarak satılamaz, çünkü Ülke bana aittir, zira siz yanımda geçici bir süre oturan birer yabancı ve *mukim(den ibaret)siniz.*”²¹ Binaenaleyh Yahudiler, Eretz İsrail'de konuk olmaya devam etmek için de dini hükümleri yerine getirmek zorundadır.

16 Sarah Chaimson, “From the Perspective of Your Children”, Tzvia Ehrlich-Klein (ed.), *To Dwell in the Palace: Perspectives on Eretz Yisrael* içinde (301-314), Kudüs: Feldheim Publishers, 1991, s.310

17 Ronald L. Eisenberg, *The 613 Mitzvot: A Contemporary Guide to the Commandments of Judaism*, Maryland: Schreiber Publishing, 2005, xxviii.

18 Hezekiel 39: 23-24

19 Dov Peretz Elkins ve Abigail Treu, *The Bible's Top 50 Idea's: The Essential Concepts Everyone Should Know*, Eugene: Wipf& Stock, 2005, s.265-266

20 Moshe D. Lichtman, *Eretz Yisrael in the Parashah: Essays on the Centrality of the Land of Israel in the Torah*, Jerusalem: Devora Publishing, 2006, s.224-225

21 Levililer 25:23

Yahudilerin Eretz İsrail’de dini hükümleri yerine getirirken yabancıya karşı olan görevlerini ve bu bağlamdaki ilahi hükümleri asla es geçmemeleri emredilmiştir: “Yabancıya haksızlık ve baskı yapmayacaksınız. Çünkü siz de Mısır’da yabancıydınız.”²² Yahudi literatüründe “goyim, ger tzedek, ger toşav”²³ gibi birçok terimle adlandırılan yabancıların, Eretz İsrail’de putperest olmamaları şartıyla yaşamaya hakkı vardır. Nitekim Talmud’da, bir yabancının putperest davranışından vazgeçtiği takdirde Eretz İsrail’de yaşamasının yasak olmadığı kesin bir hükümdür.²⁴ Bu bağlamda, Tanrı’nın bu topraklarda yaşamaları için Yahudiler ve diğer halklar arasında bir ayırım yapmadığı ve Tanrı’nın toprak bağlamındaki tek şartının Eretz İsrail’in putperestlikle kirlenmemesi olduğu ifade edilebilir.²⁵

Mamafih bu noktada, Tanrı’nın Musa ve Yuşa’ya Kenan Ülkesi’ne girdiklerinde orada yaşayan on halkın yedi tanesi hakkında imha emri vermiş olması, yabancılarla Eretz İsrail arasındaki bağlantıda dikkat çekicidir: “Tanrın Aşem onları senin önüne teslim edecek ve onları vuracaksın. O zaman onları tamamen imha etmelisin. Onlarla antlaşma yapma ve onlara acıma”²⁶. Yahudi din otoritelerine göre söz konusu dönemdeki bu yedi halk putperestliklerinin yanı sıra ahlaksızlıklarıyla da nam salmış topluluklardır. Onların düşüncesinde, hem bu nedenle hem de İsrailoğullarının ülkeye girdiklerinde putperestliğe kayma riskine karşı, Tanrı bu yedi halkın imha edilmesine dair bir emir vermiştir. Burada hassasiyetle işaret edilmelidir ki; bu emir için Yahudi müfessirlerin kesin ve keskin bir şekilde ortaya koymuş olduğu bir hüküm vardır: “Tevrat’ın buradaki sert emirleri sadece ve sadece o dönemdeki yedi Kenan ulusu için geçerlidir.”²⁷ Dolayısıyla Tevrat’ın, Yahudilere kutsal topraklarda yabancıları barındırmama ve onları öldürme yetkisini, söz konusu dönemde putperestlikle mücadele kapsamında vermiş olduğu kesindir.

1.2 Vaat Edilmiş Toprakların Kutsallığı ve Sınırları

Eretz İsrail’in Yahudi teolojisindeki en önemli açılımı; bu toprakların kutsiyeti, Yahudiliğin ve dindarlığın tamamlayıcı unsuru olması ve İsrailoğullarıyla arasındaki manevi etkileşimidir. Tüm Yahudi kutsal

22 Çıkış 22: 21

23 Eldar Hasanoğlu, *Temel Kaynaklar Işığında Gerut: Yahudiliğe Geçiş*, İstanbul: Divan, 2018, s.47-52

24 Babil Talmudu- Gittin 45a.

25 Hasanoğlu, “Temel Kaynaklar Işığında Gerut: Yahudiliğe Geçiş”, s.31

26 Yasanın Tekrarı 7:2

27 *Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla: Tora ve Aftara*, 5. Kitap Devarim, 2.basım, Moşe Farsi (çev.), İstanbul: Gözlem Yayınları, 2010, s.153

metinlerinde Eretz İsrail'in kutsiyetine ve özelliklerine geniş bir biçimde yer verilmiştir: “*Buraya (daha fazla) yaklaşma*” dedi (Tanrı). “*Ayakkabılarını ayaklarından çıkar; çünkü üzerinde durmakta olduğun yer kutsal topraktır.*”²⁸ Kutsal metinlerde İsrail toprağına dair verilen hükümler ve değerler doğrultusunda, Yahudi teolojisinde Eretz İsrail mutlak şekilde kutsal olan bir toprak statüsü kazanmıştır. Nitekim Yahudi müfessirlere göre yeryüzündeki tek kutsal toprak Eretz İsrail'dir ve bu seçilmiş toprak -tıpkı İsrailoğulları gibi- diğer tüm topraklardan farklı özelliklere sahiptir.

Yahudilikte Eretz İsrail dünyadaki tüm topraklardan daha yüksektir ki bu yükseklikle kast edilen maneviyattır. Kutsal metinlerde İsrail'e gelenler için yükseliş/aliya bu topraklardan ayrılanlar için ise iniş/yerida ifadesi kullanılmıştır.²⁹ Tanrı'nın “evim, mirasım, sevgilim” olarak tanımlamış olduğu Eretz İsrail, dünyanın tam merkezidir ve diğer topraklar gibi insanoğlu tarafından murdar edilememiştir.³⁰ Tanrı'nın ihtimam gösterdiği Eretz İsrail'in kutsallığının en büyük göstergesi ise Tevrat'ın tam anlamıyla sadece bu topraklarda uygulanabilir olmasıdır.³¹ Nitekim 613 hüküm içerisinde İsrail toprağıyla ilgili ve sadece bu topraklarda uygulanabilir olan 396 adet hüküm mevcuttur.³²

Vaat edilmiş toprakların hangi bölgeleri kapsadığını ve sınırlarının nereye uzandığını net bir şekilde ortaya koymak oldukça zordur.³³ Nitekim Tanah anlatılarında toprak sınırlarına dair birbirinden farklı bilgiler verilmekle birlikte, bu konuda oldukça izafi tanımlamalar da mevcuttur. Bununla beraber, genel kabul açısından sınırlar “...Mısır'daki Nehir'den, büyük nehre – Fırat Nehri'ne – kadar olan bu ülkeyi senin soyuna verdim” dedi³⁴ şeklinde İbrahim'e belirtilen bilgidir. Diğer yandan “ayağının bastığı, gözünün gördüğü her yer”³⁵ gibi izafi tanımlamaların olması, Eretz İsrail'in sınırların hem çok küçültmekte hem de alabildiğine genişletmektedir. Binaenaleyh Arz-ı Mevud'un sınırları oldukça tartışmalı bir mevzudur ve haritalandırmalar birbirinden farklılık göstermektedir. Bunlar arasında en geniş sınırları içeren harita şu şekildedir: “Güneyde, tüm Sina Yarımadası ile Kahire'nin kuzeyinden

28 Çıkış 3: 5.

29 Mircea Eliade, *Kutsal ve Kutsal Dışı*, Ali Berkay (çev.), İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2017, s. 36; Bkz. BT- Kiddushin 69a, Zevachim 54b

30 *Midrash Sifrei Devarim* 353: 11

31 Yasanın Tekrarı 11: 12 “Tanrın Aşem'in ihtimam gösterdiği bir ülkedir; Tanrın Aşem'in Gözleri sürekli olarak onun üzerindedir –yılın başından, yıl sonuna kadar.”

32 Moşe Farsı (hızl.), *Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla: Tora Kitaplarının İndeksi*, İstanbul: Gözlem Yayınları, 2015, s.220

33 Bkz. Abdurrahman Küçük, “Yahudilikte Arz-ı Mevud Anlayışının Boyutları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.33, s.a.101-111

34 Yaratılış 15: 18-21

35 Yaratılış 13:14-15, Yasanın Tekrarı 11:24

itibaren Kuzey Mısır; doğuda tüm Ürdün’le Suudi Arabistan’ın büyük bir bölümü, tüm Kuveyt ve Güney Fırat Havzası ile birlikte Irak’ın bir bölümü; kuzeyde tüm Lübnan, Suriye ve Van Gölü’ne kadar olan Türkiye topraklarının güney bölümü; batıda ise Kıbrıs.”³⁶

1.3 Kutsallığın Merkezi Kudüs

Eretz İsrail’in kutsiyetinin tam merkezinde ise Yerusâlim yer almaktadır. Yahudi kutsal metinlerinde Yerusâlim-Yerusâlayim-Siyon gibi birçok isimle çağrılan Kudüs, Yahudiliğe göre Eretz İsrail’in en kutsal parçasıdır. Doruk noktadaki kutsallığıyla neredeyse Eretz İsrail kavramını tek başına kapsar hale gelmiş olan Kudüs, yaratılışın ve zamanın başlangıcıdır. Nitekim Yahudi geleneğinde Yerusâlim, Tanrı’nın evreni yaratmaya başladığı yerdir. Kudüs, ilk insanın yaratılışında kullanılan toprağın alındığı, Adem’in ilk kurban kestiği, ilk cinayetin işlendiği, Nuh’un gemiden çıkıp mihrabını diktiği ve İbrahim’in İshak’ı kurban edeceği yerdir.³⁷ Yahudi geleneğinde Yerusâlim’in hizasına denk düşen semada da bir Yerusâlim varken, mistikler bu inanıştan yola çıkarak Kudüs’ün yukarısıyla iletişim kurulabilecek bir toprak olduğunu iddia ederler.³⁸ Bunlara paralel olarak Yahudiler Kudüs’ün yeryüzünün semaya en yakın yeri olduğuna ve cennetten yalnızca bir basamak aşağıda bulunduğuna inanmaktadırlar.

Kudüs’ün doruk noktadaki kutsallığının en büyük göstergesi ve nedeni, dünyanın zirvesi kabul edilen Moriah Dağı’nda inşa edilen Bet Ha-Mikdaş’tır.³⁹ Bet Ha-Mikdaş/Süleyman Mabedi, Yahudilikte Tanrı’nın nesnedeki tecellisi olan Şehina’nın barındığı bir tapınak olması hasebiyle, Kudüs’ü mutlak ve ebedi bir şekilde -tapınak yıkılmış olsa bile- yeryüzünün en kutsal parçası kılar. Nitekim Tanrı Yerusâlim’i, kendisine konut olarak seçmiştir.⁴⁰ Tanrı’nın evi sayılan bu mabet başlı başına bir kutsiyet odağı olup Yahudilikteki birçok ilahi hükmün yerine getirilebileceği tek mekandır. Buna koşturuk olarak Kudüs ve Bet ha-Mikdaş, bir olgunun yani Tevrat’ın idealize olması için gerekli olan bir merkezdir. Diğer bir ifadeyle Kudüs, Yahudiliğin somut iz düşümüdür. Bu nedenle de Kudüs merkezli Eretz İsrail, lütuf bulmak isteyen bir Yahudi’nin

36 Israel Shahak, *Yahudi Tarihi Yahudi Dini*, 4.basım, Ahmet Emin Dağ (çev.), İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2010, s. 31

37 Jonathan Kirsch, *King David: The Real Life of the Man Who Ruled Israel*, Toronto: Random House Publishing Group, 2001, s.150

38 Eliade, *Kutsal ve Kutsal Dışı*, s.56

39 Cengiz Batuk ve Rabia Mert, “Çatışan Kutsalların Ortasındaki Şehir: Kudüs”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 17, S. 2, 2017, s.139

40 Eliezer Schweid, *The Land of Israel: National Home or Land of Destiny*, Deborah Greniman (çev.), New York: Associated University Press, 1985, s.80

yaşamaları için en ideal yerdir. Üstelik bazı Yahudi alimler, kutsal topraklarda yaşamalarının bir Yahudi için zorunluluk olduğunu ve kişinin bunu çiğnediği takdirde putperestçe bir tavır sergileyerek günaha girdiğini iddia etmiştir.⁴¹

Bu kapsamda, Yahudilerin dua ve ibadetlerini eda ederken yöneldikleri Kudüs'te yapılan ibadetlerin fazileti diğer yerlere göre çok daha fazla aynı şekilde işlenen günahların da cezası diğer şehirlere göre kat kat fazladır.⁴² Diğer yandan Yahudilerin niyazlarında Kudüs merkezli Eretz İsrail'e dair duaların çok önemli bir yeri vardır: “*Ey Yerus̱alim, seni unutursam, sağ elim kurusun, Seni anmaz, Yerus̱alim'i en büyük sevincimden üstün tutmazsam, dilim damağıma yapışsın!*”⁴³ Yahudi tarihinde Kudüs'e duyulan özlemin ilk tohumlarının atıldığı Babil sürgününden başlayıp asırlarca süren diasporada kökleşen bu tür dualar, bugün İsraili dindarların da dillerinden hiç eksik etmedikleri yakarışlarıdır: “*Gelecek yıl Kudüs'te, yeniden kurulmuş Kudüs'te*”⁴⁴... Her Şabat'ta ve dini günlerde Kudüs'e yağacak yağmur ve orada açacak bir tohum için dua eden Yahudiler, Yerus̱alim'in anısına senede üç gün oruç tutmaktadır. Sürgündeki Yahudiler, Kudüs'ün hatırasını ve onu kaybedişlerine dair duydukları acıyı ibadet ve dualarına yansıttıkları gibi bu duygularını gündelik hayatlarında da birçok hareket biçimi ve simgeyle dışa vurmuşlardır. Bugün de dâhil olmak üzere dindar Yahudiler, Kudüs'ün kaybedilişini ve tapınağın yıkılışını, evlerini badana yaptıklarında bir duvarı boyamamakla, şölenlerinde iki tabağı kenara ayırmakla, düğünlerinde bardak kırmakla ve sinagogların zeminine taş döşememekle sembolleştirmiştir.

Yahudilerin Kudüs özelinde bir diğer istekleri de Yerus̱alim'de defnedilmektir. Nitekim Babil sürgününde az olsa da diaspora boyunca oldukça fazla sayıdaki Yahudi'nin naaşı Kudüs'e getirilerek defnedilmiştir. Zira Yahudi teolojisine göre, “*Tehiyat Ha-metim/Mahşer – Ölülerin Dirilişi*” ve bağışlanması Kudüs'te gerçekleşecektir. Buna göre, Mesih geldikten bir süre sonra Adem'den kıyamet gününe kadar yaşamış tüm insanlar Kudüs'te dirilecektir.⁴⁵ Dolayısıyla Yahudi geleneğinde Yerus̱alim, zamanın başlangıcı olmasının yanı sıra aynı zamanda bir “son”dur.

41 II. tapınağın yıkılmasından çok sonra Filistin'li rabbiler oradan göçü engellemek için sadece Eretz İsrail'de yaşayanların Tanrı inancına sahip olduğunu, diğerlerinin Tanrısız olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmişlerdir. Mordecai Menahem Kaplan, *Judaism as a Civilization: Toward a Reconstruction of American-Jewish Life*, New York: Thomas Yoseloff, 1957, s.269

42 İsmail Taşpınar, *Tarihin Aynasında Dinler ve Mezhepler*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İFAV, 2018, s.125

43 Mezmurlar 137:5-6

44 Moşe Farsi (hızl.), *Pesah Agadası*, Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla, 2.basım, İstanbul: Gözlem Yayınları, 2008, s.163.

45 Yeşaya 49: 20 ve 54: 2 pasajlarına binaen geliştirilmiş olan rabanik yorum.

2. Siyonist İdeolojide Vaat Edilmiş Topraklar

Siyonizm sözcüğü ilk kez 01.04.1890 tarihinde “Selbstemancipation/Özkurtuluş” Gazetesi editörü Nathan Birnbaum tarafından Almanca olarak kullanılmış bir ifadedir.⁴⁶ Bu sözcük Tevrat’ta geçmese de Tanah’ta birçok defa Kudüs’teki bir mevki için kullanılan ve zamanla Yeruslaim’in isimlerinden biri haline gelen Siyon kelimesinden türetilmiştir. Bir örnek vermek gerekirse; “Kral Davut’la adamları Yeruslaim’de yaşayan Yevushular’a saldırmak için yola çıktılar. Yevushular Davut’a ‘Sen buraya giremezsin, körlerle topallar bile seni geri püskürtebilir’ dediler. ‘Davut buraya giremez’ diye düşünüyorlardı. Ne var ki Davut Siyon Kalesi’ni ele geçirdi. Daha sonra bu kaleye ‘Davut Kenti’ adı verildi.”⁴⁷ Siyonizmin isim babası Birnbaum, kavramın izahını “Musevileri Filistin’e yerleştirmek amacı güden ve üyelerinin Yahudilerden oluştuğu ulusal siyasi bir (Siyonist) partinin kurulması”⁴⁸ şeklinde yapmıştır.

2.1. Siyonizmin Oluşumu ve Kurgusu

İdeolojinin ortaya çıkışı, bazı araştırmacılar için isminin konulduğu 1890 veya I. Siyonist Kongre’nin yapıldığı 1897 yılı olarak kabul ediliyor olsa da Siyonizmin belirtilen yıllarda bir anda ortaya çıkmadığı muhakkaktır. Nitekim birçok düşünür için bu hareket, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Avrupa’nın kaotik ortamında Siyonist öncüler olarak adlandırılan şahsiyetlerle yolculuğuna başlamıştır. Bahsedilen yüzyıl, Avrupa’nın siyasi, sosyolojik, fikrî ve dinsel açıdan birçok yenilikle tanıştığı bir zaman dilimi olmakla birlikte, kıtadaki Yahudiler açısından da birçok önemli gelişmenin yaşandığı bir dönemdir. 135’ten itibaren diasporada vatansız olarak yaşayan Yahudiler, XIX. yüzyılda Avrupa’nın batısında özgürleşerek (emansipasyon) eşit yurttaşlık hakları almış, Haskala neticesinde mezhepsel olarak ayrılmış ve Yahudi tarihselciliğiyle tanışmıştır. Liberal yönetim anlayışlarıyla önceki yaşantılarına nazaran rahata kavuşan Batı Avrupa Yahudilerinin arasında, azınlık statüsünde yaşadıkları ülkelerin iç ve dış siyasetlerini etkileyecek büyüklükte zenginliğe ulaşanlar da olmuştur. Diğer yandan Haskala hareketi ve emansipasyon, Yahudi toplumunda asimile olma ve yaşadıkları ülkelere entegrasyon çabasını da beraberinde getirmiş ve gettoların kapıları açılmıştır. Fakat Yahudiler açısından görece müspet olan bu gelişmeler, sorunların tamamen ortadan kalktığı anlamını

46 Ilan Greilsammer, *Siyonizm*, Işık Ergüden (çev.), Ankara: Dost, 2007, s.7-8

47 II. Samuel 5: 6-7

48 Gideon Kouts, “Zionism”, *Encyclopaedia Judaica*, C. 21, Second Edition, Jerusalem: Keter Publishing House, 2007, s.539-540; Alain Boyer, *Siyonizmin Kökenleri*, Volkan Aytar (çev.), 2.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 7

taşımamıştır. Nitekim Avrupa’da asırlardır süren Yahudi karşıtlığı bu yüzyılda antisemitizm olarak yoluna devam etmiş ve Yahudi Sorunu olarak adlandırılan bir mesele tüm Avrupa ülkelerini etkilemiştir.⁴⁹

Aynı dönem, Çarlık Rus İmparatorluğu idaresi altındaki Doğu Avrupa Yahudilerinin özgürleşmeden nasibini alamadıkları ve antisemitizm nedeniyle pogromlara maruz kaldıkları bir zaman dilimidir. Avrupa’nın batısında hayatlarını topluma entegre olarak düzene sokan Yahudilerin aksine Doğu Avrupa Yahudileri toplumdan tecrit edilmeye devam edilmiş ve özellikle 1881 pogrom dalgasının ardından yaşam şartları daha da zorlaşmıştır. Bu zorlu yaşam koşulları bir kısım Rusya Yahudisinin, Siyonizmi kurgulamasında itici bir güç olmuştur.⁵⁰ Nitekim Siyonizmin öncüleri arasında birçok önemli isim Doğu Avrupa Yahudisidir. Gazeteci Peretz Smolenskin, Doktor Leon Pinsker ve modern İbranicenin kurucusu Eliezer Ben Yehuda, bu isimlerin en önemlileridir. Bu üç seküler isim, yaşadıkları tecrübeler neticesinde Yahudilerin topluma entegrasyonlarının bir hayal olduğuna karar vermiştir. Onlar, Yahudilerin özgürleşmesi ve normalleşmesinin ancak İbranicenin ulusal bir dil haline getirilmesi, milli bilinçlenme ve kendilerine ait bağımsız ve egemen bir Yahudi devleti ile mümkün olacağına inanmışlardır. Bahsedilen üç isim ve diğer Siyonist öncülerin bir kısmı, hedeflerindeki devletin Filistin’de kurulması gerektiğinde ısrarcı bir tutum sergilemiştir.

Yaptığı yayınlar ile İbranicenin Yahudilerin ulusal dili haline gelmesi için çaba gösteren Smolenskin, Yahudi devletinin Filistin’de kurulması gerektiğini dini saiklerden ziyade pragmatik nedenlerle defaatle vurgulamıştır. Onun düşüncesinde İbranilerin ata toprağı Eretz İsrail, Yahudi dindarların göç etmeyi kolaylıkla kabul edebilecekleri ve ticari açıdan güçlü potansiyele sahip bir bölgedir.⁵¹ Ben Yehuda, dil devriminin Yahudilerin özgürleşme ve bilinçlenmesinin ilk ve en önemli adımı kabul ederken, vaat edilmiş topraklar doktrinine inanmasa da Filistin’e göçü desteklemiştir. Diğer taraftan onun Filistin üzerinde ısrarcı olmadığı Uganda projesine de ılıman baktığı bilinmektedir. Eliezer ben Yehuda, 1881’de Kudüs’e göç etmiş, İbranicenin gündelik dil şeklinde kullanılması için çabalamış ve bunu da kısmen başarmıştır. Dil devrimi ile ulusal bilincin gelişmesini sağlayan Yehuda, modern İbranicenin babası sayılmaktadır.⁵² Leon Pinsker ise kendi güçsüzlüklerine dikkat çekmiş ve antisemitizmin bitmeyeceğini, Yahudiler için kurtuluşun

49 Bkz. Mark R. Cohen, *Haç ve Hilal Altında Ortaçağda Yahudiler*, İstanbul: Köprü, 2013

50 Michael Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, Sevinç Altınçekiç (çev.), İstanbul: Alfa, 2011, s.215

51 Shlomo Avineri, *The Making of Modern Zionsim: The Intellectual Origins of the Jewish State*, New York: Basic Books, 2017, s.17

52 Joseph Gedaliah Klausner, “Ben-Yehuda, Eliezer”, *Encyclopaedia Judaica*, C. 3, Second Edition, Jerusalem: Keter Publishing House, 2007, s. 386-387

bir devlet kurarak mümkün olabileceğini belirtmiştir.⁵³ Yahudilerin bir ulus olduğunu vurgulayan Pinsker'in bir öncü olarak yapmış olduğu en önemli hamle, Hibbat Zion hareketinin kurucularından biri olmasıdır. Hibbat Zion, 1881'de Çarlık Rusyası'nda pogromlar neticesinde kurulmuş Yahudi Filistin yerleşim hareketidir ve Siyonizmin öncü hareketlerinden en önemlisidir. Amerika'ya gitmeyi reddedenlerin başvurduğu bu hareketin içerisinde Yahudilerin mutlaka Filistin'e göç etmesi gerektiğini düşünen Moshe Lev Lilienblum gibi isimler de yer almıştır.⁵⁴ Hibbat Zion, maddi ve manevi çabaları sonucunda 1882 itibarıyla Yahudilerin kolektif olarak Filistin'e göç etmelerini sağlamıştır. Yahudilerin Filistin'e yaptıkları göçler Siyonist literatürde aliya/yükseliş kelimesiyle ifade edilmiştir. Birinci aliya; 1882-1905 yıllarında Rusya Yahudileri tarafından gerçekleştirilmiş ve 35 bin Rusya Yahudisi Filistin'e göç etmiştir. İkinci aliya ise 1904-1914 arasındadır ve 40 bin Rusya Yahudisi Filistin topraklarına göç etmiştir.⁵⁵ İşaret edilmelidir ki; Rusya Yahudilerinin göç etmelerinin başlıca nedeni, vaat edilmiş topraklara dair duydukları bağlılık ve inanç değildir, onlar hayatta kalabilmek için göç etmiştir. Nitekim Rusya Yahudileri sadece Filistin'e değil, Almanya, İngiltere, Arjantin ve Amerika Birleşik Devletleri'ne de göç etmiştir. Rakamsal açıdan mukayese edildiğinde diğer yerlere yapılan göçlerin Filistin'e göre çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere 1881 ile 1914 yılları arasında 2 milyondan fazla Yahudi, Çarlık Rusyası'nı terk etmiş, bu kitlenin %85'i Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiştir.⁵⁶ Dolayısıyla söz konusu dönemde göçlerin büyük çoğunluğunun Siyonist fikirlerden ziyade hayatta kalma umudunu taşıdıklarını söylemek mümkündür.

Moses Hess, Siyonizmin öncüleri arasında en dikkat çekici isimdir ve o modern Siyonizmi formüle eden kişi olarak kabul edilmiştir. Almanya Yahudisi Hess, entegrasyon yanlısı iken bazı tahlilleri neticesinde bunun gerçekleşmeyeceğine kanaat getirmiştir. Sosyalist kimliği ile tanınan Hess, 1862 yılında yayınladığı "Rome and Jerusalem/Roma ve Kudüs" eserinde daha sonra Siyonizme temel oluşturacak fikirler ortaya koymuştur. Keza bu eser Siyonist literatürün klasiklerinden sayılmaktadır.⁵⁷ Hess, kitabında Yahudilerin tarihsel bilinç kazanmaları ve İbranicenin canlandırılması gerektiğini, kutsal topraklar ve ebedi kent Kudüs ile bağlantı kurduğu Yahudi

53 Salo Wittmayer Baron, *Modern Milliyetçilik ve Din*, Mehmet Özey (çev.), İstanbul: Açılımkitap, 2007, s.273

54 Greilsammer, "Siyonizm", s.29 ve Avineri, "The Making of Modern Zionism", s.26

55 Ufuk Ulutaş ve diğerleri, *İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Ankara: SETA Yayınları, 2012, s. 16.

56 Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, s.198-200

57 Getzel Kressel, "Moses Hess", *Encyclopaedia Judaica*, C. 9, Second Edition, Jerusalem: Keter Publishing House, 2007, s. 75-76

kimliği ve milliyetçiliğinin geliştirilmesini, Filistin’e kolektif göçün mümkün olduğunu ve Filistin’de tarıma dayalı bir devletin kurulabileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla Hess’in, Roma ve Kudüs kitabında ele aldığı konuların hemen hepsi Siyonist temaları vurgulamaktadır.⁵⁸

Öncüler arasında seküler isimlerin yanı sıra hahamlar da mevcuttur. Öncü hahamların en önemli iki ismi, Saraybosnalı Judah Alkalai ve Polonyalı Zvi Hirsch Kalischer’dir. Alkalai, Yahudi kurtuluşunun bireysel tövbeden ziyade kolektif olarak Filistin’e dönüş ile mümkün olabileceğini ve bu dönüşün de kolektif tövbe olduğunu iddia etmiştir. Milliyetçilik düşüncesinden etkilenen Alkalai, Yahudi dini geleneğine uygun olmayan şekilde Mesih’in gelmesi için Filistin’e Yahudilerin göç etmesi gerektiğini belirtmiştir. Kalischer de milliyetçi düşüncelerden fazlasıyla etkilenmiş ve Yahudilerin kurtuluşunu Yahudi dini geleneğinden farklı yorumlamıştır. Haham Kalischer, mucizevi bir kurtuluş beklememelerini ve sürgünden kendi çabaları ile kurtulmalarının zorunluluğunu vurgulamıştır. Onun düşüncesinde Yahudiler disiplinli ve aşamalar halinde Filistin’e dönmeli ve Mesih’i orada beklemelidir.⁵⁹

Anlaşılabacağı üzere Siyonist öncüler, bölgesel, dinsel, fıkırsel ve sosyoekonomik açıdan birbirinden oldukça farklı kişilerdir ancak buna rağmen ortak düşünce ve hedefler etrafında birleşmeyi başarmışlardır. Bu hedefler; Yahudilerin kurtuluşu ve ulusal dirilişi, İbranice’nin canlandırılması ve Yahudilerin belirlenen bir toprak üzerinde toplanarak kendi devletlerini kurmalarıdır. Yukarıda da bahsedildiği gibi onların birçoğu farklı nedenlerle de olsa bu toprağın Filistin olabileceğini belirtmiştir. Öte yandan öncülerin farklı alternatifleri tamamıyla reddetmediğini ve Filistin’de herhangi bir zoralımdan bahsetmediğini söylemek gerekir. Siyonist öncüler, bu hedefler doğrultusunda geliştirdikleri yeni söylem ve eylemlerle Yahudi toplumunda kayda değer bir algı oluşturmayı başarmışlardır. Belirtilmelidir ki; bu algıların bir kısmı Yahudi toplumunun neredeyse bir iman esası gibi inandığı iki güçlü dini doktrin olan “seçilmişlik ve vaat edilmiş topraklar” ile desteklenmiştir. Nitekim birçok Siyonist öncü inançlı olsun veya olmasın Tevrat’ın birleştirici gücünden faydalanarak Yahudilerin seçilmiş ve kutsal bir halk olduğunu, kutsal bir tarihe sahip olduklarını ve Eretz İsrail’in Tanrı tarafından kendilerine sonsuza dek verilmiş öz vatanları olduğunu beyan etmişlerdir.

Öncülerin fıkırsel ve eylemsel hamlelerinin ardından, bu hareketin ismi Birnbaum tarafından Siyonizm olarak konmuş ve ideoloji siyasi arenaya doğru hızla ilerlemiştir. 1897’de I. Siyonist Kongreyi düzenlemeyi başaran

58 Moses Hess, *Rome and Jerusalem: A Study in Jewish Nationalism*, M. Waxman (çev.), New York: Bloch, 1918, s. 7-8.

59 Avineri, “The Making of Modern Zionism”, s.23-24

Theodor Herzl ile birlikte Siyonizm, kurumsal ve uluslararası bir hareket haline dönüşmüştür. Avrupa'nın birçok ülkesinde vatandaşlık hakkı alarak özgürleşmiş olmalarına rağmen Yahudi karşıtlığının devam ettiğini dolayısıyla Yahudi sorununun bu yollarla çözülemeyeceğine kanaat getiren Herzl, Siyasal Siyonizmin önderlerinden biridir. Herzl, ideolojinin sadece bürokratik hamlelerle başarıya ulaşabileceğini düşünmüş ve Siyonist hareket adına yaptığı tüm girişimleri bu fikir doğrultusunda gerçekleştirmiştir.⁶⁰ Öte yandan Siyasal Siyonizmin kurucusunun Herzl olmadığını belirtmek gerekir. Herzl'in hayranlık duyduğu Leon Pinsker, Siyonizmin siyasi kurucularından biridir ki, kendisi "Auto-Emancipation/Kendini Özgürleştirme" adlı eseri ile Herzl'den çok daha önce Siyonist düşüncelerini siyasi bir perspektifle sunmuştur. Hatta Pinsker, Siyasal Siyonizmin teorik temellerini ortaya koyan ilk kişi olarak kabul edilmektedir.⁶¹ Herzl'i bir peygambere benzeten Max Nordau'nun fikirleri ve çabaları da Siyasal Siyonizm açısından fazlasıyla önemlidir. Nordau, II. Siyonist Kongre'de (1898) Yahudilerin dirilişinin ulusal bilinçle ve bir devlet çatısı altında mümkün olduğuna dikkat çekmiştir. Uganda'nın Yahudiler için bir vatan olamayacağını ve ulusal bir siyasi yapı için çekirdek vazifesi göremeyeceğini belirtmiştir.⁶² O, Yahudilerin diasporadaki durumunu "kaslarını yitirmiş Yahudilik", Siyonizmi ise "kaslı Yahudilik" biçiminde tanımlamıştır.⁶³ Nordau'ya göre, Yahudi halkı tartışmasız şekilde diğerlerinden üstün bir ırktır, zira seçilmiştir. Lakin diasporadaki yaşam koşulları kendilerini fiziksel ve ruhsal açıdan dejenere etmiştir. Yahudi milliyetçiliğini bir ideoloji haline getiren Nordau, Yahudi halkının antik dönemdeki eski gücüne sadece Filistin'de kavuşabileceğini belirtmiştir.⁶⁴ Ayrıca Nordau, Yahudilerin sahip oldukları Batı kültürünü Filistin'de devam ettireceklerini ve orada Avrupa'nın bir temsilcisi olacaklarını beyan etmiştir. Onun düşüncesinde Batı kültürünün bir temsilcisi olarak Filistin'e gittiklerinde Avrupa'nın sınırını Fırat Nehri'ne kadar uzatmış olacaklardı.⁶⁵ Bahsedilen bu isimlerin girişimleri, Siyonizmin siyasi ayağının parlayarak ön plana çıkmasına ve ideolojinin sadece siyasi bir oluşum gibi yansımaya neden olmuştur.

Rusya Yahudilerinin yanı sıra Siyonizmi kurgulayanların bir kısmı Herzl ve Nordau gibi özgürleşmiş Batı Avrupa Yahudileri olup bu Yahudilerin

60 Ergun Göze, *Siyonizmin ve İsrail'in Kurucusu Theodor Herzl: Hatıralar*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2007, s.19

61 Achad Ha-Am, *Pinsker and Political Zionism*, Londra: The Zionist, 1916, s. 7.

62 Avineri, "The Making of Modern Zionism", s.30

63 Tom Segev, *One Palestine Complete: Jews and Arabs Under The British Mandate*, Haim Watzman (çev.), New York: Metropolitan Books, 2000 s.282

64 http://www.jewish-american-society-for-historic-preservation.org/images/Max_Nordau.pdf (Jerry Klinger, Max Nordau From Degeneration to Regeneration) (erişim tarihi: 11.08.2020)

65 Segev, "One Palestine Complete," s.166

çoğunluğu Alman milliyetçiliğinden etkilenecek bulundukları ülkelere entegre olma çabasıdaki seküler Musevilerdi. Ancak onlar özellikle XIX. yüzyılın son çeyreği itibarıyla bu çabalarının beyhude olduğuna kanaat getirmiştir. Keza onlar fazlasıyla çabalamalarına ve kendilerini sadece dini bir cemaat şeklinde adlandırmalarına rağmen yaşadıkları toplumların büyük kısmından onay ve kabul görmemiş ve diğerleri tarafından yabancı bir cisim şeklinde görülmeye devam edilmiştir. 1895 yılında Fransa’da yaşanan Dreyfus Davası da bu durumu kısmen açıklamaktadır. Fransa ordusunda bir subay olan Dreyfus, sadece Yahudi olması sebebiyle orduya ait gizli bilgileri Alman ordusuna satmakla suçlanarak vatana ihanetle itham edilmiştir.⁶⁶ Kısacası bahsedilen dönemde Avrupa’da Yahudi karşıtlığının devam ettiği ve bazı Yahudilerin hayallerindeki entegrasyonu gerçekleştiremediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Siyonizmi kurgulayanların pek çoğunun dinle bağlantısı olmayan, seküler hayat biçimindeki Yahudiler olduğu ve Batı kültürüne hayranlık beslediklerini söylemek mümkündür. “*Siyonist hareket ilhamını Avrupa’dan aldı...*”⁶⁷ Nitekim Siyonizmde Alman tarihselciliği ve milliyetçiliği ile İngiliz sömürgecilğine fazlasıyla bir öykünme söz konusudur. Keza Siyonizm birçok uzman tarafından “yerleşimci sömürgeci” bir hareket olarak tanımlanmaktadır.⁶⁸ Diğer taraftan ideolojinin ağırlıklı şekilde bu kesim Yahudiler tarafından kurgulanması, onun sadece politik ve seküler bir hareket olduğu veya yalnızca bu kesim tarafından desteklendiği anlamına gelmemektedir. Zira Siyonizmin oluşum sürecinde görüş farklılıkları nedeniyle iç bölünmeler yaşanmış ve birçok Siyonizm türü hasıl olmuştur.⁶⁹ İşçi, Kültürel, Dini ve Revizyonist Siyonizm türleri Siyasal Siyonizm kadar gelişmiş ve etkili olmuş fraksiyonlardır.

Siyonizmin erken döneminden itibaren hareketin içinde sekülerlere nazaran az sayıda da olsa din adamı da yer almıştır. Açıkçası hahamlar açısından Filistin’e göç edeceklerini ve dinsizliklerini beyan eden birçok Siyonist ile aynı çatı altında birleşmek oldukça rahatsız edici olmuştur. Bununla birlikte, din adamlarının çoğunluğu Yahudilerin kültürel asimilasyonları ve din değiştirerek Hristiyanlaşmalarının önüne geçmek adına bu durumu kabullenmiş ve öncesinde Hibbat Zion’a sonrasında da Siyonizme destek vermiştir.⁷⁰ Nitekim onların düşüncesinde Avrupa’daki Yahudilerin asimilasyonu, din değiştirmesi

66 Bu dava ile ilgili geniş bilgi için bk. Hannah Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları I: Antisemitizm*, 6.basım, Bahadır Sina Şener (çev.), İstanbul: İletişim, 2016, s. 167-219.

67 Segev, “One Palestine Complete,” s.166

68 Patrick Wolfe, “Settler Colonialism and the Elimination of the Native”, *Journal of Genocide Research*, C. 8, S. 4, 2006, s.387-409. Ayrıca bkz. Gabriel Piterberg, “Israeli Sociology’s Young Hegelian: Gershon Shafir and the Settler Colonial Framework”, *Journal of Palestine Studies*, C.44, S.3, s.17-38, 2015

69 Boyer, “Siyonizmin Kökenleri”, s.123

70 Avineri, “The Making of Modern Zionism”, s.35-36

ve ateist olması çok yakında Yahudiliğin sonunu getirecektir. Yitzhak Reines, Siyonizmin ilk resmi hahamı olarak kabul edilmektedir. O, Siyonist Örgüt içinde dini faaliyetler yürütmek maksadı ile 1902’de Mizrahi Partisini kurmuştur. Ayrıca Meir ban-Ilan, Yehuda Leib Fischman, Samuel Mohilever, Yehiel Michal Pines, Shloma Zalam Shragai ve Abraham I. H. Kook Siyonist harekete erken dönemde aktif şekilde destek vermiş hahamlardır. Bahsedilen bu isimler Siyonist hedef ve oluşumları desteklemişler ancak bazı hususlarda onlarla çatışmışlardır. Zaten bu nedenle Dini Siyonizm türü hasıl olmuştur. Onların düşüncesinde dini doktrinler olmadan Yahudi milliyetçiliği anlamsızdır ve dolayısıyla asıl önemli husus Yahudi dininin canlanmasıdır. Harekete katılan rabbiler, Siyonizmi dinsel kaygılarla ele alarak eylem ve söylemlerini “seçilmişlik, Eretz İsrail ve Mesih inancı” gibi dini doktrinleri baz alarak şekillendirmişlerdir.⁷¹

Öte yandan ateist ve seküler Siyonistlerin de Yahudi dini ve geleneğini bir kenara bırakmamış olduğu ve pragmatik amaçla bu dini doktrinleri Siyonist düşüncede kullanmakta bir beis görmedikleri anlaşılmaktadır. Nitekim “seçilmişlik”, amaçlanan Yahudi milliyetçiliği; “Eretz İsrail”, kurmayı hedefledikleri devlet ve “Mesih inancı”, Yahudilere vaat ettikleri kurtuluş için ideal dini doktrinlerdir. Dolayısıyla ideolojinin erken döneminde hemen tüm Siyonistler bu dini doktrinleri bir çıkış noktası olarak kullanmış ve felsefelerinin zemin taşı yapmıştır. Buradan hareketle, makro boyutta Yahudi Modern Ulusal Hareketi olarak adlandırılan Siyonizmi, Yahudi dininden beslenen teopolitik bir ideoloji olarak tanımlamak mümkündür. Siyonizm, barındırdığı laik argümanlarla seküler Yahudilerin bir kısmının, dini doktrinlerini felsefesi ile harmanladığı için de dindar Yahudilerin bir kısmının onayını ve desteğini alabilmiştir.

Belirtilmelidir ki bu senkretik yapı Yahudi toplumunun bir kısmının ideolojiye muhalefet etmesine ve Siyonizmi güçlü bir şekilde eleştirmesine neden olmuştur. Dindar Yahudiler ideolojinin erken döneminden itibaren anti-Siyonist organizasyonlar düzenlemiş ve Yahudileri Siyonizm tehlikesine karşı uyarmıştır. Zira antisiyonist dindarlar için Siyonizm, altın buzağı günahından dahi daha büyük bir günahı, Tevrat’ın kirletilmesi idi, kişinin Tanrı’ya değil kendisine inanmasıydı. Kısacası antisiyonist Yahudiler açısından Siyonizm, sahte Mesihçi sapkın bir hareket olup Tanrı’ya isyan etmekten başka bir şey değildir.⁷² Reformist Yahudilerin de 1885 Pittsburgh Platformunda aldığı

71 Greilsammer, “Siyonizm,” s.78-79 ve Avineri, “The Making of Modern Zionism”, s.36 ve Yosef Salmon, “Zionism and Anti-Zionism in Traditional Judaism in Eastern Europe”, Shmuel Almog, Anita Shapira and Jehudah Reinharz (eds.), *Zionism and Religion içinde*, Hanover and London: University Press of New England, 1998, s.25-44

72 Bkz. Yaakov M. Rabkin, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, Şahika Tokel (çev.), İstanbul: İletişim, 2014

kararlar göz önünde tutulduğunda Siyonizme destek vermedikleri açıktır. “...Kendimizi artık bir millet olarak değil bir dini topluluk olarak görüyoruz ve bu nedenle ne Filistin’e bir dönüş ne de Harun’un oğulları altında bir kurban (feda) ayini, ne de Yahudi devletini ilgilendiren herhangi bir yasanın yeniden yürürlüğe konmasını beklemiyoruz.” Reformistlerin antisyonist tavırları 1937 Columbus Platformuna dek sürmüştür.⁷³ Yahudi aydınlar da Siyonizmin birçok argümanını eleştirerek harekete muhalif tavır sergilemiştir. Onların düşüncesinde Siyonizmin yarattığı ırksal milliyetçilik Yahudilerle uyuşmayacak bir olgudur ve Filistin’e dönüş Yahudi sorunu için bir çare değildir.⁷⁴ Örneğin; Siyonizmin en güçlü eleştirmenlerinden biri Yahudi düşünür Bernard Lazare’dır. Temelde sosyal nedenlerden dolayı bulundukları yerlerden ayrılmak istemeyen veya ayrılrsa da Batı’ya göç etmeyi tercih eden Yahudilerin sesi olan Lazare, Filistin’e gitmek istemediklerini, daha geniş bir dünyada haklarından vazgeçmeden ve bazı şeyleri yitirmeden yaşamak ve kalmak istediklerini vurgulamıştır.⁷⁵

2.2. Siyonizmin Vaat Edilmiş Topraklara Dair Söylem ve Eylemleri

Siyonist hareketin ana amacı, belirlenmiş bir toprakta Yahudilerin fiziki birlikteliğini sağlamak ve bağımsız, ulusal bir Yahudi devleti kurmaktır. Bu amaç doğrultusunda Arjantin, Kıbrıs, Uganda, Azerbaycan ve Filistin gibi birçok ülke seçenekler arasına alınmış ve her birinin hayallerindeki devlet için uygunluğu tahlil edilmiştir.⁷⁶ Siyonistler bu alternatifleri siyasi, ekonomik ve sosyolojik açıdan müzakere etmiş ve Filistin, I. Siyonist Kongre de dâhil olmak üzere hep gündemde olmuştur.⁷⁷ Diğer alternatifler arasında en fazla ön plan çıkan Uganda’dır. Uganda projesi 1900; IV. Siyonist Kongre’de şiddetli bir muhalefet ile karşılaşmıştır. Özellikle Rusya Yahudileri Uganda projesine karşı güçlü bir karşıtlık ortaya koymuş ve Filistin’den başka bir yere gitmek istemediklerini, aksi takdirde hareketten ayrılacaklarını bildirmiştir. Nihayetinde Uganda projesi hükmünü yitirmiş, Filistin tek seçenek olarak ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla 1900 itibarıyla artık Siyonsuz bir Siyonizm olmamıştır.⁷⁸ 1903’teki VI. Siyonist Kongre’de Siyonist akımın bu konudaki

73 *The Pittsburgh Platform* (jewishvirtuallibrary.org) ve *The Columbus Platform (1937)* (jewishvirtuallibrary.org) (erişim tarihi: 11.12.2020)

74 Türkaya Ataöv, *Filistin, Siyonizm ve Kudüs Sorunu*, İstanbul: İleri, 2019, s.29-30

75 Gabriel Piterberg, *Siyonizmin Dönüşleri: Mitler, Siyaset ve İsrail’de Araştırmacılık*, Aysun Babacan (çev.), İstanbul: İthaki, 2015, s.45

76 Greilsammer, “Siyonizm,” s.37, 47 ve Ilan Pappé, *İsrail Hakkında On Mit*, S. Erdem Türközü (çev.), Ankara: Nika, 2018, s.53

77 Baron, “Modern Milliyetçilik ve Din”, s.274

78 Boyer, “Siyonizmin Kökenleri”, s.121-122

nihai kararı; Yahudi toplumunda kültürel, dinsel, tarihi tüm bam tellerine dokunan ve güçlü bir şekilde varlığını sürdüren vaat edilmiş topraklar inancı, yani “Filistin” olmuştur.⁷⁹ Nitekim diaspora süresince Eretz İsrail ile fiziksel bir bağı kalmamış olmasına rağmen XIX. yüzyıldaki Yahudiler için atalarının yaşadığı bu topraklara dair duyulan sevgi ve özlem tüm dinsel karakteriyle devam etmekteydi. Buradan açıkça anlaşılmaktadır ki; toplumun vaat edilmiş topraklar doktrinine inancı Siyonistler için göç edilmesi ve devlet kurulması için gerekli toprağın Filistin olduğuna karar vermelerini sağlayan önemli bir faktördür. İdeoloji, Yahudi halkı ile toprağı arasında sürgün boyunca kırılmayan bağı, XIX. yüzyılın liberal ve milliyetçi akımlarının kendi felsefesine sağladığı elverişli koşullarla harmanlayarak kendi yükselişini sağlamıştır.⁸⁰

Bu nihai karar doğrultusunda Arz-ı Mevud, Siyonistler tarafından daha önce hiç yapılmadığı bir şekilde siyasileştirilmiş, millileştirilmiş ve Yahudi varoluşunun temeline yerleştirilmiştir. Öyle ki Siyonist ve ulusalcı Yahudi tarihçiler, mevcut İbrani halkıyla Eretz İsrail arasında süregelen bir tarih yazımına imza atmışlardır. Tanah anlatılarını baz alan tarihçiler, İsrailoğullarının Filistin üzerinde yaşadıkları tarihleri ve tarihi hadiseleri ön plana çıkararak Yahudi varoluşunu Eretz İsrail’e bağımlı kılmışlardır. Böylece Siyonistler, vaat edilmiş topraklar inancıyla ulus-devlet idealarını içkin hale getirmişlerdir. Bu hamleler, “geçmişin” Siyonizmin kurgusu için fazlasıyla ehemmiyetli olduğunu göstermektedir. Literatürde de işlendiği üzere, Siyonist devrimin gerekliliğini meşrulaştırmak ve kanıtlamak için tarih çağırılmıştır, zira vaat edilmiş toprakların ana hatlarının kurgulanması bununla mümkün olabilmiştir.⁸¹ Dünya Siyonist Örgütünün beyanlarında bunun izlerine rastlanmaktadır: “*Bu toprak Yahudilerin tarihi yuvasıdır...*”⁸²

Dindar veya seküler olsun, tüm Siyonistlerin, söylemlerinde Filistin’in atalarının yaşadığı kutsal toprakları olduğunu, bu toprakların Tanrı tarafından sonsuza kadar kendilerine verildiğini ve oraya sahip olmaları gerektiğini dillendirdikleri dikkat çekmektedir: “*Bu toprak bize vaat edilmiştir. Onun üzerinde hakkımız vardır.*”⁸³ Literatürde parmak basılan ilgili bir detay da ateist Siyonistlerin, inanmadıkları Tanrı’nın kendilerine Filistin’i vermiş olduğunda

79 Sami Hadawi ve Walter Lehn, “Siyonizm ve Filistin Toprakları”, Türkkiye Ataöv (hızl.), *Siyonizm ve Irkçılık* içinde (65-87), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No.511, 1982, s. 67

80 Arthur Hertzberg (ed.), *The Zionist Idea: A Historical Analysis and Reader*, Philadelphia: The Jewish Publication Society, 1997, s.17

81 Hertzberg, “The Zionist Idea”, s.16

82 3.02.1919’da Paris Barış Konferansında Dünya Siyonist Örgütünün beyanında yer almıştır. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/zionist-organization-statement-on-palestine-at-the-paris-peace-conference> (erişim tarihi: 19.03.2019)

83 Roger Garaudy, *Siyonizm Dosyası*, İstanbul: Pınar, 2013, s.79

ısrar ederek bir paradoks yaratmış olmalarıdır.⁸⁴ Tanrı'nın yemininden dönmeyeceğini belirten Siyonistler, Yahudi tarihindeki İbrahim'in Kenan Ülkesi'ne göçünü, Mısır'dan Çıkış hadisesini, Yuşa'nın savaş yoluyla Filistin'i ele geçirmesini ve Davut'un İsrail Krallığını, merkezlerine koymuşlardır. Üstelik Siyonistlere göre, ilk Siyonist İbrahim'dir çünkü o Eretz İsrail'e ilk göç eden kişidir.⁸⁵

Siyonistler Yahudilere, ataları İbrahim gibi Filistin'e göç etmelerini ve Musa ve jenerasyonu gibi kölelik evinden çıkış yapmaları gerektiğini belirtmişlerdir ki bu göç ve çıkış da mutlaka atalarının yaptığı gibi Filistin'e doğru olmalıydı. Nitekim *"İbrahim'e bir keşiş olması için ıssız bir bölgeye değil -Kenan- ülkeye gitmesi emredilmiştir."*⁸⁶ Başta Herzl olmak üzere birçok Siyonist'in Musa'ya öykünmüş olduğu da görülmektedir: *"Kavmimizin ananevi iç ağrısını dindirmek için bir hamle de ben yapıyorum. Onların başına geçip Mev'ud Arz'a götüreceğim. Bunu bir fantezi zannetmeyiniz..."*⁸⁷ Bu kapsamda Rabbi Reines, Yahudi toplumunda modern dönemin etkisiyle oluşan yozlaşmanın sadece Filistin'e göç etmekle tedavi edilebileceğini belirtmiştir. Dindar Yahudileri etkisi altına alan Reines, Yahudi toplumundaki tüm kalıplaşmış kabulleri yıkmak ve Yahudilerin Filistin'e göç etmesini sağlamak için birçok girişimde bulunmuştur. Onun *"İsrail Halkı, İsrail Toprağında, İsrail'in Tora'sına göre..."* sloganı en popüler Siyonist söylemlerden bir haline gelmiştir.⁸⁸ İngiliz manda yönetiminin Filistin'e ilk hahambaşı olarak atadığı, Dini Siyonizmi Mesihçi bir zemine oturtan ve Filistin yerlisine karşı nefret dolu fundamentalist Yahudi oluşumlarının temelini atan Rabbi Abraham I. H. Kook ise Yahudilerin Avrupa'dan ivedi bir şekilde çıkış yapmalarını, aksi durumda yok olacaklarını iddia etmiştir. Eretz İsrail olgusunu milliyetçi bir zemine yerleştiren Kook, Tanrı'nın kendilerine sonsuza kadar vermiş olduğu bu kutsal topraklara dönmemelerini, "toprağın adını kirletme" olarak değerlendirmiştir. Onun düşüncesinde, Yahudiler Filistin'e kolektif olarak döndüklerinde ulusal dirilişlerini gerçekleştirebileceklerdi.⁸⁹ Dolayısıyla tüm bu ifade ve çabalar, Siyonistlerin sürgünü sonlandırarak Yahudileri Filistin'e göç ettirmek için çalışıklarına işaret etmektedir.

84 Yakov M. Rabkin, "Religious Roots of a Political Ideology: Judaism and Christianity at the Cradle of Zionism", *Mediterranean Review*, V.5, S.1, 2012, s. 14

85 Nur Masalha, *The Bible and Zionism: Invented Tradition, Archaeology and Post-Colonialism in Israel-Palestine*, London: Zed Books, 2007, s. 22.

86 David Novak, *Zionism and Judaism: A New Theory*, New York: Cambridge University Press, 2015, s.126

87 Göze, "Siyonizmin ve İsrail'in Kurucusu Theodor Herzl", s.26 ve 42

88 Adele Berlin (ed.), *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*, 2.basım, New York: Oxford University Press, 2011, s.619

89 Abraham Isaac Hakohen Kook, *Orot*, Bezalel Naor (ed. ve çev.), Jerusalem: Maggid Books, 2015, s.107-109

Bununla birlikte, Yahudilerin Filistin'e göç etmesini sağlamak ve hedefledikleri devleti kurmak için Siyonistlerin aşması gereken iki çok önemli sorun vardı: Yahudi teolojisinde Eretz İsrail ile ilgili çok yönlü dinsel hükümlerin var olması ve Filistin'in boş bir toprak olmaması... Eretz İsrail'e dair dinsel hükümlerin pek çoğu sürgün teolojisiyle temelden bağlıdır. Yahudi geleneğine göre sürgün sadece Tanrı'nın takdir ettiği zamanda Mesih'i göndererek sonlandırabileceği bir olgudur. Geri dönüşün ancak Mesih ile meşru olabileceği inancını destekleyen Babil Talmud'undaki üç yemin anlamına gelen "Şaloş ha-Şvuot"⁹⁰ yeminleri de Yahudilikte Eretz İsrail bağlamında önemli kaidelerdir. Bu üç yemin "İsrail topraklarına örgütlü bir şekilde dönmeme, uluslara başkaldırmama ve ulusların İsrail'e aşırı derecede tabi olmaması" şeklindedir. Nitekim bu yeminler ve Mesih inancı, Yahudi toplumunun asırlar boyunca imkanları olmasına rağmen Filistin'e geri dönüş yapmamalarının ve sürgünü kanksamalarının ana nedenlerinden biri olarak gözükmemektedir. Bu, Siyonizmin erken döneminde Yahudilerin büyük kısmının ideolojiye destek vermemelerinin de sebebi olarak yorumlanmaktadır.⁹¹ Yahudilerin Filistin'e göç etmeye istekli olmamalarının, bu güçlü teolojik kuralların yanı sıra, sosyolojik ve ekonomik nedenlerle ve bölgedeki savaş ve kargaşa ortamıyla da bağlantılı olduğu ifade edilebilir. Daha önce de belirtildiği gibi Yahudi göçlerinin büyük bir kısmı fırsat ülkesi olarak gördükleri Amerika Birleşik Devletleri'ne gerçekleşmiştir. 1914'te ABD'de üç milyonu aşkın Yahudi varken, Filistin'de toplam nüfus 660 bindi ve bu sayının sadece 75 bini göç eden Yahudilerdi.⁹²

Siyonistlerin bu teolojik esasları aşması, Siyonist rabbilerin çağa dair yapmış olduğu yorumlarla, Balfour Deklarasyonu ve antisemitizm ile mümkün olmuştur. Siyonist rabbiler, antisemitizm, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması ve I. Dünya Savaşı gibi tüm gelişmeleri, Mesih'in doğum sancıları olarak nitelendirmiş ve artık Mesih'i çağa girdiklerini iddia ederek yeminlerin geçerli olmadığını beyan etmişlerdir. Oysaki Yahudi geleneğinde yeminlerin bu şekilde yorumlanması yanlış ve günahıdır. Diğer yandan 1917'de Balfour Deklarasyonu İngiltere, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasını destekleyeceğini ilan etmiştir. İngiltere'nin bir başka halkın toprağını kendisinde olmayan bir hakla bir başka halka verdiği bu deklarasyonla dindar Siyonistlerin ne derece rahatladığı, literatürdeki şu ifadeden net bir şekilde anlaşılmaktadır: "*Balfour Deklarasyonu dini Siyonist ideolojiye en*

90 Babil Talmudu- Kethuboth, 111a

91 Rabkin, "Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı," s.122

92 Ilan Pappé, *Modern Filistin Tarihi*, Nuri Plümer (çev.), Ankara: Phoenix, 2007, s.19

*güzel zamanını bahşetmiştir.*⁹³ Balfour Deklarasyonu sadece dini olarak değil, Siyasal Siyonizm için de oldukça önemli bir dönemeçtir. Nitekim söz konusu belge, siyasilerin hedeflediği devletin kurulacağını vaat etmekteydi. Dolayısıyla Siyonist hareket için Balfour Deklarasyonu bir armağan olarak görülmüştür.⁹⁴ Öyle ki İngiliz Siyonistler deklarasyonun yayınlandığı günün akşamı C. Weizsmann'ın evinde mutlulukla dans etmiştir. Ayrıca sinagoglarda deklarasyon nedeniyle özel dualar edilmiş ve bu başarı Londra Opera Binasında gerçekleştirilen baloyla büyük bir sevinçle kutlanmıştır.⁹⁵

Öte yandan antisemitizmin Yahudileri gönüllü veya gönülsüz bir şekilde ideolojiye mahkûm ettiği bilinmektedir.⁹⁶ Nitekim Çarlık Rusyası'ndaki pogromlar Siyonistlerin ideolojilerinde ne kadar haklı olduklarını görece doğrulamış ve canını kurtarmak isteyen Yahudilerin bir kısmının Filistin'e göç etmesini sağlamıştır. Dolayısıyla, Siyonizmin başarıya ulaşmasında kendi iç kurgusu ve hamleleri kadar antisemitizm ve Birleşik Krallığın Filistin üzerindeki siyasi hamleleri gibi dış faktörler de önemlidir: “İngiliz Hükûmeti, İsrail topraklarına ve Yahudilerin bu topraklara yerleşme meselesine, Yahudilerden daha fazla önem vermiştir.”⁹⁷ Hatta İngiliz koruması olmadan Siyonistlerin Filistin'de bir devlet kuramayacağı düşüncesi de mevcuttur.⁹⁸ Diğer taraftan İngiltere 1935 sonrasında, yeni bir savaşın patlak vereceğini anladığı için ister istemez Filistin'e Yahudi göçünü sınırlamıştır.⁹⁹

Filistin'in halihazırda başka bir halkın toprağı ve vatani olması meselesinin ise Siyonistlerin tarihsel gerçekleri hiçe sayarak oluşturdukları modern mitoslar sayesinde aşılabildiği değerlendirilmektedir. Söz konusu mitoslar; Filistin'in Müslümanlar tarafından işgal edildiği, Kudüs başta olmak üzere bu toprakların İslamiyet için kutsal ve önemli olmadığı ve Eretz İsrail'in mana ve tarihi açıdan boş olduğu şeklindedir.¹⁰⁰ Oysaki Yahudilerin diaspora dönemleri 135'te başlamışken, Müslümanların Filistin coğrafyasındaki varlıkları VII. yüzyıldır. Dolayısıyla Filistin'in Müslümanlar tarafından işgal edildiği yönündeki bu Siyonist iddia tarihi gerçekler nezdinde asılsızdır. Siyonistlere

93 Dov Schwartz, *Religious Zionism History and Ideology*, Boston: Academic Studies Press, 2009, s.35

94 Pappe, 2007, 83

95 Jonathan Schneer, *Balfour Deklarasyonu: Arap-İsrail Çatışmasının Kökenleri*, İstanbul: Kırmızı Kedi, 2.baskı, 2015, 360-364

96 Siyonizm ve Antisemitizm arasındaki etkileşim için bkz. Derek J Pensler, “Anti-Semites on Zionism: From Indifference to Obsession”, Jeffrey Herf (ed.), *Anti-Semitism and Anti-Zionism in Historical Perspective: Convergence and Divergence*, New York: Routledge, 2007, s.14-25

97 Novak, “Zionism and Judaism: A New Theory,” s.141

98 Zachary Lockman, “Land, Labor and the Logic Zionism: A Critical Engagement with Gershon Shafir”, *Settler Colonial Studies*, C. 2, S. 1, 2012, s. 22.

99 Ataöv, “Filistin, Siyonizm ve Kudüs Sorunu,” s.20

100 Semiha Karahan, *Siyonizmin Teolojik Temelleri*, İstanbul:Divan, 2020, s.189-190 ve Ataöv, “Filistin, Siyonizm ve Kudüs Sorunu” s.28

göre, Yahudiler bu topraklarda yaşamadığı müddetçe toprak da sürgündedir ve toprağın Yahudisiz tarihi yok hükmündedir. Nitekim onların düşüncesinde, bu toprakların tarihi sadece Yahudiler tarafından yazılabilmektedir.¹⁰¹ Bunlara koşut olarak onların iddiasında Filistinliler yok hükmündedir, “*Filistinliler yoktur.*”¹⁰² Dolayısıyla bu topraklar daha en başında popüler bir Siyonist slogan haline gelen “*Toprağı olmayan bir halk için halkı olmayan bir toprak*”¹⁰³ söyleminde olduğu gibi onlar açısından boştur. Zira üzerinde yaşayan insanların bu topraklarda anlam bulması veya kazanması imkansızdır. Filistin üzerindeki haklarını Tevrat’tan aldıklarını beyan eden Siyonistler, sürgünde parya olarak türlü eziyetlere katlanan Yahudileri kurtaracakları gibi Araplar tarafından işgal edildiğini iddia ettikleri Eretz İsrail’i de kurtaracaklarını vaat etmişlerdir. Keza onlar Yahudi teolojisinden destek alarak Tanrı’nın ve toprağın da Yahudiler gibi sürgün hayatı yaşadığını ileri sürmüşlerdir.¹⁰⁴ Bir başka ifadeyle Siyonizm kendisini Yahudi toplumunun ve Arz-ı Mevud’un kurtarıcısı olarak ilan etmiş, böylece gerçek kurtuluşu getirecek olan Davut oğlu Mesih’in misyonuna ortak çıkmıştır. Diğer yandan Siyonistler, toprağın sürgünde olduğu, acı çektiği, işgal edildiği ve asırlardır kendilerini beklediği yönündeki iddiaları sayesinde Yahudileri Eretz İsrail’e bağımlı kılarak Yahudi varoluşunun temeline toprak olgusunu yerleştirmişlerdir. Bu bağlamda önce dinsel anlatıyla ele aldıkları toprağı milliyetçi bir şekilde kurumsallaştırmış ve en sonunda devletleştirmişlerdir. Tam bu noktada altını çizmek gerekir ki aslında Yahudi teolojisinde Yahudi varoluşunun temeli ve devamlılığı sadece Tevrat’tır. Üstelik Yahudi geleneğine göre Tevrat, bizatihi Yahudilerin öz toprağı; seyyar vatanıdır.¹⁰⁵ Siyonist düşüncede ise kolektif olarak Filistin’e göç etmek ve bir devlet kurmak, Yahudiliğin özüne dönmesinin tek yoludur ve Yahudiliğin geri dönüşüdür.¹⁰⁶

Siyonist hamleler ve antisemitizm gibi dış etkenler dolayısıyla kutsal topraklardaki İbrani mevcudiyeti asırlar sonra doruk noktasına ulaşmıştır.¹⁰⁷

101 Ataöv, “Filistin, Siyonizm ve Kudüs Sorunu,” s.28

102 Golda Meir: “Filistinliler yoktur. Yani Filistin’de kendilerini Filistin’li sayan ve bizim gelerek onları kapı dışarı atıp ülkelerini ellerinden alacağımız bir Filistin halkı yoktur.” Rashid Khalidi, “The Formation of Palestinian Identity: The Critical Years, 1917-1923”, James Jankowski ve Israel Gershoni (ed.), *Rethinking Nationalism in Arab Middle East* içinde (171-191), New York: Columbia University Press, 1997, s.172

103 Anita Shapira, *Land and Power: The Zionist Resort to Force, 1881-1948*, California: Stanford University Press, 1999, s.51

104 Amnon Raz Krakotzkin, “Exile Within Sovereignty: Critique of “the Negation of Exile”, Zvi Ben-Dor Benite, Stefanos Geroulanos, Nicole Jerr (ed.), *Israeli Culture* içinde, New York: Columbia University Press, 2017, s. 399

105 Lenni Brenner, *The Iron Wall: Zionist Revisionism from Jabotinsky to Shamir*, London: Zed Books, 1984, s.55

106 Baron, “Modern Milliyetçilik ve Din,” s.277

107 Piterberg, “Siyonizmin Dönüşleri,” s. 173-218.

Siyonistler, aliyalar için Filistin’de Yahudi zenginlerin bağışlarıyla toprak satın almış -toprak satın alımları belirli bir süre sonra işgal şeklini almıştır- ve göçleri bu arazilere belirlenmiş bir düzende yerleştirmiştir. Bu yerleşim düzeni kendi kendine yetme iradesinde olabilecek kolektif sosyalist yaşam sahaları olarak tasarlanmış ve Siyonist literatürde kvutza, kibutz ve moşav olarak adlandırılmıştır.¹⁰⁸ İşaret edilmelidir ki kooperatif düzendeki bu yerleşim sahaları İsrail Devleti’nin kurulmasındaki önemli adımlardan biridir.¹⁰⁹ Nitekim yerleşimci sömürgeci bir ideoloji olan Siyonizm, Filistin’de toprak ve iş gücü dengelerini aliyalarla aşamalar halinde Yahudilerin lehine çevirmiş ve Arapların ulaşamayacağı hale getirmiştir.¹¹⁰ Ayrıca İbranice’nin ulusal dil haline getirilmesi ve Tanah merkezli İbrani tarihi Yahudi yerleşimcilerin ortak bir çatı altında birleşmesini ve milliyetçi bir bilinç kazanmasını sağlamıştır. Anlaşılacağı üzere Tanah, Siyonistlere bir tarih kitabı olarak hizmet etmiştir.¹¹¹ Dolayısıyla İsrail Devleti’nin ve halkının tarihsel ve dilsel faktörlerle icat edildiğini söylemek mümkündür.¹¹² Bu vasıta ile Siyonist liderler kibutzlardaki göçlere yeni bir bellek aşılıyorlar onları aşırı milliyetçiler haline getirmiş, yarattıkları bu yeni İbrani kimlikleri arasından kurdukları Haganah, Stern, Irgun gibi terör örgütlerine kolaylıkla militan bulmuşlardır. Örneğin; devletin kuruluşundan önce Yahudi göçleri, yerli halka karşı saldırgan bir milliyetçilikle güdümlenen ve “Demir Duvar” stratejisiyle İsrail Devleti’nin misyon ve vizyonuna şekil veren V. Jabotinsky “*Yahudi gençliği, ateş etmeyi öğrenin*”¹¹³ sloganıyla binlerce kişiyi etkilemiştir.¹¹⁴

108 Avineri, “The Making of Modern Zionism,” s. 67

109 Birinci aliya da etnik plantasyon kolonisidir. Toprak satın alımı bu aliyada merkezde tutulmuş, istihdam yaratılmış fakat iş gücünün çoğu Araplarda kalmıştır. İkinci aliya ise saf yerleşimci kolonisidir. Toprak alımı azaltılarak merkeze iş gücü yerleştirilmiştir. Böylece toprak ve iş gücü pazardan çekilmiş, Arapların ulaşamayacağı hale getirilmiştir. Uzmanlara göre iki aliya arasındaki bu fark devletin kurulmasını sağlayan en büyük adımdır. Etan Bloom, *Arthur Ruppin and the Production of Pre-Israeli Culture*, Leiden: Brill, 2011, s.194-196.

110 Pappe, “İsrail Hakkında On Mit,” s.65-68. Bu planlamayı yapan ve destekleyen DSÖ’nün Yahudi Milli Fonu ve Histadrut örgütüdür. Aralık-1920’de kurulan iş gücü kurumu, İsrail’in en büyük işçi sendikası, iç mekanizmasıyla ulus-devletini simgelemiştir <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-histadrut> (erişim tarihi: 02.02.2019)

111 Anita Shapira, “The Religious Motifs of The Labor Movement”, Shmuel Almog, Anita Shapira and Jehudah Reinharz (eds.), *Zionism and Religion içinde (251-273)*, Hanover and London: University Press of New England, 1998, s.261

112 Enzo Traverso, *Yahudi Modernitesinin Sonu: Muhafazakar Bir Dönüm Noktasının Tarihi*, Zeynep Bursa (çev.), İstanbul:Ayrıntı, 2016, s.109

113 Hela Tamir, *Israel, History in a Nutshell: Highlighting the Wars and Military History*, Jerusalem: TsurTsina Publications, 2012, s. 71

114 Etkilediği ve ona hayran olan tanınmış isimler arasında Menachem Begin, Ariel Sharon ve Benjamin Netanyahu örnek gösterilebilir. Bu konuda döneminin en etkin ismi o olmuş ve haklı olarak Yahudi dünyasından birçok eleştiri almıştır. “Almanya, Hitler için; Polonya Pilsudski için; Filistin, Jabotinsky için!” Mandeleine Tress, “Fascist Component in The Political Thought of Vladimir Jabotinsky”, *Arab Studies Quarterly*, C. 6, S.4, 1984, s.304-324

Bu doğrultuda, Siyonistler açısından boş hükmündeki Filistin boşaltılmış ve yok hükmündeki Filistinliler yok edilmiş, köleleştirilmiş veya sürülmüştür. Literatürde de işlendiği üzere, yerleşimci sömürgeci Siyonistler Filistin'e kalmak için gelmişlerdir ve ülkede bir başkasına yer yoktur: “*Siyonist akımın yerleşimci sömürgeci olması demek, onun direkt olarak yerli halkın bertaraf edilmesi prensibini benimsemesi anlamına gelmektedir.*”¹¹⁵ Siyonistler bu eylemlerini Yuşa'nın putperestlikle mücadele kapsamında yapmış olduğu savaşlarıyla bir tutmuşlardır. Onların düşüncesinde, kendilerinin yaptığı savaşlar tıpkı Yuşa'nın yaptıkları gibi kutsaldı ve Tanrı'nın emriydi: “*Bu savaşı ve bizim burada bulunuşumuzu doğrulayan Tanah'ın asıl kaynaklarını hatırdan çıkarmamak zorundayız. Burada oluşumuz bir Yahudi olarak dini görevlerimizi yerine getirmek içindir. Kitapta şöyle yazılmıştır: Dini görevimiz toprağı düşmanın elinden almaktır.*”¹¹⁶ Öyle ki Siyonist Rabbi Kook açısından onlar Yuşa'nın, Davut'un ve diğer savaşçı atalarının ruhunu şad etmekte ve savaşmakla dini görevlerini yerine getirmektedirler. Hatta onun düşüncesinde Siyonistler, kutsal metinlerde anlatılan savaşçıların reenkarnasyonudur ve savaşçı atalarının ruhları şimdiki savaşçılara gelmiştir.¹¹⁷

Tam burada yeniden vurgulanmalıdır ki Yahudi teolojisinde Tanrı'nın Yuşa'ya vermiş olduğu savaş ve yedi halkın imha edilmesi emri, sadece Yuşa dönemi için geçerli olup sapkın putperestlikle mücadele içindir. Keza Siyonistlerin antik çağda yaşamadıkları ve Filistinli Müslümanların da putperest olmadıkları bir gerçektir. Mamafih, Siyonistlerin eylemlerinden, Eretz İsrail'i elde etmek ve orada bir devlet kurmak amacı doğrultusunda bu dini hükümleri yok saydıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Yahudi terör örgütlerinin eylemleri ve tüm siyasi hamleler vasıtasıyla Filistin toprağı peyderpey Filistinlilerden çalınmış, kolektif birliktelikleri parçalanmış Filistinliler öldürülmüş, fakirleştirilmiş, zorunlu göçe tabi tutulmuş ve kendi topraklarında açık hava hapishanelerine mahkûm edilmişlerdir. Buradan hareketle bakıldığında, Siyonistlerin pek çoğunun düşüncesinde ilk baştan itibaren Filistin'de Filistinlilere yer olmamıştır: “*Ülkede iki halk için yer yok! Tek bir köy, tek bir Bedevi kabilesi dahi bırakılmamalı*”¹¹⁸

Bu çerçevede Siyonist hareket, Filistin'e ilk göçler itibarıyla sahip olmak istedikleri devletin sınırlarını belirlemek için haritalandırma çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışmaları yapanlar, Filistin boş bir ülkeymiş gibi haritalarını çizmiştir. Kurulması planlanan Yahudi devleti için ilk haritayı çizen kişinin

115 Wolfe, “Settler Colonialism and the Elimination of the Native”, s.397

116 Garaudy, “Siyonizm Dosyası,” s.86

117 Kook, “Orot,” s. 122

118 M. Shahid Alam, *Israeli Exceptionalism: The Destabilizing Logic of Zionism*, New York: Macmillan, 2009, s.79

-Arabistanlı- T.E.Lawrence olduğu da bilinmektedir.¹¹⁹ Onun Tanah anlatılarını baz alarak çizdiği harita, ilerleyen dönemlerde Siyonistler için bir temel vazifesi görmüştür. 1947’de Siyonistler Filistin’in %6,04’üne sahipken 1948 itibarıyla başarı elde ettikçe haritalarını genişletmiştir.¹²⁰ Zira birçok Siyonistin düşüncesinde, Tanah’a iman ettiklerine göre kitapta Eretz İsrail’in belirtilmiş sınırlarına ulaşmaları gerekmektedir.¹²¹ Nitekim devletin kuruluşunda ülkenin sınırlarını belirtmeyen Siyonistler için statükoyu korumak mümkün değildir.¹²²

Siyonizm, Eretz İsrail bağlamındaki tüm söylem ve eylemleri neticesinde bir kısım Yahudi’nin Filistin’e kolektif olarak göç etmesini sağlamış, milliyetçi yeni bir Yahudi kimliği yaratmış, Filistin topraklarını birçok yöntemle aşamalı olarak ele geçirmiş ve 14 Mayıs 1948’de İsrail Devleti’ni Filistin’de kurmayı başarmıştır. Buna koşut olarak Siyonist söylemde işgal edilmiş olan toprak kurtarılmış toprak haline gelmiş ve kurulan Siyonist devlet kutsanmıştır. Zira devletin kurulmuş olması, Siyonistler açısından Tanrı’nın kendilerini takdir ettiğinin bir delili ve O’nun İbrahim’e verdiği sözün gerçekleşmesi olarak yorumlanmıştır. Bir başka ifadeyle İsrail Devleti, yemininden asla dönmeyen Tanrı’nın ahdinin bir simgesidir: *“Bu ülke, Tanrı tarafından yapılmış olan bir vaadin yerine gelişidir. Onun yasallığını tartışmak gülünç olur.”*¹²³ Siyonizme göre İsrail Devleti, Kral Davut’un ülkesinin bir uzantısı olan üçüncü İsrail Krallığı idi ve asırlar boyunca Eretz İsrail’e duydukları sadakatin bir ödülüydü: *“Sürgüne mahkum edilen Yahudi halkı her tarafa dağılırken, geri dönebilmek için sürekli dua ederek, ulusal özgürlüğünü orada inşa etme umuduyla hep İsrail ülkesine sadık kaldı. Bu tarihsel bağlılığın harekete geçirdiği Yahudiler, yüzyıllar boyunca atalarının ülkesine geri dönmeye çabaladılar.”*¹²⁴

Sonuç

XIX. yüzyılda öncülerin fikri ve fiili eylemleriyle Avrupa’da başlayan Siyonizm, 1890’da isminin açıkça konmasıyla birlikte kurumsal bir ideoloji haline gelmiştir. İç ve dış birçok faktörün bir araya gelmesiyle oluşan

119 Edward W. Said, *Şarkiyatçılık: Batı’nın Şark Anlayışları*, Berna Yıldırım(çev.), 9.basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2016, s.250-255

120 Ataöv, “Filistin, Siyonizm ve Kudüs Sorunu,” s.21. Devletin kuruluşundan sonra İsrail ile Arap devletleri arasındaki savaş neticesinde İsrail, toprak yüzölçümünü %80’e çıkarmış ve bu genişleme diğer savaşlarla da devam etmiştir.

121 Karahan, “Siyonizmin Teolojik Temelleri,” s.209

122 David Ben-Gurion, *Rebirth and Destiny of Israel*, Mordechai Nurock (çev.), New York: Philosophical Librarian, 1955, s.419.

123 Michael B. Hammer, *The Dot on the I in the History: Of Gentiles and Jews- A Hebrew Odyssey Scrolling The Internet*, Lulu Publishing, 2017, s.2. (Le Monde, October 15, 1971 alıntı)

124 <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-declaration-of-the-establishment-of-the-state-of-israel> (erişim tarihi 13.02.2019)

Siyonizm, XX. yüzyılın hemen başında gelişimini tamamlayarak uluslararası sahada kendini kabul ettirmiştir. “Modern Yahudi Ulusal Hareketi” olarak tanımlanan Siyonizm, antisemitizme maruz kalan Doğu Avrupa Yahudileri ve özgürleşen ve yaşadıkları ülkelerde birçok haklar elde eden Batı Yahudileri tarafından senkretik bir yapıda kurgulanmıştır. Nitekim kuramcıları, ideolojiyi siyasi ve seküler argümanlarla bunlarla tezatlık içinde olan Yahudiliğin pür dini doktrinlerini harmanlayarak bir araya getirmiştir. Felsefelerinin zeminine “vaat edilmiş topraklar, seçilmişlik ve Mesih” doktrinlerini yerleştiren Siyonistler, ideolojilerini sağlam bir temel üzerinden yükselterek teolojiden politikaya giden bir yol izlemişlerdir. Bu teopolitik yol, ideolojiye bir kısım Yahudi nezdinde kutsiyet kazandırdığı gibi, onun diğer milliyetçi hareketlerden farklılaşmasını sağlamış ve başarıya ulaştırmıştır. Dolayısıyla Siyonistlerin, ideolojilerini adeta Tevrat’a onaylattıkları anlaşılmaktadır.

Literatürde de işlendiği üzere, Siyonizmin, geliştirdiği felsefesine iki önemli amaç yerleştirdiği ortaya çıkmaktadır: Yeni milliyetçi bir Yahudi kimliği oluşturmak ve ulusal, bağımsız bir Yahudi devleti kurmak... İşte bu amaçlar doğrultusunda ideoloji, vaat edilmiş topraklar inancına ve seçilmişlik ilkesine tutunmuştur. Nitekim seküler veya dindar hemen hemen tüm Siyonistler Tevrat’ın ve söz konusu iki doktrinin Yahudi toplumu üzerinde birleştirici ve diriltici özelliğine dikkat çekmiştir. Keza vaat edilmiş topraklar ve seçilmişlik inancı, asırlar boyunca Yahudi toplumu üzerinde birleştirici bir rol oynamış ve umut mekanizması vazifesi görmüştür. Sürgündeki Yahudilerin kolektif olarak belirli bir toprağa göç etmesini ve devlet kurmalarının gerekliliğini sürekli vurgulayan Siyonistler, bu emelleri doğrultusunda birçok toprak alternatifi ortaya sürmüşlerdir. 1903’te bu alternatifler arasından Yahudiler açısından milli, kültürel ve dinsel bağlamda tüm bam tellerine dokunan Filistin üzerinde nihai karara varılmıştır. Bu kararda Yahudilerin atalarının toprağına duydukları dini ve milli bağlılık ve vaat edilmiş topraklar inancının varlığının ve birleştirici rolünün önemli bir etken olduğu açıktır. Nitekim sürgünde olsalar dahi Yahudilerin Kudüs merkezli Eretz İsrail’e duydukları dinsel inanç, tüm gücüyle devam etmiştir. Üstelik Tevrat’ta Eretz İsrail’in sonsuza kadar İsrailoğullarına verilmiş olduğu yazmaktaydı. Dolayısıyla Siyonistlerin toprak konusundaki kararsızlıklarını, Arz-ı Mevud inancıyla aştıkları ve bu inançla ivme kazandıkları bir gerçekliktir.

Vaat edilmiş topraklara dair var olan inancı ideolojileri için kullanılan Siyonistlerin, işte bu minval üzere eylem ve söylemlerini planladıkları, literatürde yaygın şekilde değerlendirilmektedir. Ürettiği modern mitoslar temelinde Siyonizm, Yahudiliğin ve Yahudilerin devamlılık ilkesini toprak olgusuna bağlayarak tüm Yahudileri Filistin’e göç etmeye teşvik etmiş,

Tevrat'ın merkeziliğini ise arka plana atmıştır. Eretz İsrail'e dair dinsel açıdan var olan geri dönüş yasaklarını hiçe sayan dindar Siyonistler, Mesihi çağda olduklarını ve yasakların ihlal edilmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır. Bunların sonucunda gerçekleşen aliyalarla asırlar sonra on binlerce Yahudi Filistin'e tüm dini hükümleri hiçe sayarak göç etmiştir. Bu göçlerde antisemitizmin etkili bir faktör olduğu da bir gerçektir. 1917'de Balfour Deklarasyonu ile eli güçlenen Siyonizm, Filistin'deki hamlelerini arttırmıştır. Yerleşimci sömürgeci olarak tanımlanan karakteriyle Siyonizm, Filistin'de Filistinlilere yer olmadığını iddia etmiş ve yerli halkı toprak işgali, terör saldırıları, zorla sürgün etme ve fakirleştirme yöntemleriyle bertaraf etmiştir. Uluslararası camiada da kabul gören tarihi gerçeklik, Filistin'in Filistinlilerden peyderpey çalındığı ve çalınan toprakların Yahudileştirilmiş olduğudur. Sonuç olarak Siyonizm, yarattığı modern mitoslar ve oluşturduğu toprak ideolojisi sayesinde en büyük hedefine ulaşmıştır. Bu makale, Siyonizm çerçevesinde detaylandırdığı argümanlarla vaat edilmiş topraklar inancının Siyonizmin kuruluşunda ve devamında ana doktrinlerden biri olarak kullanılmış olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Adam, Baki, “Yahudilik”, Şinasi Gündüz (ed.), Yaşayan Dünya Dinleri içinde (206-250), 3.basım, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010

Alam, Shahid M. Israeli Exceptionalism: The Destabilizing Logic of Zionism, New York: Macmillan, 2009

Arendt, Hannah, Totalitarizmin Kaynakları I: Antisemitizm, 6.basım, Bahadır Sina Şener (çev.), İstanbul: İletişim, 2016

Ataöv, Türkkaya, Filistin, Siyonizm ve Kudüs Sorunu, İstanbul: İleri, 2019

Avineri, Shlomo, The Making of Modern Zionism: The Intellectual Origins of the Jewish State, New York: Basic Books, 2017

Baron, Salo Wittmayer, Modern Milliyetçilik ve Din, Mehmet Özey (çev.), İstanbul: Açılımkitap, 2007

Batuk, Cengiz ve Mert, “Çatışan Kutsalların Ortasındaki Şehir: Kudüs”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C. 17, S. 2, 2017

Bloom, Etan, Arthur Ruppin and the Production of Pre-Israeli Culture, Leiden: Brill, 2011

Boyer, Alain, Siyonizmin Kökenleri, Volkan Aytar (çev.), 2.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995

Brenner, Lenni, *The Iron Wall: Zionist Revisionism from Jabotinsky to Shamir*, London: Zed Books, 1984

Brenner, Michael, *Kısa Yahudi Tarihi*, Sevinç Altınçekiç (çev.), İstanbul: Alfa, 2011

Carmy, Shalom ve Shatz, David “Felsefi Düşünme İçin Bir Kaynak Olarak Kitab-ı Mukaddes”, Daniel Frank ve Oliver Leaman (ed.), *Yahudi Felsefesi Tarihi içinde* (27-52), Ankara: Hece Yayınları, 2018

Chaimson, Sarah, “From the Perspective of Your Children”, Tzvia Ehrlich-Klein (ed.), *To Dwell in the Palace: Perspectives on Eretz Yisrael içinde* (301-314), Jerusalem: Feldheim Publishers, 1991

Cohen, Mark R. *Haç ve Hilal Altında Ortaçağda Yahudiler*, Ahmet Fethi (çev.), İstanbul: Köprü, 2013

Eisenberg, Ronald L. *The 613 Mitzvot: A Contemporary Guide to the Commandments of Judaism*, Maryland: Schreiber Publishing, 2005

Eliade, Mircea, *Kutsal ve Kutsal Dışı*, Ali Berkday (çev.), İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2017

Elkins, Dov Peretz ve Treu, Abigail, *The Bible’s Top 50 Idea’s: The Essential Concepts Everyone Should Know*, Eugene: Wipf& Stock, 2005

Garaudy, Roger, *Siyonizm Dosyası*, Cemal Aydın (çev.), İstanbul: Pınar, 2013

Ginzberg, Louis, *The Legends of The Jews vol: I*, Henrietta Szold (çev.), Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1913

Göze, Ergun, *Siyonizmin ve İsrail’in Kurucusu Theodor Herzl: Hatıralar*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2007

Greilsammer, Ilan, *Siyonizm*, Işık Ergüden (çev.), Ankara: Dost, 2007

Gurion, David Ben, *Rebirth and Destiny of Israel*, Mordechai Nurock (çev.), New York: Philosophical Libraray, 1955

Ha-Am, Achad, *Pinsker and Political Zionism*, Londra: The Zionist, 1916

Hadawi, Sami ve Lehn, Walter, “Siyonizm ve Filistin Toprakları”, *Türkaya Ataöv (hızl.)*, *Siyonizm ve Irkçılık içinde* (65-87), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No.511, 1982

Hammer, Michael B. *The Dot on the I in the History: Of Gentiles and Jews- A Hebrew Odyssey Scrolling The Internet*, Lulu Publishing, 2017

Hasanoğlu, Eldar, *Temel Kaynaklar Işığında Gerut: Yahudiliğe Geçiş*, İstanbul: Divan, 2018

Hasanov, Eldar, *Nuh Kanunları ve Nuhilik*, İstanbul: İsam Yayınları, 2015

Hertzberg, Arthur, *The Zionist Idea: A Historical Analysis and Reader*, Philadelphia: The Jewish Publication Society, 1997

Hess, Moses, Rome and Jerusalem: A Study in Jewish Nationalism, M. Waxman (çev.), New York: Bloch, 1918

Kaplan, Mordecai Menahem, Judaism as a Civilization: Toward a Reconstruction of American-Jewish Life, New York: Thomas Yoseloff, 1957

Karahan, Semiha, Siyonizmin Teolojik Temelleri, İstanbul: Divan, 2020

Keith, Alexander, The Land of Israel, According to the Covenant with Abraham and Isaac and Jacob, Edinburgh: Balfour and Jack Printers, 1843

Khalidi, Rashid, "The Formation of Palestinian Identity: The Critical Years, 1917-1923", James Jankowski ve Israel Gershoni (ed.), Rethinking Nationalism in Arab Middle East içinde (171-191), New York: Columbia University Press, 1997

Kirsch, Jonathan, King David: The Real Life of the Man Who Ruled Israel, Toronto: Random House Publishing Group, 2001

Klausner, Joseph Gedaliah, "Ben-Yehuda, Eliezer", Encyclopaedia Judaica, C. 3, Second Edition, Jerusalem: Keter Publishing House, 2007

Kook, Abraham Isaac Hakohen, Orot, Bezalel Naor (ed. ve çev.), Jerusalem: Maggid Books, 2015

Kouts, Gideon, "Zionism", Encyclopaedia Judaica, C. 21, Second Edition, Jerusalem: Keter Publishing House, 2007

Krakotzkin, Amnon Raz, "Exile Within Sovereignty: Critique of "the Negation of Exile", Zvi

Ben-Dor Benite, Stefanos Geroulanos, Nicole Jerr (ed.), Israeli Culture içinde, New York:

Columbia University Press, 2017

Kressel, Getzel, "Moses Hess", Encyclopaedia Judaica, C. 9, Second Edition, Jerusalem: Keter Publishing House, 2007

Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil), İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2003

Küçük, Abdurrahman, "Yahudilikte Arz-ı Mevud Anlayışının Boyutları", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.33

Lichtman, Moshe D. Eretz Yisrael in the Parashah: Essays on the Centrality of the Land of Israel in the Torah, Jerusalem: Devora Publishing, 2006

Lockman, Zachary, "Land, Labor and the Logic Zionism: A Critical Engagement with Gershon Shafir", Settler Colonial Studies, C. 2, S. 1, 2012

Masalha, Nur, The Bible and Zionism: Invented Tradition, Archaeology and Post-Colonialism in Israel-Palestine, London: Zed Books, 2007

Neusner, Jacob, Judaism When Christianity Began: A Survey of Belief and Practice, London: Westminster John Knox Press, 2002

Novak, David, *Zionism and Judaism: A New Theory*, New York: Cambridge University Press, 2015

Pappe, Ilan, *İsrail Hakkında On Mit*, S. Erdem Türközü (çev.), Ankara: Nika, 2018

-----, *Modern Filistin Tarihi*, Nuri Plümer (çev.), Ankara: Phoenix, 2007

Pensler, Derek J. “Anti-Semites on Zionism: From Indifference to Obsession”, Jeffrey Herf (ed.), *Anti-Semitism and Anti-Zionism in Historical Perspective: Convergence and Divergence*, New York: Routledge, 2007

Pesah Agadası, *Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla*, Moşe Farsi (hızl.), 2.basım, İstanbul: Gözlem Yayınları, 2008

Piterberg, Gabriel, “Israeli Sociology’s Young Hegelian: Gershon Shafir and the Settler

Colonial Framework”, *Journal of Palestine Studies*, C.44, S.3, s.a.17-38, 2015

----- *Siyonizmin Dönüşleri: Mitler, Siyaset ve İsrail’de Araştırmacılık*, Aysun

Babacan (çev.), İstanbul: İthaki, 2015

Rabkin, Yakov M. “Religious Roots of a Political Ideology: Judaism and Christianity at the Cradle of Zionism”, *Mediterranean Review*, V.5, S.1, 2012

----- *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, Şahika Tokel (çev.), İstanbul: İletişim, 2014

Said, Edward W. *Şarkiyatçılık: Batı’nın Şark Anlayışları*, Berna Yıldırım (çev.), 9.basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2016

Salmon, Yosef, “Zionism and Anti-Zionism in Traditional Judaism in Eastern Europe”, Shmuel

Almog, Anita Shapira and Jehudah Reinharz (eds.), *Zionism and Religion içinde*, Hanover and

London: University Press of New England, 1998

Schneer, Jonathan, *Balfour Deklarasyonu: Arap-İsrail Çatışmasının Kökenleri*, İstanbul:

Kırmızı Kedi, 2.baskı, 2015

Schwartz, Dov, *Religious Zionism History and Ideology*, Boston: Academic Studies Press, 2009

Schweid, Eliezer, *The Land of Israel: National Home or Land of Destiny*, Deborah Greniman (çev.), New York: Associated University Press, 1985

Segev, Tom, *One Palestine Complete: Jews and Arabs Under The British Mandate*, Haim Watzman (çev.), New York: Metropolitan Books, 2000

Shahak, Israel, Yahudi Tarihi Yahudi Dini, 4.basım, Ahmet Emin Dağ (çev.), İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2010

Shapira, Anita, Land and Power: The Zionist Resort to Force, 1881-1948, California: Stanford University Press, 1999

-----, “The Religioius Motifs of The Labor Movement”, Shmuel Almog, Anita Shapira and Jehudah Reinhartz (eds.), Zionism and Religion içinde (251-273), Hanover and London: University Press of New England, 1998

Tamir, Hela, Israel, History in a Nutshell: Highlighting the Wars and Military History, Jerusalem: TsurTsina Publications, 2012

Taşpınar, İsmail, Tarihin Aynasında Dinler ve Mezhepler, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İFAV, 2018

The Babylonian Talmud, Rabbi Epstein (ed.), London: The Soncino Press, 1978

The Oxford Dictionary of the Jewish Religion, Adele Berlin (ed.), 2.basım, New York: Oxford

University Press, 2011

Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla: Tora ve Aftara, 1. Kitap Bereşit, 2.basım, Moşe Farsi

(çev.), İstanbul: Gözlem Yayınları, 2010

----- Tora ve Aftara, 2. Kitap Şemot, 2.basım, Moşe Farsi (çev.), İstanbul:

Gözlem Yayınları, 2010

----- Tora ve Aftara, 3. Kitap Vayikra, 2.basım, Moşe Farsi (çev.), İstanbul:

Gözlem Yayınları, 2010

----- Tora ve Aftara, 5.Kitap, Devarim, 2.basım, Moşe Farsi (çev.), İstanbul:

Gözlem Yayınları, 2010

----- Tora Kitaplarının İndeksi, Moşe Farsi (hızl.), İstanbul: Gözlem Yayınları, 2015

Traverso, Enzo, Yahudi Modernitesinin Sonu: Muhafazakar Bir Dönüm Noktasının Tarihi,

Zeynep Bursa (çev.), İstanbul: Ayrıntı, 2016

Tress, Mandeleine, “Fascist Component in The Political Thought of Vladimir Jabotinsky”,

Arab Studies Quarterly, C. 6, S.4, 1984

Ulutaş, Ufuk ve diğerleri, İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu, Ankara: SETA Yayınları, 2012

Wolfe, Patrick, “Settler Colonialism and the Elimination of the Native”, Journal of Genocide Research, C. 8, S. 4, 2006

http://www.jewish-american-society-for-historic-preservation.org/images/Max_Nordau.pdf (Jerry Klinger, Max Nordau From Degeneration to Regeneration) (erişim tarihi: 11.08.2020)

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-declaration-of-the-establishment-of-the-state-of-israel> (erişim tarihi: 13.02.2019)

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-histadrut> (erişim tarihi: 02.02.2019)

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/zionist-organization-statement-on-palestine-at-the-paris-peace-conference> (erişim tarihi: 19.03.2019)

The Columbus Platform (1937) (jewishvirtuallibrary.org) (erişim tarihi: 11.12.2020)

ThePittsburghPlatform(jewishvirtuallibrary.org)(erişimtarihi:11.12.2020)

الفكر السلفي وانعكاساته في تركيا

يعقوب جايماز أوغلو*

تاريخ القبول: 19/02/2021

تاريخ الحضور: 10/09/2020

الإشارة: جايماز أوغلو، يعقوب، "الفكر السلفي وانعكاساته في تركيا"، دراسات الشرق الأوسط، 13-2 (2021): 215-231

معرف الأغراض الرقمي: 10.47932/ortetut.808363

ملخص

لا يزال الفكر السلفي وانعكاساته محط أنظار الأوساط الأكاديمية والسياسية والأمنية لارتباطه بجوانب دينية واجتماعية من جهة، وبعده الأمني من جهة أخرى. وإن كانت مظاهر الفكر السلفي وانعكاساته في المجتمعات مختلفة بحسب خصوصيات تلك المجتمعات ونتيجة مواقف السلطات الأمنية حيالها، إلا أننا نجد الفكر السلفي منتشرًا في كافة الدول الإسلامية بما فيها الجمهورية التركية.

ويقدم هذا البحث نبذة عن حالة الدين والتعليم الديني في تركيا، ويتحدث عن ظهور الفكر السلفي وانعكاساته، وموقف الدولة حيال التيارات السلفية. ولا يتطرق البحث إلى تاريخ السلفية من حيث النشأة والتطور وأبرز الشخصيات السلفية، بينما يركز على الحالة التركية في السنوات الأخيرة. ويسعى البحث إلى استنتاج مدى تقبل الفكر السلفي لدى المجتمع التركي إلى جانب موقف الدولة من التيارات السلفية.

كلمات مفتاحية: السلفية، الفكر السلفي، السلفية الفكرية، السلفية القتالية.

* طالب دكتوراه، جامعة سكاريا، تركيا، ycaymazoglu@gmail.com، ORCID: 0000-0002-4250-8916

Türkiye’de Selefi Düşünce ve Yansımaları

Yakup CAYMAZOĞLU*

Geliş tarihi: 09/10/2020

Kabul tarihi: 19/02/2021

Atıf: CAYMAZOĞLU, Y., “Türkiye’de Selefi Düşünce ve Yansımaları”, Ortadoğu Etütleri, 13-2 (2021):215-231

DOI: 10.47932/ortetut.808363

Öz: Selefi düşünce ve yansımaları, bir yandan din ve toplum ile olan ilişkisi diğer yandan güvenlik boyutu nedeniyle akademik, politik ve güvenlik alanlarının ilgi odağı olma özelliğini her zaman korumuştur. Her ne kadar selefi düşüncenin görünüm ve yansımaları toplumların özelliklerine ve güvenlik otoritelerinin tutumlarına göre bir toplumdaki diğerine farklılık gösterse de bu düşüncenin Türkiye Cumhuriyeti dâhil tüm Müslüman ülkelerde var olduğu bilinmektedir.

Bu çalışma, Türkiye’de din ve dini eğitim hakkında özet bilgi vermekle beraber selefi düşüncenin ortaya çıkışı ve yansımaları ile devletin selefi akımlara karşı tutumunu konu almaktadır. Makalede selefilik doğuşu, gelişimi ve en bilinen selefi şahsiyetler gibi selefilik tarihi konularına yer verilmemiş, son yıllarda Türkiye’deki duruma odaklanılmıştır. Araştırma, selefi düşüncenin Türk toplumunda ne denli kabul gördüğünü ve devletin selefi akımlara karşı pozisyonunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Selefilik, Selefi Düşünce, Fikri Selefilik, Savaşçı Selefilik.

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, TR, ycaymazoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4250-8916

Salafi Thought and Its Reflections in Turkey

Yakup CAYMAZOĞLU*

Received: 10/09/2020

Accepted: 02/19/2021

Citation: CAYMAZOĞLU, Y., “Salafi thought and its reflections in Turkey,” *Middle Eastern Studies*, 13-2 (2021):215-231

DOI: 10.47932/ortetut.808363

Abstract: Salafi thought and its reflections have always been the center of attention of academic, political, and security fields due to its relationship with religion and society on the one hand, and its security dimension on the other. Although the outlook and reflections of the Salafi thought differ due to the characteristics of societies and the attitudes of security authorities in these societies, this thought is known to be present in all Muslim countries, including the Republic of Turkey.

This article gives an information summary about religion and religious education in Turkey and examines the emergence of the Salafi thought and its reflections and the stance the state takes towards Salafi currents. The article does not touch upon the rise of Salafism and its development as well as other subject matters, such as the best-known historical Salafi figures, but rather focuses only on its situation in Turkey in recent years. The research reveals the extent to which Salafi thought is accepted in Turkish society and the state’s position vis-a-vis Salafi movements.

Keywords: Salafism, Salafi Thought, Intellectual Salafism, Belligerent Salafism.

* Ph.D. Student, Sakarya University Middle East Institute, Turkey, ycaymazoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4250-8916

مقدمة:

يحتل موضوع السلفية وانعكاساتها في المجتمعات المسلمة مكانة هامة في الأوساط الأكاديمية والسياسية والأمنية. لأنها تحمل فكرا وإيديولوجية ولها خاصية التأثير والانتشار وخاصة التحول من فكر سلمي إلى عمل قتالي. ويمكن العثور حتى الآن على السلفيين أو رواد الفكر السلفي في العالم فضلا عن العالم الإسلامي بما فيه تركيا. وقد تناولت في هذا المقال موضوع السلفية في تركيا وانعكاساتها في المجتمع التركي في السنوات الأخيرة، متسائلا عن مدى تأثير السلفية في المجتمع التركي ومدى تجاوب هذا الأخير معها وكذلك موقف الدولة منها.

وانتبت في بحثي المنهج التاريخي - التحليلي، وقسمته إلى ثلاثة فصول، تناولت في الفصل الأول مفهوم الدين والتعليم الديني في تركيا الحديثة، بينما خصصت الفصل الثاني لدخول السلفية إلى تركيا، ثم أتممت بحثي بالحديث عن موقف الدولة من السلفيين القتاليين وأنهيت بخاتمة لخصت فيها نتائج بحثي.

الفصل الأول

مفهوم الدين والتعليم الديني في تركيا الحديثة

قبل الخوض في موضوع السلفية ومدى حضورها في تركيا وموقف الدولة منها، لا بد تسليط الضوء على وضع الدين والمجتمع المسلم وموقف الدولة منهما في العقود الأولى من تأسيس الجمهورية التركية.

كان المجتمع التركي ولا يزال متأثرا بالعلماء والجماعات الإسلامية ذات الطابع الصوفي عبر التاريخ. وكان الأمر كذلك عندما تم إلغاء الخلافة الإسلامية العثمانية وحل محلها نظام جمهوري في بدايات القرن العشرين. وعملت الجمهورية التركية الحديثة على قطع صلة المجتمع بالتيارات والجماعات الإسلامية التقليدية ساعية إلى ملء الفراغ عبر تأسيس مؤسسة دينية حكومية بهدف تغطية احتياجات المجتمع الدينية، إلا أن المجتمع لم يقطع صلته بالجماعات الإسلامية وشيوخ المدارس التقليدية والطرق الصوفية في ارتواء سلوكيات الدين والأخلاق. وفي المقال، كان الفكر القومي وكذلك الفكر الغربي يروج لهما في البلاد بشدة. وكانت تلك المدارس التقليدية وزوايا الطرق الصوفية تنشط في شكل أوقاف مستقلة عن الدولة، وتخوض معركة البقاء بانتهاج أسلوب مسالم حريصة على ألا تتدخل في شؤون الدولة ولا تتصادم معها.

ولكن السلطة لم تترك تلك الجماعات الدينية وشأنها رغم أنها صوفية الطابع واعتبرتها خطرا عليها حيث قامت بسن قانون في 1925/11/30 يقضي بغلق الزوايا والتكايا الصوفية في البلاد، بينما استمرت المدارس الدينية التقليدية لأداء دورها الديني - الاجتماعي في الخفاء إلى أن تم منع التعليم الديني في المدارس التقليدية أيضا بداية من 1933 إلى غاية 1947¹. ولم تستسلم الطرق الصوفية والجماعات الإسلامية في تلك الفترة لقرارات الدولة ولم تتخل كليا عن مهمتها في التعليم الديني طالما وجدت حاضنة لها في المجتمع التركي. كما أن الدولة كانت متسلطة عليها في المناطق الحضرية غالبا دون الضواحي والأرياف.

¹ Şaban Sitembölükbaşı, *Türkiye'de İslam'ın Yeniden İnkişafı*, İstanbul, 1995, s. 21-24

ومع بدء حملات التنمية الاقتصادية والصناعية فيما بين 1950 و 1960، الفترة التي انتقلت فيها تركيا من المجتمع الزراعي إلى المجتمع الصناعي، شهدت تركيا ظاهرة نزوح من الأرياف إلى المدن، وظهور مناطق سكنية عشوائية في ضواحي المدن إلى جانب هجرة عدد كبير من العمال الأتراك إلى أوروبا. وقد حمل هؤلاء معهم سلوكهم الديني الإسلامي الذي كان للجماعات الإسلامية والطرق الصوفية دور بارز فيه. وكانت الدولة في الواقع عاجزة عن حل جميع المشاكل الاجتماعية – الاقتصادية مما أدى إلى غيابها في بعض الساحات وحضور الجماعات الإسلامية في بعض منها². مع مرور الوقت ومع عدم حدوث مواجهات بين الدولة والجماعات الإسلامية المنعزلة عن النشاط السياسي، سمحت الدولة لها بممارسة بعض نشاطاتها استنادا إلى المادة 24 من دستور عام 1982³.

كانت الجماعات الدينية في تركيا متعددة ومتنوعة، ومن أكثرها انتشارا في أرجاء الأناضول وكذلك في مدينة إسطنبول، جناح الخالدية المجددة للطريقة النقشبندية الذي جمع بين التعليم المدرسي التقليدي والتربية الصوفية، ومن أبرز شيوخها السابقين: أحمد ضياء الدين كومشخاني (ت. 1893) الذي كان مشهورا في مدينة إسطنبول ومحمد لطفي أفندي الألوار (ت. 1956) الذي اشتهر في مدينة أرضروم وضواحيها. كما أن الطريقة الصوفية النقشبندية وكذلك القادرية والمولوية كانت من الطرق الصوفية المنتشرة في مختلف المدن التركية. وأما من بين الجماعات العلمية التي انتشرت في تلك الفترة فنجد من أشهر علمائها سعيد النورسي (ت. 1960) وتعرف جماعته بـ "الجماعة النورية" وسليمان حلمي توناخان (ت. 1959) الذي تعرف جماعته بـ "الجماعة السليمانية" اليوم⁴.

ويبدو أن الدولة قد أدركت فيما بعد أن منع التعليم الديني وكذلك الزوايا للطرق الصوفية يزيد من عدم تجاوب الشعب معها ومع أوامرها، بل تؤدي إلى ظهور هياكل دينية خفية تزرع بذور الكراهية تجاه الدولة والميل نحو العنف، ولذا بدأت تهتم بالتعليم الديني بداية من 1947⁵. ومع مرور الوقت أخذ دور الطرق الصوفية والجماعات الإسلامية في المجتمع التركي يتقلص تدريجيا مع ازدياد عدد مدارس القرآن الكريم ومدارس الأئمة والخطباء التابعة للدولة. وأصبحت سمعة الدولة في نظر المجتمع تتحسن شيئا فشيئا لتصبح الجهة الرسمية الملزمة لاحتياجات الشعب الدينية والمعنوية.

في الوقت الذي ركزت الدولة على بسط نفوذها في الجانب التعليمي الديني لم تلجأ إلى محاربة تلك الجماعات الإسلامية والطرق الصوفية، بل سمحت بنشاطاتها وبقيت تراقبها من بعيد. كما أن الجماعات المعتبرة والمنتشرة في تركيا تعاملت مع النظام العلماني بذكاء ولم تلجأ إلى العنف نظرا

² Ocak A.Yaşar, "Günümüz Türkiye Müslümanlığına Genel Bir Bakış", *Türkiye Günlüğü*, Temmuz-Ağustos 1995, s.92

³ تنص الفقرة الرابعة من المادة 24 من دستور عام 1982 على ما يلي: "إن التعليم الديني والتربية الأخلاقية تجري تحت إشراف ومراقبة الدولة. وتندرج مواد التعليم الديني والتربية الأخلاقية ضمن المواد المقررة الإلزامية في مؤسسات التعليم الابتدائي والإعدادي. وأما التعليم والتربية الدينية فيما عدا ذلك فإمّا يمكن بناء على رغبة الأفراد أنفسهم أو رغبة الممثلين القانونيين (أولياء الأمور) لصغار السن". انظر لتفسير ومناقشة هذه الفقرة من الدستور:

Kemal Gözler, 1982 *Anayasasına Göre Din Eğitimi ve Öğretimi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010, s.317-334.

⁴ M.Saffet Sarıkaya, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Dini Tarikat ve Cemaatlerin Toplumdaki Yeri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 1998, Sayı 3, s. 95-97

⁵ تم سن قانون "توحيد التدريسات" في 3 مارس 1924 الذي يسمح بالتعليم الديني وفتح كليات الإلهيات (كليات الشريعة في تركيا. انظر:

Zeki Salih Zengin, "Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi", *İSAM, Dini Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos 2002, c.5, s. 81-106

لطبيعتها المتصوفة والمسالمة من جهة، ولمعرفتها بقوة الجيش التركي والسلطات الأمنية ذات التوجه العلماني القوي من جهة أخرى.

لا يعني ذلك أنه لم تحدث مواجهات بين الدولة والجماعات الإسلامية إطلاقاً، بل حدثت في بداية تأسيس الجمهورية بعض محاولات المقاومة والتمرد ضد النظام الجمهوري الجديد، من أشهرها تمرد الشيخ محمد سعيد (يعرف بالشيخ سعيد أو الشيخ سعيد الكردي) الذي كان له نفوذ لدى العشائر الكردية حيث أطلق عصياناً مسلحاً في 13 فبراير 1925 ضد الجمهورية الحديثة بشعارات الخلافة ونصرة الدين الإسلامي، إلا أنه تم إخماد العصيان من قبل الجيش وإعدام الشيخ سعيد في 29 أبريل 1925 بقرار من محكمة الاستقلال في مدينة ديار بكر⁶. وكانت محاكم الاستقلال آنذاك بمثابة جلد تصدر أحكام إعدام في حق كثير من العلماء والوجهاء والمسؤولين بتهم مختلفة⁷ إذا ما لاحظت فيهم تجاوزاً للحدود التي رسمتها الدولة العلمانية الحديثة لعامة المجتمع وخاصته.

ولهذا فإن جل الجماعات الإسلامية في تركيا الحديثة خلال القرن العشرين لم تتصادم مع الدولة حفاظاً على البقاء، لا سيما بعد الكشف عن تجارب مريرة مع الدولة بعد أن أقيمت أن هذه الأخيرة لا تتردد في التعامل معها بالعنف عند الاقتضاء. ولذا، انتهت تلك الجماعات الإسلامية وكذا الطرق الصوفية سياسة عدم التصادم مع الدولة والتكيف أصلاً مع خصوصية المجتمع التركي المسلم المتصوف وفقاً لمحدداته التقليدية. وهذا لا يعني أن المجتمع التركي المسلم كان متأثراً من الناحية الدينية بالديناميكيات الداخلية ولم تتأثر إطلاقاً بالأفكار والإيديولوجيات الدخيلة على المجتمع.

الفصل الثاني دخول السلفية إلى تركيا

لعل ما يتبادر إلى الأذهان أو ما يروج له البعض بأن السلفية هي الاقتداء بالرسول (ص) والصحابة الكرام، والتابعين، وتابعي التابعين الذين يسمون بالسلف، وذلك استناداً إلى الحديث الذي ورد في الصحيحين البخاري ومسلم عن ابن مسعود رضي الله عنه أنه قال: قال رسول الله (ص) " خير القرون قرني ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم... إلخ الحديث"⁸. وفي حديث آخر جاء في صحيح مسلم عن عائشة رضي الله عنها قالت: سألت رجل النبي (ص) : أي الناس خير؟ قال: " القرن الذي أنا فيه، ثم الثاني، ثم الثالث"⁹. كما يشدد رواد هذا التعريف على أن السبق الزمني ليس كافياً في تعيين السلف، إذ لا بد أن يضاف إلى هذا، موافقة السلف للكتاب والسنة وفهم الصحابة أي المقصود بهم السلف الصالح ليخرج بذلك السلف الطالح ممن كان في زمنهم، ولم يكن على فهمهم ومنازلهم ومنهجهم¹⁰.

وإذا أخذنا بهذا التعريف البسيط للسلفية فيمكن أن نقول عن الجماعات الإسلامية والطرق الصوفية في تركيا التي تؤكد على اتباع الكتاب والسنة والاقتداء بهدي الرسول والصحابة ومن تبعهم

⁶ Nurgün Koç, "Şeyh Sait Ayaklanması", *Turkish Studies*, Volume 8/2, Winter 2013, p. 153-166

⁷ حول محاكم الاستقلال انظر:

Ahmet Turan Alkan, *İstiklal Mahkemeleri*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul 1993

⁸ البخاري 5/ رقم 2626 ، مسلم 4/ رقم 2544

⁹ مسلم 4/ رقم 2536

¹⁰ عبد الله بن عبد الرحيم البخاري، ما هي السلفية، دار الاستقامة، الطبعة الأولى 2012، ص 17.

بأنها سلفية بحتة على المستوى الفكري. ولا حاجة إذن لاستخدام كلمة السلفية التي توحي بوجود اختلاف بينها وبين الجماعات الإسلامية التي نشأت في تركيا، كما لا معنى لمحاولات نشر الفكر السلفي داخل المجتمع التركي الذي يؤمن أصلاً بتلك المبادئ. ولكن عند النظر إلى السلفية واتجاهاتها اليوم نرى بأن الأمر ليس كذلك. كما لا توجد سلفية موحدة في العالم الإسلامي ولو اتفقت أقوالها واستدلالاتها في كثير من الأحيان، إذ لها اتجاهات وأقسام.

وقد حاول الباحثون والدارسون تحديد وتشخيص أقسام السلفية حسب اتجاهاتها واختلافاتها. وبرأيي يمكن تقسيم السلفية - وفقاً لما جاء في العديد من الكتب والمقالات - إلى: السلفية التقليدية والسلفية الإصلاحية والسلفية الجهادية (القتالية)¹¹. وأنا أفضل تجنب استخدام عبارة "السلفية الجهادية" حفاظاً على أصل المدلول الفقهي الإسلامي لكلمة الجهاد على عكس اليوم الذي باتت تستخدم بمعنى العمل الإرهابي بعد ظهور تنظيمات إرهابية تطلق على أعمالها الإجرامية اسم الجهاد مثل القاعدة وداعش وغيرهما واستغلال ذلك ذريعة من قبل الغرب من أجل تشويه سمعة الإسلام والإساءة إليه. إذن يمكن على سبيل المثال استخدام عبارة "السلفية الثورية" بدلاً من "السلفية الجهادية" كما اختارها الباحث التركي حلمي دمير¹² أو "السلفية المسلحة" أو "السلفية المليشية" أو "السلفية القتالية" وغيرها. أما أنا، فأفضل استخدام كلمة السلفية القتالية وسأتناولها بهذا المسمى.

المبحث الأول: السلفية الفكرية التقليدية في تركيا

إن قصة دخول الفكر السلفي التقليدي إلى تركيا هي القصة المماثلة تقريباً في البلدان العربية والإسلامية الأخرى. وكان دخوله عن طريق الطلاب الأتراك الدارسين في المملكة العربية السعودية أو عن طريق قدوم بعض الشيوخ السلفيين من العالم العربي واستقرارهم فيها بهدف نشر الفكر السلفي.

وأما الطلاب الأتراك الذين درسوا في المملكة العربية السعودية خاصة في الجامعة الإسلامية بالمدينة المنورة فقد رجع بعضهم متأثرين بالفكر السلفي بعد دراسة علم الحديث والمسائل العقائدية ومن بينهم الكاتب الصحفي المعروف إسماعيل ياشا وعبد الرحمن كوتلوآي وغيرهما. وهؤلاء وإن تلقوا المنهج السلفي في تعليمهم وتأثروا به إلا أنهم بعد العودة تأقلموا مع واقع المجتمع التركي الذي تقبلهم ولم يكونوا متعصبين.

وأما قدوم بعض الشيوخ والأئمة السلفيين إلى تركيا بهدف نشر الفكر السلفي عبر الإقامة والعيش فيها فنجد من أشهرهم الشيخ عبد الله الأثري وهو تركماني عراقي الأصل ويعرف في تركيا باسم عبد الله يولجو (Abdullah Yolcu)، يعيش في تركيا لسنوات طويلة، ويقع في إسطنبول. وقد صرح في لقاءه مع أحد المواقع العربية السلفية في الإنترنت عن سبب قدومه إلى تركيا وفعالياته فيها قائلاً: "وقد أيقنا بعدم وجود مراجع أصولية في تركيا، فقررنا إنشاء دار نشر، نترجم من خلالها الكتب الصحيحة لنشر مذهب أهل السنة والجماعة، والحمد لله مكثنا 17 سنة تقريباً ونحن نعمل على ذلك، أسسنا خلالها الدار، ونشرنا من 65 - 70 مطبوعاً بين كتاب ومجلد وكتيب، ولدينا 35 مطبعة، نحاول الآن إصدار بعض الأشرطة، نحاول أيضاً اختيار الكتب في العقيدة وفي الدعوة

¹¹ للاطلاع على تفاصيل هذه الأقسام انظر مثلاً: د. بشير موسى نافع، د. عز الدين عبد المولى، الحواس تقية، الظاهرة السلفية: التعددية التنظيمية والسياسات، مركز الجزيرة للدراسات، 2014.

¹² Hilmi Demir, "Selefiler Kimdir? Selefilik Nedir?", 21. YY Türkiye Enstitüsü, 30.06.2014

والمنهج الصحيح، وعرض ما ليس فيه مواجهات أو اختلاف، أي أننا نحاول عرض الإسلام الصحيح دون مواجهة مع الآخر، إلا إذا اضطررنا للمواجهة أو الرد على بعض الأفكار المضللة بطرق غير مباشرة، أي أننا على سبيل المثال لا نقول "إن العقيدة الماتريدية هي عقيدة خاطئة وغير صحيحة"، بل نروج لكتاب يحوي العقيدة الصحيحة، ونقول فيه "إن هذه العقيدة هي عقيدة أبي حنيفة"، فالقارئ التركي يقرأ هذا الكتاب ويبدأ يشعر أن العقيدة الماتريدية غير صحيحة، والحمد لله خلال العشرين سنة قطعنا شوطا كبيرا، فقبل 13 - 15 سنة، لو سألتني كم عدد السلفيين الموجودين المستوعبين لأصول دينهم، لقلت لك إنهم لا يتعدون أصابع اليد، أما الآن، فإن الذين نعرفهم أكثر من ألف، والذين لا نعرفهم ربما أكثر، والزيادة مستمرة ما نعرف منهم ومن لا نعرف"¹³

فقد قام عبد الله الأثري بنشر العديد من كتب السلفية مترجمة إلى اللغة التركية في مكتبة الغرباء الواقعة بمدينة إسطنبول¹⁴. وهذه المكتبة المدعومة من السلفية السرورية ممثلة بشيخها محمد سرور زين العابدين، تعد من أهم الأماكن التي تقوم بنشر السلفية ثقافة وفكرا. وقامت هذه المكتبة مؤخرا بترجمة كتاب التوحيد لابن عبد الوهاب إلى اللغة التركية، وكتاب الأصول الثلاثة لابن عثيمين وهو من الكتب التأسيسية للفكر السلفي المعاصر. وقامت أيضا بترجمة بعض كتب ابن تيمية.

من المحاولات السلفية أيضا، وإن لم يكن الداخل التركي هدفا أساسيا لهم، إنما هو هدف ثانوي ضمن صورة أكبر، هو دخول حاكم المطيري ومجموعته إلى الساحة التركية، واعتبارها منطلقا لساحات أخرى سورية أولا وليبية ومصرية ثانيا، وتم تأسيس ما يسمى "مؤتمر الأمة للتعاون العربي التركي"، كمظلة لبعض المشاريع التي يقوم بها حاكم المطيري، وهو السلفي الذي يملك درجة الدكتوراه في علم الحديث، ومؤلف الكتاب الشهير "الحرية أو الطوفان"¹⁵.

وإن حاول شبوخ السلفية نشر الفكر السلفي في تركيا، إلا أنه لقي تصديا كبيرا من شبوخ الجماعات الإسلامية ذات التوجه الصوفي إلى جانب الطرق الصوفية المنتشرة في تركيا. ومن بين تلك الجماعات على سبيل المثال لا الحصر، جماعة إسماعيل أغا¹⁶ التي تحارب السلفية في تركيا بشدة، حتى إنه ادعى أحد شبوخ المشهورين في الآونة الأخيرة وهو أحمد محمود أونلو المعروف بـ "الإمام ذو العبادة" في لقاء تلفزيوني مباشر أن في تركيا ما بين 10 آلاف و20 ألف سلفي، وهم في حالة تأهب للتسلح في أي لحظة، وأن حوالي ألفين سلفي قد تسلحوا وأن هناك حوالي 150 جمعية تركية ذات انتماء سلفي¹⁷.

ثم لا ننس أن الوضع الديني الداخلي في تركيا قد تغير وبتغير أيضا، حيث انقضت تلك الأيام التي كان الأتراك يعتبرون فيها أنفسهم قادة الهوية الإسلامية بكل معانيها التقليدية في آسيا الوسطى.

¹³ حوار مع الناشط السلفي في تركيا الشيخ عبد الله الأثري تاريخ الدخول: 2007/3/3، <http://www.almoslim.net/node/86793>

¹⁴ للاطلاع انظر موقع المكتبة باللغة التركية، تاريخ الدخول: 2017/9/22، www.guraba.com.tr

¹⁵ عبد الله الرحمن، محاولات الحضور السلفي في تركيا، تاريخ الدخول: 2015/09/06، <https://alkhaleejonline.net>

¹⁶ جماعة إسماعيل أغا: جماعة إسلامية ذات توجه تصوفي سميت بإسماعيل أغا نسبة إلى مسجد "إسماعيل أغا" الموجود في إسطنبول والذي كان مؤسس الجماعة وإمام هذا المسجد الشيخ محمود أوسطا عثمان أوغلو يعتقد حلقات علم ووعظ وإرشاد فيه في الفترة ما بين 1954 و1996. ويعتبر الشيخ محمود أفندي من شبوخ الطريقة الصوفية النقيشبندية وهو يمثل الحلقة الذهبية الـ 36 لهذه الطريقة. وتقوم الجماعة بتعليم المذهب الحنفي والعقيدة الماتريدية وفقا للمنهج التعليمي الديني التقليدي في عهد الدولة العثمانية. يمكن الاطلاع على مزيد من المعلومات عن الجماعة وأركانها في موقعها الرسمي باللغة التركية، تاريخ الدخول: 2018/4/15

www.ismailaga.com.tr

¹⁷ "Cübbeli Ahmet Hoca Haber Türk TV'de Selefilikle ilgili soruları yanıtladı", *Haber Türk*, 29.09.2020. <https://www.haberturk.com/cubbeli-ahmet-hoca-haberturk-tv-de-selefilikle-ilgili-sorulari-yanitladi-2816264>

وفي الواقع من يزور تركيا ويرى أتباع هذه الجماعة المنتشرة في عموم تركيا وفي مناطق فاتح وتشارنشاميه بمدينة إسطنبول وجوارها قد تغتربها جماعة سلفية نظرا لاهتمامها بنفس المظهر الخارجي من لبس جبة وإرسال لحية وارتداء عمامة لدى الذكور وليس الشترشف الأسود الواسع لدى النساء إلى جانب حرصهما على ملازمة المساجد في الصلوات الخمسة وإقامة حلقات دروس ووعظ والقيام بالدعوة والإرشاد.

وقد سقطت الخلافة الإسلامية العثمانية وقامت على رفاتها الجمهورية التركية التي تم الإعلان عنها في 29 أكتوبر 1923. وحاولت الجماعات الإسلامية والطرق الصوفية إحياء روح الإسلام التقليدي ولكن إلى حد ما، ثم بدأت هي الأخرى تشهد تراجعاً مستمراً من حيث الاهتمام بها والانتماء إليها¹⁸. وهذا أيضاً يعتبر سبباً آخر مهما في وقوع المسلمين الأتراك اليوم خاصة الشباب منهم في أيدي التيارات الدينية المتطرفة لا سيما المسلحة منها.

وبالرغم من أن السلفية قد حاولت إرساء قواعد وأسس لها في تركيا، إلا أنها رغم حضورها لسنوات طويلة ظلت في إطار محدود بسبب انحصارها في الجانب العلمي وانعزالها عن المجتمع وخصوصياته، وكذلك لاختلاف تركيا عن البيئة والثقافة العربية الحاضنة للسلفية، وحتى إن الأتراك المتأثرين بالفكر السلفي رغم ما يقال عنهم بأن عددهم يتزايد إلا أنهم غير معروفين وغير مؤثرين في المجتمع إلا في نطاق بيئي ضيق.

المبحث الثاني: السلفية القتالية في تركيا

قلنا فيما مضى إن السلفية في تركيا تنقسم إلى السلفية الفكرية التقليدية والسلفية القتالية على وجه الخصوص، غير أن هذا التقسيم لا يعني الفصل القاطع بينهما وإبراء أحدهما عن الآخر. بل إن السلفية القتالية في حد ذاتها متأثرة بالفكر السلفي ولكنها تجاوزت البعد الفكري السلوكي الذي يركز على إصلاح المجتمعات المسلمة بهدف حثهم على التمسك بقرون الصحابة والتابعين والرجوع إلى ما كانوا عليه، وإنما ركزت على أخطاء المسلمين وذنوبهم بإيديولوجية انفعالية وحساسية متطرفة حتى بدأوا يؤكدون على ضرورة محاربة العدو (الكفار).

ونرى بأن الفكر التكفيري بدأ ينتشر في تركيا في سبعينات وثمانينات القرن الماضي مع حدوث الثورة الإيرانية في 1979 وتأثيرها على البلدان الإسلامية بما فيها تركيا، حيث أخذت كتب الخميني والسيد قطب والمودودي تنتشر ترجماتها في تركيا مؤثرة على الشباب المسلمين الغاضبين من العلمانيين والجيش إلى جانب فوز حزب الرفاه الإسلامي بقيادة نجم الدين أربكان في الانتخابات المحلية وبعدها في الانتخابات التشريعية الذي كان دافعا لتحمس المتدينين الأتراك في رغبتهم نحو تأسيس دولة إسلامية في تلك السنوات.

ومعظم الدراسات والمؤلفات ترجع بداية انضمام الأتراك إلى صفوف السلفيين القتاليين إلى ثمانينات القرن الماضي مع شن الاتحاد السوفيتي حرباً على أفغانستان، ولكن ظهور المقاتلين الأتراك وتوجههم إلى خارج البلاد من أجل القتال كان في نهاية ستينات القرن الماضي، وذلك مع تأسيس منظمة التحرير الفلسطينية التي بدأت تقاوم إسرائيل. وبدأ الأتراك ينضمون إلى صفوف الجبهة ويتوجهون إلى معسكرات التدريب الواقعة في وادي البقاع بלבnan¹⁹.

وفي ثمانينات وتسعينات القرن الماضي توجه المقاتلون الأتراك إلى البوسنة والشيكان لمناصرة إخوانهم المسلمين. وكان أول شهيد تركي سقط في حرب البوسنة في 22 أغسطس 1992

¹⁸ Selim Kuru, "Türkiye'nin Militan Selefilige Karşı Mücadelesi", *TEPAV Değerlendirme Notu*, N201522, Temmuz 2015, s.2

¹⁹ Ayşe Selcan Özdemirci, "Türkiyeli Yabancı Savaşçılar Semineri", *ORMER*, 21 09. 2015

هو سلامي يوردان من مواليد مدينة أغري الواقعة في شرق تركيا. وبعد شهادته سميت الجبهة التي سقط فيها باسمه وتدفق المقاتلون الأتراك بعد ذلك إلى جبهة سلامي يوردان للقتال ضد الصرب²⁰.

لم يكن السبب الرئيسي من وراء توجه الأتراك إلى تلك الجبهات القتالية هو تأثيرهم بالسلفية أو الفكر التكفيري، بل كان بدافع ديني عاطفي لنصرة إخوانهم المسلمين المعرضين للظلم والقتل من قبل القوى الظالمة. ولكن مع احتكاكهم بالمقاتلين الآخرين من السلفيين كانوا يتأثرون بهم ويأخذون أفكارهم ثم يحاولون ترويج هذه الأفكار بعد عودتهم إلى تركيا. وفي الغالب لم تكن هنالك جهة معينة تقوم باستقطاب الشباب الأتراك وإرسالهم إلى جبهات القتال، بل كان هؤلاء الشباب يتحركون عادة بشكل فردي ويبحثون عن وسائل وارتباطات للانضمام إلى صفوف المقاتلين في الخارج.

وقد تغيرت أفكار المقاتلين الأتراك أيضا مع مرور الوقت نتيجة تأثيرهم بالفكر السلفي وكذلك التكفيري حيث أصبحوا يتوجهون في السنوات الأخيرة إلى سوريا بغرض مقاتلة الكفار والإسهام في تأسيس خلافة إسلامية حسب قولهم. وكان غالب الظن أن الأتراك يتوجهون إلى العراق وسوريا للانضمام إلى تنظيم داعش ولكن كشفت الدراسات والأبحاث أن الأتراك يفضلون الانضمام إلى صفوف جبهة النصرة أولا، وتنظيم داعش ثانيا، ومجموعات صغيرة مستقلة أخرى ثالثا. وتتراوح أعمار المقاتلين الأتراك ما بين 20 و30 سنة إلى جانب وجود عدد قليل ممن هم دون الـ 20 سنة. وإن كان أكثر المقاتلين من طبقة اجتماعية واقتصادية فقيرة ومن أوساط متدينة في مدن معروفة بتدين أهلها مثل قونيا وأديامان وبينكول، يوجد من بينهم مقاتلون من طبقة اجتماعية واقتصادية متوسطة وميسورة الحال أيضا. كما يوجد من بينهم طلاب جامعيون وأطباء ومحامون ومهندسون وبعض التجار المفلسين والمدنيين²¹.

ومن بين أسباب توجه المقاتلين الأتراك إلى جبهات القتال أيضا تأثيرهم بشيوخ السلفية القادمين إلى تركيا. وكمثال على ذلك، يقول الناشط السلفي في تركيا عبد الله الأثري: "أما في تركيا ... فكانت ولادة الدعوة بناء، بأن دخلنا بالدعوة السلفية والحمد لله بين الناس. وساعدنا أن بعض الشباب ذهبوا للجهاد في أفغانستان، والتقوا هناك مع عرب سلفيين، ثم جاؤوا ونقلوا تلك الأفكار، وعزز ذلك وجود من عملوا في ألمانيا خصوصا أو في أوروبا عموما، وآخرين درسوا في الجامعة الإسلامية، أو في الأزهر، ثم نقلوا الأفكار عن السلفية إلى الناس، ونحن هنا حاولنا ترشيد هذه الصحوه السلفية، مع العلم أن تركيا بشكل عام تشهد صحوه إسلامية عامة، وبالتالي فإننا نحن نعتبر أنفسنا ننتمي لصحوه في داخل صحوه"²². ونلاحظ في هذا التصريح بأنه كان لشيوخ السلفية دور مؤثر في توجيه الشباب إلى جبهات القتال بطريقة مباشرة مثلما صرح به الشيخ عبد الله الأثري ولو كان يتحدث عن أفغانستان تحديدا أو بطريقة غير مباشرة نتيجة جمعهم بين السلفيين الملتفين حولهم ممن يحملون أفكارا ومواقف متفاوتة عن السلفية.

وكمثال لقصة التأثير بالفكر السلفي القتالي بين صفوف الشباب الأتراك، نجد الطالب التركي أنس (لم يرد أهله ذكر لقبه) في الصف الثاني بكلية الحقوق في جامعة إسطنبول. وذكر أهله أنه لما قتل الشيخ أحمد ياسين مؤسس حماس من قبل إسرائيل قام أنس بتعليق صورة كبيرة للشيخ في غرفته

²⁰ Ayhan Demir, "İlk Bosna Şehidimiz: Selami Yurdan", *Yeni Akit*, 19.08.2015

²¹ Tuncay Kardeş, "Türkiyeli Yabancı Savaşçılar Semineri", *ORMER*, 21 Ekim 2015

²² حوار مع الناشط السلفي في تركيا الشيخ عبد الله الأثري، تاريخ الدخول: 2010/3/18،

<http://www.almoslim.net/node/86793>

كتب عليها " الشهيد ". وكان الشيخ ياسين بمثابة بطل لدى أنس البالغ من العمر 22 سنة. وكان أهله يخافون عليه من وقوع أنس في أيدي جماعات إسلامية متطرفة. وذات يوم قال أنس لأمه مشيراً إلى صورة الشيخ ياسين : " أنزلي صورة هذا الكافر " وأمام نظرة أمه المستغربة أضاف قائلاً: " إن حماس اختار الكفر بصلوغة في السياسة ". وتقول أمه علمنا من الشرطة فيما بعد أن أنس قد تعرف على أصدقاء جدد في إسطنبول من بينهم خالص بابانجوك الملقب بـ " حنظلة " الذي درس في جامعة الأزهر بمصر ثم سافر إلى أفغانستان وقضى وقتاً في معسكرات القاعدة هناك ثم عاد إلى تركيا. وقامت الشرطة التركية بإلقاء القبض في مايو 2008 على أنس وحنظلة وغيرهما بتهمة الانتماء إلى القاعدة.²³

والمثل الثاني هو مراد كيزنلر المولود في 1974 بمدينة قونيا. وقد صادف شبابه ثورة الخميني وازدهار أربكان في تركيا وتأثير وانتشار الكتب الإسلامية الثورية للخميني والسيد قطب والمودودي. وقد تأثر مراد كيزنلر بالفكر الثوري الإسلامي وسافر إلى سوريا عديد المرات لتعلم العربية، ونوى في 2001 مع عدد من أصدقائه التوجه إلى أفغانستان مروراً بإيران وباكستان ولكنه لم يتمكن من الوصول فرجع إلى تركيا. وكان يحمل الفكر السلفي من قبيل أبي بصير الطرطوسي وأبي محمد المقدسي حيث يفهم ذلك من خلال ترجماته لكتب هؤلاء السلفيين إلى اللغة التركية، ثم مال نحو السلفية التكفيرية في 2002 وتعلق بالقاعدة وتم إلقاء القبض عليه مع خمسة من أصدقائه في فبراير 2002 في إطار عمليات قوات الأمن ضد القاعدة في تركيا. وتم بعد ذلك إطلاق سراحه ولكنه واصل نشاطاته حتى تم إلقاء القبض عليه مرة أخرى من قبل المخابرات السورية في 2009 بسوريا.²⁴

يستنتج مما سبق، أن انتشار الفكر السلفي لم يكن وليد المجتمع التركي بل كان فكراً مستورداً عن طريق الطلاب الأتراك الدارسين في الخارج مثل السعودية ومصر تحديداً أو قدوم الشيوخ السلفيين من العالم العربي إلى تركيا لنشر الفكر والسلوك السلفي فيها. وأما ما يتعلق بالسلفية المسلحة فقد انتشرت مع الأحداث التاريخية المستهدفة للمسلمين في أفغانستان والبوسنة والشيان والعراق وسوريا مما كان سبباً لجلب المسلمين الأتراك المتحمسين إلى تلك البلدان لمناصرة إخوانهم ضد العدو ثم التقوا هنالك بالمقاتلين من السلفيين وتأثروا بهم وعادوا إلى تركيا لترويج أفكارهم. وهكذا علينا أن ندرك أن هناك فرقاً بين السلفية الفكرية والسلفية القتالية وإن كانت هذه الثانية تجند جل أعضائها من المتأثرين بالسلفية الفكرية. ولكن كيف كان موقف الدولة التركية حيال السلفيين خاصة القتاليين منهم؟ وهذا محور الفصل القادم.

الفصل الثالث

موقف الدولة التركية من السلفيين القتاليين

لم يكن الفكر السلفي ممنوعاً في تركيا في عامة المجتمع طالما لا يتجاوز حدوده الفكري – العقدي كسائر الأفكار المسموح بها في إطار حرية الفكر والمعتقد في تركيا العلمانية. وكانت الدولة بأجهزة الأمن والمخابرات تراقب أصحابه المتطرفين المغالين والمتأثرين خاصة بالسلفيين القتاليين

²³ Sami Yousofzai ve Ron Moreaun, "Türkiye'deki Selefi Cihadi Akımın Analizi", *Newsweek Türkiye*, 2.8.2009

²⁴ Doç. Dr. Halil Aydınalp, "Kural Dışı Dini Bir Yönelim Olarak Çağdaş Tekfir İdeolojisini Anlamak", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı:46, Nisan 2014, s.14

مثل القاعدة وتنظيم داعش، وذلك في إطار مكافحة الإرهاب حيث تعتبر السلطات التركية مثل هذه التنظيمات إرهابية. وحسب تقرير مخابرات الشرطة التركية، أن من عوامل انتشار الانتماء إلى التنظيمات ذات التوجه السلفي القتالي كالقاعدة، زيادة عدد المنشورات التي تحت على القتال باسم الجهاد عبر الإنترنت، كما أن مئات المقاتلين الذين يسمون بالمجاهدين بعد رجوعهم من جبهات القتال في الخارج إلى تركيا، حاولوا استقطاب الشباب وزرع الفكر القتالي في عقولهم. وقد اكتشفت الشرطة التركية بعد مدهمة بيوت القاعدة في تركيا عددا من الكتب والمؤلفات والمنشورات وعلى رأسها كتاب "العمدة" للمؤلف المصري عبد القادر بن عبد العزيز و"الحث على الجهاد" و"الجهاد والاجتهاد" و"الديمقراطية دين" و"العمليات الاستشهادية في الإسلام". وبعد البحث توصلت الشرطة التركية إلى أن مراد كيزنلر (الذي تحدثنا عنه في الفصل السابق) هو من قام بطباعة هذه الكتب ونشرها حيث اعترف بأنه طبع حتى الآن 14 كتابا مترجما من العربية إلى التركية، وتمت طباعة عشرات آلاف النسخ منها ووزعت مجانا. كما قامت الشرطة بالكشف عن المواقع الدعائية للسلفية القتالية مثل takva.com, sehadetvakti.com, akidemiz.com, cihateri.net, elhadid.com, tevhitarslanlari.com, davetvecihad.com ve selefidavet.com وغيرها حيث تم إغلاقها بعد ذلك بقرار من المحكمة²⁵.

ويبدو أن قوات الأمن التركية ما كانت تهتم كثيرا بالخط الذي تمثله القاعدة في تركيا حتى عام 2003 الذي تعرضت فيه تركيا لهجمات إرهابية من قبل القاعدة. وفي الأشهر الأخيرة من نفس السنة تم اعتقال أكثر من 150 مشتبه به في مختلف المدن التركية. كما لاحظت أجهزة المخابرات تنامي عدد المقاتلين الأتراك لدى التنظيمات الإرهابية بالتزامن مع العالم. وفي مقال نشرته صحيفة "Le Monde Diplomatique" الفرنسية في أكتوبر 2008 أن عدد المقاتلين الأتراك في أفغانستان قد ازداد خلال السنتين الأخيرتين حيث تمكنت القاعدة من تأثيرها في تركيا واستقطاب عشرات المقاتلين الأتراك الجدد من صفوف الشباب ولا سيما من بين الجالية التركية في أوروبا. وذكر صاحب المقال أن أحد الأتراك الملقب بـ "أبو حنيفة" في حدود 40 سنة من العمر، أصبح مدربا محترفا لدى القاعدة. وحسب الخبر أن عدد الأتراك في وزيرستان وأفغانستان يتراوح ما بين 300 و1000 مقاتل تركي، ويقوم معظمهم بأعمال انتحارية²⁶.

ورغم كون تركيا بلدا مسلما بغالبية سكانها وعدم مشاركتها مع القوات المحاربة في أفغانستان كعضو في حلف شمال الأطلسي²⁷ وتجنبها من مواجهة القاعدة وداعش في العراق وسوريا بتصاريح مستتفة أو عمليات عسكرية مستهدفة (إلا مؤخرا مع التحالف الدولي ضد داعش فقط) لكنها لم تسلم من هجمات القاعدة وداعش منذ 2003. ومن أبرز هذه الهجمات:

²⁵ Sami Yousoufzai ve Ron Moreau, a.g.e.

²⁶ Syed Saleem Shahzad, "The Young Turks of Tora Bora", *Le Monde Diplomatique*, October 2008

²⁷ قامت تركيا بعمليات عسكرية استشارية في أفغانستان في إطار بعثة الأمم المتحدة لتقديم المساعدة إلى أفغانستان، لكونها دولة عضوة في حلف الشمال الأطلسي. انظر لعمليات القوات المسلحة التركية الداعمة للسلام الموقع الرسمي لرئاسة الأركان التركية، تاريخ الدخول : 2020/12/14 <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme>

1. الهجوم على ديرين يهوديين في منطقتي بایوغلو وشيشلي بمدينة إسطنبول في 15 نوفمبر 2003 مما أدى إلى مقتل 27 شخصا وإصابة 300. وأثبتت الشرطة أن المواطنين التركيين المنتمين إلى القاعدة وهما مسعود تشوبوك وكوكهان ألاتوننتاش قد نفذوا هذا الهجوم.
2. بعد الهجوم على الديرين اليهوديين بخمسة أيام تم استهداف مبنى المديرية العامة لبنك HSBC والقنصلية البريطانية في إسطنبول يوم 20 نوفمبر 2003 مما أدى إلى مقتل 30 شخصا من بينهم سفير إنكلترا لدى تركيا روجر شورث وإصابة ما يزيد عن 450 شخصا. وتم إلقاء القبض على بورهان كوش في العراق بتهمة التخطيط باسم القاعدة لهجمات إسطنبول.
3. وفي 11 حزيران 2014، قام تنظيم داعش بالهجوم على القنصلية التركية في الموصل وأسر 49 شخصا من الحراس والموظفين بما فيهم القنصل نفسه. وأطلق داعش سراح الأسرى بعد ثلاثة أشهر.
4. وفي 20 تموز 2015 وقعت عملية انتحارية في قضاء سروج بمدينة أروفا، استهدفت المتجمعين المؤيدين لكوبياني مما أدى إلى مقتل 32 شخصا وإصابة 29 آخرين. وكشفت أجهزة الأمن عن هوية الانتحاري عبد الرحمن آلاكو ز طالب في جامعة أديامان والبالغ من العمر 20 سنة وانضم إلى صفوف داعش مؤخرا.
5. وفي 10 أكتوبر 2015 وقعت عملية انتحارية من قبل شخصين في العاصمة التركية أنقرة أمام محطة القطار اعتبرت أكبر هجوم إرهابي في تاريخ الجمهورية حيث أدى إلى مقتل 97 شخصا وإصابة 160. وتم الإعلان عقب الحادث بحداد لمدة ثلاثة أيام.
6. وفي 12 يناير 2016 قام شخص من أصل سوري²⁸ منتم إلى داعش بعملية انتحارية وسط السياح الألمان في منطقة سلطان أحمد بمدينة إسطنبول أدى إلى مقتل 10 سياح ألمان وإصابة 15 شخصا²⁹.

ونلاحظ أن تركيا كذلك كانت مستهدفة من قبل التنظيمات الإرهابية الأجنبية مثل القاعدة وداعش ناهيك عن التنظيمات الإرهابية الداخلية مثل PKK و DHKPC رغم اتهامات وادعاءات بعض الدول مثل روسيا وإيران بأن تركيا دعمت تنظيم داعش وسمحت للمقاتلين الأجانب بالمرور عبر أراضيها ولها مصالح تجارية مع داعش في موضوع النفط، حتى إن بعض الاتهامات كانت موجهة إلى الرئيس أردوغان وأفراد أسرته. وتم نفي هذه الاتهامات من قبل الحكومة التركية مع مطالبة الدول والجهات المدعية بتقديم أدلة وحجج تثبت ادعاءاتها³⁰.

²⁸ كشفت قوات الأمن التركية عن هوية الانتحاري، اسمه "نبيل الفضلي" سوري الجنسية، المولود في المملكة العربية السعودية والبالغ من العمر 28 سنة. ونشرت صحيفة "Haber Türk" نقلا عن مصادر الشرطة تفاصيل 26 يوما قضاها الانتحاري نبيل في تركيا قبل تنفيذ العملية. انظر:

"Canlı Bombanın 26 günü", *Haber Türk*, 15.10.2016,

<https://www.haberturk.com/gundem/haber/1180694-canli-bombanın-26-gunu>

²⁹ "İşid kurulduğundan beri Türkiye'ye saldırıyor", *Radikal*, 21.07.2015,

<http://www.radikal.com.tr/turkiye/isid-kurulduğundan-beri-turkiyeye-saldiriyor-1400940/>, "Türkiye'yi yasa bağan hain saldırılar", *Haber Türk*, 15.10.2015,

<https://www.haberturk.com/yenimedya/haber/1138512-turkiyeyi-yasa-bogan-hain-saldirilar>

³⁰ أوضح رئيس الجمهورية التركية رجب طيب أردوغان أنه سيمتثل في حال وجود علاقة تجارية بين تركيا وداعش، وذلك في رده على سؤال صحفي حول اتهام الرئيس الروسي بوتن تركيا بأنها تشتري النفط من داعش وقال: "إذا ثبت ذلك فإنني لن أبقى في هذا المنصب حتما ولكن أريد أن أسأل بوتن، إذا ثبت خلاف ذلك هل ستيقي في منصبك؟".

"Erdogan: Rusya iddiasını tüm belgeleriyle ortaya koyup ispat etmeli", *Haber Rus*, 27.11.2015,

<https://haberrus.ru/politics/2015/11/27/erdogan-rusya-iddiasini-tum-belgeleriyle-ortaya-koyup-ispat-etmeli.html>

في الواقع، كانت تركيا تتناشد دول العالم بالتعاون الاستخباراتي معها مشيرة إلى صعوبة مراقبة حدودها البالغ 911 كلم مع سوريا و311 كلم مع العراق، وتعلن بين وقت وآخر عن عدد الموقوفين الأجانب وترحيلهم في حالة الاشتباه بهم. وقد صرح المتحدث باسم الخارجية التركية تانجو بيلجك أن تركيا طلبت من 90 دولة قوائم تضم أسماء أشخاص متهمين قد يحاولون الذهاب إلى سوريا عبر تركيا ووصلت قوائم تحتوي على 7 آلاف 833 شخص، تم ترحيل 1056 شخص بعد إلقاء القبض عليهم وكانوا مدرجين في هذه القوائم³¹. وأفاد رئيس الجمهورية رجب طيب أردوغان للصحفيين يوم 16 يناير 2016 بعد أداء صلاة الجمعة وزيارة مكان الهجوم الإرهابي الأخير في منطقة السلطان أحمد أن تنظيم داعش هاجم تركيا بـ 10 عمليات إلى حد الآن³².

وبالرغم من أن السلطات الأمنية استطاعت الحد عن وجود السلفيين القتاليين في تركيا عبر تتبعهم ومتابعة تحركاتهم وملاحقتهم نظرا لانضمامهم إلى صفوف المنظمات الإرهابية في الغالب مثل القاعدة وداعش، إلا أنه يصعب القول بإخمادهم كليا، إذ تتناول وسائل الإعلام التركية بين وقت وآخر أخبارهم. ولعل آخرها كان إلقاء القبض على أمير داعش في تركيا محمود أوزدن في غرة سبتمبر 2020³³.

نستنتج مما سبق أن السلطات التركية سمحت بالفكر السلفي السلمي مع مراقبته واعتبرت السلفية القتالية من قبيل الإرهاب واعتبرت أصحابها إرهابيين وتعاملت معهم في إطار مكافحة الإرهاب.

خاتمة

حاول هذا البحث إثبات أن دخول الفكر السلفي إلى تركيا كان عن طريق الطلاب الدارسين في الخارج وبقدوم شبوخ السلفية إلى تركيا وكذلك بعودة المقاتلين الأتراك المتأثرين بالسلفية في جبهات القتال في الخارج. وظل الفكر السلفي مسموحا به في تركيا طالما بقي في حدوده الفكري العقدي دون التحول إلى العنف، لكن مهاجمة السلفيين للطرق الصوفية والجماعات الإسلامية التقليدية ذات الأصول الصوفية ومناهضة العقيدة الماتريدية كانت سببا في عدم انتشارها في الأوساط الاجتماعية وبقاء تأثيرها محدودا في المجتمع.

ومع تطور الأحداث في أفغانستان والبوسنة والشييشان والعراق وسوريا، توجه بعض الشباب الأتراك بدافع عاطفي ديني إلى هذه البلدان بهدف نصرة إخوانهم المسلمين المظلومين والمقهورين، وتعرفوا هنالك على السلفية القتالية وأصحاب الفكر التكفيري وتأثروا بهم وانتمى بعضهم فيما بعد إلى تنظيماتهم كالقاعدة والنصرة وداعش وغيرها. وبعد عودتهم إلى تركيا باتوا يروجون للفكر السلفي

³¹ وكالة الأناضول للأتباء، ترحيل 1056 شخصا، 2015/01/21.

“1056 Kişi Sınır Dışı Edildi”, *Anadolu Ajansı*, 21.01.2015, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/1056-kisi-sinir-disi-edildi/82147>Anadolu

³² “Erdoğan: DAESH'in şimdiye kadar ülkemizde on harekatı oldu”, *NTV*, 15.01.2016

https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogan-daeshin-10-harekatı-oldu,hwgIIPih_0um1YHk-BH2nw

³³ صحيفة "حريات" / وزير الداخلية صوليبيو: تم إلقاء القبض على أمير داعش المزعوم في تركيا.

“Bakan Soylu duyurdu: DAESH'in sözde Türkiye Emiri önemli planlarla yakalandı ve tutuklandı”, *Hürriyet*, 01.09.2020, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-haberler-bakan-soylu-duyurdu-deasin-sozde-turkiye-emiri-onemli-planlarla-yakalandi-ve-tutuklandi-41600322>

القتالي التكفيري ويحاولون استقطاب شباب آخرين لتجنيدهم في جبهات القتال. وقد اعتبرت السلطات التركية هذه الفئة من السلفيين المغالين والمتطرفين من قبيل إرهابيين وأفكارهم وأعمالهم إرهابية وتعاملت معهم في إطار مكافحة الإرهاب. وكان السلفيون القتاليون يعتبرون تركيا دار الإسلام في الثمانينات والتسعينات ولكن المنتمين منهم إلى القاعدة وداعش أصبحوا يعتبرون تركيا دار الكفر مع تجويز محاربتها مما كان سببا في تنفيذ القاعدة وداعش عمليات إرهابية في تركيا بداية من 2003.

المراجع

Alkan, Ahmet Turan, İstiklal Mahkemeleri, Ağaç Yayıncılık, İstanbul 1993

Anadolu Ajansı, “1056 Kişi Sınır Dışı Edildi”, Erişim tarihi: 21.01.2015, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/1056-kisi-sinir-disi-edildi/82147> ,

Aydıncıalp, Halil , “Kural Dışı Dini Bir Yönelim Olarak Çağdaş Tekfir İdeolojisini Anlamak”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı:46, Nisan 2014

Demir, Hilmi, “Selefiler Kimdir? Selefilik Nedir?”, 21.YY Türkiye Enstitüsü, 30.06.2014

Genel Kurmay Başkanlığı, “Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkılar”, Erişim tarihi: 14.12.2020, <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme>

Gözler, Kemal, 1982 Anayasasına Göre Din Eğitim ve Öğretimi, Adalet Yayınevi, Ankara

Haber Rus, “Erdoğan: Rusya iddiasını tüm belgeleriyle ortaya koyup ispat etmeli”, Erişim tarihi: 27.11.2015, <https://haberrus.ru/politics/2015/11/27/erdogan-rusya-iddiasini-tum-belgeleriyle-ortaya-koyup-ispata-etmeli.html>,

Haber Türk, “Canlı Bombanın 26 Günü”, Erişim tarihi:15.10.2016, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1180694-canli-bombanın-26-gunu>

Haber Türk, “Cübbeli Ahmet Hoca Habertürk TV'de Selefilikle ilgili soruları yanıtladı”, Erişim tarihi:26.09.2020, <https://www.haberturk.com/cubbeli-ahmet-hoca-haberturk-tv-de-selefilikle-ilgili-sorulari-yanitladi-2816264>

Haber Türk, “Türkiye'yi yasa bağan hain saldırılar”, Erişim tarihi: 15.10.2015, <https://www.haberturk.com/yenimedya/haber/1138512-turkiyeyi-yasa-bogani-hain-saldirilar>

Hürriyet, “Bakan Soylu duyurdu: DEAŞ’ın sözde Türkiye Emiri önemli planlarla yakalandı ve tutuklandı”, Erişim tarihi: 01.09.2020, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-haberler-bakan-soylu-duyurdu-deasin-sozde-turkiye-emiri-onemli-planlarla-yakalandi-ve-tutuklandi-41600322>,

Kardaş, Tuncay, “Türkiyeli Yabancı Savaşçılar Semineri”, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü (ORMER), 21 Ekim 2015

Koç, Nurgün, “Şeyh Sait Ayaklanması”, Turkish Studies, Volume 8/2, Winter 2013, <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=4101>

Koru, Selim, “Türkiye'nin Militan Selefilige Karşı Mücadelesi”, TEPAV, Temmuz 2015, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1438374825-3.Turkiye__nin_Militan_Selefilige_karsi_mucadelesi.pdf

NTV, “Erdoğan: DAEŞ'in şimdiye kadar ülkemizde on harekâtı oldu”, Erişim tarihi: 15.01.2016, https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogan-daesin-10-harekati-oldu,hwgIIPih_0um1YHk-BH2nw

OCAK, Ahmet Yaşar, “Günümüz Türkiye Müslümanlığına Genel Bir Bakış”, Türkiye Günlüğü, Temmuz-Ağustos 1995

Özdemirci, Ayşe Selcan, Türkiyeli Yabancı Savaşçılar Semineri, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü (ORMER), 21 Ekim 2015

Radikal, “İşid kurulduğundan beri Türkiye'ye saldırıyor”, Erişim tarihi: 21.07.2015, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/isid-kurulduyundan-berit-turkiyeye-saldiriyor-1400940/>

Sarıkkaya, M. Saffet, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Dini Tarikat ve Cemaatlerin Toplumdaki Yeri”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 1998, Sayı 3

Shahzad, Syed Saleem, “The Young Turks of Tora Bora”, Le Monde Diplomatique, October 2008

Sitembölükbaşı, Şaban, Türkiye'de İslam'ın Yeniden İnkişafı, İstanbul, 1995

Yousozai, Sami, Moreau, Ron, “Türkiye'deki Selefi Cihadi Akımın Analizi”, Newsweek Türkiye, 2 Temmuz 2009

Zengin, Zeki Salih, “Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi”, İSAM, Dini Araştırmalar, Mayıs-Ağustos 2002

المراجع العربية:

د. بشير موسى نافع، د. عز الدين عبد المولى، الحواس تقية، الظاهرة السلفية: التعددية التنظيمية والسياسات، مركز الجزيرة للدراسات، 2014

الشيخ "الأثري": العقيدة الصحيحة تنتشر في تركيا، وكتب ابن تيمية الأكثر مبيعاً. التاريخ: <http://www.almoslim.net/node/86793> 2007/3/9

عبد الله الرحمون، محاولات الحضور السلفي في تركيا، تاريخ الدخول: 2015/09/06، <https://alkhaleejonline.net>

عبد الله بن عبد الرحيم البخاري، ما هي السلفية، دار الاستقامة، الطبعة الأولى 2012

TÜRKÇE'YE ÇEVİRİLMİŞ ARAPÇA KAYNAKLAR

El-Buhari, Abdullah bin Abdurrahman, Selefilik Nedir?, İstikamet Yayınları, 1.Baskı, 2021.

El-Eseri, Şeyh, “Doğru İnanç Türkiye’de Yayılıyor”, <http://www.almoslim.net/node/86793>, Erişim tarihi: 9 Mart 2007

El-Rahmun, Abdullah, “Türkiye’de Selefî Varlık Çabaları”, <https://alkhaleejonline.net>, Erişim tarihi: 6 Eylül 2015.

Nafî, Beşir Musa, ABDÜLMEVLA, İzzettin, “Havas Takiyye, Selefilik Olgusu: Politikalar ve Örgütsel Yapılar”, El-Cezire Araştırma Merkezi, 2014

A Contribution of Democracy Research to Turkish History: Evaluation of The National Turkish Party and Its Program

Yenal ÜNAL*

Received: 02/04/2021

Accepted: 03/09/2021

Citation: ÜNAL, Y., “A Contribution of Democracy Research to Turkish History: Evaluation of The National Turkish Party and Its Program”, *Middle Eastern Studies*, 13-2 (2021): 233-254

DOI: 10.47932/ortetut.874462

Abstract: The National Turkish Party was founded on December 9th, 1919 in Istanbul. The National Turkish Party was founded prior to the 1919 election. In a sense; it aimed at maintaining policies of the National Constitutional Monarchy Party and the movement of Turkism in the period of the armistice and of an occupation and cosmopolitan climate. The party participated in the pre-election work and elections and made some name for itself. The party dissented in opinion from other parties at the National Congress. Abdulhak Adnan (Adivar), Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Mehmet Emin (Erişirgil) and Ahmet Ferit (Tek), party's nominees, got into parliament in the elections in which the party participated with an independent list. In order to better understand the cosmopolitan pluralistic capital in a political way, we can consider that a newly established party, which formally adopted “Turkish Nationalism”, was able to win a parliamentary seat in armistice Istanbul. The National Turkish Party was not able to open any branch office except in Istanbul. They tried to explain themselves to the masses through the newspaper İfham. The party sent Ahmet Hikmet and Hamdullah Suphi as delegates to the National Congress. They were in conflict with other political organizations because of not taking a harsh attitude towards the Anatolian movement. The Party was strongly criticized especially by the Freedom and Accord Party circles for supporting the movement of the Union for the Defense of Law as well as centralizing the resistance point in Anatolia under the leadership of Mustafa Kemal Pasha. After the invasion and abolition of the Ottoman Parliament, the party became unable to work in Istanbul. Ahmet Ferit, Dr. Adnan Adivar and Hamdullah Suphi, the founders and directors of the party, moved to Ankara and participated in the Grand National Assembly of Turkey. Thus, the political life of the National Turkish Party ended.

Keywords: The National Turkish Party, Turkish Nationalism, Party Program, Period of Armistice, Ahmet Ferit (Tek).

* Assoc. Prof. Dr. Bartın University Department of History, TR, yunal@bartin.edu.tr, ORCID:0000-0002-4043-8424.

Türk Demokrasi Tarihi Araştırmalarına Bir Katkı: Milli Türk Fırkası ve Parti Programının Değerlendirilmesi

Yenal ÜNAL*

Geliş tarihi: 04/02/2021

Kabul tarihi: 09/03/2021

Atf: ÜNAL, Y., “Türk Demokrasi Tarihi Araştırmalarına Bir Katkı: Milli Türk Fırkası ve Parti Programının Değerlendirilmesi”, *Ortadoğu Etütleri*, 13-2 (2021):233-254

DOI: 10.47932/ortetut.874462

Öz: Milli Türk Fırkası, 9 Aralık 1919 tarihinde, İstanbul’da kuruldu. Bir bakıma Milli Meşrutiyet Fırkası’nın politikalarını ve Türkçülük akımını, mütarekenin işgalci ve kozmopolit iklimi içinde sürdürmek amacıyla olan fırka, 1919 seçiminden önce kurulmuştur. Fırka seçim öncesi çalışmalarına ve seçimlere katılmış, adından az da olsa söz ettirmiştir. Millî Kongre’de diğer fırkalarla fikir ayrılıkları yaşamıştır. Bağımsız bir listeyle girdiği seçimlerde, gösterdiği adaylardan Abdülhak Adnan (Adivar), Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Mehmet Emin (Erişirgil) ve Ahmet Ferit (Tek) mebus seçilmiştir. Yeni kurulmuş ve Türk milliyetçiliğini resmî ideoloji olarak benimsemiş bir fırkanın, mütareke İstanbul’unda bir mebus çıkarabilmesi, kozmopolit bir çoğulculuğa sahip olan başkentin siyasi yönden daha sıhhatli anlaşılabilmesi için önemli bir veridir. Milli Türk Fırkası, İstanbul dışında, hiçbir yerde şube açamamıştır. Kendisini, İfham gazetesi vasıtasıyla kitlelere anlatmaya çalışmıştır. Fırka, Millî Kongre’ye, Ahmet Hikmet’i ve Hamdullah Suphi’yi delege olarak göndermiştir. Anadolu hareketine karşı sert bir tutum takınmadığı için diğer siyasi kuruluşlarla çatışma yaşamıştır. Fırka, Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğindeki Müdâfaa-i Hukuk hareketini ve direnme merkezinin Anadolu’da kurulmasını desteklediği için özellikle Hürriyet ve İtilaf Fırkası çevrelerince ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Meclis-i Mebusan’ın basılmasından ve feshedilmesinden sonra, fırka İstanbul’da çalışamaz duruma gelmiştir. Kurucu ve yöneticilerinden Ahmet Ferit, Dr. Adnan Adivar ve Hamdullah Suphi Ankara’ya geçerek Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne katılmışlardır. Böylece Milli Türk Fırkası’nın siyasi ömrü sona ermiştir.

Anahtar Kelimeler: Milli Türk Fırkası, Türk Milliyetçiliği, Parti Programı, Mütareke Dönemi, Ahmet Ferit (Tek).

* Doç.Dr. Bartın Üniversitesi Tarih Bölümü, TR, yunal@bartin.edu.tr. ORCID:0000-0002-4043-8424.

تقييم الحزب القومي التركي وبرنامج: مساهمة في أبحاث تاريخ الديمقراطية التركية

ينال أونال*

تاريخ القبول: 2021/03/09

تاريخ الاستلام: 2021/02/04

اقتباس: أونال، ي.، "تقييم الحزب القومي التركي وبرنامج: مساهمة في أبحاث تاريخ الديمقراطية التركية"، دراسات الشرق الأوسط، 233-254 (2021): 2-13

معرف الغرض الرقمي: 10.47932/ortetut.874462

الملخص

تأسس الحزب القومي التركي في إسطنبول في 9 ديسمبر/ كانون الأول 1919. هذا الحزب يهدف إلى مواصلة سياسات الحزب القومي الدستوري والحركة التركية داخل بيئة احتلالية وتركيبة غير متجانسة في عهد الهدنة. تأسس الحزب قبل انتخابات عام 1919. وشارك الحزب في الفعاليات قبل الانتخابات ثم شارك في الانتخابات، وبذلك بدأ بإسماع صوته ولو قليلاً. كان هناك في الحزب القومي اختلافات في الرأي مع الأحزاب الأخرى. وفي الانتخابات التي دخلها بقائمة مستقلة تم انتخاب عبد الحق عدنان (أديوار) وحمد الله صبحي (طانروفر) ومحمد أمين (أريشير غيل) وأحمد فريد (تك) أعضاء في البرلمان. في الحقيقة، إن فوز حزب أنشي حديثاً ويتبنى القومية التركية كأيديولوجية رسمية بمقعد برلماني في عهد الهدنة بإسطنبول، يعد بمثابة إحدى البيانات المهمة لفهم سياسي أكثر وضوحاً للعاصمة التي تتمتع بتعددية غير متجانسة. الحزب القومي التركي لم يستطع فتح فرع في أي مكان آخر غير إسطنبول. حاول أن يعرف بنفسه للناس من خلال صحيفة إفهام. أرسل الحزب أحمد حكمت وحمد الله صبحي إلى المؤتمر الوطني كأعضاء. ونظراً لأنه لم يتخذ موقفاً متشدداً ضد حركة الأناضول، فقد شهد صراعات مع المنظمات السياسية الأخرى. الحزب تعرض لانتقادات شديدة من قبل دوائر حزب الحرية والائتلاف لدعمه حركة الدفاع عن الحقوق بقيادة مصطفى كمال باشا وتأييده إنشاء مركز مقاومة في الأناضول. وبعد مدامة مجلس المبعوثان وحله، أصبح الحزب في حالة لا تسمح له بالعمل في إسطنبول. وعلى إثر ذلك، توجه بعض مؤسسي وأعضاء الحزب أحمد فريد ود. عدنان أديوار وحمد الله صبحي إلى أنقرة وانضموا إلى مجلس الأمة التركي الكبير. وبذلك انتهت الحياة السياسية للحزب القومي التركي.

الكلمات المفتاحية: الحزب القومي التركي، القومية التركية، برنامج الحزب، عهد الهدنة، أحمد فريد (تك).

* أستاذ مشارك د. قسم التاريخ بجامعة بارطن، تركيا، yunal@bartin.edu.tr، ORCID:0000-0002-4043-8424

Introduction

The National Turkish Party was one of the organizations established during the armistice period. Despite the fact that it was not a political organization that had a profound effect on Turkish political history, it served as a political structure created by some intellectuals who expressed themselves as Turkist in the period of armistice to express their will within the framework of national feelings. Although the party could not have a big impact in the history of Turkish democracy in terms of influence and efficacy, in the process of the opening of the Grand National Assembly, the National Turkish Party was important in terms of showing that not all of the intellectuals in Istanbul followed a submissive policy and some of them, especially the Turkist intellectuals, were struggling to combat imperialism to the extent of their capabilities.¹

The establishment, development and political activities of the National Turkish Party are mentioned within the scope of the study. Another issue that is emphasized in connection with the subject is that the political program of the party is presented and the analysis of this program has been carried out in various aspects. Despite the fact that the National Turkish Party was a short-term political structure in the history of Turkish democracy, it managed to attract attention with its party program that was published just before the 1919 elections at the time of its establishment. This was because, as can be understood from the sources of the period, the National Turkish Party was one of the rare political parties that published a party program and tried to announce this program to the public ambitiously during the election studies conducted throughout the country for the last Ottoman Chamber of Deputies.²

Consisting of fourteen articles, the program is an extremely valuable source of information in terms of showing the politicians' perspective on the developments in the country in that period. When the issue is approached from this aspect, it is possible to analyze the opinions of the Turkist intellectuals of the period regarding the situation of the Ottoman State during the armistice period by looking at the program in question. Therefore, the mentioned party program also carries an extremely important source of identity that has not been emphasized so far in order to describe the mentality in the history of the armistice period.³

In this research on the National Turkish Party and its program, the books and the articles related to the subject were firstly examined and then the newspaper

1 Yenal Ünal, Ahmet Ferit Tek, (İstanbul: Bilgeoğuz Publishing, 2009), 58-59.

2 Tan Baykal et al. "The Reflections of the 1919 Elections in the Turkish Press", *Social Sciences Research Journal* 7, no 2, (June 2018), 222.

3 "The National Turkish Party Declaration", *Ifham Newspaper*, Number: 81, October 22, 1919, 1.

İfham⁴, which operated as the media organ of the party, was carefully scanned. It should be stated at this point that the number of relevant sources is very low. The study by Tarık Zafer Tunaya “Political Parties in the Turkey Armistice Era 1918-1922” includes basic information about the party, but detailed comments in this book are not to be seen. The National Turkish Party and Party program, which has been mentioned in general terms in the book named “Ahmet Ferit Tek”, which was prepared by us in 2009, has been handled in more detail in this research. Although not directly related to the subject, a total of four master’s theses were prepared about the publication activities of İfham newspaper⁵ and their contents during the armistice period. These theses include Sedat Karakoç’s “The İfham Newspaper and Literary Addition Examination and Selected Texts”, Meral Doğruer’s “The İfham Newspaper, one of the Armistice Periodicals”, Bilgen Yetkin’s “The Voice of the National Turkish Party, The Insight of the İfham Newspaper to the Armistice Period (1919- 1920)”, and Merve Dumlu’s work titled “The İfham Newspaper from the National Constitutional Monarchy Party to the National Turkish Party”. We tried to examine these theses within the scope of our examination. It is believed that this study will make a scientific contribution to the field, since very serious research has not been carried out with the aforementioned party or with the program of this party.⁶

I. The National Turkish Party

The National Turkish Party was founded on 9 December 1919 in Istanbul. The founders of the party were Ahmet Ferit (Tek), Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), the poet, Zühtü (İnhan), one of the professors of Darülfünun, Ahmet Refik (Altınay), one of the professors of Darülfünun and a historian, Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Yusuf Akçura, İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Mehmet Emin (Erişirgil), Hüseyin Ragıp, the editorial writer of İfham, and Nebizade Ahmet Hamdi, the editorial writer of “Turkish World”.⁷

4 İfham means a word such as telling, being told, reporting and being reported. See Ferit Devellioğlu, *Ottoman-Turkish Encyclopedic Dictionary*, (Ankara: Aydın Bookstore Publishing, 2001), 411.

5 Bilgen Yetkin, “The Voice of the National Turkish Party, The Insight of İfham Newspaper to the Armistice Period (1919-1920)”, *Pursuit of History*, no 7, (April 2012), 10-24.

6 Sedat Karakoç, *İfham Newspaper and Literary Addition Analysis and Selected Texts*, (Master’s Thesis, Hacettepe University, 1995); Meral Doğruer, *İfham Newspaper of the Armistice Period Publications*, (Master’s Thesis, Niğde University, 2010); Bilgen Yetkin, *The Voice of the National Turkish Party, The Insight of İfham Newspaper to the Armistice Period 1919-1920*, (Master’s Thesis, Selcuk University, 2010); Merve Dumlu, *İfham Newspaper From the National Constitutional Monarchy Party to the National Turkish Party*, (Master’s Thesis, Ataturk University, 2019).

7 *İfham Newspaper*, “National”, 1.

In a way, the party, whose aim was to maintain the National Constitutional Monarchy⁸ party and the Turkism movement in the invasive and cosmopolitan climate of the armistice⁹ and to establish relations with democratic states for Turkey's salvation, was founded¹⁰ before the 1919 election.¹¹ This party is considered by some newspapers and intellectual environments as “stillborn” and not founded legally. Nevertheless, the party participated in the pre-election work and elections and made some name for itself. The party dissented from other parties at the National Congress. In the 1919 general elections, which it¹² entered with an independent list, Abdulhak Adnan (Adıvar), one of the candidates it showed, was elected from Istanbul, Hamdullah Suphi (Tanrıöver) was elected from Antalya and Mehmet Emin (Erişirgil) was elected from Niğde. Ahmet Ferit (Tek) was elected from the Istanbul midterm elections on January 15, 1920.¹³ In order to better understand the cosmopolitan¹⁴ pluralistic capital in a political way, we can consider that a newly established party, which formally adopted “Turkish nationalism”, was able to win a parliamentary seat in armistice Istanbul.¹⁵

When the media organs of the period are examined, the National Turkish Party is regarded as one of the most successful parties of these elections, although it was newly established and it was only able to issue four deputies. Considering the votes of the candidates for the Party, it is seen that the people of Istanbul had a sincere favor for the National Turkish Party. While there were plenty of quarrels during the elections, no party other than the National Turkish

8 National Constitutional Party and for additional information about the program, see Tarik Zafer Tunaya, *Second Constitutional Era of Political Parties in Turkey 1908-1918*, (İstanbul: Hürriyet Foundation Publishing, 1988), 351-363; Muhammed Sarı, “First Nationalist Party of the Second Constitutional Monarchy: Constitutional Monarchy Party”, (Presented in International Congress on Cultural Heritage and Tourism, 2018), 358-368.

9 Resul Yavuz, “The View and the Attitude of Allies High Commissioners Toward Istanbul During the Declaration of National Pact”, *Tarih ve Günce Journal*, 1, no 1, (Summer 2017), 282-285.

10 The 1919 elections were held in accordance with the principles enacted in 1908. The basic principle in the selection is the existence of a two-degree election scheme. According to this principle, the election took place in two stages. In the first stage, all citizens who have the right to vote and be elected have chosen the second voters according to the numbers they have determined in their regions. Second voters also elected deputies. At the end of these elections, which took place over a two-month period at the end of 1919, the last Ottoman Parliament was formed on January 12, 1920. These election results also formed the basis of Turkey's Grand National Assembly. For detailed information, see Tefvik Çavdar, *Turkey's History of Democracy-1839-1950*, (Ankara: İmge Bookstore, 2013), 183-184.

11 Mithat Atabay, *History of Turkish Democracy*, (Edirne: Paradigma Academy Publications, 2015), 63.

12 National Turkish Party.

13 Ahmet Demirel, *Deputies of the First Assembly, Elections in the National Struggle Period*, (İstanbul: İletişim Publishing, 2017), 41-46, 55-58, 60.

14 Resul Yavuz, “The Policies of the Damat Ferit Government After the Occupation of Izmir and the Ongoing Discussions at the Sultanate Council”, *Tarih ve Günce Journal*, 3, no 7, (Summer 2020), 57-94.

15 Tarik Zafer Tunaya, *Political Parties in Turkey Armistice Era 1918-1922*, (İstanbul: Hürriyet Foundation Publishing, 1986), 531-532.

Party could put forward a vision of a detailed country concept. Therefore, the National Turkish Party is more successful compared to the Peace and Ottoman Salvation Party and the National Liberal Party, because it had both a high number of votes and an important breakthrough, although it did not have the opportunity to prepare for the elections for a long time like other parties.¹⁶

The National Turkish Party could not open a branch anywhere outside of Istanbul. It tried to explain itself to the masses through the newspaper *İfham*. The newspaper was published for the first time on September 22, 1912 by Ahmet Ferit (Tek) as the media organ of The National Constitutional Monarchy Party. During this first period, Mustafa Suphi Bey was the chief editor. The newspaper struggled against the Committee of Union and Progress power, and the Freedom and Entente Party. The newspaper was closed in 1913 due to news about the killing of Mahmut Şevket Pasha. The second publication period of the newspaper started on 23 July 1919. The newspaper also operated as the media organ of the National Turkish Party during this publication period. Yusuf Kenan, Hüseyin Ragıp and Hasan Vehbi worked as the editors-in-chief during this period. Most of the editorials were written by Hüseyin Ragıp. In the period when Istanbul was occupied, it became a publication supporting the National Struggle and Mustafa Kemal Pasha. In fact, an important report of Mustafa Kemal Pasha was published in the *İfham* newspaper dated 19 October 1919 and announced to the public. The publishing life of *İfham* ended when Ahmet Ferit moved to Ankara. Although the communist intellectuals of the following years such as Mustafa Suphi, Ethem Nejat and Sadrettin Celal wrote in the first publishing period of the newspaper, *İfham* followed a conscious nationalism policy in both publication periods. As of August 18, 1919, it¹⁷ also gave a literary supplement once a week. Mehmet Emin (Yurdakul), Yusuf Akçura, Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Adnan (Adıvar), Omar Seyfettin, Orhan Seyfi (Orhon), Ruşen Eşref (Ünaydın), Halit Fahri (Ozansoy), Şükûfe Nihal (Başar), Yusuf Ziya (Ortaç), Necip Asım (Yazıksız), İzzet Ulvi, Feyzullah Sacit, Ahmet Refik (Altınay), Ali Ekrem (Bolayır), Müfide Ferit (Tek), Fazıl Ahmet (Aykaç), İbrahim Alâeddin (Gövsâ) and Falih Rıfkı (Atay) were among the authors whose articles were published in the newspaper's literary supplement.¹⁸

The party sent Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) and Hamdullah Suphi (Tanrıöver) as delegates to the National Congress. Since the party did not take

¹⁶ Baykal et al. "The Reflections", 222-223, 228.

¹⁷ *İfham* Newspaper.

¹⁸ "A Notable Report of Mustafa Kemal Pasha", *İfham Newspaper*, Number: 74, October 19, 1919; Semih Yalçın, *Republic of Turkey Historical Resources*, (Ankara: Siyasal Bookstore, 2004), 169; *Encyclopedia of Turkish Language and Literature*, "İfham", (İstanbul: Dergâh Publishing, 1981), 344-345.

a harsh attitude towards the Anatolian movement,¹⁹ it had conflicts with other political institutions. As a matter of fact, the party received serious criticism from other organizations since it did not comply with the decision to use harsh language against the Anatolian movement. It was especially criticized by the supporters of the Freedom and Entente Party²⁰ since it supported the election results of 1919. These criticisms were made especially by Mahir Sait. The National Turkish Party supported the Defense Law Movement, which was developing day by day under the leadership of Mustafa Kemal Pasha and the gathering of the resistance center in Anatolia.²¹

After the occupation of Istanbul on 16 March 1920, the raiding of the Ottoman parliament and the dissolution of the parliament on 18 March 1920, the party became unable to work in Istanbul.²² Ahmet Ferit, Dr. Adnan Adıvar and Hamdullah Suphi, who were the party's founders and managers, moved to Ankara and participated in the Turkish Grand National Assembly. Thus, the short political life of the National Turkish Party ended.²³

2. The Declaration of the National Turkish Party

The National Turkish Party was founded by publishing a declaration. The party program was prepared by its founders, especially Ahmet Ferit, Mehmet Emin and Yusuf Akçura, in accordance with the serious needs of the country. As it can be understood from the party program, this political formation aimed to make politics in an anti-imperialist line and emerged in order to realize the ambitions of the national movement in the political field. The party emerged on the political scene, claiming that it would take its power from the soul of the people, become an active political body on the political scene and soon bring the majority of the nation around.²⁴

The founders of the National Turkish Party explained the reasons for the establishment of the party in detail in their declaration of establishment, which also included the program. Accordingly, the following evaluations have been made about the reason of the establishment of the party and the basic political arguments that it will rest on the political scene:

19 Mustafa Kemal Atatürk, *The Great Speech*, (Ankara: Atatürk Research Center Publishing, 2003), 166.

20 Kemal H. Karpat, *History of Turkish Democracy*, (İstanbul: Timaş Publishing, 2015), 48; Fatih Türe, "Freedom and Accord Party", *Political Parties From Union and Progress to Today*, edited by Turgay Uzun, (Ankara: Orion Bookstore, 2010), 78.

21 Tunaya, *Political Parties in Turkey Armistice Era 1918-1922*, 532-533.

22 Murat Hacıfettahoğlu, *Political Regime and Constitutional Order of the First Period of Turkish Grand National Assembly*, (Ankara: Adalet Publishing, 2016), 59-60.

23 Tunaya, *Political Parties in Turkey Armistice Era 1918-1922*, 533.

24 *İfham Newspaper*, "National", 1.

“The spiritual cause of the last major problem starting with the First World War is that each nation decides its own future and should be independent. The origin of this idea, which was originally put forward by the leaders of British politics and later accepted by French, American and even German politicians, opposes colonialism, which is now dominated by nations despite their decisions and benefits and accepts popularism, which means that every nation is dominated by all kinds of political and social life. The Wilson Principles expressed these basic ideas in the most understandable way towards the end of the war, and the Ottoman Government made an agreement with its enemies within the framework of this principle. Turkish nationalism, which has been operating in the scientific, literary and social field for years, is obliged to determine and realize its political ambitions in the face of the new situation of the world. Those who have felt this need and have been a supporter and member of the nationalism movement in the cultural field until now, have established the National Turkish Party by gathering together, taking power from the national conscience and accepting the future principles as a guide.”²⁵

As can be seen, the National Turkish Party was born with the purpose and determination to fill an important gap in the general situation that emerged after the First World War and in the face of the difficult situation that the Ottoman Empire fell. The party determined the issue of “determining the destiny of each nation with its own will, being free and independent” at the point where the future of the Ottoman State could be placed on a solid ground, which was a widely discussed concept by various groups and which emerged after the First World War.²⁶

The party took a completely dissenting attitude towards imperialism, which is a major means of oppression, especially on backward nations. The founders of the party accepted the popularism that they put in the same rank with democracy as the basic principles of the party by stating that all nations in the world should be independent in the political and social field. The Party saw the principles of Woodrow Wilson dated January 8, 1918, consisting of a total of 14 articles and underlining that the nations must determine their destiny themselves in the most meaningful way, as one of the most important political arguments that could sustain the Ottoman State, because the founders were of the opinion that the Ottoman State signed an armistice based on these principles. According to the party, the Turkish national movement, which had been operating in the fields of science, literature and social sciences for years,

²⁵ *İfham Newspaper*, “National”, 1.

²⁶ Zekai Güner, Orhan Kabataş, *National Struggle Statements and Press*, (Ankara: Atatürk Cultural Center Publishing, 1990), 88-91.

was obliged to set and realize some new targets in the face of the new situation that had emerged in the world. The National Turkish Party had emerged in order to determine and implement these goals. The party was founded mainly by supporters and members who served the national cause of culture in the process until then.²⁷

3. The Evaluation of the National Turkish Party's Program

The program of The National Turkish Party consisted of 14 articles. In the program, evaluations were made on the principles and procedures to be followed in relation to many issues. When looking at the content of the articles in the party program, it was seen that many general titles were brought to the fore. When these general titles were subjected to a certain classification, it was determined that some articles of the program were extremely close in terms of the content. It was observed that the following issues were emphasized in the program: Wilson Principles and self-determination of the destiny of the nations, the situation of non-Muslims in the Ottoman country, Ottoman-Western relations and the concept of civilization, the mode of administration of the Ottoman country, public will and elections, Turkey's economic structure, external debt and Acceptance of the Ottoman Empire to the League of Nations. Under these general headings, the policies to be followed by the party were elaborated.²⁸

The first five articles of The National Turkish Party's program had a body that contained various evaluations about the principles of Wilson and self-determination of the destiny of the nations. These articles were related to the subject, where and on what grounds should the future of the Ottoman State, which was defeated in the First World War, be developed. The articles of the program related to these issues were as follows:²⁹

“Article 1: The Turkish State's salvation is to compromise with governments that claim to be Democratic on the basis of nationality by refusing imperialist tendencies.

Article 2: It is necessary to protect our unity and integrity based on the meaning of Wilson's principles from nationality. For this reason, the party understands the principle of nationality according to a contemporary perspective and by keeping the Ottoman Empire away from its imperialistic

27 *Ifham Newspaper*, “National”, 1.

28 Güner and Kabataş, “National Struggle...”, 88-91; Tunaya, *Political Parties in Turkey Armistice Era 1918-1922*, 534-535.

29 *Ifham Newspaper*, “National”, 1.

ideas. It tries for the community living in the parts of the Ottoman State, where Muslims, who are accustomed to Turkish or Turkish language tradition have the majority to determine their own future based on their own will.

Article 3: From the expression “Turkish”, the National Turkish Party refers to the social community of those who have adopted the Turkish language, manners and feelings, regardless of race.

Article 4: One of the main features of the Turkish nation is Islam. The party believes that they defend the law of Muslims residing in Turkey while it defends Turkish unity and law.

Article 5: According to the principle of nationality, nations cannot be divided. The party definitely wants to take all of the lands, which is called “Turkey”, where the Muslim majority, who are Turkish or accept the Turkish civilization, are settled.”

According to the statements contained here, the National Turkish Party is in favor of the harmonization of the Ottoman country on a national basis with the countries that claim to be democrats by avoiding the imperialist states. Ensuring the unity and integrity of the Ottoman country on the basis of Wilson Principles and aiming for the society to draw its own fate in the territory of the country, where the majority of the Muslim elements are Turkish and speak the Turkish language are issues that the party emphasizes with sensitivity by protecting the Empire from imperialism. The party does not mean a race with the term “Turkish,” but it refers to the community of people living together with the Turkish language, manners and feelings. Another issue on which the group is sensitive is the protection and preservation of the law of Islam, because Islam is one of the essential elements of the Turkish nation. Therefore, while defending the law of the Turkish nation, it is necessary to defend the rights of Muslims and Islam in Turkey. Therefore, according to the principle of nationality, nations cannot be divided. Ensuring the integrity and independence of the Ottoman lands, where the majority of Turkish and Muslims are located, is of vital importance for the state. On this basis, the Ottoman Empire should live independently and freely. As can be seen, the first five articles of the program include the actions in order to achieve complete independence within the scope of the Wilson Principles in the Ottoman lands where the Turkish and Muslim population is predominant with the Ottoman territorial integrity. According to the party program, the survival of the Ottoman State depends on the actualization of these determined elements.

One of the issues in the program of the National Turkish Party was about observing the situation of non-Muslim citizens and determining the policies to be followed for them. The following article was included in the party

program on this subject:³⁰ “Article 6: As the principle of nationality requires recognition of the law of other nations, the party considers that non-Turkish minorities who will remain in the Turkish country have equality in political, civil law with the Turks. The party is committed to supporting and helping the development of non-Muslim elements as a minority, provided that they do not jeopardize the unity and future of the state.” Accordingly, the party accepted that minorities have equal rights with Turks in all matters, as required by the principle of nationality; especially the protection of political and civil law of minorities who remain in Turkey in parallel, the party aimed to support the development of these elements to the maximum extent, provided that non-Muslims did not create a situation that would jeopardize the unity and future of the state. As can be understood from this article, The National Turkish Party regarded non-Turkish minorities and non-Muslims as one of the main elements of the country. It was stated in the party program that the development of these elements would be supported in all respects provided they would not cause any harm to Turkey’s integrity and unity.

The seventh article of the party program deals with Ottoman-Western relations and includes various evaluations about the concept of civilization. The article contains the following phrases:³¹

“Article 7: According to the principle of nationality, nations cannot be forced to come under any different sovereignty except their own domination. Therefore, the party also wants to achieve the political independence of the Turkish State. However, as long as the nation’s desire to determinate itself is reserved, the party accepts that Turkey should benefit from the scientific and administrative developments of the Western civilization in order to accomplish the civil duties it will undertake in accordance with the needs of the age.”

According to the information in this article, in accordance with the principle of self-determination of the fate of the nations, no nation can be forced to enter the administration of another governing other than its own. The Turkish State found it beneficial to use the science and administration method of Western civilization in order to fulfill its civil duties within the framework of the needs of the age, provided that it maintained its authority to determinate itself freely. In other words, the party aimed to utilize Western science and administrative methods, which have made significant progress in many areas in order to fulfill the needs of the age, provided that the independence of the Ottoman State was never compromised in the cosmopolitan climate that emerged at the end of the First World War.

30 “Program of the National Turkish Party”, *Ifham Newspaper*, Number: 130, December 10, 1919, 1.

31 *Ifham Newspaper*, “National”, 1.

The eighth article of the National Turkish Party's program concerns the way of administration of the Ottoman Empire. The following expression is included in the related article:³² "Article 8: The National Turkish Party is in favor of maintaining the Turkish state's government as a monarchy, a constitutional sultanate, as clearly stated in the Constitution." Accordingly, the party, as clearly stated in the Ottoman Constitution, adopted the administrative way of the Ottoman State, which was a constitutional monarchy, as it was, and stated that it was also in favor of maintaining this administrative method.

The ninth article of the party program is aimed at the best disclosure of popular will and the rapid development of election law. The following article is included in the program regarding the subject in question:³³ "Article 9: The National Turkish Party accepts to take initiatives and take precautions to ensure the full emergence of popular sovereignty and is in favor of accelerating the development of election law." The existence of political parties³⁴ that appeal to large masses is an essential requirement for a political institution to work properly in a country. Political parties are obliged to ensure that a precise election system is established in their countries and that the public will is particularly well represented in the parliament. The National Turkish Party stated that within the scope of this article, it shall demonstrate will-power both at the point of representation of public will and the development of election law.

The tenth, eleventh, twelfth and thirteenth articles of The National Turkish Party have been issued on the economic situation of the Ottoman Empire and the method of foreign debts to be paid. One of the prerequisites for a country to survive in full lies in having an economic independence. With the armistice period, the Ottoman Empire was dragged into a great obscurity in the economic field. In addition to this uncertainty, foreign debts, which had been carried as a burden on the back of the state for decades, remained a serious threat to national economic policies. For this reason, it was no coincidence that the National Turkish Party allocated four articles of its fourteen-point program to foreign debts and economic issues. The issues regarding the external debts and economic issues in the party program were as follows:³⁵

"Article 10: The Party accepts state power as an economic factor besides individual labor, taking into account both the development of international socialist ideas and the way the world economy will take in the future, as

32 *Ifham Newspaper*, "Program", 1.

33 *Ifham Newspaper*, "National", 1.

34 About the concept of Political Parties see: Turgay Uzun, "Political Parties and Turkey", *Political Parties from Union and Progress to Today*, edited by Turgay Uzun, (Ankara: Orion Bookstore, 2010), 7.

35 *Ifham Newspaper*, "National", 1. 2.

well as the social status, spirit and need of the Turkish nation in the present situation. For this reason, the party wants the Turkish government to regulate things in the economic life of the individual, to fulfill his instructional duties and wishes to make laws accordingly. For this, it is necessary to give national and urban content to large economic and public work and the institutions that will serve the benefit of the people should be kept in the hands of the state, and social institutions should be created to satisfy all the workers.

Article 11: The party defends that a solution must be sought in order to overcome the current economic crisis on this basis. The party therefore accepts that the state has the duty to show a place to work for citizens who cannot find a livelihood and remain unemployed due to the end of the First World War. The party asks the government to ensure that military and civil servants who will remain unemployed can be placed in regions which require building in agriculture and trade, besides this they can be used to enlighten them through education and agriculture and arts, and that orphans have opportunities to make a living in the future and requests laws and regulations on these issues.

Article 12: As far as Turkey's future point, financial freedom and economic adequacy is a requirement. Therefore, the Turkish National Party wants Turkey to have a completely independent domestic and foreign trade and economic affairs. The party also wants to benefit from the civil law in force on this matter.

Article 13: The National Turkish Party agrees to pay in an honest way, all the debts that will fall on its share to the extent of communities living in Turkey's borders by agreeing with its creditors."

The National Turkish Party accepts state power as an economic factor in addition to individual efforts. According to the party, the government should organize the economic life of individuals, discipline and enact laws accordingly. It is among the general objectives of the organization to establish large economic enterprises, to hold the state as much as possible by serving the public, and to establish new institutions that will satisfy all employees.³⁶ The party thought that the state should show a work area to unemployed individuals and the citizens who could not find a means of livelihood with the end of the First World War when the economic depression started in Turkey. It asked the government to place exposed military and civil servants in the necessary places for the purpose of building the country. The party also demanded the government to enact the relevant laws and regulations to take

³⁶ Atabay, *History of Turkish Democracy*, 63.

necessary measures in order to provide orphans with the means of earning their livelihoods and to support artisans in all respects.³⁷

When it comes to economic issues, one of the issues that the party focused on was the full independence of the country in economic and financial fields. A desirable objective to be achieved by the party was that Turkey's domestic and foreign trade and economic affairs should be entirely free and Turkey should benefit from the civil law in force in order to achieve this goal. Another important issue that the party has expressed in the economic sector is the debts of the Ottoman state. The party thought that commitment should be given to those concerned on Turkey's agreeing on the payment of debts to the creditors by considering the number of inhabitants living in Turkey.³⁸

The fourteenth article that constitutes the program of the party was related to the subject of the League of Nations. The League of Nations, which was established as an international organization in order to establish permanent peace in the world after the First World War, appeared as a light of hope in the name of humanity in the first years of its establishment, although it could not fulfill the function expected from it in the following years. The National Turkish Party supported the Ottoman State to enter this institution. In the fourteenth article in the program of the party, the following phrase was included:³⁹ "Article 14: The National Turkish Party shall demand the acceptance of Turkey to the League of Nations as soon as possible provided that Turkey and other countries are equal in terms of law." Accordingly, the party stated that they would demand an attempt to enter the League of Nations

37 The National Turkish Party believes that small business owners, one of the most tax-paying professional groups, should be supported in all respects. It criticizes both the state institutions and other political parties for not having a serious program for the survival and development of tradesmen. According to the group, the machines and tools used by Turkish tradesmen are very old. It is also an achievement on behalf of the country's economy to deliver the most advanced machines and tools to the tradesmen. Therefore, the tradesmen, one of the pillars of the country's economy, must be supported and developed within the framework of a planned economic policy, which will also support the country's economic strength. For detailed information about the National Turkish Party's view of tradesmen, see: "National Turkish Party and Small Business Owners", *Ifham Newspaper*, Number: 90, October 31, 1919, 1.

38 Turkey's economic situation is one of the most important issues for the National Turkish Party, because the founders of the party think that Turkey won't be able to develop and resist imperialism without an independent economy. Party founders think that the national workforce in Turkey should be protected by the state and they also defend the Turkish working class that should not be left to the bondage of imperialism. The fact that the governments that have come to power for years cannot form a national economic policy is a big mistake according to the party. The National Turkish Party has regarded it as a duty to overcome this mistake that has been going on for years. To access more detailed information about the view of the party on the Ottoman economic order, see: "Interview with Zühtü Bey, one of the Economists of the National Turkish Party and one of the Founders of the Party", *Ifham Newspaper*, Number: 84, October 25, 1919, 1.

39 *Ifham Newspaper*, "Program", 1.

as soon as possible provided that Turkey and other countries would be equal in terms of law. The National Party thought that withdrawal from the weakness experienced in Turkish diplomacy in the past year and a strong representation in international organizations by Turkey was to the benefit of national interests.

The National Turkish Party added a three-paragraph statement to the end of the program, which included a total of fourteen articles. Accordingly, apart from the party program gathered in fourteen articles, the party declared that it would immediately identify the reforms that would arise due to the needs of the state and the nation and add them to the party program. The National Turkish Party thought that the idea of responsibility in individual and political actions should take root in the mentality of the nation, so those who commit political and personal abuse should be punished by law.⁴⁰

The party also stated that they would try to work with individuals, institutions and groups that were the factors in the emergence and development of the Turkish national movement in the realization of these four-point principles. They declared that the reasons that disturbed the Turkish unity and integrity would be determined and eliminated, and that the nation would be united around the authority of the government that came to power in legitimate ways. The establishment and support of the national press during the access to these identified national goals emerged as another goal of the National Turkish Party.⁴¹

Conclusion

Turkey has about two hundred years of democratic experience. Compared to other neighboring countries, it has a significant accumulation in a democratic sense. In the process from the Reformation to the present day, many important steps have been taken in the name of democratization in Turkey. Turkish democracy, which is thought to be still far behind the West by some intellectual circles, continues to progress despite some difficulties. It is obvious that democracy has been adversely affected sometimes by the system, sometimes by legislation, and sometimes by anti-democratic interventions in this process. Therefore, while Turkish democracy has developed and has had a certain experience, on the other hand, it has not been able to bring the pace of development to an ideal level. There is a paradox at this point. In order to eliminate the problems experienced in Turkish democracy today, almost every event in the past of this experience should be investigated objectively within

40 *Ifham Newspaper*, "National", 2.

41 *Ifham Newspaper*, "National", 2.

the framework of scientific methods and the results of the research should be shared with the masses.

In order for Turkish democracy to be brought to the ideal level, political parties and politicians, electoral systems, related legislation, associations and non-governmental organizations, and all kinds of individuals or groups in the society should demonstrate willpower. Only in this way can a development close to the ideal level be achieved in Turkish democracy.

Looking at the past is not a need but a necessity to fully understand the causes of some basic problems in Turkish democracy. Here, there is a need for historians and historic researchers that will analyze the issues in a healthy way, leaving out issues such as emotion and worldview. This research titled “A Contribution of Democracy Research to Turkish History: Evaluation of the National Turkish Party and Its Program” has emerged in order to make a scientific and modest contribution to Turkish democratic history research within the framework of an objective assessment as much as possible.

Within the scope of this study, we tried to evaluate the National Turkish Party in several aspects, which have not been studied so far. The party was founded in Istanbul on 9 December 1919 by a group of Turkish nationalist intellectuals during the armistice period. It is interesting to find Ahmet Ferit Tek, Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçura and Ahmet Hikmet Müftüoğlu among the founders of the party, both with their intellectual identity and their efforts for the development of Turkish nationalism. This is in terms of showing how wide and colorful the political spectrum was during the armistice in Istanbul.

The party was described as a Turkist intellectual group party by some circles. However, given the rationale, purpose and program of the founding, we concluded that the founders were nationalist individuals who were deeply concerned about the future of their country and wanted to produce thoughts and policies that were established in this direction. This political formation, which was established shortly before the 1919 elections, was able to recruit only four deputies from the elections that it entered with great hopes. Both the election results and the subsequent political and military developments in Istanbul during the armistice period prevented the National Turkish Party from leaving deep marks in Turkish political life. The party conveyed its political activities to the readers through the *İfham* newspaper. The *İfham* newspaper, which was first published as the media organ of The National Constitutional Monarchy Party in 1912, published a total of 204 issues between 23 July 1919 and 6 March 1920 in the second publication period. The newspaper served as the resource of conveying the ideas of the National Turkish Party to large masses in this second publication period.

One of the most important features of the National Turkish Party, which could not be organized outside of Istanbul, was that it supported the developing national movement in Anatolia unlike other Istanbul parties. The party did not strictly criticize the Anatolian movement. Instead it gave support to it indirectly. For this reason, it was criticized by Freedom and Accord Party circles. Upon the official occupation of Istanbul on March 16, 1920, party leaders moved to Ankara and the short political life of the party ended.

The National Turkish Party, which was established by Turkish nationalists during the armistice period and formed with the aim of creating policies within the framework of Turkish nationalism, had a party program consisting of fourteen articles. Unlike many parties established during the armistice period, The National Turkish Party's having a party program shows that it wanted to be seriously effective in politics. The party program focused on drawing the future of the nations themselves at the end of the First World War and the Wilson Principles, the Western World Ottoman State, administrative procedures, elections, the economic situation of the country, foreign debts and the entry of the Ottoman State into the League of Nations. When the program of the party is examined meticulously, it can be seen that the founders of the party made an effort to save the Ottoman State, which had a hard time at that time, by using rational methods. A total of fourteen articles of program was like a road map prepared to save the state in the shortest and healthiest way from the oppression of imperialism.

The National Turkish Party was a political party created by a group of Turkish nationalists during the period when the Ottoman State was dragged into a great obscurity after the Moudros Armistice of 30 October 1918. Contrary to what the opponents of its time stated, it was not a "stillborn" party, but it did not achieve much of the goals that it determined during the establishment process. It is possible to see the effects of many political factors on this issue. However, it provides important data for the leading figures of Turkish literature and history in the cosmopolitan climate of the Ottoman capital. This was in terms of taking a serious step forward and establishing a political organization to put their ideas into action on behalf of the country's future during the armistice period. The party program of the National Turkish Party is both a source waiting to be discovered in order to understand the political conditions of that period and a basic source for understanding the thoughts of the leading Turkish nationalists of the armistice period.

Bibliography

I. The Newspapers

İfham Newspaper, “A Notable Report of Mustafa Kemal Pasha”, Number: 74, October 19, 1919.

İfham Newspaper, “The National Turkish Party Declaration”, Number: 81, October 22, 1919.

İfham Newspaper, “Political Economy of the National Turkish Party-Interview with Zühtü Bey, one of the Party Founders and an Economist”, Number: 84, October 25, 1919.

İfham Newspaper, “The National Turkish Party and Small Business Owner”, Number: 90, October 31, 1919.

İfham Newspaper, “The Program of the National Turkish Party”, Number: 130, December 10, 1919.

II. The Books

Atabay, Mithat, *Turkish Democracy History*, Edirne: Paradigma Academy Publications, 2015.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Ankara: Atatürk Research Center Publishing*, 2003.

Çavdar, Tevfik, *Turkey’s History of Democracy (1839-1950)*, Ankara: İmge Publishing, 2013.

Demirel, Ahmet, *Elections in the First Struggle of the National Assembly Period*, İstanbul: İletişim Publishing, 2017.

Güner, Zekai, Orhan Kabataş, *National Struggle Period Statements and Press*, Ankara: Atatürk Cultural Center Publishing, 1990.

Hacıfettahoğlu, Murat, *Political Regime and Constitutional Order of First Grand National Assembly of Turkey Period*, Ankara: Adalet Publishing, 2016.

Karpat, Kemal H., *History of Turkish Democracy*, İstanbul: Timaş Publishing, 2015.

Tunaya, Tarık Zafer, *Political Parties in Turkey Second Constitutional Era*, İstanbul: Hürriyet Foundation Publishing, 1988.

Tunaya, Tarık Zafer, *Political Parties in Turkey Armistice Era 1918-1922*, İstanbul: Hürriyet Foundation Publishing, 1986.

Ünal, Yenal, Ahmet Ferit Tek, *İstanbul: Bilgeoğuz Publishing*, 2009.

Yalçın, E. Semih, *History of the Republic of Turkey-I Resources*, Ankara: Siyasal Bookstore, 2004.

III. The Articles

Baykal, Tan et al, “Reflections of the 1919 Elections in the Turkish Press”, *Social Sciences Research Journal* 7, no 2, (June 2018): 214-229.

Sarı, Muhammed, “First Nationalist Party of the Second Constitutional Monarchy: The National Constitutional Monarchy Party”, Presented in International Congress on Cultural Heritage and Tourism, 2018, 358-368.

Türe, Fatih, “Freedom and Accord Party”, *Political Parties from Union and Progress Party to the Present*, edited by Turgay Uzun, Ankara: Orion Bookstore, 2010, 57-79.

Uzun, Turgay, “Political Parties and Turkey”, *Political Parties from Union and Progress Party to the Present*, edited by Turgay Uzun, Ankara: Orion Bookstore, 2010, 7-30.

Yavuz, Resul, “The View and the Attitude of Allies High Commissioners Toward İstanbul During the Declaration of National Pact”, *Tarih ve Günce Journal*, 1, no 1, (Summer 2017): 281-304.

Yavuz, Resul, “The Policies of the Damat Ferit Government After the Occupation of İzmir and the Ongoing Discussions at the Sultanate Council”, *Tarih ve Günce Journal*, 3, no 7, (Summer 2020): 57-94.

Yetkin, Bilgen, The Voice of “The National Turkish Party, The View of İfham Newspaper to the Armistice Period (1919-1920)”, *Pursuit of History Periodical*, no 7, (April 2012): 1-26.

IV. The Theses

Doğruer, Meral, “İfham Newspaper, a Media Organ of Armistice Period Publications”, Master’s Thesis, Niğde University, 2010.

Dumlu, Merve, “İfham Newspaper from The National Constitutional Monarchy Party to The National Turkish Party”, Master’ Thesis, Atatürk University, 2019.

Karakoç, Sedat, “İfham Newspaper and Literary Addition Analysis and Selected Texts”, Master’s Thesis, Hacettepe University, 1995.

Yetkin, Bilgen, “The Voice of the National Turkish Party, The View of İfham Newspaper to the Armistice Period (1919-1920)”, Master’s Thesis, Selçuk University, 2010.

V. Dictionaries- Encyclopedias

Devellioğlu, Ferit, *Ottoman-Turkish Encyclopedic Dictionary*, Ankara: Aydın Bookstore Publishing, 2001.

Encyclopedia of Turkish Language and Literature, “İfham”, İstanbul: Dergah Publishing, 1981.

Appendix

Quotes from İfham Newspaper

Göç Teolojisi: Kilis Örneğinde Dinin Toplumsal Kabule Etkisinin İncelenmesi

Osman ÜLKER*

İbrahim EFE**

Geliş tarihi: 15.02.2021

Kabul tarihi: 11.03.2021

Atf: ÜLKER, O., EFE, İ., “Göç Teolojisi: Kilis Örneğinde Dinin Toplumsal Kabule Etkisinin İncelenmesi”, Ortadoğu Etütleri, 13-2 (2021):255-286

DOI: 10.47932/ortetut.880375

Öz: 2011 yılında Suriye’de patlak veren iç savaş, genel olarak sosyal bilimlerde özelde ise göç araştırmalarında bir takım ciddi zorluklar ortaya çıkarmıştır. Neo-klasik yaklaşımlar sadece ekonomik etmenlere odaklanmaktadır. Tarihsel-yapısalcı söylem “göç”ü sermaye için ucuz iş gücü elde etmenin bir yolu olarak tanımlamaktadır. Son dönemde yapılan çalışmalarda ise göç hareketleri ele alınırken, göç veren ülke ile alan ülke arasındaki tarihsel bağlara vurgu yapılmaktadır. Maalesef bunlardan hiçbiri göçmenlerin kabulünde dinin rolünü açıklamada yeterli olamamaktadırlar. Bu tecrübeden ve göç teorilerinin yetersizliğinden hareketle bu çalışma, şu soruya yanıt aramaya çalışacaktır: “Din, göçmenlerin bir ülke tarafından kabul edilmesinde ne kadar etkilidir?” Din ve göç arasındaki ilişkinin kavramsal çerçevesini, göç teolojisinden hareketle oluşturduk. Göç teolojisinin imkânını, dini kaynaklara odaklanan teorik yaklaşım ve göç ile karşılaştığında ortaya çıkan pratik eylem olmak üzere iki farklı başlık altında aradık. Ardından Türkiye’de din ve göç arasındaki ilişkiyi üçgen bir bağlam kurarak araştırdık: Öncelikle “ensar” ve “muhacir” kavramlarından hareketle Suriyeli göçmenlerle ilgili resmi söyleme baktık. İkinci olarak Suriyeli göçmenlerle oluşan krizin yönetiminde “din kardeşliği” vurgusunu yapan Diyanet İşleri Başkanlığının rolünün önemini ortaya koymaya çalıştık. Son olarak, Kilis sakinlerinin göçmenleri kabul etmesinde, dinin nasıl bir etkisinin olduğunu anlamaya çalıştık. İki farklı veri setinin kullanıldığı bu çalışmada analiz için karma yöntem kullandık. Resmi söylem ve Diyanet İşleri Başkanlığının söylemini tespit edebilmek için dokümantasyon yöntemi ile toplanan veriler içerik analizine tabi tutulurken; toplumsal bağlamın anlaşılması için kartopu yöntemiyle elde edilen mülakatları fenomenolojik yaklaşımla inceledik. Sonuç olarak Türkiye’de sığınmacılarla ilgili resmi söylemin toplum üzerinde kısmen etkili olduğunu ancak göçmenlerin kabulünde dinin olumlu ve güçlü bir etkisinin olduğunu tespit ettik.

Anahtar Kelimeler: Suriye İç Savaşı, Suriyeli Göçmenler, Göç Teolojisi, Zorunlu Göç, Din, Kilis.

* Arş. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, TR, osmanulker@kilis.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6938-1057

** Doç.Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi İİBF, TR, ibrahimefe@kilis.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6730-1965

Theology of Migration: An Investigation of the Effect of Religion on Social Acceptance in the Case of Kilis

Osman ÜLKER*

İbrahim EFE**

Received: 02.15.2021

Accepted: 03.11.2021

Citation: ÜLKER, O., EFE, İ., “Theology of Migration: An Investigation of the Effect of Religion on Social Acceptance in the Case of Kilis”, *Middle Eastern Studies*, 13-2 (2021):255-286

DOI: 10.47932/ortetut.880375

Abstract: The civil war that broke out in Syria in 2011 has had various repercussions both for social sciences, in general, and for migration studies in particular. While neo-classical accounts of migration focus only on economic factors, the historical-structuralist theory approaches migration from the vantage point of a group of elements triggering cheap labour for capital. Recently more emphasis has also been placed on the historical ties between the source country and the receiving country. Unfortunately, none of these is sufficient to explain the role of religion in the acceptance of immigrants in host societies. Based on this inadequacy in migration theories and the recent experience of Turkey with mass (forced) migration from Syria, this study will try to answer the following question: “What roles does religion play out in the acceptance of immigrants by a country?” We develop a conceptual framework for studying the relationship between religion and immigration drawing on a theology of migration. We examine the possibility of a theology of migration under two different headings: the theoretical approach focusing on religious resources and the practical action that occurs when confronted with migration. Then, we investigate the relationship between religion and migration in Turkey using a triangular method of the context. First, we look at the official discourse on Syrian refugees via the concepts of “ensar” and “muhacir.” Second, we reveal the significance of the role of the Diyanet (The Ministry of Religious Affairs of Turkey) in the management of the Syrian refugee crisis through its emphasis on religious fraternity. Finally, we tried to understand how religion has an impact on the acceptance of immigrants by locals residing in Kilis. We applied mixed method for data collection. The data that were collected by the documentation method in order to determine the official and Diyanet discourse, are subjected to content analysis. In order to understand social perception, we conducted interviews and analysed them with a phenomenological approach. As a result, although there is a slight effect of official discourse on social perception, religion plays a crucial role in the acceptance of Syrian immigrants.

Keywords: Syrian civil war, Syrian refugees, migration theology, forced migration, religion, Kilis.

* Res.Asst., Kilis 7 Aralık University Faculty of Theology, TR, osmanulker@kilis.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6938-1057

** Assoc.Prof., Kilis 7 Aralık University Faculty of Economics and Administrative Sciences, TR, ibrahimefe@kilis.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6730-1965

لاهوت الهجرة: تقييم تأثير الدين على القبول الاجتماعي في نموذج مدينة "كِلَس"

عثمان أولكر *

إبراهيم أفه **

تاريخ الاستلام: 2021/02/15

تاريخ القبول: 2021/03/11

اقتباس: أولكر، أ.، أفه، إ.، "لاهوت الهجرة: تقييم تأثير الدين على القبول الاجتماعي في نموذج مدينة كِلَس"، دراسات الشرق الأوسط، 286-255 (2021): 2-13

معرف الغرض الرقمي: 10.47932/ortetut.880375

الملخص

الحرب الأهلية التي اندلعت في سوريا عام 2011 خلقت بعض الصعوبات الخطيرة في العلوم الاجتماعية بشكل عام وفي دراسات الهجرة بشكل خاص. تركز النهج الكلاسيكية الحديثة على العوامل الاقتصادية فقط. الخطاب التاريخي البنوي يعرف الهجرة بأنها طريقة للحصول على العمالة الرخيصة من أجل رأس المال. أما الدراسات الحديثة، فعندما تتناول حركات الهجرة يتم التأكيد على الروابط التاريخية بين الدولة المصدرة للهجرة والدولة المستقبلة. لكن للأسف، لم تقدم أي من تلك الدراسات توضيحا كافيا حول دور الدين في قبول اللاجئين. وانطلاقا من هذه التجربة وعدم كفاية نظريات الهجرة، تحاول هذه الدراسة الإجابة على السؤال التالي: «ما مدى تأثير الدين في قبول دول ما للاجئين؟». وقمنا بتشكيل الإطار المفاهيمي للعلاقة بين الدين والهجرة على أساس لاهوت الهجرة. بحثنا عن إمكانيات لاهوت الهجرة تحت عناوين مختلفين هما النهج النظري الذي يركز على المصادر الدينية والفعل العملي الذي يظهر عند مواجهة الهجرة. وبعد ذلك قمنا باستكشاف العلاقة بين الدين والهجرة في تركيا من خلال سياق مثلثي: أولاً، نظرنا إلى الخطاب الرسمي المتعلق باللاجئين السوريين انطلاقاً من مصطلحات الأنصار والمهاجرين. ثانياً، حاولنا الكشف عن أهمية دور رئاسة الشؤون الدينية في التأكيد على «أخوة الدين» في إدارة الأزمة الناتجة مع اللاجئين السوريين. وأخيراً، حاولنا فهم مدى تأثير الدين على تقبل سكان مدينة كِلَس للاجئين. استخدمنا في هذه الدراسة طريقة مركبة من أجل التحليل، عبر مجموعتين مختلفتين من البيانات. فمن أجل تحديد الخطاب الرسمي وخطاب رئاسة الأديان، خضع محتوى البيانات التي تم تجميعها بطريقة التوثيق إلى التحليل، بينما قمنا بتحليل المقابلات التي تم الحصول عليها باستخدام طريقة كرة الثلج، من خلال نهج نظري، من أجل فهم السياق الاجتماعي. وبالنتيجة، وجدنا أن الخطاب الرسمي المتعلق باللاجئين في تركيا له تأثير جزئي على القبول الاجتماعي، بينما وجدنا أن الدين له تأثير إيجابي وقوي في تقبل اللاجئين..

الكلمات المفتاحية: الحرب الأهلية في سوريا، اللاجئين السوريون، لاهوت الهجرة، الهجرة القسرية، الدين، كِلَس.

* باحث، كلية الإلهيات بجامعة كِلَس ٧ ديسمبر، تركيا، osmanulker@kilis.edu.tr، ORCID:0000-0001-6938-1057
** أستاذ مشارك، د.، كلية الإلهيات بجامعة كِلَس ٧ ديسمبر، تركيا، ibrahimefe@kilis.edu.tr، ORCID:0000-0001-6730-1965

Giriş: Türkiye’de Suriyeli Göçmenler

Türkiye, tarih boyunca düzenli olarak kitlesel insan hareketliliğini tecrübe etmiş bir ülkedir. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Yunanistan ile yapılan mübadele anlaşması ile birlikte, 500 binin üstünde Müslüman ülkeye gelmiştir. 1988’e gelindiğinde, Halepçe Katliamı’nın etkisiyle, 600 bin Iraklı göçmen Türkiye’ye sığınmak zorunda kalmıştır. Bulgaristan Devleti’nin Türk ve Pomak Bulgarlarına karşı 1989 yılında takip ettiği dışlayıcı eylemler yüzünden Türkiye’ye sığınan yaklaşık 320 bin Bulgaristan vatandaşına Türkiye kapılarını açmıştır. Zorunlu göç 1990’lı yıllarda 20 bin Boşnak’ın ve 15 bin Kosovalı’nın gelmesiyle birlikte devam etmiştir. 2000’li yıllarda ise Türkiye, Afganistan, Irak ve Somali gibi çatışmaların devam ettiği ülkelerden sığınmacıların ilgisini çekmeye devam etmiştir. Zorunlu göçlerin yanı sıra 21. yüzyılda Türkiye farklı türdeki göç hareketleriyle de karşılaşmaktadır. Özellikle Akdeniz sahillerine yerleşen Avrupalılar ile çalışmak ve eğitim almak için dünyanın farklı bölgelerinden gelen insanlar, ekonomik ve eğitim kaynaklı göçlere örnek olarak verilebilir. Ancak 2011 yılından sonra, Suriyeli sığınmacı krizinin büyüklüğü ve bunun Türk halkı ve devleti üzerindeki siyasi sonuçları nedeniyle istisnai bir durum yaşanmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’nin tavrı, diğer Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında önemli bir farklılık oluşturmıştır. Düvell’in deyiimiyle: “Daha sürpriz olan durum ise göçlerle ilgili, Avrupa ülkelerinde normal şartlarda ahlaki endişe üretmesi gereken inanılmaz bir siyasal ve toplumsal direncin oluşmasıdır. Türkiye ise bir istisnadır.”¹

Suriye’de yaşanan iç savaşın kitlesel bir göç hareketini tetiklemesi Ortadoğu ve Avrupa’yı etkisi altına alan bir dizi krizin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, Türkiye’nin birçok Avrupa ülkesinin aksine açık kapı politikası yürütmesi, Suriyeli göçmenlerin ülkeye girişini kolay hâle getirmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün internet sayfasında yer alan bilgiye göre hâlihazırda Türkiye’de 3.559.041 Suriyeli geçici koruma altında yaşamaktadır.² Ev sahibi toplumun Suriyeli sığınmacıları nasıl algıladıkları ve krizi nasıl anladıkları ile ilgili bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır.³ Türkiye’de yaşayan sığınmacılarla ilgili bilgi ise sürekli

1 Franck Düvell, “Turkey, the Syrian Refugee Crisis and the Changing Dynamics of Transit Migration”, içinde *IEMed Mediterranean Yearbook* (Barcelona: EMed, 2013), 278.

2 “Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler”, *Göç İdaresi Genel Müdürlüğü*, Son erişim: 11 Aralık 2020, <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>.

3 Bkz: Osman B. Dinçer vd., “Turkey And Syrian Refugees: The Limits Of Hospitality”, (Ankara: USAK, 2013); “Suriye’den Türkiye’ye Nüfus Hareketleri Kardeş Topraklarındaki Misafirlik” (Ankara: AFAD, 2013); “Türkiye’deki Suriyeliler Özel Raporu” (Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu, 2018); “Göç ve Uyum Raporu” (Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 2018);

olarak resmi kurumların ve STK'ların yaptıkları saha çalışmaları ve raporlarla toplanmıştır. Bu raporların konuları uyum sorunundan⁴ Türkiye'nin göç ve iltica politikalarına⁵ ve medya temsillerine kadar uzayan geniş bir yelpazede yer almaktadır.⁶

Bunlardan Türk halkının sığınmacılara yönelik tutumuna ilişkin dört farklı dış veri setini yorumlamaya çalışan bir raporda Tolay, Türk halkının, göçmenlere karşı fikirlerinde görece dışlayıcı, göç konusunda net sabit görüşlere sahip olmayan, kafası karışmış, kayıtsız görünen ve hayli siyasallaşmış bir görüntü çizdiğini ifade etmektedir.⁷ Tolay, haklı olarak farklı göç türleri ile ilgili kafa karışıklığını saptasa da Türkler için günlük yaşamlarında yabancıların varlığının nispeten yeni bir fenomen olduğu varsayımından yanlış olarak etkilenmiş gibi görünmektedir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye kabulü ve entegrasyonunu ele alan kapsamlı raporlarda ise Erdoğan⁸, görüşmeler ve anketler aracılığıyla Türkiye'nin 18 kentindeki Suriyeli sığınmacı sorununa ilişkin algı ve anlayışları ve bununla ilgili sorunları araştırmıştır. Bu raporların önemli bir bulgusu, Türkiye'de yaşanan sorunlara rağmen toplumsal kabulün olağanüstü yüksek olmasıdır.⁹ Bununla birlikte, kabulün kırılganlığı da vurgulanmaktadır. Saha çalışması sonuçları, Türkiye'nin Suriyelilere yönelik tutumunun büyük ölçüde “hak temelli bir karakter” sergilediğini ortaya koymaktadır; yani insanlar sürmekte olan savaş nedeniyle Suriyelilerin evlerine geri gönderilmesini istememektedir. İlginçtir ki Türk toplumunun yarısından fazlası Suriyelilerin ülkede kalacağı algısını paylaşa da savaştan kaçanları desteklemenin haklı olduğuna katılmıştır. Erdoğan, bu çalışmasında kabulün arkasındaki temel nedenin, “zorbalıktan kaçanları desteklemenin doğru şey olduğu inancında” yattığını iddia eder.¹⁰ Yine ORSAM ve TESEV'in ortak bir raporunda, Suriyeli sığınmacıların etkileri (sosyal, ekonomik ve güvenlik) Kilis dâhil en çok sığınmacıya ev sahipliği yapan 8 ilde araştırılmıştır. Bu rapora göre Kilis halkı, kendi nüfusu kadar sığınmacıya ev sahipliği yapmanın zorluklarını yaşamakta ve devletten sığınmacıların Türkiye'ye yerleştirilmesi

4 Ayşe Sezgin ve Tuğba Yolcu, “Göç ile Gelen Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Uyum ve Toplumsal Kabul Süreci”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 4, no. 7 (2016): 417-36.

5 Suna Güliyer ve Öner İhlamur, “Turkey's Refugee Regime Stretched to the Limit? The Case of Iraqi and Syrian Refugee Flows”, *Journal of International Affairs* 18, no: 3 (01 Ekim 2013): 191-228.

6 İbrahim Efe, *Türk Basının'da Suriyeli Sığınmacılar* (İstanbul: Seta, 2015).

7 Juliette Tolay, “Deconstructing Turkish Public Attitudes Towards Refugees: Empowering Rights Over Politicization and Self-Gratification”, *USAK Yearbook of Politics and International Relations*, no: 6 (2013): 1-29.

8 M. Murat Erdoğan, *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2015); M. Murat Erdoğan, *Suriyeliler Barometresi 2019* (Ankara: UNHRC, 2020).

9 Erdoğan, *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, 51; Erdoğan, *Suriyeliler Barometresi 2019*, 101.

10 Erdoğan, *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, 51.

durumunda, kendi üstlerindeki yükü hafifletmesini istemektedir.¹¹ Bununla birlikte, raporda dinin sığınmacıları kabulde ne tür bir etkisinin olduğu ya da dini söylemlerin sığınmacılarla ilişkiyi nasıl etkilediği dikkate alınmamıştır. Türkiye’de Suriyeli sığınmacılara karşı toplumun tutumuna yönelik oluşmaya başlayan literatür özellikle resmi kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının yaptırdıkları raporlarla sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte, burada zikredilen raporlar incelendiğinde dinin Türk toplumunun sığınmacılara bakış açısını nasıl etkilediğine dair kapsamlı bir araştırmanın henüz yapılmadığı anlaşılmaktadır.

Uluslararası literatürde konuyla ilgili, yani dinin göçmenleri kabulde ve redde etkili olup olmadığına dair tartışmalar özellikle 2015 Avrupa göçmen krizi ile artmıştır. Din ve göç arasındaki ilişkiye dair bu tartışmanın kökenleri göç teolojisi içinde aranmalıdır. Göç teolojisi, göç olgusunun din bilimleri çerçevesinde incelenmesi anlamında kullanılmaktadır.¹² Kutsal kaynaklarda geçen göç olaylarının ya da göç konusuyla ilgili dini metinlerin incelenmesi ve günümüz göç hareketlerinin bu metinler üzerinden bir okumaya tabi tutulması bu kavram altında ele alınabilir. Fakat göç ve din arasındaki ilişki, din alanında yürütülen çalışmalarla ilgili teolojinin sınırlarını aşmaktadır. Günümüz dünyasında, göç ile din arasındaki ilişkiye dair bir tartışma ancak psikoloji, sosyoloji, siyaset ve ekonomi gibi farklı alanların bakış açılarının dâhil olduğu bir zeminde ele alınabilir.

Göç teolojisiyle ilgili çalışmaların 2010 yılından sonra Avrupa’da yaygınlaşmaya başladığını görmek mümkündür. Bu alanda ilk çalışmaları başlatan kişilerden birisi olan Cruz, 2010 yılında Filipinli işçi göçmenlerinin başka ülkelerde yaşadığı kültürel çatışmalara özellikle kadın işçiler üzerinden baktığı çalışmada, dini farklılıkların göçmenlerin hayatını nasıl etkilediğini anlamaya çalışmaktadır. Çalışmada göç teolojisinin gelişmekte olan bir kavram olduğunu ifade eden Cruz, bu alanın göç etmekte olan kişilerin insani boyutunu anlamaya katkı sağladığını savunmaktadır.¹³ Padilla ve Phan’ın editörlüğünü yaptığı *Contemporary Issues of Migration and Theology* (2013) eseri ise¹⁴ Hristiyan teolojisinden beslenerek, göç ve din arasındaki ilişkiyi teorize etmeye çalışan yazarların katkılarıyla şekillenmiştir. Kitaba katkı sağlayan yazarlar teolojik tartışmalara ve kavramsal çerçeveyi oluşturmaya yoğunlaşırken, pratikte yaşanan göç hareketlerini ihmal etmişlerdir. Baggio

11 Oytun Orhan ve Sabiha S. Gündoğar, *Effects of the Syrian Refugees on Turkey* (Ankara: ORSAM, 2015).

12 Gemma Tulud Cruz, *An Intercultural Theology of Migration: Pilgrims in the Wilderness* (Leiden; Boston, 2010), 125.

13 Cruz, *An Intercultural Theology of Migration: Pilgrims in the Wilderness*, 329.

14 Elaine Padilla ve Peter Phan, ed., *Contemporary Issues of Migration and Theology* (New York: Palgrave Macmillan, 2013).

ve Brazal'ın¹⁵ editörlüğünde çıkan göç teolojisi çalışması da yine göç ve din arasındaki ilişkinin teorik kısmına odaklanmıştır. Hristiyan teolojisinden beslenerek hazırlanan çalışmada göç; insanoğlunun varoluşsal göçü, “diğerleriyle” karşılaşmak için bir uzam ve dinin ordoksi görüşüyle bir çatışma olmak üzere üç farklı açıdan ele alınmaktadır. Bu kitap da bir önceki çalışmaya benzer bir şekilde pratikte gerçekleşmekte olan göçü ve diğer dinlere mensup kişilerin deneyimlerini ıskalamaktadır. Hristiyanlık dışında diğer dinlerin göçle olan ilişkisini anlamaya yaklaşan bir çalışma ise 2014 yılında yine Padilla ve Phan tarafından yapılmıştır. İbrahimi dinlerde göç olgusunu inceleyen çalışma Yahudilik ve İslam'da göçün nasıl anlaşıldığı da ele alarak, Hristiyan teolojisiyle karşılaştırma imkânı sunmaktadır.

Göç teolojisiyle ilgili Batıda gelişmeye başlayan literatürün odak noktası Hristiyanlık ve göçle ilgili teorik bir çerçeve üretmek olmuştur. Fakat göç ve din arasındaki ilişkiyi bu teorik alana sıkıştırmak, bir taraftan bu alanı bir tekrara iterken diğer taraftan gündelik hayatta yaşanan olgulara dinin etkisini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Üstelik bu çalışmaların yapılmaya başlandığı yıllarda, Suriye iç savaşından kaçan milyonlarca insanın farklı ülkelere dağılması ile birlikte, Hristiyanlık ve İslam dinine mensup olan kişilerin karşılaştığı yeni kamusal alanlar ortaya çıkmış, böylece göç teolojisinin pratik boyutu önem kazanmıştır. Bu bakımdan göç teolojisinin bir teorik boyut bir de pratik boyut olmak üzere iki farklı kategoriye ayırarak ele almanın faydalı olacağına inanıyoruz. Göç teolojisinin teorik ve pratiğine bakmak, gündelik hayatta göçmenlere karşı oluşan algıda dinin nasıl bir etkisinin olduğunu anlamada önemlidir. Nitekim dini kurumların göçmenlere karşı tutumunu, kaçınılmaz olarak, dini kaynaklara dayandırması beklenir. Bu sebeple kendinden bir meşruluk kaynağı oluşturur. Ardından dini otoritelerin konuyla ilgili yaptığı açıklamalar, sadece teolojik bir bilgi üretimi değil, aynı zamanda kendi takipçilerini etkileme, yönlendirme ve onların görüşlerini şekillendirme özelliğine de sahiptir. Kısaca bir konuda otorite sahiplerince üretilen teorik bilgi, Berger'in “meşrulaştırmasını” takip ederek, toplum tarafından içselleştirilir.¹⁶

Bu bilgilerden hareketle, öncelikle göç teolojisinin teoriğinin farklı dinlerdeki kaynağına bakıyor ve güncel bir örnek olması sebebiyle, 2015 Avrupa göçmen krizi esnasında göç teolojinin nasıl bir pratiğe dönüştüğüne odaklanıyoruz. Ardından, kültürel olarak yüklü iki terim (Ensar ve Muhacir) üzerine tartışmanın taslağını çıkarıyor ve Türkiye'de resmi dini kurum olan

15 Fabbio Baggio ve Agnes Brazal, *Faith on the Move: Toward a Theology of Migration in Asia* (Quezon City: Malina University Press, 2007).

16 Peter L. Berger ve Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality* (New York, 1966).

Diyanet İşleri Başkanlığının söylemlerini inceliyoruz. Son olarak sosyal algıyı anlayabilmek için yaptığımız vaka çalışmasına ait bulguları tematik olarak sunup genel bir tartışma yapıyoruz.

I. Göç Teolojisinin Teoriği

Göç ve din arasındaki ilişkiyi kutsal metinlerde geçen göç olaylarından hareketle teorik bir çerçevede ele alan çalışmalar için göç teolojisinin teorisi kavramını tercih ettik. Bu türden çalışmaların amacı, bir önceki bölümde de incelendiği gibi dinlerin güncel göç olgusuna nasıl yaklaşımları gerektiğini belirleyebilmektir. Bu sebeple dini metinlerde yer alan göç anlatıları bir incelemeye tabi tutulur, tanrının sözleri yorumlanır hem göç edenlerin hem de göçe maruz kalanların kutsal metinlerde bahsedilen eylemlerinden hareketle, günümüz göç olaylarında hem dini temsil eden kurumların hem de o dine inananların nasıl bir tutum içinde olmaları gerektiği tespit edilmeye çalışılır. Söz konusu çalışmaların Hristiyan teolojisinde takip ettiği temel yol, Eski Ahit'in en önemli başlıklardan biri olan Çıkış bölümünü esas almak olmuştur. Tanrı buyruğu ile Yahudilerin Mısır'dan çıkarak bugünkü Filistin bölgesine yerleşmelerinin anlatıldığı Çıkış, Hristiyan teolojisinde göç olgusunun ilk kaynağını teşkil etmektedir.¹⁷

Marion Grau, günümüz göç olaylarında dinin nasıl bir tutum sergilemesi gerektiğinin ortaya çıkarılabilmesi için, Çıkış bölümünün hermenötik bir okumaya tabi tutulması gerektiğini belirtir. Ona göre kutsal metindeki göç olayının incelenmesi, günümüz göçmenleriyle empati kurulmasını sağlayacaktır.¹⁸ Yine Yahudi diniyle ilgili okumalarda da temel hareket noktasını Çıkış oluşturmaktadır. Fakat Yahudilik özelinde konuyu ele alan Devorah Schoenfeld, göçün tanrısal bir ceza olması yönünü de gündeme getirir.¹⁹ Böylece göç olayının ortaya çıkardığı acı ile tanrısal cezanın hafifletilmesi arasında bir ilişki kurar. Bununla birlikte Schoenfeld günümüz göç hareketlerinin de tanrısal bir ceza olup olmadığı ve yaşanan göçlerin bir “arınma” olarak görülüp görülemeyeceği konusuna girmekten kaçınır. Başka bir problem ise Schoenfeld, göçün kutsalla ilişkisine bakarken, kabul

17 Elaine Padilla ve Peter Phan, ed., *Theology of Migration in the Abrahamic Religions* (New York: Palgrave Macmillan, 2014).

18 Marion Grau, “Circumambulating Exodus-Migration- Conquest: A Theological Hermeneutics of Migratory Narrativity”, *Contemporary Issues of Migration and Theology* (New York: Palgrave Macmillan, 2013), 12.

19 Devorah Schoenfeld, “‘You Will Seek From There’: The Cycle of Exile and Return in Classical Jewish Theology”, *Theology of Migration in the Abrahamic Religions* (New York: Palgrave Macmillan, 2014).

eden toplumla ilgili bir etik üretmez. Schoenfeld'in Yahudi inancındaki göç biçiminden hareketle, göçün A noktasından B noktasına yapılan yatay bir hareket olmayıp A noktasından tekrar A noktasına dönüş şeklinde dairesel yol çizdiğini iddia etmektedir. Başlangıçtaki noktaya geri dönüş fikri, göçü bir amaç olmaktan çıkarıp dini çilecilik için bir araç hâline getirmektedir.²⁰ Yine özellikle 2015 yılında Avrupa'da yaşanan göç krizi esnasında, Avrupa'da yaygın olan Hristiyan kiliselerinin bazıları tarafından göç karşıtı siyasetin desteklenmesi üzerine, Almanya'da yaşanan Yahudi soykırımı ile mevcut göçmenlerin yaşadığı sıkıntılar arasında bir ilişki kuran Alana Vincent, geçmişte yaşanan olayları hatırlamanın aynı hataları tekrarlamamak için faydalı olduğunu belirtir. Bu bakımdan geçmişte yaşanmış göç ya da büyük dramların hatırlanması, sadece dini duyguları canlandırmak için değil aynı zamanda bunlardan ders alınması için önemli olduğunu söyler. Bundan hareketle, göç edenlere sempati duyulması ve onlara sahip çıkılması gerektiğini savunur.²¹ Wyller ise daha sert bir tonla, Hristiyan teolojisinde tanrının ezilenlerden yana olması sebebiyle, göçmenleri reddetmenin dinen makbul olmadığını şöyle savunmaktadır:

“Tanrı, burada ve şimdi ancak daha zayıf ve ezilen grubun yanında olabilir. Bu, ulusu korumak adına göçmenleri reddetmenin dini bir vecibe olduğunu iddia edenlere yer bırakmayan bir gerçektir.”²²

İslam teolojisinde Eski Ahit'te geçen göç olaylarına atıf yapılmakla birlikte göç olgusu 622 yılında Müslümanların dini özgürlüklerinin sınırlanması üzerine Mekke şehrini terk ederek Medine şehrine sığınma olayını ifade eden *Hicret* ile ilişkili olarak ele alınır. He ne kadar daha önceki yıllarda bir grup Müslüman'ın Hz. Peygamber'in izni ile Habeşistan'a göç etmesi, İslam tarihinde ilk zorunlu göç olarak kabul edilebilirse de Medine'ye gerçekleştirilen yolculuğun neredeyse bütün Müslümanları kapsaması, bizzat Hz. Peygamber'in de göç etmesi ve bu göçün kendinden sonraki tarihin akışını belirlemesi sebebiyle Hicret İslam'daki göç konusunun merkezinde yer almıştır.²³ Hicret, İslam tarihi için öylesine önemli bir dönüm noktası olarak görülür ki Halifeler döneminde Hicri takvimin başlangıç tarihi olarak belirlenir. Göç ve sonrasında Medine'de yaşananlar, İslam hukuku içinde birçok konunun kaynağını teşkil etmektedir. Böylece İslam'da göçle ilgili bir hukuk ve göçmenlere yönelik bir

20 Schoenfeld, “You Will Seek From There”, 27.

21 M. Alanan Vincent, “None Is Still Too Many: Holocaust Commemoration and Historical Anesthetization”, *Religion in the European Refugee Crisis* (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2019).

22 Trygve Wyller, “‘Something More’: The Citizenship Performativity of Religiously Founded Refugee Projects”, *Refugee Protection and Civil Society in Europe* (Switzerland: Springer, 2019), 272.

23 Bkz: Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2017).

ahlak gelişmiştir.²⁴ Kur'ân'ın bu bakış açısı ve sahabilerin uygulamaları İslam tarihindeki pek çok göç hadisesinde terkar hatırlanmış ve uygulamalara etki etmiştir. Örneğin; Osmanlı'nın yıkılışı sonrasında yaşanan mübadelelerde ensar ve muhacir literatürü Müslümanların Anadolu'ya geri dönüşlerinde cesaretlendirici ve kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur. Bu noktada Scoenfield'in yukarıda geçen görüşlerini İslam'daki hicret olgusuyla karşılaştırmalı olarak tekrar ele almak, İslam'da göç meselesinin Hristiyanlık ve Yahudilikten nasıl farklılaştığını anlamada fayda sağlayacaktır. Yasin Aktay, Hicret'ten hareketle İslam'da göç olayına bakarken, Scoenfeld'in Yahudilerle ilgili tespitinin tam tersi bir sonuca varır. Aktay, Yahudilikteki göç olayının döngüsel biçiminin aksine İslam'da Hicret'in bir dönüş değil yeni bir yurt bulma girişimi olduğunu söyler. İslam tarihinde Mekke'nin fethedilmesine rağmen Hz. Muhammed'in kendi şehri olan Mekke'ye dönmek yerine, sonradan göç ettiği Medine'de kalmaya devam etmesini buna delil olarak gösterir. Böylece İslam'da göç eyleminin tarihsel bir geriye dönüş olmayıp ilerlemeci olması gerektiğini savunur.²⁵

20. yüzyıla gelindiğinde İslam ve göç arasındaki ilişkiye yönelik akademik çalışmaların Suriye iç savaşından önce ağırlıklı olarak bir kimlik meselesi üzerinden yürüdüğü görülür. Bunun sebebi, modern dönem Müslüman göçlerinin gayri müslim olarak görülen Batı'ya doğru olmasıdır. Nitekim başka bir dinin baskısından kaçmak için yapılan ilahi hicret anlatısı ile İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da ortaya çıkan işçi açığını kapatmak için Müslüman ülkelerden Avrupa'ya yapılan ekonomik göçler, birbiriyle uyumlu gözükmez. Modern işçi göçleri, dinin ve dinle şekillenmiş kültürün özgürce yaşanabileceği ortamlardan kopup bir belirsizliğe doğru yapılması sebebiyle, hicret gibi kutsal bir hareketten daha çok, ortaya çıkan kimlik problemleri üzerinden ele alınmasını zorunlu hâle getirmiştir. Bu sebeple 20. yüzyılda Suriye iç savaşına kadar İslam teolojisi göç olayının kendisiyle değil, onun sonucuyla ilgilenmiş ve Müslüman olmayan bir ülkede dini pratiklerin nasıl yapılacağı ve dini kimliğin nasıl korunacağı üzerine odaklanmıştır.²⁶

Suriye iç savaşından sonra Suriyelilerin başka müslüman ülkelere göç etmesi ile birlikte, Müslüman dünyada göç kavramı, kimlik meselesinin yanında hicret hukukunun yeniden gündeme gelmesine yol açmıştır. Bu göç

24 Bkz: Osman Durmaz, *İslam'da Mülteciler Hukuku* (Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 2014).

25 Yasin Aktay, "İslamcılık ve Bir Modern Melankoli: Eve Dön (eme)mek", *Milel ve Nihal* 5, no: 3 (2008).

26 Charles Amjad-Ali, "Challenges of Diversity and Migration in Islamic Political Theory and Theology", *Theology of Migration in the Abrahamic Religions* (New York: Palgrave Macmillan, 2014); Arif Korkmaz, *Göç ve Din*, 2. bs (İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2017); Mehmet Emin Sarıkaya, "Zorunlu Göç Bağlamında Kuran'da Göç", *Journal of Analytic Divinity* 2, no: 1 (2018).

hareketi aynı zamanda göç teolojisinin pratiğine yönelik yeni olgular ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle hem Batı dünyası hem de Türkiye gibi Müslüman ülkeler için göç ve din arasındaki ilişkinin pratiği, Suriye iç savaşından sonra ortaya çıkan göç hareketleri ile yeniden anlaşılmaya ve yorumlanmaya muhtaçtır.

2. Göç Teolojisinin Pratiği

Göç, dini anlatının bir parçası olmanın ötesinde, dinin ilk ortaya çıkışında hayati bir role sahip olmuştur. Tek tanrılı dinlere ait kutsal metinlerin hepsinde insanın, ırkların ve dillerin ortaya çıkışı ile ilgili ayetler göç ile Ademle Havva'nın dünyaya göçü ve çocuklarının yer yüzündeki göçleri ile ilişkilidir. Bu bakımdan göç; teorik dini çalışmalarda önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte göç olgusunun hâlâ devam ediyor olması sebebiyle, din ve göç arasında devam etmekte olan karşılıklı bir etkileşim vardır. Tarihin uzak bir döneminde olmuş ve tamamlanmış olan bir göç olayını teorik olarak incelemek ile pratikte gerçekleşen, tartışmalar, ekonomik çalkantılar ve uluslararası krizlere yol açan modern göç hareketlerine karşı dinlerin tutumunu araştırmak belirli farklılıklar içerir. Modern göç hareketleri göç teolojisinin teorisini aşarak, dinlerin bu olguyla gerçekten bir yüzleşme yaşamasını sağlar. Dini metinler üzerinden yapılan dolaysız okumalar, dini temsil eden kurumun siyaseti, göçmenlerin etnik veyapısı, göçmen sayısı ve başka birçok etmenin olduğu bir süzgeçten geçerek yerini dini otorite(ler)in içkin olduğu bir yorumlama sürecine bırakır. Teori parçalanırken anakronizmin imkânsızlığı yeniden ortaya çıkar ve dini kurumlar hem siyasi mekanizmaları hem de kamuoyunu etkileyen modern kurumlar olarak şartların kendilerini yönlendirdiği noktalarda karar alırlar. Böylece göç teolojisinin pratiğini üretmiş olurlar.

Göç ve din arasındaki bu pratik ilişkinin, Suriye iç savaşından sonra ortaya çıkan göç dalgasının Avrupa ülkelerine ulaştığı 2015 yılında bir derinlik kazandığını görmek mümkündür. Avrupa ülkelerinin göçmenlere karşı olumsuz tutumu, karar alma mekanizmalarında yaşanan kararsızlık, göçün politikleştirilmesi, Avrupa ülkelerinin kendi içinde yaşadığı gerilimler ve yükselen milliyetçilik, dini otoritelerin birbirinden farklı tutumlar içine girmesine yol açmıştır. Üstelik savaştan kaçan Suriyeli göçmenlerin çoğunlukla Müslüman olması, sekülerleşmenin etkisiyle üyelerini gittikçe kaybeden kiliseler için endişe kaynağı da olmuştur.²⁷ Bununla birlikte Avrupa

27 Lucian N. Leustean, ed., *Forced Migration and Human Security in the Eastern Orthodox World*, 1st edition (Routledge, 2019); Schmiedel Ulrich ve Smith Graeme, ed., *Religion in the European Refugee Crisis* (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2018).

devletlerinin sınırlara yığılan göçmenlere karşı izledikleri güvenlikleştirici politikalar, sığınmacıların barınma, yiyecek, giyecek gibi temel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaları, sivil toplum kuruluşlarını harekete geçirdiğinde bazı dini gruplar da yardım faaliyetinde aktif rol almışlardır.²⁸ Böylece göç teolojisinin pratik yönü, bir tarafta gerçekleşmekte olan göçün siyasal, ekonomik ve kültürel etkisine bağlı olarak dini kurumların göçle ilgili nasıl bir tavır aldıklarını kapsarken, diğer taraftan sığınmacılarla karşılıklı etkileşime girerek sahada oynadıkları rolü tespit etmeye çalışır.

2015 yılında Suriye iç savaşından kaçan sivillere, Afganistan, İran ve Afrika'dan benzer sebeplerle göç eden insanların katılmasıyla, Avrupa için bir kriz ortaya çıkarmıştır. Yaklaşık bir milyon göçmen deniz ve kara yolunu kullanarak Avrupa kapılarına dayandığında, Avrupa ülkeleri sınırları kapatarak göçmen karşıtı politikalar benimsemiştir. 2015 Avrupa sığınmacı kriziyle birlikte, göçün din açısından pratik sonuçlarını inceleyen akademik çalışmalar, birçok Avrupa ülkesinde ana akım dini temsil eden kiliselerin göçmenlere karşı tutumuna odaklanmıştır. Yapılan çalışmalar göçmenlerin dini kimliklerinin bazı ulusal kiliseler için ciddi bir probleme dönüştüğü ve onların göç karşıtı blokta yer almalarına sebep olduğunu ortaya koyar. Kilise liderlerinin Müslümanları terörist olarak sunan popülist ırkçı söyleme teslim olmaları, kilisenin sığınmacıları anlamalarını zorlaştırmıştır. Mesela Slovenya kilisesi üzerine yapılan bir çalışmada Kilise yetkililerinin resmi açıklamalarında göçü İslam'ın Avrupa'yı ele geçirmesi olarak sundukları görülmüştür.²⁹ Polonya'da kiliseye yakın yayın organlarında Müslüman göçmenlerin "sığınmacı" olarak değil "işgalci" olarak sunulması, göç karşıtlığına dini bir meşruluk kazandırmıştır. Joanna Krotofil ve Dominika Motak, Polonya'da yayınlanan üç dini dergiyi söylem analizi yaparak inceledikleri makalelerinde, 2015 yılında yaşanan göçün Avrupa'nın İslamlaşması ile sonuçlanacağı, bu sebeple durdurulması gerektiği fikrinin bolca vurgulandığını tespit etmiştir.³⁰ Özellikle Balkan ülkelerinde göç karşıtlığının bir kimlik problemi olarak ortaya çıkması ve yukarıda bahsi geçen dini endişelerin, göçü öven teorik durum ile uyuşmadığı görülür. Ulusal temsiliyeti olan kiliseler, yeni göç dalgaları ile ülkedeki dini demografinin değişmesini istememekte ve 11 Eylül sonrasında yükselen İslamofobi ile birlikte İslam'ı "öteki" hatta terörizm ile bağdaştıran

28 Wyller, "Something More".

29 Gorazd Andrejč, "Infiltrators, Imposters, or Human Beings? The Slovenian Socio-Political Imaginary, Christianity, and the Responses to the 2015–2016 Migrant Crisis", *Religion in the European Refugee Crisis* (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2018), 55.

30 Joanna Krotofil ve Dominika Motak, "Between Traditionalism, Fundamentalism, and Populism: A Critical Discourse Analysis of the Media Coverage of the Migration Crisis in Poland", *Religion in the European Refugee Crisis* (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2018), 74.

ve bir “tehlike” olarak sunan güvensizlik ve nefret söylemini körüklemektedir. Balkan ülkelerinde hâkim olan Ortodoks kiliselerinin neredeyse tamamı, göç konusunda ülkelerindeki problemli olan siyasal yaklaşımı desteklemiştir. Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Sırbistan’da resmi kilise makamları, sınırların kapatılmasını desteklemiş ve toplumda yabancı düşmanlığını tetikleyici açıklamalar yapmıştır.³¹

Bununla birlikte bütün kiliselerin bu yolu tercih ettiklerini söylemek hata olur. Lundberg’e göre İsveç’te gurur duyulan seküler toplum, özellikle göçlerle birlikte artan Müslüman sayısından sonra daha milliyetçi ve dindar bir tavır alarak ulusal kilisenin de üretilmek istenen göç karşıtı cephede bulunmasını istemiştir. Lundberg, kilisenin göç ve farklı dinlere saygı ile tabandan gelen talepler arasında sıkıştığını fakat çoğulculuğu tercih ederek göç karşıtı cephede yer almadığını belirtir.³² Yine bazı kiliselerin ve dini STK’ların 2015 sığınmacı krizinde sahaya inerek, kendi ülkelerinin politikalarıyla çatışmayı göze alıp sığınmacılara yardım ettikleri örnekler de mevcuttur.³³ Göçe karşı daha olumlu bir politika belirleyen Batı ülkelerinde, dini grupların da göçmenlere karşı daha şefkatli davrandıklarını görmek mümkündür. Mesela Kanada’da dini gruplar sığınmacılara sponsorluk sistemi kurarak ülkelere gelen göçmenlere yardım etmek istemişlerdir.³⁴

Hristiyanlık ve Yahudilikte göç, çileli bir yolculuk olarak kutsanırken, birçok Avrupa kilisesinin tutumu aksi yönde şekillenmiştir. Farklı dinden gelen göçmenlere karşı Avrupa’da göç teolojisinin teoriği ve pratiği arasındaki uyumsuzluk, aynı dine mensup kişiler arasında gerçekleşen göçlerin sonuçlarının ne olduğuna dair merakı arttırmaktadır. Bu sebeple çoğunluğu Müslüman olan Türkiye’de, göçün teolojisinin pratik boyutu, din, siyaset ve toplum bağlamında daha detaylı bir incelemeyi gerektirir. Dünya’da hâlihazırda en fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan Türkiye’de, göçün ortaya çıkardığı kültür çatışması, altyapı yetersizliği, travmatik durumlar gibi sorunlarla başa çıkmada dinin oynadığı rolün incelenmesi ayrı bir önem kazanır. Bu durum aynı zamanda Türkiye özelinde göç ve din arasındaki ilişkiye dayalı bazı soruları ortaya çıkarmaktadır: Göçmenlerin toplumsal kabulünde dini argümanlar ne rol oynar? Toplumun göçmenleri

31 Leustean, “Forced Migration and Human Security in the Eastern Orthodox World”.

32 Johanna G. Lundberg, “Christianity in a Post-Christian Context: Immigration, Church Identity, and the Role of Religion in Public Debates”, *Religion in the European Refugee Crisis* (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2018), 142.

33 Wyller, “Something More”

34 Lorry Beaman, Jennifer Selby, ve Amelie Barras, “No Mosque, No Refugees: Some Reflections on Syrian Refugees and the Construction of Religion in Canada”, *The Refugee Crisis and Religion: Secularism, Security and Hospitality in Question*, Reprint edition (London ; New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2017), 147-81.

kabul etmesinde dinin etkisi nedir? Din, yerel halkın sığınmacıların yoğun göç hareketi ile ortaya çıkan travmatik süreçleri atlatmalarında olumlu katkı sağlamış mıdır? Çalışma için yapılan saha araştırmasından da faydalanılarak sonraki bölümlerde bu soruların cevabı aranmaya çalışılacaktır.

3. Araştırma Deseni ve Veri Toplama Yöntemi

Çalışmada hem verilerin toplanmasında hem de onları analiz ederken iki farklı yöntem kullanılması gerekmiştir. Türkiye’de göç teolojisinin pratiğine bakmak için kurguladığımız üçgen bağlamın ilk iki adımını oluşturan siyasal ve resmi dini söylemi temsil eden Diyanetin yaklaşımlarını inceleyebilmek için dökümantasyon yöntemi ile verilerin toplanması uygun görülmüştür. Siyasi alanda ensar ve muhacir kavramının nasıl kullanıldığı, konunun etrafında dönen tartışmalarla birlikte ele alınmıştır. Yine Diyanetin yayınladığı *Diyanet* ve *Aile* dergilerinde 2012 sonrası göçmenleri konu alan makaleler verikaynak olarak kullanılmıştır. Dökümantasyon yöntemiyle toplanan veriler eleştirel söylem analizi yapılarak incelenmiştir. Söylem analizi söylenenin yanı sıra söylenmeyeni de dikkate aldığı ve sosyal ilişkilerin incelenmesinde dil kullanımı ile güç arasındaki bağlantıya odaklandığı için tercih edilmiştir.³⁵

Üçgen bağlamın son ayağı olan dinin toplumsal kabulde nasıl bir etkiye sahip olduğunu tespit edebilmek için Kilis özelinde bir vaka incelemesi yapılmıştır. Verilerin toplanması için Kilis’in yerli halkından ya da en az üç yıldır Kilis’te yaşayan kişilerden oluşan 14 erkek ve 18 kadın toplam 32 kişi ile yarı yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır. Katılımcılarla önceden hazırlanmış on soru üzerinden hareket edilerek görüşülmüş ve mülakatlar yaklaşık olarak 40 dakika sürmüştür. Yarı yapılandırılmış mülakatın doğasına uygun olarak, önceden hazırlanmış sorularla sınırlı kalmayarak, göçmenlere karşı tutumlarını anlamak için açık uçlu sorular da yöneltilmiştir. Mülakat yapılacak kişilerin belirlenmesi için kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Ses kayıtları ve mülakat notları bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra mülakat yapılan kişiler alfabetik olarak kodlanarak veriler analiz edilmiştir.

Mülakatlardan elde edilen bilgiler ışığında, şehir halkının göçmenleri kabulündeki dinin rolünün, ensar ve muhacir gibi kavramların eylemlerini nasıl etkilediği, Suriyeli göçmenlerle ilgili algıları ve eylemleri arasında nasıl bir ilişkinin olduğu ve bunda dinin etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece göç teolojisinin pratik boyutunun toplumsal bağlamı, Kilis şehri

35 Teun A. van Dijk, *Discourse and Power* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire ; New York: Palgrave, 2008); İbrahim Efe, “A Corpus-Driven Analysis of Representations of Syrian Asylum Seekers in the Turkish Press 2011–2016”, *Discourse & Communication* 13, no: 1 (01 Şubat 2019).

özelinde anlaşılmak istenmiştir. Toplanan veriler fenomenolojik yöntem ile analiz edilmiştir. Fenomenolojik yaklaşım, bir fenomen yahut kavramla ilgili kişilerin deneyimlerinin ortak anlamını bulmak için kullanılmaktadır. Bu yaklaşımın benimsenmesindeki temel neden, insanların hem öznel hem de başka insanlarla sahip oldukları ortak tecrübeleri keşfetmeye yönelik olmasıdır.³⁶

4. Türkiye’de Göç Teolojisinin Pratiği: Ensar ve Muhacir Tartışması

Türkiye’de göç ve din arasındaki ilişkiye bakmak, aynı zamanda İslam ile göç arasındaki pratiği ortaya koymak olarak da okunabilir. Bu sebeple bir önceki bölümde ele aldığımız Avrupa üzerinden Hristiyan kiliselerin tutumu ile bu bölümde ele alınacak olan Türkiye özelinde İslam ve göç ilişkisi karşılaştırılabilir.

Türkiye’de göç ve din arasındaki ilişkiyi anlamak için diyalektik bir bağlam geliştirmek önemlidir. Bu nedenle, Türkiye’de din ve göç arasındaki ilişkiyi anlamak ve dinin toplumsal kabule etkisini belirlemek için, konuyu 3 farklı bağlamda ele almak gerektiğine inanıyoruz. Birinci aşamada, siyasi bağlamda, göçle ilgili dini söylemlere ve etrafında şekillenen tartışmalara bakacağız. İkinci aşamada Diyanetin göçmenlere karşı tavrını ana hatlarıyla özetleyeceğiz. Üçüncü aşamada ise göçmenlerle ilgili kullanılan dini referansların toplum üzerindeki etkisini yerel bir vaka çalışmasının sonuçlarını kullanarak irdeleyecek ve araştırmanın temel sorusunu cevaplamaya çalışacağız. Bu şekilde bir üçgen model ile göçmenlerin kabulünde ya da reddedilmesinde dini söylemlerin etkisini daha belirgin olarak görmek mümkün olacaktır.

4.1 Siyasi Bağlam

Suriye iç savaşından sonra ortaya çıkan sığınmacı krizinin, dini açıdan çok boyutlu yönlerinin olduğuna önceki bölümlerde temas etmiştik. Türkiye’nin Suriyeli sığınmacılara yönelik krizin en başlarında açık kapı politikası uygulamasıyla tartışmalı konulardan birisi de Ak Parti Hükûmeti’nin göçmenlerle ilgili politikada *ensar* ve *muhacir* gibi dini referanslara atıf yapması olmuştur. *Ensar* ve *muhacir* kavramları, 622 yılında Müslümanların Mekke’den Medine’ye göç etmelerinden sonra (Hicret), Müslümanlar arasında

36 John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım, 2014), 78.

kurulan kardeşlik bağıni ifade etmek için kullanılmıştır. Hicret, sadece tarihi bir olayı betimlemek için kullanılmayıp, aynı zamanda İslam hukuku açısından çeşitli sonuçlar da doğurmaktadır. Ensar ve muhacir kavramlarının kullanılması ile birlikte, Suriyeli göçmenlere sahip çıkmak dini bir sorumluluk olarak değerlendirilmiştir. Türkiye’de devletin açık kapı politikası izlemesi³⁷ ve gelen sığınmacılara ev sahipliği yapması bu iki kavramın da yardımıyla, siyasi ve içtimai bir krizin ortaya çıkmasını büyük oranda engellemiş, dini referanslar sığınmacılara karşı söylemlerin bir parçası olmamış, ülkenin göç politikasını destekleyici nitelikte olmuştur. Ayrıca, dini referanslar yoğun göç hareketinin başlarında Türk toplumunun tahammülünün artmasında ve göç sürecinde izlenen politikaların toplumun geniş kesimlerinin desteğini almasında elverişli olduğu söylenebilir.³⁸ Bu sebeple ensar ve muhacir gibi dini kavramlar, devletin izlediği göç politikasına toplumun destek vermesini kolaylaştırmış ve toplumsal algıların ve tutumların olumlu bir seyir izlemesine katkıda bulunmuştur.³⁹

Ensar ve muhacir kavramının resmi temsilciler ve medya tarafından kullanılmasıyla ilgili eleştirilere bakıldığında bunların iki noktada toplandığını söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi tarihin belirli bir döneminde yaşanan özel bir olayı betimlemek için kullanılan bu kavramların, günümüzde yaşanan olayla ilgili olarak kullanılamayacağını iddia eden eleştirilerdir. Bu noktada kavram, teolojik ve tarihsel boyutu ile ele alınıp dini anlamda bu ifadelerin Suriyeli göçmenler için kullanılıp kullanılamayacağı tartışılmıştır.⁴⁰ Bu tartışmalarda dini referansların kullanılmasıyla ilgili daha teolojik değerlendirmeler yapılarak, işin siyasi, hukuki ya da sosyal boyutu ile ilgilenilmemiştir.

İkincisi ise devletin bunu pragmatik amaçlı kullandığını iddia eden eleştirilerdir. Bu konuyla ilgili yazdığı makalede Umut Korkut, son yıllarda ensar kavramının toplumu etkilemek için kullanılan bir söylem olduğunu iddia

37 Bu aynı zamanda Avrupa’nın aksine göç karşıtı olmadığı anlamına gelmektedir. Bu basit gibi görünen nüans önemlidir. Zira Suriyeli göçmenler özelinde “açık kapı politikası”, tek başına kullanıldığında mahiyeti yeterince anlaşılamamaktadır. Saussure (2001) kavramların zıt olarak birbirini tamamladığını belirttiği gibi, “açık kapı politikasının” zıttı, “göç karşıtlığı”dır. Suriyeli sığınmacılarla ilgili dünyada yaşanan asıl kriz, göç karşıtlığı ile ilgilidir. Bu sebeple Türkiye’nin, genel politik duruşun aksine açık kapı politikası izlemesi, göçmen karşıtlığının tehlikeli boyutları ile düşünülerek ele alındığında anlamlı hâle gelir.

38 Bu etkinin zamanla zayıfladığını ve toplumun, Yaşar’ın çalışmasında belirttiği gibi “merhamet yorgunluğu” yaşmasıyla birlikte Suriyelilere yönelik algıların ve tutumların olumsuz yönde geliştiğini vurgulamak gerekir (Ruhat Yaşar, *Kilis’te Sığınmacı Algısı: Toplumsal Otizm ve Ötekileştirme Sürecinin İlk Görünümleri* (Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yayınları, 2014), 125.).

39 Hükümete yakın basının bu iki kavramı nasıl kullandığı ile ilgili örnekler için bkz: Efe, *Türk Basınının Suriyeli Sığınmacılar*.

40 Tatışmanın boyutunu gösteren güzel iki örnek için Bkz: Salihoğlu, 2015; Somuncuoğlu, 2019.

eder. Yetkililerin göçmen hakları üzerinden bir program yapmak yerine, dini söylemlere başvurularak halkı etkilemeye çalıştığını ifade eden Korkut, dini söylem ile Suriye’den gelen Sünni Müslümanların kastedildiği ve diğer etnik ve dini grupların dışlandığını ifade etmiştir.⁴¹ Balkılıç ve Lloyd ise benzer bir iddiada bulunarak İslami söylemin kendi “ben” ve “ötekisini” ürettiğini iddia etmiştir. Bunu yaparken AK Parti’nin İslam medeniyetinin Batı değerlerinden daha üstün olduğu tezinden doğu-batı karşıtlığını da ürettiğini söyler.⁴² Bu eleştirilerin birleştiği noktalardan bir tanesi, kavramın Ak Parti tarafından çeşitli siyasal motivasyonlarla kullanıldığı noktasındadır.⁴³

Bu eleştirilerin bilerek ya da bilmeyerek ıskaladıkları önemli bir nokta bu kavramların Ak Parti’ye has olmadığı ve daha önceki göç olaylarında da kullanılmış olmasıdır. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonraki mübadele yıllarında ve daha sonra hükûmetlerinin baskıcı politikaları nedeniyle Balkanlardan Türkiye’ye göç etmek zorunda kalan Müslüman Türkler için “Muhacir” kelimesinin kullanılması ve bu ailelere Anadolu’da hâlâ “Muhacir” denmesi, bu kavramların kullanıma yeni dâhil edilmediklerinin en basit delilidir. Bunun yanı sıra, henüz Suriyeli sığınmacılar özelinde kullanılmadan önce, İslami kesim tarafından çeşitli yardım faaliyetleri için de bu kavramın tercih edildiği görülür.⁴⁴ Bu bakımdan ensar ve muhacir, teolojik bağlamın genişletilmesiyle, Türkiye’ye göç etmek zorunda kalan kişiler ya da farklı ülkelere yapılan yardım faaliyetleri için teşvik edici bir kavram olarak kullanılmıştır. Suriyeli göçmenlerle ilgili olarak ise göçün başladığı 2012 yılından itibaren hükûmetten bağımsız olarak öncelikle İslami kesim tarafından kullanılmaya başlanmıştır.⁴⁵ Bu bakımdan ensar ve muhacir benzetmesi, hükûmetin ürettiği bir kavram olmayıp sivil toplumun çeşitli olaylarla bağlantılı olarak dayanışmayı arttırmak için kullanageldiği bir tanımın tekrar edilmesidir. Üstelik devlet nezdinde ensar ve muhacir kavramlarının kullanılması hükûmet ile sınırlı bir olay

41 Umut Korkut, “Pragmatism, moral responsibility or policy change: the Syrian refugee crisis and selective humanitarianism in the Turkish refugee regime”, *Comparative Migration Studies* 4, no: 1 (02 Mart 2016): 2.

42 Özgür Balkılıç ve Fatma Armağan Teke Lloyd, “Does Islamic Inclusion of Syrians Represent a Real Challenge to Europe’s Security Approach? Dilemmas of the AKP’s Syrian Refugee Discourse”, *Turkish Studies*, (05 Haziran 2020).

43 Suriyeli sığınmacılar konusunda siyasi kutuplaşma Türk gazeteleri üzerinden gözlemlenebilir. Hükûmet karşıtı siyasi bloğa yakın duran gazeteler sığınmacılık konusunu hükûmete yönelik siyasi eleştirileri için araçsallaştırmaktadır. Bkz: Pandır vd., “Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi”, 2015.

44 Sadık Danışman, “Amacımız Ensar ve Muhacir Kardeşliğini Günümüze Taşımak”, Yardımcı Derneği, Son erişim: 22 Aralık 2020, <https://yardimeli.org.tr/tr/news/18515/amacimiz-ensar-ve-muhacir-kardesligini-gunumuze-tasimak>.

45 Bahadır Kurbanoğlu, “Suriyeli Göçmenlere Ensar Olmalıyız!”, *Haksöz Haber*, (01.10.2012), son erişim: 24 Aralık 2020, <https://www.haksozhaber.net/okul/suriyeli-muhacirlere-ensar-olmalimiz-6680yy.htm>

değildir. 2018 yılında yayınlanan TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu raporlarına, Suriyeli sığınmacılara karşı “komşuluk, misafirperverlik, muhacir ve ensar anlayışı ile” yaklaşıldığı ifade edilerek, bu kavramlar, Türk halkının yardımseverliğine atfen partiler üstü bir anlamda kullanılmıştır.⁴⁶

Ensar ve muhacir kavramının kullanılmasıyla ilgili eleştirilerdeki diğer bir nokta ise hükûmetin toplumu siyasal hedefleri doğrultusunda angaje ettiği yönündedir. Fakat bu konuda yapılan akademik bir çalışma, Suriyeli sığınmacılarla ilgili politikaların Türkiye’de insanların oy verme davranışları üzerinde, yazarın deyimiyle “ihmal edilebilir bir etkiye sahip olduğunu” göstermektedir.⁴⁷ Bu bakımdan ne hükûmetin Suriye politikası ne de kullandığı dini kavramların, seçmen üzerinde olumlu ya da olumsuz güçlü bir etki bırakmadığını söylemek mümkündür. Bu sebeple devletin dini referansları kullanması yukarıdan aşağı olmayıp, toplumla eş zamanlı olarak gerçekleşmiş ve populist olmaktan ziyade toplumun göçmenlere karşı olumlu tutumlarını desteklemiştir.

4.2 Diyanetin Kardeşlik Vurgusu

Diyanet İşleri Başkanlığının, Suriyeli sığınmacıların ülkeye gelmeye başladığı ilk andan itibaren süreçte aktif rol almaya çalıştığını görmek mümkündür. Sığınmacılarla paylaşılan ortak dini değerlerden hareketle kurum, ilk yıllardan itibaren yardım faaliyetlerine başlamış, dini sorumluluklardan doğan, zekat, fitre, kurban gibi yardımları sığınmacıların ihtiyaçlarını karşılamak için konsolide etmiştir.⁴⁸ Yardımların yanı sıra dini danışmanlık ve manevi hizmetleri organize etmek ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği düzenlemek için kendi içinde özel bir birim de teşkil etmiştir.⁴⁹ Bu bakımdan din işlerinin yürütüldüğü resmi kurum olarak diyanet, sığınmacılar konusunda hem hükûmetin politikalarıyla uyum içinde olmuş hem de resmi dini söylemi bu doğrultuda şekillendirmiştir. Bu doğrultuda sığınmacılarla ilgili ilk yıllardan itibaren Diyanetin de ensar ve muhacir kavramlarını kullandığını görmek mümkündür.⁵⁰ Fakat hutbeler, internet ve sosyal medya hesapları, görsel ve

46 TBMM, “Göç ve Uyum Raporu”, 277.

47 Onur Altındağ ve Neeraj Kaushal, “Do Refugees Impact Voting Behavior in the Host Country? Evidence from Syrian Refugee Inflows to Turkey”, *Public Choice*, 2020, 14.

48 “Kış Geldi Suriye İçin Bir Ekmek Bir Battaniye” kampanyası başlatıldı”, *Star*, 25 Aralık 2012, <https://www.star.com.tr/guncel/kis-geldi-suriye-icin-bir-ekmek-bir-battaniye-kampanyasi-baslatildi-haber-714851/>.

49 Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı, 31.07.2017 tarihli ve E.66202 sayılı Başkanlık onayı ile yürürlüğe giren “Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi” kapsamında kurulmuştur.

50 Mehmet Görmez, “‘Muhacirlere ensar olmak imanın en güzel alametlerindendir’”, *Anadolu Ajansı*, 11 Mart 2016, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/diyanet-isleri-baskani-gormez-muhacirlere-ensar-olmak-imanin-en-guzel-alametlerindendir/535551>.

yazılı basın kaynaklarını da kullanarak göçmenlerin ilk gelmeye başladığı andan itibaren, diyanet “din kardeşliği” kavramını daha yoğun şekilde tercih etmiştir. Diyanet tarafında çıkarılan *Diyanet* ve *Aile* gibi dergilerde Suriyeli sığınmacılardan bahsedilirken mutlaka “Suriyeli kardeşlerimiz”, “Sığınmacı kardeşlerimiz”, “Ensar-Muhacir kardeşliği” gibi kavramların kullanılması, sığınmacılara yönelik resmi-dini söylemin bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır.⁵¹ Yine her yıl bir tema ile Diyanetin düzenlediği “Kutlu Doğum Haftası” programında 2012 yılında “Kardeşlik Ahlakı ve Kardeşlik Hukuku” temasının seçilmesi de tesadüf değildir. 2012 yılı boyunca Diyanet yaptığı faaliyetlerde bu temaya vurgu yaparak, Suriyeli sığınmacılara toplumun sahip çıkmasını bir vecibe/sorumluluk olarak anlatmaya çalışmıştır.

Bu süreçte Diyanetin karmaşık olmayan basit bir strateji izlediğini görmek mümkündür. Diyanet, sığınmacıları “din kardeşi” olarak görerek onlara yardım edilmesi doğrultusunda halkı teşvik etmiş, toplumdan sığınmacılara dönük olası tepkilerin oluşmaması için dini referanslara atıflar yapılarak sığınmacılara karşı olumlu tavrın dini dayanaklarını oluşturmaya çalışmıştır. Hem hükûmetin resmi politikalarında yer alan dini referanslar hem diyanetin kardeşlik vurgusu hem de İslami STK’ların sığınmacılara yardım etmeyi dini bir sorumluluk olarak görmesi, süreç içinde Türkiye’de göç ve din arasında istikrarlı ve tutarlı bir ilişkinin kurulmasına katkı sağlamıştır. Bu bakımdan, önceki bölümlerde incelediğimiz göç teolojisinin teorisi ile pratiği arasında Batı’da oluşan boşluk ve tutarsızlığın bir benzerinin Türkiye’de oluşmadığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte bu yaklaşım biçiminin toplumda nasıl bir karşılık ürettiğini anlamak önemli bir sorudur.

4.3 Toplumsal Bağlam

4.3.1 Tanımlar ve Algılar:

Mülakat yapılan kişilerin Suriyeli sığınmacıları nasıl tanımladıklarını öğrenmek için “ensar ve muhacir”, “mülteci”, “din kardeşi” gibi kavramlar üzerinden yöneltilen ilk soruda, katılımcıların ensar ve muhacir tanımlamasına mesafeli oldukları görülmüştür. Bu kavrama koydukları mesafenin nedenleri sorgulandığında, kişilerin ensar kavramı ile bu göç sürecinin bir parçası hâline getirilip sorumluluk ve kabullenme zorunluluğunun yüklenmiş olmasından kaçındıkları görülür. Yine bazı kişilerin göçün yoğunluğu sebebiyle “biz mülteci olduk” tarzında eleştirel ifadeler kullanarak, ensar ve muhacir ifadesinin oluşturduğu bağı istemediklerini ve kendilerini Suriyelilerden

51 Bkz: Diyanet Aylık Dergi (Şubat 2015); Aile (Şubat 2015); Diyanet Aylık Dergi (Nisan 2018).

ayırarak istedikleri gözlenmiştir. Bununla birlikte kendisini dini anlamda kutsal görülen bu kavramlara laik görmeyerek ne kendilerinin ensar ne de Suriyelilerin muhacir olduğunu ifade eden katılımcılar da olmuştur. Bu kavramı kendine layık görmediğini belirten K. şöyle demektedir:

“Ensar ve muhacir tarihi olarak çok önemli kavramlar. Ne bizler ne de Suriyeliler Müslümanlığın bir çok şeyini yerine getirmiyoruz. Zamanın modasına kapılmış gitmiş bir Müslümanlık yaşıyoruz. Bu sebeple kendimizi öyle görmüyorum”

Mülakat yaptığımız kişilerin çoğunluklu ensar ve muhacir kavramlarını yukarıda belirtilen sebeplerle tercih etmezken, Suriyelileri savaş mağduru ve din kardeşleri olarak tanımladıkları görülmüştür. Din kardeşi, daha önceki bölümlerde ele aldığımız gibi, resmi-dini söylem içinde daha çok Diyanet tarafından tercih edilmiştir. Diyanet ensar ve muhacir kavramlarını kullanmakla birlikte daha çok din kardeşliği vurgusu yapmaktadır. Mülakata katılanların Suriyeliler için göçmen, sığınmacı, mülteci gibi ülkeye gelme sebepleriyle bağlantılı kavramlar yerine, değerler üzerinden bir adlandırmaya gitmiş olmaları resmi-dini söylemin etkisi açısından önemlidir. Fakat katılımcılar Suriyeli sığınmacıları din kardeşi olarak görmeleri ile Diyanetin din kardeşliğine yaptığı vurgunun etkili olduğuna katılmamaktadırlar. B. bu kavram(lar)ı tercih etmelerinde “devletin kullandığı dini söylemin etkili olabileceğini fakat böyle bir etki olmasa da Suriyeli sığınmacıların din kardeşleri olduğu gerçeğinin değişmeyeceğini” ifade etmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Yine kişilerin din kardeşi kavramını tercih etmesinde Diyanet’in söylemlerinden ziyade, dini pratikleri yaparken camide ya da Ramazan aylarında beraber oruç tutarken gündelik hayatta aynı dini pratikleri beraber yerine getirmelerinin de etkili olduğu ifadelerinden anlaşılır. Katılımcılardan Ö.’nün “Din kardeşiyiz çünkü onlar da Müslüman. Aynı camiye gidiyoruz.” ve T.’nin “dini yaşama şeklimiz çok benziyor.” şeklinde söyledikleri ifadeler, din kardeşliğini kendi tecrübelerine dayanarak belirttiklerini somutlaştırır. Yine katılımcılar neden Suriyelilere yardım ettikleriyle ilgili sorularda ihtiyaç sahibi olmaları ve insanlık gereği yardım yapmaları gerektiğini belirtmelerinin yanı sıra, “onlar bizim din kardeşimiz, tabii ki yardım etmeliyiz” gibi ifadelerle, din kardeşliği ifadesinin parik bir karşılığı olduğunu da gösterir. Bu açıdan bakıldığında Kilis halkının neredeyse kendi nüfusu kadar göçmeni, şehirde büyük bir problem yaşanmadan uzun yıllardır ağırlayabilmelerinde, onları din kardeşi olarak görmelerinin etkisi olduğu söylenebilir. Bunun dini bir sorumluluk olduğunun da altını çizmektedirler.

Bununla birlikte savaş mağduru kavramının çoğunlukla tercih edilmiş olması, sığınmacı krizinin ilk yıllarındaki genel algı ile uyumludur ve Suriye

sınırında yer alan ve savaşın kıyısındaki Kilis sakinleri için anlaşılır bir adlandırmadır. Ayrıca, Hatay ile birlikte Kilis 2011 yılında başlayan sığınmacı hareketliliğinin en sık ve yoğun yaşandığı şehirlerdir. Şehirden sadece 10 km kadar uzakta yer alan Suriye'nin Azez ilçesinde ve kırsalda yaşanan çatışmalar, Kilis şehrinden net olarak duyulmakta idi. Yine önce IŞİD sonra PYD/YPG terör örgütlerinin bölgeye yönelik saldırılarını artırdıkları dönemde (özellikle 2016 ve 2017) Türkiye sınırındaki iller tehdidi doğrudan hissetmiş ve yaşamıştır. İlerleyen dönemlerde yürütülen Fırat Kalkanı Harekatı'na Kilis ve Gaziantep sınırından başlanması sebebiyle, Kilis halkı yürütülen operasyonlara doğrudan şahit olmuştur. Bu nedenle Kilisli Suriyeli sığınmacıların savaş mağduru olduklarını hem bizzat kendi tecrübeleriyle hem de sığınmacıların yaşadıklarını dinleyerek / gözlemleyerek anlamışlardır.

Bu aynı zamanda resmi kurumlarca kullanılan dini referansların, toplumsal algıyla uyumlu olduğuna da işaret eder. Resmi ve gündelik kullanım arasında bir kopukluk ya da dışarıdan teşvik yoktur fakat ortak değerlere yapılan benzer atıflar vardır. Değerler üzerinden tanımlanan göçmenlerle bağ kurulması daha kolay hâle gelir, daha iyi empati kurulabilir ve şehir halkı, nüfuslarının iki katına çıkmasıyla yaşanacak sıkıntılara katlanmak için manevi bir dayanak bulmuş olur. Öte yandan siyasal alanda ensar ve muhacir kavramına bu denli atıf yapılmış olmasına rağmen toplum tarafından rağbet görmemiş olması, temas edilmesi gereken önemli bir bulgudur. İnsanlar Suriyelilere yardım etmekle birlikte aralarında ensar ve muhacir gibi bir ilişkinin olmasını istememektedirler. Bununla birlikte Suriyeli sığınmacıları din kardeşi olarak gördüklerini ifade etmeleri, yardım ve tahammül konusunda onları teşvik eden bir unsur olmuştur.

4.3.2 Sığınmacılar ve Gündelik Yaşam

Suriye sınırında olması sebebiyle Hatay, Kilis, Gaziantep ve Urfa illeri, göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı iller olmuştur. Diğerlerine nazaran daha küçük bir şehir olan Kilis'te, çok sayıda sığınmacının gelmesi ile birlikte şehir yaşamı yeni dinamikler ve zorluklarla karşılaşmıştır. Mülakat yapılan kişilerle bu zorluklar hakkında konuştuğumuzda, daha önce hazırlanan çalışmalarda verilen yanıtlara benzer sonuçlara ulaşılmıştır.⁵² Yapılan mülakatlarda Kilis'te özellikle hastane hizmetlerinin yetersizliğiyle ilgili rahatsızlıklar, kira artışları ve işsizlik en sık ifade edilen sorunlardır. Bir devlet ve bir özel olmak üzere iki hastanenin bulunduğu Kilis'te, nüfusun bir anda yoğun bir şekilde artması ile birlikte sağlık hizmetleri yetersiz kalmıştır. Katılımcılar bu

52 Yaşar, *Kilis'te Sığınmacı Algısı* (Kilis: 2014); Erdoğan, *Suriyeliler Barometresi* (Ankara: 2019)

durumda sığınmacıları doğrudan suçlamak yerine, altyapı yetersizliğine vurgu yapmaktadırlar.

Özellikle kadın katılımcıların ifade ettiği bir diğer sorun ise Türk erkeklerinin Suriyeli kadınlarla ya ikinci evlilik yaptıkları ya da eşlerini terk ederek onlarla evlendikleri yönündeki şikâyetler olmuştur. Bu konuda şikâyetler yoğun olsa da genel verilen cevap “benim şahit olduğum bir olay yok ama bu konuda çok şeyler duyduk” şeklinde olmuştur. Sığınmacıların şehre ilk geldikleri dönemden itibaren Kilis’te bu konuyla ilgili tartışmaların yapıldığına şahit olmak mümkündür. Bununla birlikte bu konuda resmi bir istatistik üretmek olasılık dâhilinde gözükmemektedir. Fakat olayın gerçek olmasından ziyade kadın katılımcıların tamamının bundan şikâyet etmesi, Suriyeli algısının değişkenliğine işaret etmektedir. Kadınlar, sığınmacıları din kardeşi ve savaş mağduru olarak görmektedirler. Onlara acıdıklarını ve yardım etmek istediklerini belirtmektedirler. Bununla birlikte Türk kadınlar arasında oluşan bu algı, farklı bağlam oluştuğunda, bir tehdit olarak görülen Suriyeli kadınlardan kendi ailelerini koruma içgüdüsüne dönüşmektedir. Din kardeşliği ya da acıma duyguları, savunma mekanizmalarının yanında zayıflamaktadır. Kişisel bir tecrübesi ya da kendi yakınlarında böyle bir olayla karşılaşmamış olsa dahi, algının oluşturduğu korku, karşısındaki kişileri içlerinde bulundukları bağlamdan bağımsız bir şekilde ele almalarına yol açmaktadır.

Buna benzer bir durum ekonomiyle ilgili sorunlarda da kendisini gösterir. Suriyelilerin şehre gelmesi ile birlikte ekonominin daha canlı hâle geldiğini söyleyen özellikle esnaf katılımcıların yanı sıra, onların işlerini ellerinden aldığını ifade edenler aynı duruma yönelik iki farklı bakış açısını ortaya koymaktadır. Birinci grupta yer alanlar göçün doğrudan kendilerine sağladığı ekonomik menfaate odaklanırken, ikinci gruptakiler göçmenleri rakip olarak görmekte ve dezavantajlı duruma düştüklerini anlamaktadırlar. Bununla birlikte göçün şehir ekonomisine kattığı canlılık şehirdeki ekonomik faaliyetlerin artmasına ve çeşitlenmesine de katkıda bulunmuştur. Katılımcılardan H.: “Abim yeni dükkan açtığında işleri Suriyeliler sayesinde çok artmıştı. Eskiden işler bu kadar yoğun olmuyormuş” diyerek, bu fikri desteklemektedir. Sonuç olarak, tüm küçük Anadolu şehirleri gibi göç veren ve özellikle nitelikli insan gücü kaybından ve bunun getirdiği ekonomik kayıptan şikâyet eden Kilis, aldığı yoğun göç ile birlikte gündelik hayatta ekonomik bir canlılığa kavuşmuştur. Bu durum Kilis’te yaşayanların sosyo-ekonomik durumlarına göre farklı algılanması ile sonuçlanmıştır.

Mülakat yaptığımız kişilerin göçün ekonomik katkısı/zararı yönündeki görüşleri bu algı çeşitliliğinin sonucudur. Bir önceki paragrafta, Suriyeli eş

konusunda değindiğimiz savunmacılık, göçün ekonomik etkisine olumsuz bakanlar açısından burada tekrar devreye girmektedir. Ötekini kabul etmek için oluşturulan tanımlamalar ve savaş mağduru insanlara duyulan acıma hissi, aynı işi alma konusunda bir rekabet ortaya çıktığında değişmektedir. Şehir içinde gündelik hayata dâhil olan Suriyeliler, artık savaş mağduru olmaktan çıkarak potansiyel rakip hâline gelmektedir. Daha genel bir bakış ile Suriyeli sığınmacılar savaş mağdurluğundan çıkıp normalleşmek istedikçe, onlara bakış açısı da ekonomik gerekçelerle, gündelik hayattaki rekabetin getirdikleriyle şekillenmektedir. İster hastane kuyruğunda ister evlilikte ve ister iş bulma konusunda olsun meselenin bir rekabet unsuruna dönüştüğü noktalarda, sığınmacılara yönelik algılar değişmekte ve sığınmacılara yönelik “acıma” duyguları azalmaktadır.

4.3.3 Yardım ve Geri Gönderilme

Ev sahibi toplumun sığınmacılardan hissettiği tehdide rağmen yardım söz konusu olduğunda Suriyeli sığınmacılar yerli halkın gözünde yeniden mazlum ve mağdur rollerine dönerler. Dini referansların da sığınmacılara yardım etme konusunda yeniden kullanılmaya başlandığı görülür. Savaştan kaçan sivil halk Türkiye’ye geldiğinde şehir hazırlıksız yakalanmış ve on binlerce insanın barınması ve beslenmesi için gerekli kaynaklar yerel halkın desteğiyle tamamlanarak kriz evresi atlatılmıştır. Ancak bu yardım süreci uzadıkça Yaşar’ın deyiimiyle bu bir “merhamet yorgunluğuna” dönüşmüştür.⁵³ Yorgunluk, yardımın yoğunluğu ve süresiyle alakalıdır. Suriye krizinin patlak verdiği ilk yıllarda yaşanan sığınmacı hareketliliği, yardımları ve desteği de zorunlu olarak sürekli hâle getirmiştir. Sığınmacı bir aileye yardım edildiğinde ve onun ihtiyaçları tamamlandığında sırada başka bir aile beklemektedir. Ya da özellikle eşini kaybetmiş çocuklu kadınlar çalışamadıkları için, yardımın kesilmeden düzenli bir şekilde yapılmasına bağımlı hâle gelmiştir. Buna rağmen Kilis halkının çoğunluğu bu süreçte çeşitli şekillerde yardıma bulunmuştur. Mülakata katılanların tamamına yakını, Suriyeli sığınmacılara nakdi ya da eşya yardımıyla bulunduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bir kişi hariç diğerleri, Suriyelilere yardım ederken dini duyguların da yardım etmelerini etkilediğini ifade etmişlerdir.

Mülakata katılanlar “yardım yaparken dini anlamda huzur duyuyorum” benzeri ifadeleri çokça belirtmektedirler. Yardımları yaparken karşılarındaki kişilerle aynı dini paylaştıkları için mi yoksa şahsi nedenlerle mi harekete geçtikleri sorulduğunda, katılımcılar karşılarındaki kişilerin dinlerinin bir

⁵³ Yaşar, *Kilis’te Sığınmacı Algısı* (Kilis: 2014), 40

önemi olmadığını, inançlarının başkalarına yardım etmeyi teşvik ettiği için bunu yaptıklarını ifade etmişlerdir. Buradan hareketle Suriyeli sığınmacılara yardım edilmesi din kardeşliğinden ziyade, Suriyelileri kabul eden toplumun kendi dini değerlerinden kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim bazı katılımcıların, sığınmacıların Müslüman olmasa da şehir tarafından kabul edileceğini ifade etmeleri buna işaret etmektedir. Suriyeli ihtiyaç sahiplerine yardım konusunda farklı görüşlerin tartışma açacak kadar büyük olmadığı görülür. Onlara yardım etmek insani ve dini bir görev olarak algılanmaktadır. Fakat mesele devlet yardımlarına geldiğinde, özellikle ekonomik gelir düzeyi düşük kişiler için, durumla ilgili algı yine değişmektedir. Bazı katılımcılar, Suriyelilerin gıdadan kiraya, çocuk yardımından aylık düzenli bir maaşa kadar her şeyi devletten aldıklarına inanmaktadır. Bazen sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan yardımların da devlete mal edildiği görülür. Onların ihtiyaç sahibi olduğu, kendileri yardım ederken hatırlanır, başka insanların yardımları da takdir görür, ama devletin sığınmacılara yardımı hem olumsuz hem de olduğundan daha fazla algılanmaktadır. Kısaca yardım ve destek onları kurtaracak kadar olduğunda desteklenir ama fazla olduğu düşünüldüğünde rahatsızlık oluşturur. Yine de bunun bütün katılımcıların ortak düşüncesi olmadığını da belirtmek gerekir.

Suriyeli sığınmacılarla ilgili başka bir mesele de onların yeniden ülkelerine dönmeleri ya da devlet tarafından döndürülmeleridir. Katılımcıların yarısından fazlası Suriyelilerin ülkelerine güvenlik sağlandıktan sonra geri dönmelerini istemektedir. Bununla birlikte zaman açısından “Suriyelilerin şu an ülkelerine geri gönderilmesi” konusuna sıcak bakmadıkları tespit edilmiştir. Bunun sebebi sorulduğunda, orada güvenlik sorununun devam etmekte olduğu, eğer gönderilirlerse hayatlarının riskte olacağını söylemişlerdir. Bir katılımcı (A.) geri gönderilmeleriyle ilgili şöyle demiştir:

“Ben çok dindar biri değilim ama Allah’tan korkuyorum. Suriyelilerin gelmesi ile burada bazı sorunlar yaşadık ama onlar mağdur durumda. Her hafta evimi temizlemeye Suriyeli bir kadın geliyor. Ben ona fazladan para veriyorum çünkü ihtiyacının olduğunu biliyorum. Suriyelilerin bu şartlarda geri gönderilmesini istemem. Ben sıkıntıları tolere ediyorum çünkü Allah’tan korkuyorum.”

Daha önce de belirttiğimiz gibi Kilis halkı, Suriye iç savaşını yakından görerek sonuçlarını birinci elden tecrübe etmiştir. Sınırdaki şehirler dışında göçmenlerin gittiği yerlerde yerli halkın gördüğü şey, savaştan bağımsız olarak sığınmacı hareketliliğidir. Diğer şehirlerdeki insanların Suriye savaşıyla ilgili bilgileri medya haberleri ile şekillenmektedir. Fakat Kilis’te

özellikle Fırat Kalkanı Harekâtı öncesi sürekli işitilen silah ve bomba sesleri dışında, sivillere yapılan saldırılarda yaralanan bazı kişilerin zaman zaman Kilis Hastanesine getirilmesi gibi canlı olayların insanlar tarafından görülmüş olması, buradaki insanların Suriye’de yaşanan trajedi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarını sağlamıştır. Bu sebeple Kilis halkının sığınmacıların geri gönderilmesiyle ilgili belirli dönemlerde alevlenen tartışmaya bakış açısı, diğer insanlardan daha farklı olmaktadır. Şehrin nüfusunun aniden artmasıyla ortaya çıkan problemler ve bu çalışmada daha önce temas edilen rahatsızlıklar, Kilis halkının konuya bakış açısını farklılaştıran diğer önemli bir unsurdur. Bu sebeple sığınmacıların geri gönderilmesi konusundan daha temkinli davrandıkları gözlenebilir. Mülkatlarda söylenen “Allahtan korkarım”, “bu hâlde gitmelerini istemek günahtır” gibi ifadeler bu temkinli yaklaşımın ve dinin bunun üzerindeki etkisinin örneğidir. Kendilerine sığınan kişilerin emniyetini garanti altında tutma isteği, aslında göçmenleri gizli bir kabullenmenin işareti olarak görülebilir. Kendi kararları yüzünden göçmenlerin başına gelebilecek sıkıntılardan duyulan korku ise dini bir mesuliyetin yansıması olarak seçilen sözlerde kendini ifşa eder.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma Türk toplumunun Suriyeli sığınmacıları kabullenmelerinde dinin bir rolü olup olmadığını bir göç teolojisi yaklaşımı üretmeye çalışarak 3 bağlamda incelemeyi hedeflemiştir. Bunu yaparken İslam dininde kutsal bir yönü olan göçün teorik yönü ile pratikte gerçekleşen göç olgusu arasında nasıl bir ilişki olduğu anlaşılmak istenmiştir. İslam’da göç olgusu hicret hadisesi ile şekillenmiştir. Hicret olgusu, tıpkı Yahudilikte “Mısır’dan çıkış” gibi, göç olgusunun İslam teolojisine girmesini sağlamıştır. Bununla birlikte göç, bir anma ya da teorik temennilerin ötesinde, İslam’da bir hukuk üretmiştir. Böylece pratikte gerçekleşen bir olay, önce teoriye taşınarak dini bir olgu hâline gelmiş ardından daha sonraki dönemlerde yaşanan göç pratiklerinde Müslümanlara izleyebilecekleri bir yol çizmiştir.

Göç teolojisinin pratiğini aradığımız, Türkiye’de, göç ve din arasındaki ilişkiye çok boyutlu bakmak gerekliliği doğmuştur. Nitekim siyasal alanda Cumhurbaşkanı ve hükûmetin Suriyeli sığınmacılarla ilgili konuları, dini kavramlara referans yaparak ele almaları, öncelikle siyasette bu ilişkinin nasıl çalıştığını anlamayı gerekli kılmıştır. Ardından resmi olarak dini temsil eden Diyanet İşleri Başkanlığının bu konuya nasıl yakaştığını tespit etmek önem arz etmiştir. Her iki bağlamda da çalışmanın odak noktası, hangi dini referansların ne kadar hangi sıklıkla kullanıldığını ölçmek gibi bir yöntem

belirlemek yerine, bu kurumlar tarafından tercih edilen kavramlar etrafında şekillenen tartışmalara odaklanmak ve bunun toplumsal karşılığına bakmak olmuştur. Neticede hem iktidarın hem de Diyanetin Suriyeli sığınmacıları dini referanslarla ele aldıkları ve bu durumun özellikle siyasal arenada tartışmalara yol açtığı görülmüştür.

Resmi söylemin dini referanslara dayanması, göçmenlerin toplumsal kabulünü kolaylaştırma ve sığınmacılara sahip çıkmayı dini bir görev olarak topluma mal etmek istemiştir. Bununla birlikte Kilis'te mülakat yaptığımız kişilerin bu kavramları tercih etmedikleri görülmüştür. Fakat bu, onların göçmenlere yönelik eylemlerde dini referanslara itiraz etmeleri anlamında değildir. Göçmenlerin tanımlanmasında tercih edilen “din kardeşliği”, yardım ve savaş ile ilgili konularda dini referansların tercih edilmesi, toplumun kabulde dinden bağımsız olmayacak şekilde kendi tecrübesinden beslendiğine işaret etmektedir.

Sığınmacıların şehirlere ulaşması ile birlikte kabullenme ya da reddetme toplumsal olarak pratik bir eyleme dönüşür. Nitekim kamplarda yaşayan sığınmacılar, halkın gündelik yaşantısından kopuk, devletin sorumluluğuna bırakılmış “yabancı” alanda yaşayan kişilerdir. Fakat şehirdeki göçmenler, artık sığındıkları toplumla yüzleşmek zorunda kalırlar. Bu noktada ortak değerler onların kabul edilmesinde etkili olacaktır. Kilis özelinde bu kabullenmede, sığınmacıların savaştan kaçmaları, Kilis'in savaşa yakın olması ve dini duygular etkili olmuştur. Elbette yapılan mülakatların sonuçları Kilis halkı için genellenemez ancak önemli birtakım sonuçlara ulaşmamıza yardım edebilir. Öncelikle Suriyeli sığınmacıların kabul edilmesi sorunsuz değildir. Toplumun mutlak olarak “sığınmacılar iyidir” ya da “sığınmacılar kötüdür” gibi keskin ayrımlar yaptığı söylenemez. Suriyelilerle ilgili toplumsal algı, onların hangi bağlamda ele alındıkları ve onlara biçilen rol ile şekillenmektedir. Bir Suriyeli savaştan kaçarak Türkiye'ye sığındığında “mazlum”, şehre geldiğinde “misafir”, menfaat çatışması yaşandığında “rakip”, kendi kültürüyle farklılaştığı zaman “yabancı”, yardıma muhtaç olduğunda “gariban” olabilmektedir. Bu tıpkı Erving Goffman'ın bahsettiği benliğin sunum biçimleriyle şekillenen rollere dayalı algıya benzemektedir.⁵⁴ Şehre sığınan Suriyeliler, toplumsal sahnede içinde bulundukları durumdan kaynaklı farklı rollerle kendilerini göstermekte ya da toplum tarafından farklı roller içinde ele alınmaktadırlar. Savaş mağduru olarak kendisine rol biçilen bir Suriyeli, iş ya da evlilik konusunda kendinden “beklenen rolü” sergilemediği için, toplumun gözünde anomi oluşturmaktadır. Bu sebeple mülakat esnasında yardımseverlik, savaş, mağduriyet gibi kavramların geçtiği noktalarda, dini

54 Erving Goffman, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2017).

referansların kullanıldığı ve onlara biçilen role uygun olarak, katılımcıların duruma özgü roller takındıkları görülmüştür. Fakat sığınmacıların gelmesiyle birlikte şehir hayatında ortaya çıkan problemler konuşmaya başlandığında, yeni roller takınılmış ve sığınmacılar “savaş” bağlamında değil, “kent” bağlamında ele alınmıştır. Artık problem Suriyeli sığınmacılar ve onların acı tecrübeleri değil, şehrin kendisidir. Bu ayrımlar ve rollere göre takınılan yeni roller, doğal bir biçimde kendisini gösterir. Bu doğallık ise dışlamanın değil, tam tersine kabullenmenin yansımalarıdır.

Avrupa’da göçmenlere karşı tutumda dinin rolünü incelediğimizde, göç teolojisinin teorisi ve pratiği arasında bir uyumsuzluğun ortaya çıktığı görülür. Teoride göç kutsal bir yolculuk, dini duyguların güçlenmesi, yardımlaşma ve dayanışma ekseninde ele alınmıştır. Fakat metinlerde kutsanan göç, pratik hayatta dini temsil eden kurumlar tarafından olumsuz algılanmış ve yansıtılmıştır. Türkiye özelinde 3 farklı bağlamda (siyasi, dini otorite ve toplum) ele aldığımız göç ve din arasındaki ilişkide ise, teori ile pratiğin bir uyum sağladığı görülmüştür. Hem resmi kurumlarca hem de toplum tarafından göçün dini boyutuna yapılan vurgu, pratikte de kendini göstermiş ve sığınmacıların kabul edilmesinde bir motivasyon oluşturmıştır. Teori ve pratiğin uyumu, Kilis gibi neredeyse kendi nüfusu kadar sığınmacıyı ağırlamayı başaran şehirlerde daha belirgin hâle gelir. Toplumun kabullenmedeki motivasyonları açısından din önemli bir rol oynar. Yardım ederken manevi tatmin, göçmenlere tavır almada ise dini korkular, kişilerin tercihlerine etki eder. Üstelik bu rol, kendilerine otorite tarafından biçilmez; kendi kavramlarını ve sebeplerini toplum kendi üretir.

Kaynakça

Aktay, Yasin. “İslamcılık ve Bir Modern Melankoli: Eve Dön(eme)mek”. *Milel ve Nihal* 5, sy 3 (2008): 13-50.

Altındağ, Onur, ve Neeraj Kaushal. “Do Refugees Impact Voting Behavior in the Host Country? Evidence from Syrian Refugee Inflows to Turkey”. *Public Choice*, 2020, 1-30.

Altun, Esra. “Bir İddianın Analizi: Afrikalı Lawrence”. *Ortadoğu Etütleri* 13, no. 1 (30 Ocak 2021): 47-70. <https://doi.org/10.47932/ortetut.794806>.

Amjad-Ali, Charles. “Challenges of Diversity and Migration in Islamic Political Theory and Theology”. *Theology of Migration in the Abrahamic Religions*, 187-208. New York: Palgrave Macmillan, 2014.

Andrejč, Gorazd. “Infiltrators, Imposters, or Human Beings? The Slovenian Socio-Political Imaginary, Christianity, and the Responses to the 2015–2016

Migrant Crisis”. *Religion in the European Refugee Crisis*, 39-60. Switzerland: Palgrave Macmillan, 2018.

Austin, John Langshaw. *How to Do Things with Words*. Clarendon Press, 1962.

Baggio, Fabbio, ve Agnes Brazal. *Faith on the Move: Toward a Theology of Migration in Asia*. Quezon City: Malina University Press, 2007.

Balkılıç, Özgür, ve Fatma Armağan Teke Lloyd. “Does Islamic Inclusion of Syrians Represent a Real Challenge to Europe’s Security Approach? Dilemmas of the AKP’s Syrian Refugee Discourse”. *Turkish Studies*, 05 Haziran 2020. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14683849.2020.1774372>.

Beaman, Lorry, Jennifer Selby, ve Amelie Barras. “No Mosque, No Refugees: Some Reflections on Syrian Refugees and the Construction of Religion in Canada”. *The Refugee Crisis and Religion: Secularism, Security and Hospitality in Question*, Reprint edition., 147-81. London ; New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2017.

Berger, Peter L., ve Thomas Luckmann. *The Social Construction of Reality*. New York, 1966.

Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım, 2014.

Cruz, Gemma Tulud. *An Intercultural Theology of Migration: Pilgrims in the Wilderness*. Leiden; Boston, 2010.

———. *Toward a Theology of Migration: Social Justice and Religious Experience*. New York: Palgrave Macmillan, 2016.

Danışman, Sadık. “Amacımız Ensar ve Muhacir Kardeşliğini Günümüze Taşımak”. Yardımelî Derneği, 22 Haziran 2012. <https://yardimeli.org.tr/tr/news/18515/amacimiz-ensar-ve-muhacir-kardesligini-gunumuze-tasimak>.

Dijk, Teun A. van. *Discourse and Power*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire ; New York: Palgrave, 2008.

Diñçer, Osman B., Vittoria Federici, Elizabeth Ferris, Sema Karaca, Kemal Kirişçi, ve Elif Özmenek. “Turkey And Syrian Refugees: The Limits Of Hospitality”, Ankara: USAK, 2013.

Durmaz, Osman. *İslam’da Mülteciler Hukuku*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 2014.

Düvell, Franck. “Turkey, the Syrian Refugee Crisis and the Changing Dynamics of Transit Migration”. *IEMed Mediterranean Yearbook*, 278-81. Barcelona: EMed, 2013.

Efe, İbrahim. “A Corpus-Driven Analysis of Representations of Syrian Asylum Seekers in the Turkish Press 2011–2016”. *Discourse & Communication* 13, no. 1 (01 Şubat 2019): 48-67.

- . “Türk Basının’da Suriyeli Sığınmacılar”. İstanbul: Seta, 2015.
- Erdoğan, M. Murat. “Suriyeliler Barometresi 2019”. Ankara: UNHRC, 2019.
- . *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2015.
- . “Türkiye’deki Suriyeliler: 9 Yılın Kısa Muhasebesi”. *Perspektif* (blog), 28 Şubat 2020. <https://www.perspektif.online/turkiyedeki-suriyeliler-9-yilin-kisa-muhasebesi/>.
- . *Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2015.
- Euronews. “İŞİD’den kaçan Yezidiler Türkiye’de”, 09 Ağustos 2014. <https://tr.euronews.com/2014/08/09/isid-ten-kacan-yezidiler-turkiye-de>.
- Feischmidt, Margit, Ludger Pries, ve Selin Cantat. *Refugee Protection and Civil Society in Europe*. Switzerland: Springer, 2019.
- “Geçici Koruma”, 2020. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. “Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler”, 2020. <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>.
- Goffman, Erving. *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2017.
- Görmez, Mehmet. “Muhacirlere ensar olmak imanın en güzel alametlerindendir”. Anadolu Ajansı, 11 Mart 2016. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/diyanet-isleri-baskani-gormez-muhacirlere-ensar-olmak-imanin-en-guzel-alametlerindendir/535551>.
- Grau, Marion. “Circumambulating Exodus-Migration- Conquest: A Theological Hermeneutics of Migratory Narrativity”. *Contemporary Issues of Migration and Theology*, 11-30. New York: Palgrave Macmillan, 2013.
- Gülifer, Suna, ve İhlamur Öner. “Turkey’s Refugee Regime Stretched to the Limit? The Case of Iraqi and Syrian Refugee Flows”. *Journal of International Affairs* 18, no. 3 (01 Ekim 2013): 191-228.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamber*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2017.
- Korkmaz, Arif. *Göç ve Din*. 2. bs. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2017.
- Korkut, Umut. “Pragmatism, moral responsibility or policy change: the Syrian refugee crisis and selective humanitarianism in the Turkish refugee regime”. *Comparative Migration Studies* 4, no. 1 (02 Mart 2016): 2-20.
- Krotofil, Joanna, ve Dominika Motak. “Between Traditionalism, Fundamentalism, and Populism: A Critical Discourse Analysis of the Media

Coverage of the Migration Crisis in Poland”. *Religion in the European Refugee Crisis*, 61-86. Switzerland: Palgrave Macmillan, 2018.

Kurbanoglu, Bahadır. “Suriyeli Muhacirlere Ensar Olmalıyız! - Bahadır Kurbanoglu”. Haksöz Haber, 01 Ekim 2012. <https://www.haksozhaber.net/okul/suriyeli-muhacirlere-ensar-olmalyiz-6680yy.htm>.

Leustean, Lucian N., ed. *Forced Migration and Human Security in the Eastern Orthodox World*. 1st edition. Routledge, 2019.

Luca, Mavelli, ve Wilson Erin, ed. *Refugee Crisis and Religion: Secularism, Security and Hospitality in Question*. London ; New York: Rowman and Littlefield, 2017.

Lundberg, Johanna G. “Christianity in a Post-Christian Context: Immigration, Church Identity, and the Role of Religion in Public Debates”. *Religion in the European Refugee Crisis*, 123-44. Switzerland: Palgrave Macmillan, 2018.

Mavelli, Luca, ve Erin Wilson, ed. *The Refugee Crisis and Religion: Secularism, Security and Hospitality in Question*. Reprint edition. London ; New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2016.

Orhan, Oytun. “Suriye’ye Komşu Ülkelerde Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar, Öneriler”. Ankara: ORSAM, 2014.

Orhan, Oytun, ve Sabiha S. Gündoğar. “Oytun Orhan ve Sabiha Senyücel Gündoğar, Effects of the Syrian Refugees on Turkey”. Ankara: ORSAM, 2015.

Padilla, Elaine, ve Peter Phan, ed. *Contemporary Issues of Migration and Theology*. New York: Palgrave Macmillan, 2013.

———, ed. *Theology of Migration in the Abrahamic Religions*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.

Pandir, Müzeyyen, İbrahim Efe, ve Alaaddin F. Paksoy. “Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi”. *Marmara İletişim Dergisi*, no. 24 (21 Temmuz 2016): 1-26.

Phan, Peter C. “Deus Migrator—God the Migrant: Migration of Theology and Theology of Migration”. *Theological Studies* 77, no. 4 (01 Aralık 2016): 845-68.

Salihoğlu, Latif. “Sığınmacılar muhacir mi, musafir mi?” *Yeniasya*, 19 Kasım 2015. https://www.yeniasya.com.tr/m-latif-salihoglu/siginmacilar-muhacir-mi-musafir-mi-1_369459.

Sarikaya, Mehmet Emin. “Zorunlu Göç Bağlamında Kuran’da Göç”. *Journal of Analytic Divinity* 2, no. 1 (2018): 235-52.

Saussure, Ferdinand De. *Genel Dilbilim Dersleri*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2001.

Schoenfeld, Devorah. “‘You Will Seek From There’: The Cycle of Exile and Return in Classical Jewish Theology”. *Theology of Migration in the Abrahamic Religions*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.

Searle, John R. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press, 1969.

Sezgin, Ayşe Aslı, ve Tuğba Yolcu. “Göç ile Gelen Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Uyum ve Toplumsal Kabul Süreci”. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 4, no.1 7 (20 Nisan 2016): 417-436.

Somuncuoğlu, Sadi. “Muhacir, Ensar, Suriyeli sığınmacı”. Yeniçağ, 02 2019. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/muhacir-ensar-suriyeli-siginmaci-50812yy.htm>.

Star. “Kış Geldi Suriye İçin Bir Ekmek Bir Battaniye’ kampanyası başlatıldı | STAR”, 25 Aralık 2012. <https://www.star.com.tr/guncel/kis-geldi-suriye-icin-bir-ekmek-bir-battaniye-kampanyasi-baslatildi-haber-714851/>.

“Suriye’den Türkiye’ye Nüfus Hareketleri Kardeş Topraklarındaki Misafirlik”. Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2014.

“Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri”. Ankara: ORSAM-TESEV, 2015.

TBMM. “Göç ve Uyum Raporu”. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 2018.

Tolay, Juliette. “Deconstructing Turkish Public Attitudes Towards Refugees: Empowering Rights Over Politicization and Self-Gratification”. *USAK Yearbook of Politics and International Relations*, no. 6 (2013): 1-29.

TÜİK. “TÜİK - Coğrafi İstatistik Portalı”, 2020. <https://cip.tuik.gov.tr/>.

“Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar, 2013 Saha Araştırması Sonuçları”. Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2013.

“Türkiye’deki Suriyeliler Özel Raporu”. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu, 2018.

Ulrich, Schmiedel, ed. “‘We Can Do This!’ Tackling the Political Theology of Populism”. *Religion in the European Refugee Crisis*, 205-224. Switzerland: Palgrave Macmillan, 2018.

Ulrich, Schmiedel, ve Smith Graeme, ed. *Religion in the European Refugee Crisis*. Switzerland: Palgrave Macmillan, 2018.

Vincent, M. Alanan. “None Is Still Too Many: Holocaust Commemoration and Historical Anesthetization”. İnde *Religion in the European Refugee Crisis*, 187-204. Switzerland: Palgrave Macmillan, 2019.

Wyller, Trygve. “‘Something More’: The Citizenship Performativity of Religiously Founded Refugee Projects”. *Refugee Protection and Civil Society in Europe*, 269-290. Switzerland: Springer, 2019.

Yaşar, Ruhat. *Kilis’te Sığınmacı Algısı: Toplumsal Otizm ve Ötekileştirme Sürecinin İlk Görünümleri*. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yayınları, 2014.

Emerging Human Rights Discourses in Post-Uprising Egypt

Melek SARAL*

Received: 02/17/2021

Accepted: 03/25/2021

Citation: SARAL, M., “Emerging Human Rights Discourses in Post-Uprising Egypt”, *Middle Eastern Studies*, 13-2 (2021):287-311

DOI: 10.47932/ortetut.881982

Abstract: The uprisings in the Middle East and North Africa (MENA) region during 2011, which resulted in the demise of authoritarian rulers or gave rise to some political and economic reforms, proved the significance of human rights and moved that issue to the forefront of academic and political debates. As the protestors brought human rights references to the center of their political struggle, political actors used its rhetoric to claim legitimate authority or popularity. This article, which analyzes the human rights discourses and their use in legal and political action in post-uprising Egypt, focuses on the first two years of the transition process and surveys the main patterns of human rights discourses in post-uprising Egypt, and illustrates the multifaceted and complex potential of human rights in the transitional post-uprising Egypt.

Analyzing the main patterns of human rights discourses during this period, the article demonstrates that human rights are not only used as an emancipatory tool by Egyptian citizens against their repressive authoritarian regimes, but also applied by key political actors from various and opposing ideological backgrounds. The article focuses on three significant documents issued during the constitution-making process (viz., the Al-Azhar Document, the National Council Document, and the Silmi Document) and illustrates how diverse opposing key political actors reflected their vision of human rights during the constitution-making process and tried to impose their ideological views on the country's legal, political, and social frameworks.

Keywords: Middle East and North Africa, Uprisings, Egypt, Human Rights, Discourses.

* Assist. Prof. Dr. Istanbul Sabahattin Zaim University, TR, melek.saral@izu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7429-924X.

Ayaklanma Sonrası Mısır'da Ortaya Çıkan İnsan Hakları Söylemleri

Melek SARAL*

Geliş tarihi: 17/02/2021

Kabul tarihi: 25/03/2021

Atf: SARAL, M., “Ayaklanma Sonrası Mısır'da Ortaya Çıkan İnsan Hakları Söylemleri”, *Ortadoğu Etütleri*, 13-2 (2021):287-311

DOI: 10.47932/ortetut.881982

Öz: Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde 2011 yılında otoriter yöneticilerin yönetimden uzaklaştırılmasıyla sonuçlanan veya bazı siyasi ve ekonomik reformlara yol açan ayaklanmalar, insan haklarının önemini kanıtladı ve bu konuyu akademik ve siyasi tartışmaların merkezine taşıdı. Protestocular, siyasi mücadelelerinin merkezine insan hakları referanslarını getirdikçe, politik aktörler de bu retoriği meşru otorite veya popülerlik iddia etmek için kullandılar. Ayaklanma sonrası Mısır'da insan hakları söylemlerini ve bunların yasal ve siyasi eylemlerde kullanımlarını analiz eden bu makale, geçiş sürecinin ilk iki yılına odaklanarak ve ayaklanma sonrası Mısır'daki insan hakları söylemlerinin ana kalıplarını araştırıyor ve Mısır ayaklanmasının ardından geçiş döneminde insan haklarının çok yönlü ve karmaşık potansiyelini örneklendiriyor.

Ayaklanma sonrası dönemdeki insan hakları söylemlerinin ana kalıplarını analiz eden makale, insan haklarının Mısır vatandaşları tarafından baskıcı otoriter rejimlerine karşı sadece özgürleştirici bir araç olarak kullanılmadığını, aynı zamanda çeşitli ve karşıt ideolojik geçmişlere sahip kilit siyasi aktörler tarafından da kullanıldığını göstermektedir. Makale, anayasa yapım sürecinde yayınlanan üç önemli belgeye (diğer bir deyişle, el-Ezher Belgesi, Ulusal Konsey Belgesi ve Silmi Belgesi) odaklanıyor ve çeşitli muhalif siyasi aktörlerin, insan hakları vizyonlarını anayasa yapım sürecinde nasıl yansıttığını gösteriyor.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi, Ayaklanmalar, İnsan Hakları, Söylemler.

* Dr.Öğr.Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, TR, melek.saral@izu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7429-924X.

خطابات حقوق الإنسان التي ظهرت في مصر بعد الثورة

ملك صارال*

تاريخ القبول: 2021/03/25

تاريخ الاستلام: 2021/02/17

اقتباس: صارال، م.، "خطابات حقوق الإنسان التي ظهرت في مصر بعد الثورة"، دراسات الشرق الأوسط، 287-311 (2021): 13-2

معرف الغرض الرقمي: 10.47932/ortetut.881982

الملخص

أدت الثورات التي اندلعت في منطقة الشرق الأوسط وشمال إفريقيا في العام 2011، إلى إزاحة الحكام المستبدين أو إلى بعض الإصلاحات السياسية والاقتصادية، وأثبتت هذه الثورات أهمية حقوق الإنسان وساهمت في وضع هذا الموضوع في قلب المناقشات الأكاديمية والسياسية. وكلما وضع المحتجون مراجع حقوق الإنسان في مركز نضالهم السياسي، استخدم الفاعلون السياسيون هذا الخطاب للدعاء بالسلطة الشرعية أو الشعبية. هذه المقالة تقوم بتحليل خطابات حقوق الإنسان واستخدامها في العمل القانوني والسياسي، في مصر ما بعد الثورة. كما تركز على العاملين الأولين من عملية الانتقال وتبحث الأنماط الرئيسية لخطابات حقوق الإنسان في مصر ما بعد الثورة. وتغطي المقالة أمثلة على الفرص المعقدة ومتعددة الجوانب لحقوق الإنسان في المرحلة الانتقالية بعد الثورة المصرية.

المقالة التي تحلل الأنماط الرئيسية لخطاب حقوق الإنسان في فترة ما بعد الثورة، تشير إلى أن موضوع حقوق الإنسان لم يُستخدم كأداة للتحرير ضد الأنظمة الاستبدادية القمعية من قبل المواطنين المصريين فقط، بل تم استخدامه أيضا من قبل الفاعلين السياسيين ذوي الخلفيات الأيديولوجية المتنوعة والمتعارضة. المقالة تركز على ثلاث وثائق مهمة تم نشرها خلال مرحلة صياغة الدستور (وثيقة الأزهر ووثيقة المجلس الوطني ووثيقة سلمي). وتوضح المقالة كيف سعى مختلف الفاعلون السياسيون المعارضون لعكس رؤاهم حول حقوق الإنسان خلال مرحلة صياغة الدستور.

الكلمات المفتاحية: منطقة الشرق الأوسط وشمال إفريقيا، الثورات، حقوق الإنسان، الخطابات.

* د. عضو هيئة تدريس، جامعة إسطنبول صباح الدين زعيم، تركيا، ORCID: 0000-0002-7429-924X، melek.saral@izu.edu.tr

Introduction: Uprisings in Egypt and Human Rights

Since the adoption of the Universal Declaration of Human Rights in 1948, human rights have become an integral part of political, legal, and academic discourses and are widely recognized as essential components of democracy. The protection of human rights is assumed to have a strong correlation with peace and security for states and the international community.¹ Human rights are mostly regarded as an emancipatory tool that enable the weak and underprivileged to resist repressive authoritarian regimes in symbolic, discursive, and legal terms.² However, they are also criticized for their potential to be used as a tool by political actors for their specific oppositional struggle to force their legal, moral, and political practices upon others.³ These emancipatory and power-laden dynamics of human rights create a troubling contradiction: human rights can be applied to both challenge and further harmful power dynamics.⁴ As Joe Hoover points out, human rights are what we make of them and can be used as a tool of resistance or of power struggles of opposing interests.⁵

Following the uprisings in Tunisia, giving rise to the overthrow of President Zine El Abidine Ben Ali, large-scale demonstrations took place in Tahrir Square on January 25, 2011, eventually leading to President Mubarak's resignation. Human rights were at the heart of these protests. The main motive of the participants was to demand their basic rights. They brought human rights references to the center of their political struggle and articulated their demands largely using the language of international human rights.⁶ "Bread, freedom, human dignity" and "bread, freedom, and social justice" were the two main slogans of that particular demonstration.⁷ According to a study analyzing the slogans applied during the Tunisian and Egyptian uprisings,

- 1 David Beetham, *Democracy and Human Rights* (Cambridge, UK: Polity Press, 1999); Oskar N. Thoms and James Ron, "Do Human Rights Violations Cause Internal Conflict?" *Human Rights Quarterly* 29, no. 3 (2007): pp.674-705.
- 2 Louiza Odysseos and Anna Selmeczi, "The Power of Human Rights/the Human Rights of Power: An Introduction," *Third World Quarterly* 30, no. 6 (2015): pp.1033-35.
- 3 Joe Hoover, "Human Rights Contested," *Journal of Intervention and State Building* 6, no. 2 (2012): pp.233-46; Odysseos, "The Power of Human Rights."
- 4 Shadi Mokhtari, "Human Rights and Power Amid Protest and Change in the Arab World," *Third World Quarterly* 36, no. 6 (2015): p.1208.
- 5 Joe Hoover, "The Human Right to Housing and Community Empowerment: Home Occupation, Eviction Defense, and Community Land Trusts," *Third World Quarterly* 36, no. 6 (2015): pp.1093-95.
- 6 Mahmood Monshipouri, *Democratic Uprisings in the New Middle East: Youth, Technology, Human Rights*, and US Foreign Policy (London: Paradigm Publishers, 2014), pp.63-64.
- 7 Nicola Pratt, "After the 25 January Revolution: Democracy or Authoritarianism in Egypt?" in *Revolutionary Egypt: Connecting Domestic and International Struggles*, ed. Reem Abou-El-Fadl (Abingdon: Routledge, 2015), p.45.

human rights were one of most frequently applied slogans.⁸ The slogans analyzed included the principles of expressing freedom, dignity, equality, and liberty. For instance, Egyptians shouted: “It is our right to live in peace” (min ḥāqqinā ‘an na’īsha fī salām).⁹

On the one hand, the uprisings were framed as a demand for human rights, and the state’s failure to respect, protect, and ensure those rights was a major catalyst for the uprisings against Mubarak’s regime. On the other hand, these uprisings raised high hopes for ensuring the basic rights and freedoms of the people in the region and were regarded as a turning point in terms of human rights in Egypt. However, human rights violations did not decrease after Mubarak re-signed, under the SCAF’s (Supreme Council of the Armed Forces) rule (the first 10 months after the uprising), or under the first democratically elected Muslim Brotherhood-led Muhammad Morsi government. In fact, several human rights organizations reported the same or even worse abuses of the basic rights and freedoms.¹⁰

Despite the failures of the SCAF and Morsi governments in meeting the people’s expectations regarding human rights, the same political actors used its rhetoric to claim legitimate authority or popularity. In the post uprising Egypt human rights continued to be at the center of the Egyptian politics and Egypt experienced an extensive and intense debate on human rights in the initial years of the post-uprisings period. At the same time Egyptian protestors continued to articulate their demands and expectations using the human rights discourses. Particularly, during the controversial constitution-making process, human rights discourses were frequently applied by diverse opposing political actors who used human rights as a tool to enforce their legal or moral interests upon the country’s legal, political, and social frameworks.

The constitution-making process and its outcome in the course of a political change receive significant attention by scholars and political actors because how constitutions are made, discussed and implemented, play a decisive role in the durability and stability of an established institutional framework.¹¹ In

8 Mokhtari, “Human Rights and Power”, p.1209.

9 Fawwaz Al-Abed Al-Haq and Abdullah Abdelhameed Hussein, “The Slogans of the Egyptian and Tunisian Revolutions,” *Issues in Political Discourse Analysis* 4, no. 1 (2013): p.40.

10 Human Rights Watch, “The Road Ahead: A Human Rights Agenda for Egypt’s New Parliament (2012); Cairo Institute for Human Rights Studies, “After President Mohamed Morsi’s First 100 Days: Wor-rying Indications for Future of Human Rights, Major Crises Remain Unresolved” (2012), www.cihrs.org/?p=4547&lang=en, *Cairo Institute for Human Rights Studies*, “Joint Appeal by Egyptian Human Rights Organizations to the UN OHNCHR” (2013), www.cihrs.org/?p=6479&lang=en

11 Philippe C. Schmitter, “Contrasting Approaches to Political Engineering: Constitutionalization & Democratization” (2001) *Fiesole: European University Institute*, p. 5; Tereza Jermanova, “Before Constitution-making: The Struggle for constitution-making design in post-revolutionary Egypt” *Acta Politica*. 55, no. 4 (2009), p. 651.

this context, diverse and opposing actors deal with the question of whether a constitution should be an ideal document guaranteeing international human rights or a compromise document reflecting diverse interest of different actors.¹² The analyses of constitutional change mostly deal with the late stage of a constitution-making process, focusing on the main constitution-making bodies and their characteristics. The early stages of constitution-making, including debates about the questions who should be included in the constitution-making and how the constitution should be made, are widely ignored.¹³ However, these early stages of constitution-making processes, where diverse actors are engaged in constitutional debates, have the potential to provide a meaningful window into the political realities.¹⁴ Thus, the analyses of the early stages of the constitution-making process in Egypt emerging from the uprisings is essential to identify the many-sided uses of human rights discourses in the initial years of the post-uprising period.

This article analyzes on the use of human rights arguments during the first two years of post-Mubarak Egypt and illustrates these rights' multifaceted and complex potential.¹⁵ In addition, it demonstrates that human rights arguments can be used in two ways: as an emancipatory tool by the weak and underprivileged against a repressive government, and to claim legitimacy or enforce the opposing political interest of the political actors. The article examines the discourses of secular, liberal, and Islamist actors during the SCAF and Muslim Brotherhood governments. It pays special attention to the controversial constitution-making process during this period and analyses the various documents proposed to shape the new constitution. These analyses illustrate how the diverse opposing key political actors reflected their vision of human rights during the constitution-making process and tried to impose their ideological views on the country's legal, political, and social frameworks.

After presenting a brief historical overview of human rights under Nasser, Sadat, and Mubarak, the focus will shift to an analysis of the emerging human rights discourses in post-uprising Egypt that looks at the legitimizing, emancipatory, and power-laden potential of human rights. The article uses primary and secondary data sources, such as books, periodicals, speeches of relevant political actors, media coverage regarding human rights during and after the uprisings, reports of international human rights organizations and focuses on three significant documents issued during the constitution-making

12 Anthony F. Lang, "From Revolutions to Constitutions: The Case of Egypt," *International Affairs*, 89, no. 2 (2003), pp. 345

13 Lang, *From Revolutions to Constitution*; Jermanova, *Before Constitution Making*.

14 Ibid.

15 Odysseos and Selmeczi, "The Power of Human Rights".

process (viz., the Al-Azhar Document, the National Council Document, and the Silmi Document).¹⁶

I. Human Rights in Egypt: A Brief Overview

Egypt participated in drafting, preparing, and adopting the Universal Declaration of Human Rights and joined the drafting of the International Covenant for Civil Political Rights, the International Covenant for Economic, Social and Cultural Rights, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), and the Convention on the Rights of the Child.¹⁷ However, the authoritarian regimes of Gamal Abdel Nasser (1954-70), Anwar al-Sadat (1970- 81), and Hosni Mubarak (1981-2011) harshly violated the basic rights and freedoms of Egyptians. The authoritarian regimes of these three rules tolerated torture, repressed political opponents, denied full equality before the law and diminished the rule of law in the country.¹⁸ In other words, for the sake of ensuring the survival of authoritarian regimes, basic rights and freedoms of Egyptians were consistently violated.

Nasser's single party political system and highly centralized authoritarian civilian and military bureaucracy hindered the fulfilment and protection of human rights.¹⁹ During his rule, the most volatile human rights violations (e.g., torture and political coercion) were institutionalized, members of the Muslim Brotherhood were systematically tortured, and indigenous communists were collectively punished.²⁰ Sadat maintained the state's authoritarian structure but preferred "controlled" political liberalization. To counterbalance the Nasserists' influence in the political sphere, he tolerated genuine participation and opposition, which also gave rise to the development of political parties and the Brotherhood's growing political presence.²¹ Although Sadat aimed at establishing an image of a ruler promoting basic rights and freedoms,

16 The analysis in this short article cannot be assumed to describe the main patterns of human rights discourses in Egypt as a whole, but only to suggest some patterns that will help frame our understanding of the new developments within them.

17 Neil Hicks, "Transnational Human Rights Networks and Human Rights in Egypt," in *Human Rights in the Arab World: Independent Voices*, ed. Anthony T. Chase and Amr Hamzawy (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2006): pp.66, 68.

18 Freedom House 2005. "Countries at the Crossroads: Egypt" <https://www.refworld.org/docid/4738690c2.html>

19 Abdelrahman M. Maha, *Civil Society Exposed: The Politics of NGOs in Egypt* (London: I.B. Tauris, 2004), p.93.

20 Osman Tarek, *Egypt on the Brink: From Nasser to the Muslim Brotherhood* (New Haven, CT: Yale University Press, 2013).

21 Omar A. Sheira, *Towards a Way out of the Egyptian Dilemma: New Lessons for an Old Regime* (Master's Thesis, Tilburg University, 2014), p.5; Curtis R. Ryan, "Political Strategies and Regime Survival in Egypt," *Journal of Third World Studies* 18, no. 2 (2001).

he became more repressive in the last year of his rule and launched mass arrests against secular and religious activists. In 1981, he cracked down on intellectuals and imprisoned about 1,600 communists, Nasserists, feminists, Islamists, homosexuals, Copts, journalists, students, and other individuals.²²

Throughout Mubarak's presidency following Sadat's assassination, political repression and human rights abuses became routine. Every category of rights, be these economic, political, civil, or cultural were regularly violated.²³ Although his primary target was the Brotherhood, his oppressive and restrictive policies targeted other politically motivated Muslims. His government also conducted policies to limit the activities of the human rights organizations other civil society organizations and made the forming, fundraising and other activities of civil society organizations more difficult.²⁴

Mubarak's government, which has never denied publicly the validity of international human rights norms, signed both the International Covenant on Civil and Political Rights in 1982 and the UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhumane or Degrading Treatment of Punishment in 1986. Mubarak's government's commitment, however, remained no more than a tactical move to maintain a relatively benign international image.²⁵ In contradiction to his statements, many of the rights and freedoms were not applied or were violated in practice.²⁶ Through the mid and late 1990s, Cairo was under persistent local and international pressure to improve its human rights standards. To handle this pressure, the government made some tactical concessions (e.g., Mubarak's formal acceptance of the political reform agenda and the formation of the National Human Rights Council)²⁷ but continued routinely to violate Egyptian's basic rights and freedoms. Mubarak's forces also continued its traditional policies of torture and arbitrary detention.²⁸ According to the Human Rights Watch, Mubarak's government had not only abolished the main political opposition consisting of Islamists by imprisoning or exiling many of its leading figures but also widened its security net, further eroding basic civil rights by the mid-1990s.²⁹

22 Benjamin MacQueen, "The Reluctant Partnership between the Muslim Brotherhood and Human Rights NGOs in Egypt," in *Islam and Human Rights in Practice: Perspectives across the Ummah*, ed. Shahrām Akbarzadeh and Benjamin MacQueen (London and New York: Routledge, 2008), pp.76-77; David P. Forsythe, ed., *Encyclopedia of Human Rights* (Oxford: Oxford University Press, 2009), p.111.

23 See Freedom House, *Countries at the Crossroads 2005*, *Countries at the Crossroads 2007*, and *Countries at the Crossroads 2011*.

24 Freedom House, *Countries at the Crossroads 2005*.

25 Hicks, "Transnational Human Rights Networks," p.68.

26 Chase, "Human Rights", p.69; Hicks, "Transnational Human Rights Networks," pp.68-72.

27 Hicks, "Transnational Human Rights Networks," pp.68-69.

28 Human Rights Watch, October 2001. Egypt Human Rights Background, <https://www.hrw.org/legacy/background/mena/egypt-bck-1001.htm> ; and Freedom House 2007. *Countries at the Crossroads*. Egypt.

29 Human Rights Watch, "Egypt Human Rights Background," October 2001.

In particular, the consistently renewed state of emergency since 1981 worsened the domestic human rights situation.³⁰ As a 2001 Human Rights Watch Report states,³¹ the Egyptian state authorities arrested people and held them without charge for prolonged periods of time using the state of emergency. Moreover, civilian defendants were sent to the military courts which barely met international fair trial standards, such as the right to appeal. The same report also noted that, since 1992, the Mubarak government had referred hundreds of civilians to military courts, who were mostly Egyptians suspected of being members or supporters of Islamist groups such as al-Jihad, al-Jama'ah al-Islamiyyah, or the Brotherhood.³²

Moreover, Islamic principles have restricted the practice of human rights in the country. The practice and legislation of human rights is mostly restricted to religious and cultural norms. Statements of commitment to these rights are typically made with many qualifications by al-Azhar, the Brotherhood, and other Islamic actors. For instance, al-Azhar's³³ official approach is the protection of human rights within the context of Islam's principles. So, in the sensible areas like freedom of opinion, belief, and women's rights, al-Azhar makes explicitly clear the differences between western and eastern values and the necessity for human rights norms to accord with Islam. For instance, in a meeting with the European Delegate for Human Rights in February 2014, Imam El-Tayeb, the Grand Imam of al-Azhar, underlined the difference between western and eastern cultures and norms, which generates a contrast between rights and duties. He stated that the human rights in the West are linked to the nature of its societies and cannot be copied in the East. According to him, the East has its own culture, traditions, and rights and cannot accept any interference by

30 Emergency law (Law No. 162 of 1958) has been in operation in Egypt nearly constantly since 1967, and without interruption since Mubarak presidency from October 1981. The law enables the authorities to ban public gatherings, use indefinite detention without charge, and try individuals before special security. Human Rights Watch, "The Road Ahead: A Human Rights Agenda for Egypt's New Parliament," (2012) January 16, <https://www.hrw.org/report/2012/01/16/road-ahead/human-rights-agenda-egypts-new-parliament>

31 Human Rights Watch, "Egypt Human Rights Background," October 2001.

32 Ibid.

33 Al-Azhar is one of the world's most significant Sunni institutions and Egypt's largest religious institution. As a governmental institution, its head is appointed by the president and reports directly to the prime minister. In addition, this university possesses educational apparatuses, issues fatwas, and plays a legally ambiguous role in cultural censorship. Its status is regulated by a 1961 law that acknowledges it as the foremost Islamic academic institution that safeguards, studies, elucidates, and publicizes the Islamic heritage, but also places the entire institution under state control. See Nathan J. Brown, *Post-Revolutionary Al-Azhar: The Carnegie Papers* (2011), p.5, http://carnegieendowment.org/files/al_azhar.pdf, and Lis Dhundale, Bahey Eldin Hassan, and Rasmus Alenius Boserup, eds., *Human Rights across Cultural Dialogue* (Cairo and Copenhagen: The Danish Institute for Human Rights, 2010), p.49, <https://www.humanrights.dk/sites/humanrights.dk/files/media/migrated/human20rights20across20cultural20dialogue20book20english20final.pdf>

the West. He stressed that Egypt's constitution fully acknowledged human rights, but in the light of its own principles and traditions.³⁴

Consistent with this approach, in a 2011 statement he criticized the efforts trying to open up the region to the western ideas of human rights and on the grounds that "the Western understanding of human rights is against that which is sacred to us" and that "opening the door for human rights from a purely Western understanding would destroy our homes and clash with our beliefs." Moreover, he emphasized that "not everything which is a right for the Western man is a right for the Arab or Muslim man."³⁵

Likewise, the Brotherhood regards Islam as the main reference for the recognition and realization of human rights. For instance, its 2010 election program contained a special section on the question of freedom and human rights covering a broad range of rights. Freedom was described as God's gift and as principal and a goal of the Shari'a. This Shari'a-based definition made the recognition of freedom irrespective of religion (as stated in the same program) non-effective, limiting the freedom only to divine religions. The Brotherhood also declared its commitment to international treaties, but added the restriction of the principles of Shari'a:

"The Brotherhood strives through legislation and oversight to protect the freedoms and basic human rights of all Egyptians, and to amend all laws which contradict or constrain these freedoms, or which violate these rights. For freedom is God's gift to man, irrespective of his color, gender or religion. Freedom is an obligation and one of the greatest principals and goals of the sharia, which has granted man all forms of freedom, foremost among which is the freedom of belief. According to the Koran "there is no compulsion in religion." Based on this, the complete freedom of the Egyptian person is a fundamental principal and a basic right. The Members of Parliament of the Brotherhood strive to guarantee and realize the basic rights of all Egyptians, which are indispensable in any modern society, and especially the rights that are mentioned in universal treaties and declarations – and within the context of the principles of the sharia which the Egyptian constitution recognizes as the principle source of legislation – in addition to the provision of political and

34 Muhammad Mukhtar Goma'a, "A Reading in the Thinking of the Grand Imam of Al-Azhar," (2014), <https://azhargraduates.org/en/Makalat1.aspx?id=245>

35 Shaykh al-Azhar, "The Western Understanding of Human Rights is against That Which is Sacred to Us," WikiIslam.

Dina Shehata, "Mapping Islamic Actors in Egypt" March 2012, *Netherlands-Flemish Institute in Cairo: Al-Ahram Center for Political and Strategic Studies*, p. 101, <https://web.archive.org/web/20150927043841/http://media.leidenuniv.nl/legacy/mapping-islamic-actors---version-2.2.pdf>

social freedoms, which are essential for the practice of these rights and for the progress of societies.”³⁶

In addition, Morsi’s 2012 presidential program promised respect for “human rights (but) as the Shari‘a prescribes,”³⁷ thereby opening the way for Shari‘a-based restrictions. Due to the existence of different interpretations of Islam and the lack of a unified Shari‘a law, Shari‘a-based restrictions of human rights cause arbitrary policies and discriminatory laws, particularly against women and religious minorities, that endanger their rights to participate in society and politics.

2. Patterns of Human Rights Discourses after the Uprising

2.1 Human Rights as a Legitimizing Force for Political Actors

Human rights, as the catalyst of the uprising, have been a central post-uprising issue. After Mubarak’s resignation on February 11, 2011, SCAF took power. Its first Constitutional Declaration, issued on February 13, stated that the country will be run by SCAF for the first six months or until the parliamentary and presidential elections are carried out. On 24 June 2012, when the Brotherhood presidential candidate Mohammed Morsi won the presidential elections and was inaugurated, military rule ended; however, it returned to power on July 3, 2013, when it removed him from office.

Although there was no significant decrease in the number of human rights abuses under the SCAF and Brotherhood governments, political actors from both groups tried to legitimize their authority or gain popular support by presenting themselves as the best guarantors of human rights. Several SCAF members indicated in their speeches that they recognize the protesters’ demands for human rights and would guarantee these rights. For instance, SCAF member Gen. Mohsen Al-Fanagry declared in a speech on February 12 that Egypt would obey its obligations under the international treaties which it signed.³⁸ Similarly Essam Sharaf, whom SCAF appointed as prime minister to replace Ahmad Shafiq on March 2011, promised in his first public speech in Tahrir Square to meet the demands of revolutionary people and concentrate on political rights and the freedom of opinion to make Egypt a free country

36 The Muslim Brotherhood, Program to the 2010 Parliamentary Elections (2010), as cited in Dina Shehata, “Mapping Islamic Actors in Egypt,” p. 101.

37 Morsi’s presidential program (2012), <http://dinwdawla.files.wordpress.com/2012/06/c692tc3a-1c2acdc692oc3b1-c692tc2acpc692c2bdn.pdf>.

38 Human Rights Watch, “The Road Ahead”, 45.

where freedom of opinion is guaranteed and security of the Egyptians is a top priority.³⁹ As reported by the Human Rights Watch, Essam Sharaf also stated on June 6, 2011, that human rights are one of the most significant issues for his government and his government will make a fresh start in promoting and protecting human rights.⁴⁰

However, this verbal commitment was not mirrored in the SCAF government's practice and policies. The Human Rights Watch report of 2012 states that during the first year of its rule, usual human rights abuses like use of force, torture, arbitrary detention continued, and Egyptians suffered harsh human rights violations that went on throughout Mubarak's authoritarian rule.⁴¹ The SCAF did also not keep its promise to lift the state of emergency when it took power. Rather, it justified its continuation by referring to the ongoing protests and expanded the use of military trials. According a 2012 Human Rights Watch Report,⁴² more than 12,000 civilians were prosecuted in military trials for ordinary criminal charges and the politically based arrests of protesters or critics of the military. During the first ten months of the revolution, hundreds of protesters were tortured in military courts.⁴³

Military rule ended on 24 June 2012, when Morsi assumed power. In his victory speech, broadcast on TV, human rights were a central issue and he vowed to respect both them and international law. He did not refer to the Shari'a as the basis of the rights in Egypt in any of his election victory speeches embracing all citizens, which differed from the Brotherhood's election program and Morsi's presidential program, as illustrated above. In his address to the nation, he stated:

*"We will respect agreements, and international law as well as Egyptian commitments and treaties with the rest of the world. We will work to establish the principals of Egyptians and its civil identity as well as human values especially freedom and respect of human rights, respect of women and family rights as well as children to do away with discrimination."*⁴⁴

This is a remarkable reference to human rights from the country's first democratically elected president, and thus the relatively most powerful

39 "Egypt PM addresses Tahrir rally," *Al Jazeera*, March 5, 2011, www.aljazeera.com/news/middle-east/2011/03/20113483827365222.html.

40 Human Rights Watch, "The Road Ahead," p.5.

41 *Ibid.*, 1.

42 *Ibid.*, 11.

43 *Ibid.* For instance, on February 26, military officers and at least eight others forcibly evicted protester Amr al-Beheiry from Tahrir Square. A military tribunal sentenced him to five years imprisonment.

44 "Morsy Vows to Respect Human Rights," *Reuters*, June 24, 2012, <https://jp.reuters.com/video/watch/morsy-vows-to-respect-human-rights-id236160148>

person in Egypt at that time. His reference to human rights and his promise to respect the rights of Egyptian citizens indicated that he tried to legitimize and strengthen his position by guaranteeing that he would meet the protesters' expectations and demands. Moreover, it illustrates the power of human rights rhetoric as a tool to legitimize power.

His subsequent speeches in Tahrir Square on the following Friday and at Cairo University on June 30, 2012, focused on democracy, freedom, and rights. At Cairo University, Morsi declared that he would work to achieve the revolution's remaining objectives and to attain freedom, justice, and human dignity.⁴⁵ The common element in these speeches is that Morsi represented himself as the guarantor of human rights. In this context, he did not mention Islamic law as a restriction to human rights, which differs from the Brotherhood's earlier declarations. These speeches are more inclusive, ensuring the "rights for all" and not mentioning any limitations on the exercise of those rights. In his victory speech, he particularly promised to respect women and family rights without mentioning any Shari'a based restrictions. This is noteworthy because, women's rights are one of the most controversial issues concerning human rights in Egypt within the context of the principles of Islam. For instance, the Brotherhood usually criticizes gender equality, as specified in international human rights treaties, for not corresponding to Islamic social values and morals.⁴⁶

Overall, through their stated commitment to human rights and international treaties, both SCAF members and Morsi sought to present themselves as the rightful holders of power who can meet the protestors' demands and to gain more legitimacy as the people's post-uprising ruler. However, neither group implemented this commitment, as the worsened human rights record of post-uprising Egypt proves.

2.2 Human Rights as a Tool for Power Struggles

Following Mubarak's overthrow, Egypt witnessed a controversial constitution-making process that produced three constitutional referenda and two constitutions. In this section, we will focus on the period starting with SCAF's constitutional declaration on February 13, 2011 and ending with the first short-lived constitution passed by the Brotherhood-dominated

45 Mohamed Morsi, "President Mohamed Morsi's Speech at Cairo University, Saturday, June 30, 2012, after Taking Oath of Office," www.ikhwanweb.com/article.php?id=30156.

46 Moataz El Fegier, "A Tyranny for the Majority? Islamists' Ambivalence about Human Rights," *FRIDE Working Paper*. No 113. October (2012), p.15.

government during 2012 in a climate of intense political and legal debate.

During this period, political actors and civil society figures debated what form the new regime and the new constitution would take and issued documents setting out their vision. The main confrontations were over the role of religion and basic rights and freedoms in the new constitution, which also dominated the published documents. Two main population segments participated in this debate: the secularists and the Islamists. The first group, which included the nationalists, Nasserists, socialists, liberals, and most of the revolutionary youth, underlined the significance of the state's secular character as well as the human rights in the new constitution focusing on the international standards of human rights. They feared that the Islamists would establish a religious state and thereby compromise the state's secular character and constitutional legitimacy, which would endanger its citizens' basic rights and freedoms. They criticized and blamed Islamists for attempting to establish Islamic law, weakening human rights, and paving the way for a theocracy similar to the Iranian model.⁴⁷

The Islamists, including members of the Brotherhood, key figures from al-Jama'ah al-Islamiyyah, representatives of Sufi orders, and scholars from al-Azhar, wanted to protect Islam from the dangers of civil/secular forces and put more emphasis on religion's role in the constitution. They restricted the basic rights and freedoms to religious and cultural norms by referring to the Shari'a as the main restriction of human rights.⁴⁸

These two camps drafted several documents presenting their vision for the country, focusing on the components of the modern state and basic rights and freedoms of citizens to form a basis for the new constitution. In this section, we will review the documents drafted by al-Azhar ("Al-Azhar Document on the Future of Egypt"), the National Egyptian Council⁴⁹ ("National Council Document: The Declaration of the Principles of the Egyptian Constitution"), and the SCAF (the "Silmi Document").⁵⁰

47 Tahani Al Gebali, tr. Sonia Farid, "Constitutional Principles: Documents on Post-Revolution Egypt," *Journal of Comparative Poetics* 32 (2012).

48 Ragab Saad and Moataz El Fegieri, *Citizenship in Post-Awakening Egypt: Power Shifts and Conflict-ing Perceptions*. Cairo Institute for Human Rights, Policy Paper, 2014.

49 The National Egyptian Council was formed at the First Egypt Conference, held in May 2011. This conference gathered liberals, nationalists, socialists, Islamists, and other factions, among them dissident members of the Muslim Brotherhood, key figures from the al-Jama'ah al-Islamiyyah, representatives of Sufi orders, Egypt's former Grand Mufti Dr. Nasr Farid Wasel, and scholars from al-Azhar. See Gebaly, "Constitutional Principles," p.230.

50 For the documents, see *ibid.*; Al-Azhar, "Document on the Future of Egypt," (2011), retrieved August 10, 2014, www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?ArtID=56424#.VfhjiZe2pKA

2.2.1 The al-Azhar Document

The “al-Azhar Document on the Future of Egypt”, which seeks to define the status of religion in the new constitution, was published by Al-Azhar on June 21, 2011. The Al-Azhar document was prepared by El-Tayeb, senior Al-Azhar clerics and several Egyptian intellectuals aiming at reforming the country as a modern democratic and constitutional nation-state. The document underlining the importance of separation of powers, equality of citizens before the law, protection of human rights and non-discrimination of citizens based on their religion⁵¹ was described by senior government officials as one of the most important documents in the history of Egypt’s ideological, political, and social life.⁵² Moreover, significant Egyptian political actors recognized it as a guiding framework for drafting the new constitution. Several movements and parties, among them the Brotherhood and its Freedom and Justice Party, al-Wafd, al-Karama, the Democratic Front, and al-Ghad, emphasized their commitment to the principles outlined therein.⁵³ It was criticized by Egypt’s secular camp for seeking to establish al-Azhar as the only authority on matters of Islam, for supporting al-Azhar’s autonomy from the regime, and for trying to make Egypt a more Islamic state.⁵⁴

This document might be considered a step forward for ensuring the adoption of basic human rights due to its statement in Article 1 that “Islam – unlike other cultures – has never known a theocratic state which controlled and occasionally oppressed people”⁵⁵ and in Article 3 that it is “abiding by the basic principles of freedom of thought and expression along with full respect for human rights in general and women and children’s rights in particular and for all religions, stressing the importance of diversity, and establishing citizenship as the main criterion governing the society.”⁵⁶ Moreover, Article 6 guarantees the

“full protection and respect for the houses of worship of the three monotheistic faiths; and ensuring the free practice of all (monotheistic) religious rituals without any obstructions, and respect for all forms of worship...utter diligence in defending freedom of expression and originality in artistic and literary

51 Al-Azhar, “Document on the Future of Egypt,”

52 L. Azuri, “Egypt’s Islamic Camp, Once Suppressed by Regime, Now Taking Part in Shaping New Egypt-Part I: The Al-Azhar Document,” Inquiry & Analysis Series Report, no. 734 (2011), p.2.

53 Ikhwanweb, “Muslim Brotherhood Endorses Al-Azhar Document on the Future of Egypt,” (2011), <https://www.ikhwanweb.com/article.php?id=28948>

54 L. Azuri, “Al-Azhar Document.”

55 Al-Azhar, “Document on the Future of Egypt.”

56 Ibid.

works, within the general framework of our steadfast cultural values.”⁵⁷

However, it does not represent a significant departure from al-Azhar’s previous position on human rights, for it also states that “Islam leaves people to administer their own societies, selecting institutions and mechanisms that serve their interests as long as they are in line with the basic principles of Islamic laws”. Thus, the Shari’a remains the primary basis of legislation and framework of basic rights. Nevertheless, its reference to the Shari’a’s general principles rather than its strict injunctions open the way for a modern interpretation of Islamic concepts that, in turn, opens the way for more progressive human rights protection.⁵⁸ In addition, the document provides the freedom of religious worship only to the “three monotheistic faiths,” thereby discriminating against all other beliefs and religions. The document does not meet the expectations for a stronger legal framework of basic rights, because it is limited to its goals of establishing al-Azhar as the only authority in matters of Islam and basing rights upon the Shari’a.

2.2.2 The National Council Document

In July 2011 the National Egyptian Council, under the leadership of Supreme Constitutional Court of Justice Judge Tahani Al-Gebali, created a far-reaching document which contributed to the lively debate during the constitution-making process. The document contained thirty constitutional principles and listed twenty-one basic rights and freedoms to be protected, in addition to those already outlined in the 1971 constitution.⁵⁹ The document declares its commitment to writing the new constitution in accord with the revolution’s motto: “Freedom, social justice, and human dignity”.⁶⁰ It promotes freedom, social justice, and human dignity for Egyptian citizens as well as respect for plurality, diversity, and equal opportunity, and equality before the law without any discrimination based on origin, race, gender, language, religion, sect, or other affiliations.

Along with the other documents, this one states that “Islam is the official religion of the State, Arabic its official language, and the principles of Islamic

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Adel Maged, “Commentary on al-Azhar Declaration in Support of the Arab Revolutions,” *Amsterdam Law Forum* 4, no. 3 (2012): p.70.

⁵⁹ Keith Harrington, “Egypt’s Constitutional Mess and Solutions from South Africa,” February 14, 2014, <https://publicseminar.org/2014/02/egypts-constitutional-mess-and-solutions-from-south-africa/>

⁶⁰ El Gebaly, “Constitutional Principles.”

law are the main source of legislation.”⁶¹ In this regard, it is no different from the 1971 constitution or the al-Azhar Document. However, as opposed to allowing only “the followers of the divine religions” to appeal to their religions on personal status matters, it uses the word “non-Muslims,” thereby including all religions and beliefs. The document also allows non-Muslims to apply the principles of their religious laws as the main source of their religious affairs and personal status. Moreover, only the legislators are allowed to employ Islamic law to control religion’s impact upon state and society.⁶² This document’s most important future was its inclusive approach regarding basic rights, which addressed civil, political, economic, social, cultural, and environmental rights for all Egyptians and thus leaving no room for discrimination based upon national origin, race, gender, language, religion, sect, or other affiliations.⁶³ One could say that the document was a strong one in terms of basic rights, as it was written in accord with the revolution’s motto, “Freedom, social justice, and human dignity,” and differed in this respect from the al-Azhar and the Silmi documents. As illustrated below, the latter one sought mainly to promote the military’s interests and strengthen its position in the government, whereas the former sought to strengthen al-Azhar’s position. They guaranteed the basic rights only as long as they agreed with the Shari’a or arbitrary legislation. Despite its strengths, the National Council Document failed because neither the Brotherhood nor the SCAF supported it.

2.2.3 The Silmi Document

The SCAF’s constitutional document, known as the “Silmi Document,” is the non-Islamist camp’s central document. Authored in November 2011 by Dr. Ali Al-Silmi, Deputy Prime Minister for Political Affairs, it described Egypt as a civil state in its first article: “The Arab Republic of Egypt is a unitary state based on a civil, democratic system, which is founded on citizenship, the rule of law, respect for pluralism, guaranteeing freedom, justice, and equality, and offering equal opportunities to all citizens without discrimination.”⁶⁴

The Silmi Document acknowledges Islam as the state’s official religion and the principles of Islamic law as the main source of legislation. However, Islamists objected to its definition of Egypt as a “civil state,” an entity that they perceived as conflicting with the implementation of Shari’a law. Islamists suspected the Silmi Document of aiming at excluding religion from the

61 Ibid., p.237.

62 Ibid., p.238.

63 Ibid.

64 Ibid., p.248.

public sphere and thereby establish a secular state.⁶⁵ Moreover, the majority of political movements also criticized the document for giving the military excessive power, making the parliament useless, and thus turning the army into a state within a state. However, some liberal groups (e.g., the Wafd and the Tagammu) supported it because they hoped it would enable them to hinder an Islamist takeover, even if this meant granting a privileged status to the military establishment.⁶⁶

Compared to the National Council Document, the Silmi Document is rather weak in terms of granting human rights protections. Whereas the former stresses in several articles that basic rights and freedoms are granted to all citizens without discrimination or restriction, as well as the right of faith and practice to all religions and underlines full gender equality in all civil, political, economic, social, cultural, and environmental rights, the latter mentions only in its Article 11 the prohibition of discrimination on the basis of sex, origin, language, religion, and belief. Nowhere is gender equality stressed as explicitly as it is in the National Council Document. Furthermore, it neither grants the right of faith to all religions nor refers to the prohibition of discrimination when granting these rights. In addition, it allows rights to be restricted on the ground of court order and grants freedoms (e.g., of press, media, and movement) only if there is no reasoned court order.⁶⁷ In recognition of international treaties, both the Silmi and the National Council documents include explicit statements of respect for international human rights conventions and declare their open commitment to international treaties and universal human rights without any restriction based on religion and cultural values. The Silmi Document, for instance, states in Article 31-32:

“The principles and statutes stipulated in Human Rights treaties and agreements to which Egypt is signatory are to be considered in a higher status than regular legislation. It is strictly forbidden to interpret any of the articles in this document in a manner that contradicts the Universal Declaration of Human Rights or any other Human Rights charters ratified by Egypt or in a way that allows any of the State’s authorities or institutions or any groups or individuals to embark on actions that would violate or undermine the basic rights and freedoms stated in this document.”⁶⁸

65 L. Azuri, “*Egyptian Deputy PM’s Document of Constitutional Principles: An Attempt to Bolster Military Supremacy, Curb Islamists’ Influence on Constitution*,” Inquiry & Analysis Series Report No. 762 (2011).

66 Ibid.

67 El Gebaly, “Constitutional Principles,” pp.249-50.

68 Ibid., pp.251-52.

Similarly, the National Council Document states in Article 13: “Banning the interpretation of any article in the constitution in a way that violates any of the general rights and freedoms stated in it or in the Universal Declaration of Human Rights or that violates the principle of equality before the law.”⁶⁹ However, al-Azhar’s Document subordinates international conventions to the national legislative framework as well as to religious and cultural norms. Article 5 of the document refers to international charters as corresponding to the tolerant traditions of Islam as follows: “Stressing commitment to international charters and resolutions, and to cultural accomplishments in human relations – all of which correspond to the tolerant traditions of Islamic and Arab culture and is in line with Egypt’s history.”⁷⁰

These documents had no concrete success in forming Egypt’s new constitution and giving basic rights a strong presence therein. As mentioned above, Islamists, liberals, and leftists opposed the Silmi Document for ceding too much ground to the military; it eventually gave rise to mass protests demanding the document’s withdrawal and the government’s resignation. As a result, the government backed away from it and moved the presidential elections forward to June 2012.⁷¹

Although the al-Azhar Document could, to some extent, shape the drafting of the articles of the 2012 constitution, these articles were amended in the 2014 constitution. For instance, in accordance with the al-Azhar Document’s eleventh principle, which described Al-Azhar as the authorized body to be consulted in matters of Islam, the 2012 constitution introduced Article 4, which demanded that the Council of Senior Scholars be consulted in matters relating to the Shari‘a. This requirement was deleted from the 2014 constitution.⁷²

These documents, however, illustrate how opposing political actors with different visions of the new constitution instrumentalized the Shari‘a and human rights to promote their own ideologies. As the constitutional framework of human rights in Egypt is heavily impacted by the Shari‘a’s status as the principal source of legislation,⁷³ each of these documents dealt

69 Ibid., pp.247.

70 Al-Azhar, “Document on the Future of Egypt.”

71 Tamir Moustafa, “*Drafting Egypt’s Constitution: Can a New Legal Framework Revive a Flawed Transition?*” Brookings Doha Center 1 (March 2012): p.5.

72 Assem Hefny, “Religious Authorities and Constitutional Reform: The Case of Al-Azhar in Egypt,” in *Constitutionalism, Human Rights, and Islam after the Arab Spring*, ed. Rainer Grote and Tilmann J. Röder (Oxford: Oxford University Press, 2016), pp.103-05.

73 Li-Ann Thio, “Constitutionalism in Illiberal Politics,” in *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, ed. Michel Rosenfeld and Andreas Sajo (Oxford: Oxford University Press, 2012), p.141. In 1971, Anwar Sadat introduced a new constitution to complete the separation of his era from that of Nasser. To counterbalance Nasserist and leftist groups, he strengthened the Islamist groups and increased the political participation of Muslim Brotherhood. Throughout 1970s, Egypt went through

with its position in the new constitution and defined it as the main source of legislation. These documents share substantial commonalities, such as defining Islam as the state's official religion, the Shari'a as the main source of legislation, and guaranteeing basic liberties and human rights.

However, they differ greatly about its scope, strength, and impact on the interpretation of basic rights and freedoms.⁷⁴ For instance, the al-Azhar Document restricted the basic rights by grounding them on Islamic principles and sought to obtain complete control over the Shari'a's interpretation, whereas the National Council Document counterbalanced its impact by allowing only the legislators to its interpretation. The main focus of the National Council Document was the rights demanded by the revolution, whereas the Silmi and al-Azhar documents only instrumentalized them as far as they are needed. The rights in both of these documents are either restricted to the religion or to security or arbitrary legal regulations.

Conclusion

Egyptians have suffered decades of human rights abuses in every category of rights. The 1981 emergency law, which remained in force for thirty years, provided a basis for these abuses and gave the country's authoritarian governments the legal authority to violate these rights. Although Egyptian rulers have rarely officially denied human rights and have made them a center motive of their discourses, in practice they have been violated routinely. All authoritarian regimes – those of Nasser, Sadat, and Mubarak, as well as those of the SCAF and the democratically elected Brotherhood – objected to the prior lack of respect for human rights. They declared their commitment to protect Egyptian citizens' basic rights and even enacted laws as well by issuing constitutional regulations to further this commitment. However, in practice, they only provided and protected those human rights when they did not endanger their power or strengthen their political position.

an Islamisation which also reflected itself in government preparations to revise the Egyptian law in line with Islam. The strengthened position of religion enabled Egyptian Islamists to convince the government to mention explicitly Sharia in Egypt's constitution. Egypt's 1971 Constitution was the first constitution in the region which mention Islamic law and gives it an explicit role. Article 2 proclaimed: "The principles of the Islamic Shari'a are a chief source of legislation." Then in 1980, Sadat introduced an amendment to Article 2 to secure his position challenged by the secular left and get the support of the activist Muslims against these challenges. David S. Sorenson, *An Introduction to the Middle East: History, Religion, Political Economy, Politics* (Philadelphia: Westview Press: 2013); Jocelyne Cesari, *The Awakening of Muslim Democracy: Religion, Modernity, and the State* (New York: Cambridge University Press, 2014); Clark B. Lombardi and Nathan J. Brown, "Do Constitutions Requiring Adherence to Shari'a Threaten Human Rights? How Egypt's Constitutional Court Reconciles Islamic Law with the Liberal Rule of Law," *American University International Law Review* 21, no. 3 (2006).

74 Saad and El Fegier, *Citizenship*, p.3.

The uprisings raised high hopes for improving the country's human rights record and were regarded as a turning point. Although there was no significant decrease in the number of human rights abuses in course of the uprisings, those events definitely brought human rights to the center of Egyptian social and political life and proved the multifaceted and complex potential of human rights. The protesters' demands for human rights challenged the authoritarian regime. At the same time, diverse political actors (e.g., the Brotherhood and the SCAF) increasingly used human rights to claim legitimate authority or popularity regardless of their political background or former positions on the issue. In short, political actors sought to legitimize their authority by presenting themselves as the best guarantors of human rights.

In addition, opposing political actors used human rights as a tool to enforce their interests in the country's legal, political, and social frameworks, as seen in the documents issued by the SCAF, al-Azhar, and the Egyptian National Council following the SCAF's post-uprising constitutional declaration in 2011. These documents show that human rights were both utilized by the weak to claim their rights and by the powerful to manipulate the political process and promote their interests. Although they show how polarizing the process was and how political actors with opposing interests manipulated the process to force their legal and cultural principles as regards the Shari'a and basic rights into the new constitution, one should not forget that the discussion about basic rights and freedoms raised the Egyptians' political awareness and familiarized them with these issues.

Bibliography

Al-Abed Al-Haq Fawwaz and Hussein Abdelhameed Abdullah, "The Slogans of the Egyptian and Tunisian Revolutions," *Issues in Political Discourse Analysis* 4, no. 1 (2013): p. 40.

Al Gebali, Tahani, tr. Sonia Farid, "Constitutional Principles: Documents on Post-Revolution Egypt," *Journal of Comparative Poetics* 32 (2012).

Azuri, L, "Egypt's Islamic Camp, Once Suppressed by Regime, Now Taking Part in Shaping New Egypt-Part I: The Al-Azhar Document," *Inquiry & Analysis Series Report*, no. 734 (2011).

Azuri, L, "Egyptian Deputy PM's Document of Constitutional Principles: An Attempt to Bolster Military Supremacy, Curb Islamists' Influence on Constitution," *Inquiry & Analysis Series Report No. 762* (2011).

Beetham, David, *Democracy and Human Rights* (Cambridge, UK: Polity Press, 1999).

Brown J. Nathan, Post- Revolutionary Al-Azhar: The Carnegie Papers (2011). http://carnegieendowment.org/files/al_azhar.pdf

Cesari, Jocelyne, The Awakening of Muslim Democracy: Religion, Modernity, and the State (New York: *Cambridge University Press*, 2014).

Dhundale, Lis, Hassan Bahey Eldin, and Boserup Alenius Rasmus, eds., Human Rights across Cultural Dialogue (Cairo and Copenhagen: *The Danish Institute for Human Rights*, 2010), <https://www.humanrights.dk/sites/humanrights.dk/files/media/migrated/human20rights20across20cultural20dialogue20book20english20final.pdf>

El Fegieri, Moataz, “A Tyranny for the Majority? Islamists’ Ambivalence about Human Rights,” *FRIDE Working Paper*. No 113. October (2012).

Forsythe, David P., ed., Encyclopedia of Human Rights (Oxford: *Oxford University Press*, 2009).

Gomaa, Mohammad Mukhtar, “A Reading in the Thinking of the Grand Imam of Al-Azhar,” (2014), <https://azhargraduates.org/en/Makalat1.aspx?id=245>

Harrington, Keith, “Egypt’s Constitutional Mess and Solutions from South Africa,” February 14, 2014, <https://publicseminar.org/2014/02/egypts-constitutional-mess-and-solutions-from-south-africa/>

Hefny, Assem, “Religious Authorities and Constitutional Reform: The Case of Al-Azhar in Egypt,” in *Constitutionalism, Human Rights, and Islam after the Arab Spring*, ed. Rainer Grote and Tilmann J. Röder (Oxford: *Oxford University Press*, 2016), pp. 89-122.

Hicks, Neil, “Transnational Human Rights Networks and Human Rights in Egypt,” in *Human Rights in the Arab World: Independent Voices*, ed. Anthony T. Chase and Amr Hamzawy (Philadelphia: *University of Pennsylvania Press*, 2006): pp.64-88.

Hoover Joe, “Human Rights Contested,” *Journal of Intervention and State Building* 6, no. 2 (2012): pp.233-46.

Hoover, Joe, “The Human Right to Housing and Community Empowerment: Home Occupation, Eviction Defense, and Community Land Trusts,” *Third World Quarterly* 36, no. 6 (2015): pp. 1092-1109.

Jermanova, Tereza, “Before Constitution-making: The Struggle for constitution-making design in post-revolutionary Egypt” *Acta Politica*. 55, no. 4 (2009), pp. 648-669.

Lang, F. Anthony, “From Revolutions to Constitutions: The Case of Egypt,” *International Affairs*. 89, no. 2 (2003), pp. 345-363.

Li-Ann, Thio, "Constitutionalism in Illiberal Polities," in *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, ed. Michel Rosenfeld and Andreas Sajo (Oxford: *Oxford University Press*, 2012, pp. 133-152.

Lombardi, Clark B., and Brown J. Nathan, "Do Constitutions Requiring Adherence to Shari'a Threaten Human Rights? How Egypt's Constitutional Court Reconciles Islamic Law with the Liberal Rule of Law," *American University International Law Review* 21, no. 3 (2006).

Maha, Abdelrahman M., *Civil Society Exposed: The Politics of NGOs in Egypt* (London: *I.B. Tauris*, 2004).

MacQueen, Benjamin, "The Reluctant Partnership between the Muslim Brotherhood and Human Rights NGOs in Egypt," in *Islam and Human Rights in Practice: Perspectives across the Ummah*, ed. Shahram Akbarzadeh and Benjamin Macqueen (London and New York: *Routledge*, 2008).

Maged, Adel, "Commentary on al-Azhar Declaration in Support of the Arab Revolutions," *Amsterdam Law Forum* 4, no. 3 (2012): pp. 69-76.

Mokhtari, Shadi, "Human Rights and Power Amid Protest and Change in the Arab World," *Third World Quarterly* 36, no. 6 (2015): pp.1207-1221.

Monshipouri, Mahmood, *Democratic Uprisings in the New Middle East: Youth, Technology, Human Rights, and US Foreign Policy* (London: *Paradigm Publishers*, 2014).

Moustafa, Tamir, "Drafting Egypt's Constitution: Can a New Legal Framework Revive a Flawed Transition?" *Brookings Doha Center* 1 (March 2012): p.5.

Odysseos, Louiza, and Selmeczi Anna, "The Power of Human Rights/the Human Rights of Power: An Introduction," *Third World Quarterly* 30, no. 6 (2015): pp.1033-40.

Osman, Tarek, *Egypt on the Brink: From Nasser to the Muslim Brotherhood* (New Haven, CT: *Yale University Press*, 2013).

Pratt, Nicola, "After the 25 January Revolution: Democracy or Authoritarianism in Egypt?" in *Revolutionary Egypt: Connecting Domestic and International Struggles*, ed. Reem Abou-El-Fadl (Abingdon: *Routledge*, 2015), pp. 43-82.

Ryan, Curtis R., "Political Strategies and Regime Survival in Egypt," *Journal of Third World Studies* 18, no. 2 (2001), pp. 25-46.

Saad, Ragab, and Moataz El Fegiery, *Citizenship in Post-Awakening Egypt: Power Shifts and Conflicting Perceptions*. *Cairo Institute for Human Rights*, Policy Paper, 2014.

Schmitter, C. Philippe, "Contrasting Approaches to Political Engineering: Constitutionalization & Democratization" (2001) Fiesole: European University Institute.

Sheira, Omar A., Towards a Way out of the Egyptian Dilemma: New Lessons for an Old Regime (Master's Thesis, *Tilburg University*, 2014).

Sorenson, David S., An Introduction to the Middle East: History, Religion, Political Economy, Politics (Philadelphia: *Westview Press*: 2013).

Thoms, Oskar N. and Ron James, "Do Human Rights Violations Cause Internal Conflict?" *Human Rights Quarterly* 29, no. 3 (2007): pp. 674-705.

Internet Sources

Al-Azhar, "Document on the Future of Egypt," (2011),

<https://sis.gov.eg/Story/56424/Al-Azhar-Document>

Al-Azhar Shaykh, "The Western Understanding of Human Rights is against That Which is Sacred to Us," WikiIslam

Al Jazeera, "Egypt PM addresses Tahrir rally," March 5, 2011,

www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/20113483827365222.html

Cairo Institute for Human Rights Studies, "After President Mohamed Morsi's First 100 Days: Worrying Indications for Future of Human Rights, Major Crises Remain Unresolved" (2012), www.cihrs.org/?p=4547&lang=en,

Cairo Institute for Human Rights Studies, "Joint Appeal by Egyptian Human Rights Organizations to the UN OHNCHR" (2013), www.cihrs.org/?p=6479&lang=en

Freedom House 2005. "Countries at the Crossroads: Egypt"

<https://www.refworld.org/docid/4738690c2.html>

Freedom House 2007. Countries at the Crossroads 2007

<https://www.refworld.org/country,,,EGY,,4738692364,0.html>

Freedom House 2011. Countries at the Crossroads 2011.

<https://www.refworld.org/docid/4ecba64fc.html>

Human Rights Watch, "The Road Ahead: A Human Rights Agenda for Egypt's New Parliament," (2012) January 16, <https://www.hrw.org/report/2012/01/16/road-ahead/human-rights-agenda-egypts-new-parliament>

Human Rights Watch, October 2001. Egypt Human Rights Background,

<https://www.hrw.org/legacy/backgrounder/mena/egypt-bck-1001.htm>

Ikhwanweb, "Muslim Brotherhood Endorses Al-Azhar Document on the Future of Egypt," (2011), <https://www.ikhwanweb.com/article.php?id=28948>

Morsi, Mohammed, "President Mohamed Morsi's Speech at Cairo University, Saturday, June 30, 2012, after Taking Oath of Office,"

www.ikhwanweb.com/article.php?id=30156

Morsi's presidential program (2012),

<https://dinwdawla.files.wordpress.com/2012/06/c692tc3a1c2acdc692oc3b1-c692tc2acpc692c2bdn.pdf>

Shehata, Dina, "Mapping Islamic Actors in Egypt," Netherlands Flemish Institute in Cairo, Al-Ahram Center for Political and Strategic Studies (March 2012).

<https://web.archive.org/web/20150927043841/http://media.leidenuniv.nl/legacy/mapping-islamic-actors---version-2.2.pdf>

Reuters, "Morsy Vows to Respect Human Rights," June 24, 2012,

<https://jp.reuters.com/video/watch/morsy-vows-to-respect-human-rights-id236160148>

Ortadoğu

E t ü t l e r i

KİTAP İNCELEMELERİ

BOOK REVIEWS / عرض کتاب

Ortadoğu

Etütləri

The Assassination of Ephraim Elrom, the Consul General of Israel

Rifat N. Bali, İstanbul: Libra, 2016, ISBN: 978-605-9022-83-5, 65,00TL, 416 p.

Reviewer: Gökhan Çinkara* - Selim Tezcan**

Received: 01/28/2021

Accepted: 03/23/2021

Citation: ÇINKARA, G., TEZCAN, S., “The Assassination of Ephraim Elrom, the Consul General of Israel”, Middle Eastern Studies, 13-2 (2021): 315-319

İsrail Başkonsolosu Ephraim Elrom'un İnfazı

Rifat N. Bali, İstanbul: Libra, 2016, ISBN: 978-605-9022-83-5, 65,00TL, 416 s.

Değerlendirmeyi Yapan: Gökhan Çinkara - Selim Tezcan

Geliş tarihi: 28/01/2021

Kabul tarihi: 23/03/2021

Atf: ÇINKARA, G., TEZCAN, S., “İsrail Başkonsolosu Ephraim Elrom'un İnfazı”, Ortadoğu Etütleri, 13-2 (2021): 315-319

اغتيال القنصل العام الإسرائيلي إفرام إلروم

رفعت ن. بالي، إسطنبول: 2016، Libra، ISBN: 978-605-9022-83-5، 65,00 TL، 416 s.

غوكهان تشينكارا - سليم تزجان ٢

تاريخ القبول: 23/03/2021

تاريخ الاستلام: 28/01/2021

الاقتباس: اقتباس: تشينكارا، غ.، تزجان، س.، “اغتيال القنصل العام الإسرائيلي إفرام إلروم”، دراسات الشرق الأوسط،

13-2 (2021): 315-319

Rifat Bali, known for his prolific body of research on the non-Muslim minorities, the Jewish community, anti-Semitism, conspiracy theories, and social and cultural change in Turkey, has published a new study on a crucial event involving Turkey and Israel: *The Assassination of Ephraim Elrom, the Consul General of Israel: “He was a very courageous man. He resisted until the end”*.

In the book Bali focuses on the period 18-22 May 1971, when radical leftist militants kidnapped and assassinated Ephraim Elrom. The work is divided into two main chapters. Chapter 1 is entitled “The Background of the Kidnapping of Ephraim Elrom,” and Part 2 “Ephraim Elrom’s Kidnapping

* Asst.Prof., Necmetin Erbakan University, TR, gcinkara@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8372-8571

** Assoc.Prof., Ankara Social Science University, TR, selimte76@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6242-7232

and Assassination.” An extensive appendix is found at the end of the book, including memoirs about the event, obituaries, and photos. Bali draws upon a vast amount of source material in the work, ranging from oral history studies and personal interviews to contemporary news reports and op-eds. A remarkable aspect of the work is Bali’s efforts to draw upon the testimonies of as many individuals involved in the Elrom case as possible. Among these are the members of THKP-C (the radical left-wing organization that assassinated the Consul General), the victim’s acquaintances and neighbors, and Turkish and Israeli officials.

In Chapter 1 Bali offers a detailed analysis of the Turkish political background in the years leading to the murder of Elrom, dwelling in particular on the changes that the Turkish left underwent in these years. Between 1965 and 1967, the Turkish left had functioned through the channel of parliamentary politics, where it was represented by the Turkish Labor Party. However, it faced harsh criticism from the left as well as from the right. Some groups on the left believed that legal political activity in the parliament would be inadequate for realizing their goals and argued in favor of activism, including that of a violent sort. Some tactics of the international left at the time, such as boycotts, occupations, and kidnappings, as well as the influence of young, charismatic, militant leaders, came to prevail in the Turkish left as well. The military interventions of the United States in Cuba, Vietnam, and Latin America were identified with imperialism, and the same approach was adopted toward Israel’s policies in Palestine as well. It became typical for the Turkish left at this time to regard Israel as an instrument of American imperialism in the Middle East. In the late sixties, moreover, around three thousand youths from the Turkish left went to the Palestinian camps in Syria, Jordan, and Lebanon to receive training in guerilla warfare and deploy the newly gained military skills in their political struggle in Turkey. What made this possible was their mingling with Palestinian students in venues like the METU (Middle East Technical University), getting acquainted in the process with the Palestinian cause. Among other political developments that sharpened the left-wing’s so-called “anti-imperialistic” stance were President Johnson’s letter of 1964, which warned the Turkish government against Turkish military intervention in Cyprus, and the Vietnam War.

Bali points out that the particular brand of revolutionary anti-imperialism popular among the Turkish left in this period was quite problematic because it was not based on a realistic analysis of the conditions in Turkey or a close knowledge of the contemporary developments in the world. Instead, members

of the Turkish left were motivated mainly by the newly translated handbooks on guerilla warfare as well as by the intense rivalry between different factions competing with each other to carry out the most sensational acts. Consequently, they remained unaware of the fact that the leftist movement in Turkey, unlike its counterpart in Latin America, did not have a firm basis in the society or among the state cadres. Significantly, Bali also notes that the opinion of the contemporary Turkish left about the minorities in Turkey was no better than that of Turkish policymakers: They saw the minorities as “exploiters of the people” and openly supported past measures against them, like the Capital Tax of the 1940s. As the representatives of the Turkish left viewed the global scene with this intellectual make-up, they saw anti-imperialism simply as anti-Americanism, and Israel simply as the chief instrument of American imperialism in the Middle East. In his insightful analysis of the background of the Elrom assassination, Bali takes into consideration all these factors effective within the contemporary Turkish left: guerrilla ethos, inter-factional rivalry, unawareness of the Turkish social and political context, and a superficial anti-Americanism and anti-Zionism.

Turning in Chapter 2 to the more immediate causes of the event, Bali explains that the left-wing organization THKP-C, led by Mahir Çayan, decided to outdo THKO, led by Deniz Gezmiş, who had kidnapped four US airmen but ended up releasing them on their own accord. Looking for a proper target, they considered the consulates of the United States and Israel. Since the former was well protected, while the latter was not, they decided to kidnap the consul of Israel, Elrom, whom they saw as the very embodiment of Zionism and American imperialism. Bali also refers to additional considerations that might have led to this choice. One of these was the allegation that Elrom had handed over the lists of the Turkish militants in the Palestinian camps to the Turkish authorities. Another was the leftist militants’ sense of indebtedness to the Palestinians for having been allowed to receive guerilla training in their camps.

An interesting detail here, as Bali points out, is that while Ephraim was previously working as a police chief in Israel, he had contributed considerably to the preparation of the legal case against Adolf Eichmann, the former Nazi official responsible for the organization of the transport of European Jews to death camps. While the vehemently anti-fascist political stance of the Turkish left could have led one to expect that the militants would have some sympathy for Elron on that account, this did not turn out to be the case. Indeed, a militant standing guard over Elrom asked him a few questions about his role

in Eichmann's kidnapping from Argentina and trial in Israel, but when he told his friends that the man was an anti-fascist, they seemed utterly unimpressed. As made clear by Bali, they did not have a coherent ideology that would have rendered such details significant for them. They saw in Elrom simply a representative of Israel, the instrument of imperialistic US policies in the Middle East, and were eager to outshine Deniz Gezmiş and THKO whom they openly criticized for having released the kidnapped airmen.

In this chapter, Bali presents the reader with a detailed chronological account of the kidnapping and the subsequent developments, relating the measures taken by the Turkish authorities, the reactions of Elrom's wife and colleagues, their unsuccessful efforts to persuade the militants to release the consul, the assassination, and the arrest of the militants. A criticism that might be brought at this point is that the author refrains from making any direct observations or criticisms within the chapter, and saves them all for the conclusion of the book. Until the conclusion, therefore, the reader is denied a full grasp of the errors of judgment involved in certain measures taken by the Turkish authorities. Chief among these was their order for home searches, which caused the militants to panic and hasten to murder Elrom, and their failure to inform the militants about the offer of ransom made by Elrom's family. The reader also has difficulty realizing the significance of the turning point in the whole process, when a police officer forgot to notify his superiors about a timely denunciation of the kidnapping that he had received on the phone. Thus, the critical mistakes committed by the Turkish officials do not receive due consideration within the narrative, before the brief concluding chapter, and even a contrary impression is created by Bali's repeated emphasis that the Israeli authorities refrained from criticizing the Turkish authorities for their failure to provide adequate security or their ill-judged order to conduct house searches.

The author then proceeds to consider the various theories in existence about who had decided to kill the consul and who had carried out the task. Here Bali's preference for impartial reporting of the different versions of the event proves confusing from time to time. Although it emerges that the leader Mahir Çayan was responsible for the actual murder, it does not emerge clearly how it was decided to assassinate the consul. Was it Çayan and Ulaş Bardakçı who took the decision, or was it decided by a ballot among the militants in various cells in Istanbul, or did the kidnapping team discuss it face to face? While the first version emerges from the narrative of the events, the second version seems to prevail in the section on the responsibility for the decision.

However, that section ends rather abruptly with the assertion that it was Çayan alone who had decided to murder the consul. Further on, another section in the chapter offers the third version.

Bali next offers a detailed examination of the reactions of the Turkish and Israeli press, public opinion, and government to the event, as well as dwelling on the reactions in the Arab world and the international community. He also dwells on Elrom's place in the collective memory of the Turks and Israelis, as well as among the Jewish community in Turkey. All this helps the reader understand how the event was experienced and interpreted from different angles. In the last section of the chapter, Bali also reports some of the conspiracy theories in circulation about the assassination of Elrom. Although these provide an interesting insight into the popular perceptions of the event, an accompanying analysis of what they imply about the event's impact on the general public would have been welcome.

Based on a wide variety of sources, Bali's study successfully sheds light on this important event in which Ephraim Elrom, the nemesis of Adolf Eichmann, ironically met a tragic fate at the hands of young Turkish ultra-leftists. Bali takes special care to cover the accounts of all the parties and carefully avoids ideological or value-based references. The study is particularly valuable insofar as it offers a snapshot of the mindset of the Turkish radical left in the late sixties and early seventies.

Anglo-Arabia: Why Gulf Wealth Matters to Britain?

David Wearing, United Kingdom: Polity Press, 2018, ISBN:978-1509532049, 240 pages, \$69.95.

Reviewer: Ahmet Safa Hüdaverdi*

Received: 02/13/2021

Accepted: 03/23/2021

Citation: HÜDAVERDİ, A.S., “AngloArabia: Why Gulf Wealth Matters to Britain?”, Middle Eastern Studies, 13-2 (2021): 321-324

İngiliz-Arap: İngiltere için Körfez Zenginliği Neden Önemlidir?

David Wearing, United Kingdom: Polity Press, 2018, ISBN:978-1509532049, 240 s., 69.95\$.

Değerlendirmeyi Yapan: Ahmet Safa Hüdaverdi

Geliş tarihi: 13/02/2021

Kabul tarihi: 23/03/2021

Atf: HÜDAVERDİ, A.S., “İngiliz-Arap: İngiltere için Körfez Zenginliği Neden Önemlidir?”, Ortadoğu Etütleri, 13-2 (2021): 321-324

الأنجلو عربية: لماذا تعتبر ثروة الخليج مهمة لبريطانيا؟

ديفيد ويرينغ، المملكة المتحدة: Polity Press، 2018، ISBN:978-1509532049، 240 s.، 69.95\$.

أحمد صفا هدى فيردي

تاريخ القبول: 23/03/2021

تاريخ الاستلام: 13/02/2021

الاقتباس: هدى فيردي، أ. ص.، “الأنجلو عربية: لماذا تعتبر ثروة الخليج مهمة لبريطانيا؟”، دراسات الشرق الأوسط، 31 (2021): 321-324

Britain and the six members of the Gulf Cooperation Council (GCC), comprising Saudi Arabia, Kuwait, Bahrain, Qatar, the United Arab Emirates (UAE), and Oman, have quite strong, complex, multidimensional, and interdependent relations. This unique Anglo-Arabian relationship pattern is well mapped by David Wearing, who is a teaching fellow in International Relations at Royal Holloway, University of London, in the “AngloArabia: Why Gulf Wealth Matters to Britain”. In this book, Wearing explains the nature of the Anglo-Arabian nexus of power by tracing the dynamics of historical backgrounds, the strategic importance of energy dimension, economic relations, and arms export-military dimension. In essence, what the author does throughout the book is that he provides the readers with a comprehensive

* Res.Assist., ORSAM, Turkey, safahudaverdi@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2539-2269

and detailed explanation of “why the Gulf Arab monarchies matter to the UK, and why the UK matters to them”.

The author summarizes his argument in five points which also came to shape the organization of the chapters in the book. Firstly, the UK-GCC relations are a product of the historical process and the first chapter of “Empire’s Legacy” elaborates this historical narrative. Secondly, the UK’s interests in the oil and gas of the Gulf are a part of broader geopolitical and commercial interests, which is discussed in the “Oil and Gas: The Strategic and Commercial Prize” chapter of the book. Thirdly, capitalism in the UK and GCC has developed in a complementary way, and especially the GCC financial capital came to be key for British capitalism to manage its account deficit, which is detailed in the chapters of “British Neoliberalism and Gulf Capitalism: A Perfect Fit” and “How Important is Gulf Wealth to British Capitalism”. Arms exports from the UK to the GCC states and military cooperation are a strategically valuable component of British military power and the “Arming Authoritarianism” chapter explains the political economy and strategic dimensions of the military relations. Lastly, in the Arab Spring process, the UK has backed the GCC monarchies by providing military expertise and arms especially during the Saudi-led military intervention in Yemen. These current issues are elucidated in the last chapter: “The Arab Uprisings and the War in Yemen”.

The first chapter mainly discusses the historical roots of relations between the UK and the Arab Gulf monarchies. These relations can be seen “as a multidimensional and evolving of state, class and economic interests.” The author categorizes the history of these relations under three distinct phases: (1) between the end of the eighteenth century and the end of the Second World War, Britain was the hegemonic power in the Gulf and provided regional security according to its imperial interests; (2) after this period until 1971, Britain lost its hegemonic power in the Gulf as a part of its global imperial decline; (3) then until now, Britain has continued its strategic relations with the GCC states through financial and industrial sectors by benefitting from the huge wealth of the Gulf monarchies. As an important turning-point, the sterling crisis of June 1966 triggered the British withdrawal decision from the Gulf in 1968. However, even after the withdrawal in 1971, Britain has continued to protect its strategic interests in the region by ensuring the continued flow of oil supplies and security of its investments in accordance with the US’s interests. Therefore, Wearing notes that “the withdrawal is better described as a drawdown”. From the British perspective, the pattern of the current relationship between Britain and the GCC states are centered around “the stability of oil flows, the investment of petrodollars in the UK economy,

and continued access to Gulf markets for British exporters as matters of high importance.” In addition to these, Britain has also committed to protecting monarchical status quo in these countries. To sum up, the Anglo-Arabian relations function at the elite level following mutual benefit tenet, and oil and petrodollars constitute the cement of these relations.

The second chapter of the book analyzes the energy dimension of the relations. In this sense, the GCC states hold 29.3 percent of oil reserves in the world. Given these enormous resources and geographical location having two vital transit chokepoints, the Gulf is a geostrategic asset not only to secure Britain’s energy needs but also to underpin the US global hegemony in which Britain willingly operates and sees its interest depending on it. In this “dual logic”, on the one hand, the Gulf oil is crucial for the healthy work of the world economy which affects Britain’s capitalist interests, on the other hand, it provides geopolitical leverage for the US hegemony to serve Britain’s interest. The author summarizes the significance of Gulf oil and gas as follows: “first, as a source of geostrategic power (...); second, as a source of energy crucial to the functioning of the global economy; third, as a site of capital accumulation for the world’s energy firms and, fourth, as a generator of sizeable revenues for the producer states (petrodollars), which can often be recycled back into the global economy to the advantage of the major capitalist states”.

The third chapter examines the complementary nature of the British and Gulf capitalisms. For a long time, Britain’s economy has suffered from an account deficit that is mainly financed through capital inflows. On the other hand, the Gulf states have hundreds of billions of capital surplus that help the healthy functioning of the global capitalist system. So, in this equation, the recycling of petrodollars via investments to the UK is crucial for financing the chronic account deficit of the UK and underpinning the strength of the pound.

In the fourth chapter, the author elaborates the prior part’s assumptions with the UK and GCC trade and investment numbers by underlining the importance of the Gulf wealth to British capitalism. For the UK, the GCC states are both a strategic export market and source of inward investments. There are also a lot of British companies operating in the Gulf. The Gulf fund’s role in the bailout of Barclays during the 2008 financial crisis is one of the most concrete indicators of the importance of why the Gulf wealth matters to Britain. Saudi Arabia is the leading partner of British capitalism as a net capital exporter to the UK. On the other side, given its absorption capacity and economic and political power, the UK is also a strategic partner as a secure harbor for Gulf capital.

The fifth chapter explains another strategic dimension of the Anglo-Arabian relations: arms sales. Beyond its purely economic benefits, the author claims that, as a part of maintaining Britain's global military power, huge amounts of arms sales to the Gulf states play a very critical role in promoting the UK's arms industry. Therefore, the arms sales to the Gulf monarchies function under the broader framework of the Anglo-Arabian relations drawn by the author in the prior chapters by supporting the regime securities of the ruling elites.

The last chapter focuses on more current events by indicating how the UK supported authoritarian regimes of the Gulf in their fights against internal dissidents as in Bahrain and external enemies as in Yemen to protect the status quo in the Gulf that serve its capitalist interests. With the Arab uprisings, the UK has increased its military supports to these states by boosting arms exports and technical assistance. The Saudi-led military operation in Yemen has appeared as a showcase of the extensive British military support to Saudi and the Emirati axis despite huge civilian deaths and suffering.

To summarize, the book is a good read for those who are interested in understanding complex relationship dynamics between the UK and GCC states. David Wearing analytically covers the interdependent nature and underlying structure of the UK and GCC states by providing not only a good historical narrative but also trade and investment numbers to reveal economic underpinnings of how the UK and GCC capitalisms are complementary fits perfectly with each other. In short, the main argument of the book is that the UK and GCC relations are the product of dynamic historical processes and political-energy-economic-military aspects of these relations are quite intertwined and interdependent. However, in the end, the balance of power is in favor of the UK. As a last remark, the book is very important to grasp and analyze the future foreign policy orientation of the British government after the Brexit. This is because now the UK's need for the Gulf capital and market increased more to sustain its economic power and political status.

Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz

Ed. İsmail Numan Telci ve Recep Yorulmaz, Ankara, Ortadoğu Yayınları, Eylül 2020, ISBN: 978-605-74886-0-2, 357 s.

Değerlendirmeyi Yapan: Uğur Matıç*

Geliş tarihi: 15/03/2021

Kabul tarihi: 31/03/2021

Atıf: MATIÇ, U., “Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz”, Ortadoğu Etütleri, 13-2 (2021): 325-330

Eastern Mediterranean in International Politics

Ed. İsmail Numan Telci and Recep Yorulmaz, Ankara, Ortadoğu Publishing, Sep. 2020, ISBN: 978-605-74886-0-2, 357 p.

Reviewer: Uğur Matıç

Geliş tarihi: 03/15/2021

Kabul tarihi: 03/31/2021

Citation: MATIÇ, U., “Eastern Mediterranean in the International Politics”, Middle East Studies, 13-2 (2021): 325-330

شرق المتوسط في السياسة الدولية

تحرير: إسماعيل نعمان تلجي ورجب يورلماز، أنقرة، منشورات دراسات الشرق الأوسط، سبتمبر/ أيلول 2020• ISBN: 978-605-74886-0-2, 357 s.

أوغور ماتيتش

تاريخ القبول: 31/03/2021

تاريخ الاستلام: 15/03/2021

الاقتباس: تشينكارا، غ، تزجان، س، “شرق المتوسط في السياسة الدولية”، دراسات الشرق الأوسط،

13-2 (2021):325-330

Akdeniz, insanlık tarihi boyunca medeniyetlerin teşekkül ettiği bir coğrafyada bulunması nedeniyle önemli bir bölge olmuştur. Stratejik deniz yollarını barındırması nedeniyle uluslararası siyasetin gündem maddelerinden biri olan Akdeniz ve onu çevreleyen kara alanlarını ifade eden bölgenin, özellikle doğu kısmında son 20 yıllık zaman dilimi içinde keşfedilen ve keşfedilmeyi bekleyen potansiyel hidrokarbon rezervleri Doğu Akdeniz’i enerji kaynakları, enerji geçiş güzergâhları ve güvenliği gibi konularda uluslararası siyasetin başlıca meselelerinden biri olarak gündemde tutmaktadır. Türkiye’nin uluslararası siyasetini yakından ilgilendiren Doğu Akdeniz ve enerji çalışmaları bünyesinde ortaya konulan akademik çalışmaların yetersizliğinin konuyu uluslararası siyaset bakımından anlamlandırmayı zorlaştırdığı bir dönemde,

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, TR, ugurmatic@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6871-2248

Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz kitabıyla Ortadoğu Yayınları, bu alanda önemli bir katkı sunarak yayın hayatına başlamıştır. Uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk temelinde meydana gelen gelişmeler başta olmak üzere genel anlamda Doğu Akdeniz’i konu edinen, Türkiye’nin hak ve iddialarını temellendiren akademik çalışmaların sayısının artmasının zaruri olduğu bir zamanda ortaya konan bu çalışma son derece kıymetlidir.

İsmail Numan Telci ve Recep Yorulmaz editörlüğünde bir derleme olarak yayınlanan kitapta farklı akademisyenlerce yazılmış 14 bölüm bulunmaktadır. Doğu Akdeniz konusunu genel itibarıyla uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde ele alan çalışmada öncelikle genel hatlarıyla bölgedeki küresel rekabet, Türkiye’nin stratejisi ve Kıbrıs konularını işleyen bölümlere yer verilmiştir. Küresel enerji kaynakları ve enerji hatlarına dair rekabet, devletler ile şirketlerin Doğu Akdeniz’e yaklaşımları gibi konularla devam eden kitap, bölgesel ve küresel aktörlerin Doğu Akdeniz stratejilerini spesifik olarak inceleyen bölümlerle tamamlanmıştır. İsrail-Filistin ve Suriye gibi Ortadoğu’nun kronikleşmiş sorunlarının Doğu Akdeniz konusuyla ilintili olarak ele alındığı bölümlere yer verilmesi aslında Ortadoğu meselelerinin Akdeniz ile yakından ilgili olduğunu göstermesi bakımından bu kitabı ayrıca dikkate değer kılmaktadır.

İlk bölüm olan “Bölgesel Rekabetten Küresel Güç Mücadelesine Doğu Akdeniz” başlıklı kısım kitabın editörleri tarafından kaleme alınmıştır ve bir nevi giriş mahiyetindedir. Doğu Akdeniz’in son yıllarda neden gündemde olduğu, uluslararası alanda hangi güçlerin hangi iştiaikle bölgeye ilgi duyduğu konularına genel bir bakış atan bölümde, Akdeniz’de enerji akışı ve enerji güvenliği konuları ve özellikle yeni keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin bulunduğu alanlardaki bölgesel rekabet ele alınmıştır. Bu bağlamda Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) öncülüğündeki Türkiye’yi buradaki denklemlerin dışında tutma çabalarını, buna mukabil İsrail ve Mısır gibi bölgesel rekabette ön plana çıkan ve Türkiye ile zaman zaman gergin görüntü veren güçlerin rasyonel tercihlerinin Türkiye olmadan gerçekleşmeyeceğine dair argümanlar sunulmuştur.

İkinci bölüm “Doğu Akdeniz’de Enerji Mücadelesi ve Türkiye” başlığını taşımaktadır. Recep Yorulmaz ve Oğuzhan Demirdöğen tarafından kaleme alınan bölümde öncelikle enerji kaynaklarının tarihçesine kısaca bir bakış yapıldıktan sonra Doğu Akdeniz’deki kanıtlanmış enerji kaynakları kapasitesinin dünya geneline oranı incelenerek buradaki keşiflerin neden önemli olduğuna dair nicel dayanak oluşturulmuştur. Şimdiye kadar keşfedilen ve tahmini rezervler ile ilgili son derece açık tablolara yer verilen

bölüm, Akdeniz’e kıyısı olan Mısır, İsrail, Yunanistan ve Türkiye gibi sadece bölgesel rekabette öne çıkan ülkeleri değil burada aktör rolünü haiz olması beklenen fakat yaşanan savaşlar ve siyasi istikrarsızlıklar gibi nedenlerle bizatihi bölgede etkin olamayan Filistin ve Suriye gibi devletlerin de deniz yetki alanları ve potansiyellerini tek tek ortaya koymaktadır. Özellikle GKRY ve Yunanistan’ın deniz yetki alanları ve Avrupa’ya gaz aktarımı konusundaki girişimlerinin detaylandırıldığı, bu konularda İsrail’in alternatif politikaları ve Lübnan gibi etkisi göreceli olarak işlevsiz devletlerin de buradaki etkinliğinin analiz edildiği bölümde, Türkiye ve KKTC’yi saf dışı bırakma eğilimindeki girişimlerin uluslararası hukuk temelinin olmamasına dikkat çekilmiştir. Bu girişimlerin en güvenli ve maliyeti düşük olanlarının güzergâhı Türkiye ve KKTC’nin yetki alanlarından geçmektedir. Dolayısıyla bölgesel güçlerin uluslararası meşruiyet adına Türkiye’yi dikkate alma gereklilikleri, buna mukabil Türkiye’nin bölgedeki girişimlerinin de egemenlik alanlarını korumak adına bir zorunluluk olduğunun altı çizilmektedir. Türkiye ve KKTC’nin Doğu Akdeniz’deki faaliyetlerinin de ayrıca incelendiği bölümde, petrol ve doğal gaz arama çalışmalarının süreç olarak nasıl ilerlediği anlatılmaktayken diğer yandan Türkiye’nin Libya ile imzaladığı deniz yetki alanlarına yönelik mutabakat zaptı ve müteakip politikalar da değerlendirilmektedir. Sonuç olarak Türkiye’nin hem enerji konusundaki dışa bağımlılığını azaltmak adına yürüttüğü arama faaliyetlerinin hem de kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeler ilan etmesinin önemine dikkat çekilmiştir.

İsmail Şahin’in kaleme aldığı üçüncü bölüm “Doğu Akdeniz’de Bölge Dışı Aktörlerin Rolü” başlığını taşımaktadır. Bölgenin jeopolitik önemi ve tarihçesine dair bilgilerle başlayan bölümde aynı zamanda küresel enerji konusundaki rekabet işlenmektedir. Başlıca küresel aktörlerin bölgedeki rekabetteki tutumlarına yer verilen bu bölümde ABD’nin yaklaşımı Avrupa’nın Rusya’ya olan enerji bağımlılığı çerçevesinde değerlendirilirken ayrıca Eastmed ve Kuzey Akım projeleri hakkında bilgiler verilmekte ve mukayeseler yapılmaktadır. Bu bağlamda AB’nin ve Rusya’nın bölgesel rekabete yaklaşımları da tahlil edilmektedir. Fransa’nın bölgeye yönelik dış politikasının arkasında temel araçlarının ve amaçlarının da irdelendiği bu bölümde ayrıca Çin’in bölgeye olan ilgisi, Akdeniz ve çevresinde yürüttüğü liman satın alma/kiralama politikaları, GKRY ile yakınlaşma çabaları ve “Bir Kuşak Bir Yol” projesinin Ortadoğu ve Akdeniz politikalarıyla ilintisi sergilenmektedir. Bölge dışı aktörlerin bölgedeki irili ufaklı güçlerle yürüttüğü faaliyetlere yönelik olarak Türkiye ve KKTC’nin temel itirazlarını dillendiren Şahin, Türkiye’nin bu çerçevede yürüttüğü diplomatik faaliyetleri ve arama faaliyetlerini de analiz ederek Türkiye’nin izlediği ve izleyebileceği enerji ve güvenlik politikalarının çerçevesini çizmektedir.

“Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne Etkisi” başlığını taşıyan dördüncü bölümün yazarı Fatma Çalık Orhun’dur. Doğu Akdeniz’deki enerji kaynakları ve enerji güzergâhları meselesine dair bir anlatım barındıran bu bölüm esas itibarıyla Kıbrıs meselesinin tarihçesi ve Türk-Rum ilişkileri hakkında geniş bir çerçeve çizmektedir. Adadaki meselelerin tarihsel arka planını hatırlatması bakımından değerli veriler sunan Orhun, ayrıca Kıbrıs Türkleri açısından uluslararası siyasetin gündemine giren konuların nasıl görüldüğünü, bu bağlamda enerji meselelerine yaklaşımın hangi çerçevede olduğunu analiz etmiştir.

Bahrooz Jaafar tarafından kaleme alınan “Doğu Akdeniz’deki Enerji Boru Hatları ve Küresel Üretime Etkileri” başlıklı beşinci bölüm, enerji kaynaklarından ziyade enerji nakliyle ilgili siyasi anlaşmazlık ve kriz alanlarına yönelik analizleri barındırmaktadır. Özellikle İsrail, GKRY ve Mısır arasındaki boru hatları olmak üzere Doğu Akdeniz’deki enerji trafiğinde boru hatlarının önemi, maliyeti, imkânları ve çatışma alanları hakkında önemli bilgiler verilmiştir. Levant bölgesi başta olmak üzere İsrail’in doğal gaz keşifleri ve kısa bir zaman dilimi içerisinde enerji ithalatçısından ihracatçısına dönüşümünü de anlatan yazar, GKRY alanlarındaki keşifler ve buradaki enerjinin ekonomi politikası, KKTC’nin bu durumdan nasıl etkilendiği, ABD ve Rusya’nın perspektifleri gibi pek çok konuda ufuk açıcı analizler sunmaktadır.

Rumeysa Ayverdi, “Uluslararası Enerji Şirketlerinin Doğu Akdeniz’deki Faaliyetleri” başlıklı altıncı bölümde, konuya farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Enerji şirketlerinin Doğu Akdeniz üzerindeki faaliyetleri, şirketlerin hem küresel güç olan hem de bölgede hak sahibi pozisyonundaki devletler ile olan ilişkileri gibi konulara açıklık getirilmesi bakımından bu bölüm, ayrıca ihtilaflı parseller konusunu da incelemektedir. Doğu Akdeniz üzerindeki parsel alanlarından hangileri hakkında hangi devletlerin iddialarının bulunduğu, buna mukabil uluslararası şirketlerin bu alanlarla ilgili yaşadığı sorunların detaylandırıldığı bölümde, ihtilaflı alanları açık ve net gösteren tablolarla bu bilgileri desteklenmiştir. Ayrıca metin hangi parselde hangi şirketin hidrokarbon arama faaliyetleri yürüttüğü, hangi yıl hangi alanda keşif yapıldığı gibi konuları da netleştiren tablolar oluşturularak okuyucu açısından son derece verimli ve kullanışlı tablolarla zenginleştirilmiştir.

Kitabın bundan sonraki bölümleri bölgesel ve küresel aktörlerin Doğu Akdeniz politikalarını analiz etmektedir. Yedinci bölümde Hasan Korkut, Yunanistan ve GKRY’nin Doğu Akdeniz politikalarını analiz ederken ayrıca Kıbrıs’taki enerji paylaşımı meselesi, Türkiye’nin sondaj faaliyetleri ve Libya ile deniz yetki alanları mutabakatı konularında mezkûr aktörlerin

dış politika davranışlarını incelemiş, Yunanistan'ın Mısır ile 2020 Ağustos ayında gerçekleştirdiği MEB (Münhasır Ekonomik Bölge) anlaşmasının hukuksuzluğunu dile getirmiştir.

Sekizinci bölümde İsmail Numan Telci, Mısır'ın Doğu Akdeniz politikasını incelemiştir. 1960'lı yıllardan itibaren bölgedeki doğal gaz keşiflerinin bir nevi öncüsü pozisyonunda bulunan Mısır'ın yakın tarihteki enerji hamleleri, İsrail ile pragmatik ilişkileri, Arap Ayaklanmaları süreci ve sonrasındaki tutumunun değerlendirildiği bölümde ayrıca Türkiye karşısında mevcut yönetimin tutumu ve Türkiye'nin Mısır'a yaklaşımı konuları da analiz edilmiştir.

Haydar Oruç, dokuzuncu bölümde İsrail ve Filistin'in Doğu Akdeniz politikalarını ele almıştır. Esasında Filistin'in fiziki kapasite ve hukuki statü nedeniyle son derece sınırlı hamlelere sahip olduğu, buna mukabil İsrail'in bölgede etkin politikalar üretirken Filistin'in mağduriyetindeki en önemli aktör olduğunun ifade edildiği bölümde, ekonomi, hukuk, güvenlik gibi perspektiflerden İsrail'in Doğu Akdeniz stratejisi, bölgesel ve küresel bağlantıları gibi konular detaylandırılmıştır. Ayrıca Filistin'in müstakil bir Doğu Akdeniz politikasından söz edilemeye de Akdeniz'e olan kıyıları nedeniyle sahip olması gereken hakları, İsrail'in işgal ve baskısı nedeniyle enerji alanında son derece kısıtlı ve bağımlı hâle gelmesi anlatılmış, Gazze Şeridinde hâkim olan Hamas ile FKÖ arasındaki anlaşmazlığın etkilerine yer verilmiş, Filistin'in Doğu Akdeniz'deki imkânları değerlendirilmiştir.

Bir diğer bölgesel aktör olan Lübnan ise Mustafa Yetim tarafından onuncu bölümde değerlendirilmiştir. 1982 tarihli deniz hukuku anlaşmasına taraf olan ve bu çerçevede yetki alanlarını belirleyen Lübnan'ın İsrail ile bu alanda yaşadığı sorunlar, uluslararası şirketlerle anlaşmaları, buna mukabil karşılaştığı engeller, bölgedeki ve kendi içindeki kronik sorunların etkileri, Rusya'nın etkili olma çabaları, Suriye gelişmelerinin Lübnan'ın zengin potansiyeline etkisi gibi konularda etkili ve verimli bir analiz sunulmuştur.

İrfan Kaya Ülger on birinci bölümde AB'nin Doğu Akdeniz siyasetini ele almıştır. Bir bütün olarak AB'nin bölgeye ilgisinin 1970'lere kadar gittiğini belirten Ülger, tarihsel süreçte AB'nin Akdeniz politikalarını aşama aşama detaylandırmıştır. AB'nin Akdeniz ülkelerine yönelik Avrupa merkezci yaklaşımla değişim öngören ve kriterler uygulayan yaklaşımının da anlatıldığı bölümde, Avrupalı güçlerin demokrasi yerine istikrar temelinde yürüttüğü ilişkilerine de eleştiriler getirilmiştir.

On ikinci bölümde Muhammed Soliman Al-Zawawy, ABD'nin Doğu Akdeniz politikasının temel dinamiklerini ve sonuçlarını ele almıştır.

ABD'nin Doğu Akdeniz'e yaklaşımını sadece güncel boyutuyla değil Soğuk Savaş sürecinde yürütülen çevreleme stratejisi dâhilinde tarihsel boyutlarıyla anlatan yazar, ayrıca ABD merkezli uluslararası enerji şirketlerinin rollerini de incelemiştir. Sadece enerji alanında değil, ABD'nin askerî, ekonomik ve diplomatik enstrümanları çerçevesinde Akdeniz politikasını irdeleyen Zawawy, ayrıca Türkiye ile ABD arasında yaşanan F-35 ve S-400 krizlerine dair değerlendirmelerde bulunmuştur.

On üçüncü bölümü Metin Aksoy, “Rusya’nın Enerji Politikası ve Doğu Akdeniz” başlığıyla kaleme almıştır. Ekonomisinin büyük bir kısmının doğal gaz satışından beslendiği Rusya’nın bölgedeki enerji potansiyeline yaklaşımının rekabet temelinde geliştiğini belirten yazar, Rusya’nın Suriye politikası ve Ortadoğu’ya yönelik yaklaşımıyla ilintili olarak Doğu Akdeniz stratejisini masaya yatırmaktadır.

On dördüncü ve son bölüm olan “Rusya’nın Suriye Stratejisi: Enerji Güvenliği Perspektifinden Bir Bakış” başlığını taşıyan bölüm Ahmet Safa Hüdaverdi tarafından kaleme alınmıştır. Rusya’nın Suriye Savaşı’nda aldığı pozisyona realist perspektiften bir yaklaşım getiren bu bölümde Enerji güvenliği ve realizm temelinde bir teorik çerçeve belirlenirken, Suriye krizinin seyrine dair bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra Rusya’nın Suriye politikası, enerji politikası ve bunlar arasındaki bağların detaylı bir şekilde incelendiği bölümde Rusya’nın güç merkezli, devletçi ve asimetrik bağımlılık ilişkisi üzerinden şekillenen görüşü “doğal kaynak milliyetçiliği” olarak tanımlanmaktadır.

Genel hatlarıyla Doğu Akdeniz’in uluslararası siyasetin gündeminde neden yer aldığını anlatan, bölgesel ve küresel güçler bakımından spesifik incelemelerde bulunan, özellikle enerji ve güvenlik çerçevesinde okuyucuya aydınlatarak literatüre katkı sağlayan bu kitabın eleştirilecek yönleri de muhakkak vardır. Doğu Akdeniz meselesinin burada incelenen konularla birlikte örneğin uluslararası hukuk temelinde detaylı olarak incelenilip analiz edilmesi, ayrıca konunun Afrika açısından da değerlendirilmesi gerekmektedir. Küresel aktörler olarak ABD, Rusya ve AB temelinde yapılan değerlendirmelere ek olarak kitapta bahsi geçse de çok fazla detaylandırılmayan İngiltere, Çin, Fransa ve Almanya gibi güçlerin yaklaşımlarının işlenmesi, enerji ve güvenlik dışında örneğin turizm, ticaret, korsanlık faaliyetleri gibi konuların da Doğu Akdeniz ile ilintili olarak değerlendirmeye tabi tutulması beklenmektedir. Doğu Akdeniz ile ilgili ileride yayınlanacak çalışmaların meselenin çok boyutlu yapısını derin bir şekilde ele alması beklenebilir.

Ortadoğu

E t ü t l e r i

YAZIM KURALLARI

WRITING RULES / شروط النشر

Yazım Kuralları

Dergiye gönderilen makaleler, dipnotlar dahil en az 5000 en fazla 10000 kelime olmalıdır. Kitap değerlendirmeleri en az 1000 en fazla 2000 kelime olmalıdır. Türkçe veya İngilizce makalelerde her iki dilde de maksimum 250 kelimelik özet, makale başlığı ve 5 adet anahtar kelime bulunmalıdır. Arapça makalelerde ise bu bilgilerin en az bir farklı dilde olması gerekmektedir. Türkçe veya İngilizce makalelerin Arapça özet, başlık ve anahtar kelimeler dergimiz tarafından gerekli çeviri işleminin ardından eklenecektir.

Yazılar, MS Word formatında, Times New Roman karakterinde, 12 punto yazı tipi boyutu ve tek satır aralığı sayfa yapısı ile yazılmalıdır. Kenarlıklar iki kenara yasla biçiminde, paragraflar ise 1 cm olacak şekilde düzenlenmelidir. Baskı kalitesi açısından, metin içerisinde kullanılan resim, tablo veya benzeri görsellerin metin dosyası haricinde, etiketlenmiş (resim nu, sayfa nu, vs,) ayrı bir dosyada gönderilmesi tavsiye edilmektedir.

Dergimizde Chicago (dipnot) atıf ve kaynakça yöntemi kullanılmaktadır. Aşağıda belirtilen hususlardan farklı bir atıf veya kaynakçanın kullanılacak olması halinde https://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide/citation-guide-1.html linkinde bulunan kurallar esas alınacaktır. Dipnotlar 10 punto yazı tipi boyutu ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Makale sonunda, yararlanılan kaynaklar, “Kaynakça” başlığı ile verilmelidir (İngilizce makalelerde “Bibliography” kullanılmalıdır). İnternet kaynakları da ayrı bir başlık olarak yazılmalıdır.

Not: Atıf ve kaynakça yönetimiyle ilgili detaylı bilgi için dergi web sayfasındaki Yazım Kuralları sekmesini ziyaret edin. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ortetut/writing-rules>

Authors' Guideline:

Manuscripts submitted for consideration by the Journal must follow the style given below;

The manuscripts should not be submitted simultaneously to any other publication, nor may they have been previously published elsewhere, in Turkish, English or Arabic.

Articles submitted to the journal of Middle Eastern Studies, should be original contributions and should not be published previously or should not be under consideration for any other publication at the same time.

If another version of the paper is under consideration by any other publication, or has been, or will be published elsewhere, authors should inform the journal editors at the time of submission.

Articles should be between 5,000–10,000 words including footnotes and bibliography. Book reviews should be between 1000–2000 words. Commentary should be between 3000–5000 words including footnotes.

Articles should include Turkish, English or Arabic max. 250 words abstract and at least 5 keywords in origin language (if different than Turkish) and in addition in Turkish.

All quotation are preferred as “Chicago Style” in our journal.

Authors bear responsibility for their contributions. Statements of fact or opinion appearing in Middle Eastern Studies are solely those of the authors and do not imply endorsement by the journal.

Style:

Papers should be written in a considerable level of academic Turkish, English or Arabic.

Manuscripts should be typed using Microsoft Word document file, in Times New Roman and 1 space. 12 font should be used within text while 10 font should be preferred for footnotes.

References should be given both in the footnotes and in the bibliography. Reference style must conform to the Chicago Manual of Style. Please see the style for examples.

The section should be titles and subtitles in the manuscripts. (i.e. Introduction, Title, Subtitle xxx, etc.)

If there are any tables, graphs and figures, they have to be included in the submitted main text file. Graphs and figures should be in one of the usual formats, at best in GIF or BMP format.

The tables, graphs and figures should be numbered consecutively for each and should match the same numbering used in the text.

Note: For more detailed information about citation and bibliography management, visit the Writing Rules tab on the journal’s website. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ortadoğu-etutleri/writing-rules>

شروط النشر

يجب ألا تقل البحوث المرسلة بما فيها الحواشي عن 5000 كلمة وألا تزيد عن 10000 كلمة.

وينبغي ألا تقل مراجعات الكتب عن 1000 كلمة وألا تزيد عن 2000 كلمة.

بالنسبة للمقالات باللغتين الإنجليزية والتركية فيجب أن تحتوي على ملخصات الأكثر 250 كلمة وتضم عنواناً و5 كلمات مفتاحية.

أما بالنسبة للمقالات باللغة العربية فيجب أن يكون الملخص والكلمات المفتاحية بلغة واحدة مختلفة على الأقل (الإنجليزية أو التركية).

أما الملخص والعنوان والكلمات المفتاحية للمقالات باللغة التركية أو الإنجليزية فسيتم ترجمتها إلى اللغة العربية من قبل مجلتنا وإضافتها.

يجب أن تكون الكتابات منسقة في ملف مايكروسوفت وورد (MS Word)، وبنوع خط تايمز نيو رومان (Times New Roman)، وحجم خط 21 وبتباعد سطر واحد بين الأسطر. كما يجب أن تكون الحدود منسقة بشكل محاذاة من الطرفين وأن تبدأ الفقرة بعد 1 سم. أما بالنسبة لجودة الطباعة فيفضل أن يتم وضع الصور والجداول أو الرسومات المشابهة التي تم استخدامها داخل النص في ملف مختلف ملحق (رقم الصورة والصفحة إلخ).

يتم استخدام طريقة شيكاغو (Chicago) للاقتباس والحواشي والمصادر. وفي حال استخدام اقتباس أو مصادر غير المذكورة أدناه فيجب اتباع القواعد الموجودة في الرابط التالي:

https://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide/citation-guide-1.html

يجب أن يتم كتابة الحواشي بحجم خط 01 وبتباعد سطر واحد بين الأسطر، وفي نهاية المقالة ينبغي كتابة معلومات «المصادر» للمصادر التي تم الاستفادة منها (يتم كتابة عنوان «Bibliography» في المقالات باللغة الإنجليزية). ويتم استخدام عنوان منفصل للمصادر من الإنترنت.

ملاحظة: للحصول على معلومات تفصيلية عن إدارة الاقتباس والمصادر، قم بزيارة قسم شروط النشر

